TÜRK DİL KURUMU

AHMET MİDHAT EFENDİ

BÜTÜN ESERLERİ

Romanlar XIII

MÜŞAHEDAT

Hazırlayan

Necat Birinci

ANKARA, 2000

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI: 766
YENİ TÜRK EDEBİYATI KAYNAK METİNLERİ DİZİSİ: 2

AHMET MİDHAT EFENDİ
BÜTÜN ESERLERİ
Romanlar XIII

MÜŞAHEDAT

Hazırlayan
Necat Birinci

ANKARA, 2000

5846 sayılı kanuna göre bu eserin bütün yayın, tercüme ve iktibas hakları **Türk Dil Kurumuna aittir.**

Ahmet Mithat

Müşahedat / Haz. Necat Birinci .-- Ankara: Türk Dil Kurumu, 2000.

XV, 374 s. ; 20 cm.– (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları; 766. Yeni Türk Edebiyatı Kaynak Metinleri Dizisi; 2 . Ahmet Mithat Efendi Bütün Eserleri Romanlar; 13)

ISBN 975-16-1347-7

1. Türk Romanı I. Birinci, Necat (haz.) II. k.a.

813.42

İnceleyen: Prof. Dr. İsmail PARLATIR

ISBN : 975-16-1347-7

ÖN SÖZ

Ahmet Midhat Efendi, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren batı etkisinde değişmeye başlayan edebiyatımızın önde gelen şahsiyetlerinden birisidir. Şiir hariç, roman, hikâye, tiyatro, anı, seyahat yazısı tenkit, deneme, gazete makalesi gibi hemen her çeşit edebî türde eser kaleme almış, batı edebiyatlarından tercüme yahut uyarlamalar yapmış, geniş bir çaplı eğitici popüler kitaplar ve ders kitapları yayımlamıştır.

Ahmet Midhat Efendinin basın ve yayın hayatındaki çalışmaları, devrinin hemen her ihtiyacına cevap vermiştir. Çıkardığı dergilerin yanı sıra sahibi ve başyazarı olduğu Tercümân-ı Hakîkat gazetesi de XIX. yüzyılın Türk kültür ve siyasî hayatının en önemli yayım organlarından biri olmuştur.

Ahmet Midhat Efendi, yazdıklarıyla bir devri dolduran adamdır. Eserleriyle zamanına ve sonlarına üç beş kitaplık bir külliyat değil, neredeyse hemen her konudaki eserlerinden oluşun bir kütüphane vermiş kültür adamımızdır. Ona, bu yazı faaliyetinin yoğunluğu dolayısıyla devrinde "yazı makinası", bu çalışmalarında halkı bilgilendirmeyi ve eğitmeyi amaç edindiğiden dolayı da bir eserin adından hareketle "Hâce-i Evvel" (ilk öğretmen) isimleri verilmiştir.

Ahmet Midhat Efendinin en fazla eser verdiği edebî tür romandır. Ona göre roman "cihan içinde cihan"dır. Romancı, yaşadığı dünyayı beğenmez. Beğenmediği bu dünyanın önüne, okuyucunun daha çok beğeneceğini ümit etti yeni ve yapay bir dünya koymaya çalışır. Bunu yaparken de kurduğu yeni dünyadaki her şeyi kendi anlayışına göre düzenler. Romanı "Hakîkat-i ahvâl-ı beşeriyyenin tasviri" olarak gören Ahmet Midhat Efendi, bu yeni dünyanın insana uygun olarak kurulmasını da ister. Romancının çevresine bakmasının yeterli

olacağına inanır. Romanlarda hayal ürünü olan olay ve şahıslara da yer virelebileceğine işaret eden yazar, ancak bunların gerçekmiş gibi canlandırılmasını ister. Bu romanlarda okuyucuya hemen kendisini gösteren taraf, gevşek ve rahat bir üslûpla, bir sohbet havası ve yârenlik edasıyla yazılmış olmalarıdır. Bu rahatlık ve yârenlik edasının arkasında ise bir yandan yüzyıllar boyu meddah hikâyeleri dinlemiş bir toplumun önüne, okuması için koyduğu yeni edebî türü yadırgamaması, diğer yandan bütün hayatı boyunca yazma eylemine biçtiği fonksiyon kendisini gösterir. Onun romanları, neredeyse "tıkış tıkış" abartmasına hak verdirecek oranda bilgi yüklüdür. Yazar, romanı bir araç olarak kabul edip okuyucuyu, konunun vardığı her alanda, sözün gittiği her konuda iyi kötü biraz daha bilgilendirmeyi hep birinci plânda tutmaktadır. Ahmet Mithat Efendinin romanı "malûmat-furûş" bir romandır. Cemil Meriç'in, onun bütün eserlerini göz önünde bulundurarak hakkında yaptığı bir niteleme ona son derece uygundur. "Tek kişilik akademi."

Romanlarında Ahmet Mithat Efendinin yapmak istediği bir şey daha vardır ki Ahmet Hamdi Tanpınar XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi isimli eserinde vurucu ve özetleyici bir tespitle dile getirir: "Hakikate Ahmet Midhat Efendinin bütün eseri bir halk okuma odasıdır." Tanpınar'a göre o, zamanının insanına okuma zevkini vermiş, bunu giderek bir alışkanlığa dönüştürmüştür. "Namık Kemal'de ve benzerlerinde mütalâa bir nevi mücadele idi. Onda dinlenme ve hülyadan gelen sıcaklıkta ısınma oldu. Birdenbire onun kitaplarıyla, çalışan insanın hayatına dinlenme saati girdi. Okumaya ayrılan saat. İşte cemiyetimize getirdiği şey. Ve onunla küçük insanların hayatı değişti. Küçük ahşap evlerde lâmba dışındaki saatler, başka bir mana ve hüviyet kazandılar. Bütün aile, okuma bilenin etrafında toplandı ve okunanı münakaşaya başladı."

Tanpınar'ın bu tespitleri Ahmet Mithat Efendinin romanlarındaki sohbet üslûbunu, sıkmama amacına ve bilgilendirme gayretinin sebebini çok iyi anlatmaktadır.

Ahmet Mithad Efendinin romanları konuları bakımından büyük bir açılım ve zenginlik taşır. Tarihî olaylardan, aşk, macera, polisiye, fen, ahlâk konularına, Avrupa şehirlerinden Afrika, Güney Amerika içlerine, uzak diyarların insanlarından yerli hayatın ayrıntılarına, imparatorluk şehirlerinin sakin mahalle yaşayışlarından hareketli çarşı pazar hayatına, zamanını genç kız hülyalarından meceraperest delikanlı taşkınlıklarına kadar dağılan bir yelpazeyi alabildiğine zengin ve renkli tonlarla karşımızda açar. Onların bu canlılığı, konu ve ilgi çeşitliliği, bu romanları bugün bizim için de hâlâ okunabilir, alâkamızı üzerine çekebilir kılacak niteliktedir. Öte yandan ise bu eserler, böylesi geniş bir açılımla, hayatla, geçmişle ve gelecekle kurduğu ilişkileri araya giren bir yüzyıldan fazla zaman tortusunun üzerinden atlayarak bize taşımaları ile bu dönem hakkında yapılacak çok çeşitli disiplinlerdeki çok farklı kaynaklıklar edecek, onlara zengin malzeme sağlayacak, bugünün okuyucusunda da hoş ve meraklı ilgiler uyandıracak bir kültür hazinesidir.

Bu düşüncelerden hareketle, Ahmet Mithat Efendinin romanlarını bir külliyat hâlinde yeni yazıya aktarmış bulunuyoruz.

Bunu yaparken, bu eserlerin edebiyat, dil, sosyoloji, sosyopsikoloji ve sosyal tarih ve dil çalışmaları bakımından

dönemlerinin birer belgesi olmaları gerçeğini göz önünde bulundurarak, romanların dilinde herhangi bir sadeleştirmė ve değiştirmeye gitmedik. Okumayı kolaylaştırmak ve imlâ birliğini sağlamak amacıyla Türk Dil Kurumunun 1996'da basılan İmlâ Kılavuzu'nu esas aldık. Romanlardaki yabancı kelime ve terkiplerin İmlâ Kılavuzu'ndaki şekillerine bağlı kaldık. İmlâ Kılavuzu'nda bulunmayan kelime ve terkipleri aslına uygun olarak çevirdik.

TÜRK ROMANINDA ERKEN ATILMIŞ İLERİ BİR ADIM: MÜŞAHEDAT

Tanzimat sonrası Türk edebiyatının en çok eser vermiş muharrirlerinden Ahmet Mithat Efendi'nin, her nedense yazıldığı devirde fazla akis uyandırmamış, ancak yazılış tekniği ile Türk romanının önemli bir halkasını teşkil ettiğine inandığımız bir romanı vardır: *Müşahedat.*[1]

Müşahedat'ın yazılış gayesi:

Müşahedat, edebiyatımızda önemli münakaşaların cereyan ettiği bir devrede, belli bir gayeye uygun olarak yazılmış bir romandır. Beşir Fuad'ın müdafaa ettiği natüralizm (hakîkıyyûn)'e karşı Menemenlizâde Mehmed Tahir'in romantizm (hayâliyyûn)'i savunması şeklinde başlayan ve devam eden münakaşalara Ahmet Mithat Efendi de yabancı kalmadı. Yazdığı makalelerle, natüralist roman ve bilhassa bu akımın en büyük temsilcisi Emile Zola'nın romanları hakkındaki görüşlerini ortaya koydu. Ancak o, düşüncelerini daha müşahhas halde gösterebilmek için *Müşahedat*'ı yazdı. Ahmet Mithat Efendi bu hususu romanının ön sözünde "Bu romanı karîlerime *tabiî* romanlardan bir nümune olmak üzere takdim ediyorum" (s. 6) şeklinde izah etti.

Beşir Fuad'ın savunduğu natüralizmin roman sahasında ilk örneğini, *Müşahedat*'ın tefrika edildiği yıl olan 1890'da Nâbizâde Nâzım, *Karabibik* adlı uzun hikâyesiyle verdi. Nâbizâde eserini okuyucuya "hakîkıyyûn mesleğinde" yazılmış "tabiî" bir roman olarak takdim etti. Fakat Ahmet Mithat Efendi ile Nâbizâde Nâzım'ın *tabiî* roman anlayışları ve Emile

---

[1] *Müşâhedât* Tercümân-ı Hakikat gazetesinde tefrika edildikten (6 Teşrinisâni 1890-20 Mart 1891) hemen sonra kitap hâlinde basıldı (1891).

Zola'yı kabul ediş tarzları farklıdır Nâbizâde Nâzım realist ve natüralist yazarların, hadiseleri insan noktainazarından tetkik ettiklerine ve insanlara, istidatları oldukları işleri yakıştırıp, onun dışına çıkmadıklarına inanır: "Bu gibi romancıların maksatları vukuât-ı beşeriyyeyi sırf nokta-i beşerden tedkik ve hikâye etmektir. Bunlar, bir insan ne gibi hissiyyât ve harekâta kabil ise, ona o hissiyyât ve harekâtı isnad edip, işi hadd-i tabiîsinden çıkarmamak, yani müstaid olmadığı havassı insana isnad eylememek isterler."[2] Bu görüş daha önce Beşir Fuad tarafından da işlenmiştir.

Ahmet Mithat Efendi ise *Müşahedat*'ın ön sözünde tabiî (natüralist) romancıların hayatta sefahat erbabından başka hiçbir kimseyi görmediklerini iddia etti. "Emile Zola ve rüfekası orada kokotlardan ve bunlara perestiş erbabından ve bir de akşam yiyeceği olmadığı halde yine tembellikten vazgeçmeyerek, her nereden gelir ise gelsin, velev ki karısının, kızının, hemşiresinin iffeti bahasına hâsıl olsun, bir şişe şarap ve konyak veya rakı ile o günlük taam intizarında bulunan erbâb-ı sefahatten başka hemen kimseyi görmezler." (s. 4)

Ahmet Mithat Efendi hayatı bu şekilde görmenin hakikatle, tabiîlikle hiç ilgisi olmadığına, bunların sadece hayal olduğuna kanidir. "... bir çok cihetlerinde fazilet dahi bulunan bir âlemi tamamı tamamına dâr-ı meâyib tarzında tasvir etmek dahi hayaldir. Hakikatten, tabiatten büsbütün baîd bir hayaldir." (s. 4)

Ahmet Mithat Efendi, sefahat âlemlerinde birçok büyüklüklerin, faziletlerin varlığını gördüğünü söylediği gibi, bu büyüklük ve faziletleri sefahat âlemlerinin yok edemediğine de inanır. Ona göre Emile Zola mektebinin en büyük eksikliği, insanı bu yönden görmeyişidir. "Emile Zola mektebinin bu maâlîyi büsbütün zâyi hâlinde göstermesi, işte tabîatten de, hakîkatten de mübâadet-i külliyye addolunabilecek nakayıstandır." (s. 4) Ona göre Emile Zola, romanlarında sadece çirkinlikleri,

---

[2] Nâbizâde Nâzım, *Hikâyeler,* Neşre hazırlayan: Aziz Behiç Serengil, Ankara 1961, s. 64.

kötülükleri, ahlâksızlıkları anlatmakla, hakikatleri göstereme-mekte, aksine insanları kötü yollara sevk etmektedir. Oysa hayat sadece onun anlattıklarından ibaret değildir ve bu şekilde de gerçekleri vermek mümkün olamaz. Mithat Efendi'ye göre gerçek, kötünün yanında iyinin, çirkinin yanında güzelin, ahlâksızlıkların yanında faziletin konu edilmesi ile verilebilir. Mithat Efendi, *Müşahedat*'ta, fuhuş ve sefahat âlemlerinde sürüne sürüne ölen bir kadınla faziletin en üstün örneğini veren bir kızı yan yana getirerek, sefaletin, insanın içinde olan fazilet menbaını kurutmadığını göstermek suretiyle Emile Zola'ya ve hatta bütünü ile natüralizme cevap vermeye çalıştı.

Muharrir, romanda işlenen vak'aların yaşanılan hayattan alındığını ön sözünde söyler. "... âit olduğu zaman ve âleme göre tamamı tamamına tabiî olduğunu kat'î olarak iddia edebilirim. Teşkil eylediği vekayi müşâhedât-ı yevmiyyedendir..." (s. 7) Ahmet Mithat Efendi, romanının tabiîliğine en büyük delil olarak kendisinin de romanın şahısları arasında oluşunu gösterir. "Kendimin de bu roman dahilinde mevcudiyetimi tabiîliğinin medâr-ı a'zamı addederim."

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki *Müşahedat,* müellifinin eserleri arasında herhangi bir roman değildir. Devrinin edebî hareketleriyle ilgili olarak kaleme alınan bu roman Ahmet Mithat Efendi'nin kabul ettiği natüralizm (hakîkıyyûn) şeklinin bir örneğidir ve bunu göstermek için yazılmıştır.

Roman hakkında bu güne kadar söylenenler:

Müşahedat, edebiyatımızda, natüralizm anlayışma örnek olmak üzere kaleme alınmış bir roman olmasına rağmen, gerek edebiyat tarihçilerimiz gerek Ahmet Mithat Efendi hakkında müstakil inceleme yapan araştırıcılarımız tarafından daima muharririn diğer romanları paralelinde zikredilmiştir. Bunlar arasında eserin natüralizme örnek olarak yazıldığına temas edenler olmuşsa da, roman hakkında düşüncelerini söyleyenler pek azdır. Son devir edebiyatı hakkında yazılmış edebiyat tarihlerinde *Müşahedat* üzerine yazılmış mütalâalara rastlayamayız. Sadece Mustafa Nihat Özön eserden "Ahmet

Mithat Efendi'nin natüralizme örnek olarak yazdığı bir roman" diye bahsetmektedir.[3]

Mustafa Nihat Özön, bir başka eserinde[4] *Müşahedat* için "Ahmet Mithat'ın Emile Zola çığırında hakikî olmak iddiasıyla yazdığı bir eser" dedikten sonra, romanın kuruluşu hakkındaki görüşlerini şöyle açıklar: "Geniş karihasının icat ettiği birçok entrikalı vak'aları - kendi peşine düşüp de hallediyormuş gibi - sıralayıp duruyor." Muharrir bundan sonra romanın vak'asını kısaca özetler ve romandaki şahısların tasviri hakkında bir örnek olarak Abdullah Ağa'ya ait olan bölümü verir.[5]

Nihat Sami Banarlı, Ahmet Mithat Efendi'nin *Müşahedat* romanı ile natüralizme bir örnek vermek istediği hâlde romantizmden kurtulamadığını söyler. "Emile Zola vadisinde yazabileceğini göstermek için kaleme aldığı *Müşahedat* isimli eserinde, Şirket-i Hayriyye vapurundaki müşahedelerini ancak romantik bağlarla bir araya getirebilmiştir."[6]

Mustafa Baydar, Mithat Efendi için tertip ettiği küçük eserinde *Müşahedat* hakkında şunları söyler: "Ahmet Mithat Efendi'nin Emile Zola çığırında realist olmak iddiasıyla yazdığı bir kitaptır. Bu eserde muharrir, matbaacılık hayatını, kahveciye varıncaya kadar anlatır. Ayrıca Beykoz'dan İstanbul'a sebze getiren bahçıvanlar, Eminönü'ndeki alış veriş gibi bazı sahneler romanda realist olarak tasvir edilmiştir."[7] Cevdet Kudret, romancı hakkındaki risalesinde *Müşahedat*'ı naturalist bir eser olarak göstermekle yetindi.[8] Yine Cevdet Kudret başka bir eserinde *Müşahedat*'tan bahsederken eserin "natüralist romana bir örnek olmak üzere kaleme alındığını" söyledi ve romanın baş tarafındaki "Karîn ile hasbihal" bölümünün Ahmet Mithat Efendi'nin natüralist roman hakkındaki görüşlerini ihtiva eden

---

[3] Mustafa Nihat Özön, *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1941, s. 199.
[4] *Türkçede* Roman, İstanbul 1936, s. 300-302.
[5] Müşâhedât, s. 246.
[6] *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, s. 282. Muharrir eserinin ikinci baskısında da aynı cümleleri tekrarlar.
[7] *Ahmet Mithat Efendi: Hayatı-Sanatı-Eserleri*, İstanbul 1954, s. 30.
[8] *Ahmet Mithat*, Ankara 1962, s. 8.

parçalarını aldı. Daha sonra eserin kısa bir özetini verdi, arkadan da romandaki en kuvvetli ve realist tasvir olan Eminönü ticarî hayatını anlatan bölümü tam olarak iktibas etti.[9] Kenan Akyüz ise eserin sadece ismini kaydetmekle yetindi.[10]

Müşahedat üzerinde kısmî bir çalışma da Ahmet Mithat Efendi'nin romanlarındaki kadın tiplerini mezuniyet tezi olarak hazırlayan Nezihe Gökbender tarafından yapılmıştır.[11]

Ahmet Mithat Efendi hakkında yapılan araştırmalarda *Müşahedat* üzerine verilen hükümler umumiyetle muharririn, kendi eseri hakkında verdiği hükmün bir tekrarı şeklindedir.

Edebiyat tarihçilerimiz arasında *Müşahedat*'a en önemli dikkat Ahmet Hamdi Tanpınar'dan geldi. Tanpınar *Müşahedat* için "Mithat Efendi bu romanını bildiğimiz gibi, beğenmediği Zola mesleğine karşı müşahedeye dayanan yeni bir realizmin nümunesi olsun diye yazmıştır" der. Tanpınar daha sonra romanın kısım kısım tamamlanan bir ders gibi kahramanlarıyla iştişare edilerek yazıldığına dikkati çeker: "Roman istikrâî bir ders misali hep beraberce, bazan kahramanlarıyla iştişare ederek tıpkı *Letâif-i Rivâyât*'ın ilk cüzleri gibi bütün aile tarafından ve gözümüzün önünde hazırlanır."[12]

Doç. Dr. Orhan Okay *Müşahedat*'ı Ahmet Mithat Efendi'nin diğer eserleri ile birlikte, yazarının Batı medeniyeti karşısındaki tavrını belirten bölümleri itibarıyla ele aldı.[13] *Müşahedat* üzerinde geniş bir tahlil denemesi tarafımızdan yapılmıştır.[14] Daha sonra Berna Moran *Müşahedat*'ta kullanılan tekniğin, Batı'daki benzerlerini gösteren bir yazı kaleme aldı.[15]

---

[9] *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman,* c. I, İstanbul 1965, s. 47-52.
[10] *Yeni Türk Edebiyatının Ana Hatları,* Türkoloji Dergisi, c. II, Ankara 1969, s. 54.
[11] *Ahmet Mithat Efendi'nin Romanlarında Kadın Tipleri,* Tez nr. 404, Türkiyat Enstitüsü, İstanbul 1953, s. 86-96.
[12] *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi,* c. I, 2. baskı, İstanbul 1956, s. 450.
[13] *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi,* Ankara 1975.
[14] Ahmet Mithat Efendi'nin Önemli Bir Romanı: Müşâhedât, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, c. 9, nr. 1, Ocak 1980, s. 66-76; nr. 2, Nisan 1980, s. 55-73; nr. 3, Temmuz 1980, s. 64-75; nr. 4 Ekim 1980, s. 69-74.
[15] "İddiali Bir Roman", *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış,* İstanbul 1983, s. 48-58.

Romanın yazılış şekli:

Ahmet Mithat Efendi, tezli bir roman olarak kaleme aldığı *Müşahedat*'ta çok ayrı bir teknik ve Batı romanında bile denenmemiş bir anlatım tarzını tecrübe etti. Romancı, vermek istediği tabiîliği tam olarak aktarabilmek için, olayları sadece birinci şahıs ağzıyla ifade etmekle kalmadı, bizzat kendisine, yazar ve gazeteci Ahmet Mithat Efendi olarak romanın kahramanları arasında yer ayırdı. Ahmet Mithat Efendi romanın önemli bir kahramanı durumundadır. O, eser boyunca günlük hayatın herhangi bir anından seçtiği bir olayın peşinden giderek, bu olaydan nasıl bir roman meydana gelebileceğini okuyucuya gösterdi. Bu yönü ile *Müşahedat,* masa başında yazılmış bir roman değildir. Eser, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın işaret ettiği gibi, seçilen kahramanların hatıraları ve yazarın müşahedelerinin bir araya gelmesiyle okuyucunun gözleri önünde yavaş yavaş meydana geldi. Romanın ismi de bu durumu gösterecek şekilde seçilmiştir.

Müşahedat'ın yazılış tekniğinin en önemli taraflarından birisi, kahramanların anlattığı hatıraların, yazarın kalemiyle hikâye hâline gelmelerinden sonra hatıra sahipleri tarafından tashih edilmesidir. Romanda herkes kendisine ve yakınlarına ait bölümleri, gerçeğe uygunlukları açısından kontrol eder ve hikâyeye son şeklini verir. Eserin, aşağıya aldığımız özeti, yazarın uyguladığı tekniği açık şekilde gösterir:

Ahmet Mithat Efendi Beykoz'dan Köprü'ye gelirken vapurun kamarasında Fransızca konuşan ikisi genç, biri yaşlı üç Ermeni kadın görür. Kafasında daima yeni romanlar tasarlayan muharrir, kadınların konuşmalarından çoktan beri düşündüğü, ancak bir türlü yazamadığı tabiî (nâtüralist) romanı çıkarabileceğini düşünür. Vapurdan indikten sonra kadınları, Beyoğlu'ndaki evlerine kadar takip eder, görüşme talebinde bulunur. Yazarı, romanlarından tanıyan genç kadınlardan esmer olanı (Siranuş) bu talebi kabul eder ve yazacağı romana arkadaşı Ağavni ile birlikte yardımcı olabileceğini bildirir. Yazar ilk olarak Siranuş'un hikâyesini dinler. Bu hikâyede Refet ismi sık sık tekrarlanmaktadır.

Ahmet Mithat Efendi Refet'le görüşmek ister. Refet, Seyyit Mehmet Numan Efendi isimli bir tüccarın yanında çalışmaktadır. Yazar Refet'le görüşür. Bu genç, Ağavni'nin hikâyesinde eksik olan tarafları tamamlar. Yazar, hikâyeyi okumak üzere Siranuş'a gider. İsmi Ağavni olan ikinci genç kız da oradadır. Ahmet Mithat Efendi hikâyeyi bir de Ağavni'den dinler. Daha sonra elde ettiği malzemeyi roman hâline getirerek iki genç kıza okumaya başlar.

Ağavni'nin babası İtalyan Antuvan Kolaryo'dur. Kolaryo, Novart isimli bir kadınla evlenir. Ancak karısının evlenmeden önce başkasından hamile kalmış olduğunu anlayan adam, karısı ile bütün ilişkilerini keser. Novart, Karnik'i, arkasından da yine gayrimeşru münasebetlerin mahsulü olarak Takuhi'yi dünyaya getirir. O, tam bir sefahat âlemine dalmıştır. Bu duruma tahammül edemeyen Kolaryo evinden ayrılır ve Maryam adlı bir kadınla birlikte yaşamaya başlar. Bu birleşmeden Ağavni doğar. Bu arada Novart, iyice daldığı sefahat âlemlerinde günden güne düşerek sürüne sürüne ölür. Kızı Takuhi de genç kızlığının ilk demlerinde aynı akıbete uğrar. Oğlu Karnik'i ise Seyyit Mehmet Numan yanına alır.

Kolaryo ve Maryam'ın ölümlerinden sonra Ağavni bir müddet bir manastırda okur. Buradan ayrıldıktan sonra genç kız Beyoğlu'nun sefahat âlemlerinde gürülmeye başlar. Ağavni ile Karnik bu eğlence yerlerinde karşılaşırlar. Aralarında arkadaşlık başlar. Bu sırada Karnik, Ağavni'nin pansiyon arkadaşı Siranuş'u tanır.

Mithat Efendi hikâyede sık sık adı geçen iş adamı Seyyit Mehmet Numan ile tanışmak ister. Seyyit Mehmet Numan'ın Feride isimli bir kızı vardır. Karnik bu kızla parası için evlenmek istemektedir. Ancak Seyyit, Karnik'in Siranuş'la olan münasebetini bilir. Bu iki gencin evlenmesi için Seyyit, Karnik'e paraca yardımda bulunur. Ancak Karnik bu para ile birlikte Siranuş'un da bütün parasını alarak Avrupa'ya kaçar. Siranuş'un bu duruma düşmesinden kendisini sorumlu tutan Seyyit, genç kızın geçimini üzerine alır.

Mithat Efendi buraya kadar yazdıklarını Siranuş'a okuduktan sonra bu defa da onun hikâyesini dinler:

Siranuş'un babası Tunus'la İstanbul arasında ticaret yapan bir geminin zabitidir. Tunusludur. Annesi ise Tunuslunun metresi genç bir Ermeni kadındır. Siranuş doğunca annesi onu kilisenin kapısına bırakır. Kilise onu bir aileye teslim eder. Ancak durumdan haberdar olan Tunuslu, kızını teslim edildiği aileden alarak annesine geri getirir. Bir sene sonra Tunuslu ölür. Bütün servetini metresine ve kızı Siranuş'a bırakmıştır. Babasından iki sene sonra annesinin de ölümü üzerine Siranuş patrikhanenin tavassutu ile bir pansiyona yerleştirilir. Siranuş, Ağavni ve Karnik'i burada tanır.

Muharrir bu hikâyeyi kontrol için Siranuş'a okuduğu sırada Seyyit'in kızı Feride'nin Refet'i sevdiğini öğrenir.

Mazideki maceraları başlı başına birer roman teşkil edebilecek şekilde olan kahramanların halihazırda sükûn bulmuş hayatları, Feride'nin Refet'e karşı olan aşkının ortaya çıkması ile yeni bir safhaya girer. Fakat bu çok devam etmez. Feride'nin, Refet'i seven Ağavni'yi öldürtmesi ve kendisinin de yakalandığı hastalıktan kurtulamayarak ölmesi üzerine kapanır. Bu sırada Karnik de işlediği bir cinayetten dolayı Paris'te idam edilir.

Bütün bu olaylar, romanın halihazır plânında en uzun çizgi olan Siranuş'un hayatında yeni bir sayfa açar. Bu, Siranuş'un Refet'e olan aşkının açıklanmasıdır. Esasen Refet de Siranuş'u sevmektedir. Romanın sonuna kadar hiçbir şekilde bahsi geçmeyen ve hissedilmeyen bu sevgi, Ağavni ve Feride'nin aradan çekilmesiyle birdenbire su yüzüne çıkar. Bu olay, romanın mesut bir sona varmasını sağlar. Muharririn de yardımıyla Refet ve Müslüman olan Siranuş evlenirler. Seyyit Mehmet Numan ise Medine'ye yerleşmek üzere İstanbul'dan ayrılır.

Romancı, olayların kuruluşunda merak duygusunu oldukça başarılı bir şekilde kullanmıştır. Okuyucu, baştan sona kadar atılan düğümlerin peşinden heyecanla gider.

Romancı eserini hadiselerin gelişmesine göre "Bir takip", "Bir tacir çırağı", "Antuvan Kolaryo", "Seyyit Mehmet Numan", "Müşkilât-ı Muğlâka", "Cehl ve Acz", "Ceza", "İnkişâf-ı Esrar" gibi müstakil başlıklar taşıyan sekiz "kitab"a ayırmıştır.

Bütün bu bölümlerin meydana gelişi ve yazılışı baştan sona âdeta romanın konusunu teşkil etmektedir. Ahmet Mithat Efendi, kendisini roman kahramanlarından birisi olarak eserine almak ve romanın yazılma işine roman kahramanlarını da katmakla roman tekniğinde önemli bir yenilik yaptığını söylemektedir.[16] Ama Mithat Efendi'nin *Müşahedat*'la getirdiği asıl ve önemli yenilik, romanın yazılışını, romanın konusu hâline getirmesidir. 18. yüzyılda İngiliz romancı Laurence Sterne'in *Tristram Shandy* adlı romanında romanın yazılışını, romanın konusu hâline getirdiğini biliyoruz. Bu özelliği ile Tristram Shandy bazı münekkitlerce dünyanın en tipik romanı kabul edilir. İtalyan Luigi Pirandello'nun 1921 yılında yayımlandığı *Altı Şahıs Yazarını Arıyor (Sei Personnaggi in Cerra d'Autore)* oyununda kullandığı teknik, Ahmet Mithat Efendi'nin *Müşahedat*'ta kullandığı tekniği hatırlatıyor. Anré Gide'in 1925'te yayımladığı *Kalpazanlar* da roman tekniği yönünden *Müşahedat*'a benzer. Ahmet Mithat Efendi'nin Sterne'in romanından, Pirandello ile Gide'in de Mithat Efendi'nin eserinden haberdar olduklarını söylemek oldukça zordur.

Ahmet Mithat Efendi'nin Laurence Sterne dışında, Avrupa romanlarından çok daha önce *Müşahedat*'ta kullandığı bu teknik, Tanzimat sonrası romanı için şaşırtıcı bir yenilik, bu tekniğin devrinde ve daha sonra tenkitçi ve romancılarımızın dikkatinden kaçmış olması, işlenilip geliştirilmemesi de romancılığımız açısından önemli bir kayıptır kanaatindeyiz.

Prof. Dr. Necat BİRİNCİ

---

[16] *Müşâhedât*, s. 7-8.

MÜŞAHEDAT

Muharriri
Ahmet Midhat Efendi

"Tercüman-ı Hakikat" gazetesine tefrika edildikten sonra
Maarif Nezaret-i Celîlesinin ruhsatıyla
birinci defa olarak
kitap suretinde dahi basılmıştır.

İstanbul

Sene
1308l

Kariîn İle Hasbihâl

Bu yaz romancılığa ve romanlara dair bir mübahase açılmıştı. Erbâb-ı mübahaseden bazılarının tasviri doğru olmak lâzım gelse, beş on asırda ve birkaç milyar insan meyanında bir romancılık bile peyda almaması lüzumunu hükm etmek iktiza ederdi. Bununla beraber yine o erbâb-ı mübahase "natüralist" denilen romancıları nasılsa romancı olabilmeye kabil bularak roman denilen şeyin de o meslek üzerine yazılan asardan başka hiçbir eserde bulunamayacağına kanaat etmişlerdi.

Bittabi abdiâciz dahi bu bahse iştirak eylemiştim. Hatta "Ahbâr-ı Âsâra Tamim Enzâr" sernamesiyle bir makale-i mufassala kaleme alarak romancılığın hangi asırda, ne suretle başlayıp, ne gibi tahavvülâta uğrayarak zamanımıza kadar nasıl geldiğini ve elyevm ne hâlde bulunduğunu ve intikat denilen şeyin ne yol ve erkân ile yürütülmesi lüzumunu filânını muvazzahan yazarak her zaman bu yoldaki mesâilin hâlline hizmet edebilecek pek güzel bir tedkik tarihi suretini aldığı için ayrıca kitap olarak da basmıştım.

Şimdi şu hasbıhâlde muhatabım olan karilerimi makale-i mezkûreyi okumuş ve ahkâm-ı mündericesini zapt ve hıfz eylemiş zevattan addederek derim ki:

Meşhur Daniel Huet'in dediği gibi hikâye ve rivayet denilen şey ya bir mevcudu tarif veyahut bir muhayyeli tasvir demek olup, şey-i mevcûdu tarife "tarih", şey-i muhayyeli tasvire "roman", yani masal derler. Asrımızda natüralist sınıfını teşkil eyleyen romancıların piri addolunan Emile Zola, romanlarına "bir familyanın tarih-i tabiî ve içtimaîsi" namını vermiştir ki işte Daniel Huet'in bu hükmüne tevfik harekette bulunmuş demektir.

Ya acaba natüralizm, yani tabiî denilen surette yazılan romanlar böyle "tarih" addolunabilecek kadar sıhhat-i kat'iyyesi

müsellem ahbârı mı câmi olurlar? O hâlde bunlara roman namı kat'iyen gayr-i câiz olup tabiîsinden, içtimaîsinden kat'-i nazarla" tarih demek lâ-büd ve lâ-cerem hükmünü alır.

Bu hâlde tabiî denilen romanların müşahedât-ı yevmiyyeye muvafakat ve mutabakati o kadar tamam olması lâzım gelir ki, hâvi olacağı vak'ayı kat'iyen sahih olmayıp muhayyelse de vak'ayi-i mezkûrenin yegân yegân müşahedât-ı âdiyye-i yevmiyye ile tamamen mutabakati derecesinde akla ve ihtimale karib olması lüzumu anlaşılır. Yani bu tabiî romanlar öyle bir zamanın sırf hayal üzerine mebni ve cinler, periler, sihirler, tılsımlar ile memlû romanlarına müşabih olmak şöyle dursun, şövalye romanları, âşıkane romanlar, sefihâne romanlar, dinî ve tarihî ve fennî romanlar ve politik romanlar ve filozofik romanlardan bin türlü namlarla bin sınıfa ayrılan romanlara kat'a benzemeyerek cemiyyat-ı âide-i mütemeddinesinin ahvâl-i hakikiyyesi ve vukuât-ı sahîhası neden ibaretse romanların da ondan ibaret olması icap eder.

Acaba Emile Zola ve rüfekasının romanları bu icaba, bu iktizâya tamamiyle mutabık mıdır?

Burada dahi Madam Emil de Jirerdin ile meşhur Larousse'un bir ifade-i müşterekesini derhatır edeceğiz. Bu ifadeye göre "hakikat" kelimesinden müştak birçok sigaları kendilerine isim ve unvan ittihaz edenler bile eserlerini mübalâgat değil, hatta ekâzip ile doldurmağa kadar varıp, o yolda şan kazanmağa gayret mecburiyetinde bulunurlar.

Hükmü hepimiz üzerinde cari olduğu gibi, hepimizden ziyade Emile Zola ve rüfekası üzerinde cari olan bir söz...

Bu zamanın tabiî romancılarına bakılacak olursa dünyada ve bahusus dünyanın Fransa denilen kısmında ve hele Fransa'nın da Paris denilen yerin fezâil-i beşeriyyeden hiçbir eser kalmamış olmak lâzım gelir. Meşgûliyyet-i umûmiyye fuhuştan ibaret olarak emrâz-ı şehvâniyye, ağrâz-ı siyâsiyyeye karışıp kabiliyet-i cinaiyye dahi bunların rengini kızartmakla Paris'in dünya yüzünden vücudu kaldırılması ehem ve elzem bir şehir olması lâzım gelir. O Paris ki Emile Zola ve rüfekası orada ko-

kotlardan ve bunlara perestiş erbâbından ve bir de akşama yiyeceği olmadığı hâlde yine tembellikten vazgeçmeyerek, her nereden gelirse gelsin, velevki karısının, kızının, hemşiresinin iffeti pahasına hasıl olsun, bir şişe şarap ve konyak veya rakı ile o günlük taam intizarında bulunan erbâb-ı sefâletten başka hemen kimseyi görmezler. Her biri envâr-ı medeniyyetin başlıca birer mişkatı olan bunca müessesât-ı ilmiyye ve sanâiyye ile onların erbâbını ve fezâil-i insâniyye ile tezeyyün değil, belki kendi vücutları fezâil-i beşeriyyeyi tezyin eden bunca eâzim-i şuarâ ve fezâil-i ahlâkiyyûnu tez geçerler. Bazı bazı hikâyelerini bunlara da uğratacak olurlarsa o fazilet-perverân nev-i beşeri de maîşet-i hususiyyeleri âlemlerince diğer erbâb-ı sefahat ve sefaletten beter gösterirler.

Evet inkâr edemeyiz ki böyle cemiyyet-i medeniyye ve evsâf-ı insâniyyenin en müstekreh, en fena köşelerini teşrih dahi bir hikmettir. Okuyanlara "işte bu fenalıkları gör de ona göre tevakki" et demektir. Lâkin kalemdeki kudret-i tasvîriyyeyi mahza tasvir-i seyyiat ve nakş-ı ma'yûbat işinde kullanacaklarına biraz o ciheti ihmal ederek hüsniyyât tarafını iltizamda bulunsalar acaba hakikat-i tabiîyyeden büsbütün mü tebâut etmiş olurlar? Cihanda, Avrupa'da, Paris'te iyilik, güzellik denilen şey hiç mi kalmamıştır? Bunlar iyilikleri, güzellikleri yazmak sırf hayaldir de fenalıkları, çirkinlikleri yazmak mahz-ı hakîkat ve ayn-ı tabîattır iddiasında bulunuyorlar. Hâlbuki birçok cihetlerinde fazilet dahi bulunan bir âlemi tamamı tamamına dâr-ı maâyib tarzında tasvir etmek dahi hayaldir. Hakikatten tabiatten büsbütün bait bir hayaldir. Biz ise Balzac gibi Victor Hugo gibi e'âzım-ı ahlâkiyyûnu ve biraz güleceksiniz ama bir sûret-i müddeîyânede itiraf ederiz ki, hatta Paul de Kock gibi şaklabanların bile delâletlerinden anlaşıldığı veçhile ekseriya sefahat ve sefalet âlemlerinde de pek çok büyüklükler, pek çok güzellikler görüyoruz. Beşeriyeti tezyin eyleyen maâli, sefahat ve sefalet âlemlerinde bile büsbütün zayi olmuyor. Emile Zola mektebinin bu maâliyi büsbütün zayi hâlinde göstermesi, işte tabiatten de hakikatten de mübâedet-i külliyye addolunabilecek nekayıstandır.

Zamanımızın tabiîyyun hikâye-nüvisanı ise fezâil-i beşeriyyeyi esafilin de efazılın da kalplerinden bilkülliye silinmiş göstermeyi ayn-ı tabîat ve mahz-ı hakîkat addediyorlar ki işte en büyük hataları da bundadır.

Vakıa bir şimendifer katarının lokomotifinde, furgonunda istihdam olunan adamların nasıl bir maişette ve ne hâl ve tavırda bulunduklarına kadar enzâr-ı tetebbu' ve tedkîkı tamim eyliyorlar. Büyük himmet, memduh gayret. Bunlar öyle levhalardır ki bir çoğunun bir yerde içtimaı, bir ahvâl-ı umumiyye-i beşeriyye müzesi teşkil ederler. Romancılıkta en büyük maharet dahi bu addolunur. Zira "bakmak" başka ve "görmek" de başka olup, her etrafına bakınanlar etraflarındaki şayan-ı müşahede şeyleri göremezler. Her gören de bunları başkalarına irae ve tarif edemez. Romancı fikir ve nazar-ı beşeri bu seyahat-i maneviyyede delâlet-i arifanesiyle irşat eylerse karilerine pek büyük hizmet eylemiş olur.

Ancak şu yoldaki müşahedatın her biri bir hakîkat-i tabiîyye teşkil ediyor diye o hakayıkın şaşaasıyla kamaştırılan gözler önüne birtakım da ağrâz-ı kâzibeyi arz ve serd etmek tabiat-perestlik ile mütevafık düşer mi?

"Ağrâz-ı kâzibe" dedik. Bunu asıl "kizb-i garazkârâne" diye tabir etmeliydik. Her hâlde ikisi de bize bir şeyi öğretmiş olacaktır. O ise Avrupalı ve bahusus Fransız romancılarının her biri bir garaza hizmetkâr oldukları meselesidir.

Bunlardan bazıları "sosyalist" güruhuna tâbi olduklarından şerâit-i hâzıra-i medeniyyenin hedmine sâîdirler. Romanlarını da o maksat üzerine yazarlar. Diğer bazıları mahza Nasraniyet kilisesinin düşmanı ve diğer bazıları, yalnız onun dostu olarak birinci sınıf halkı Nasraniyetten tenfire, ikinci bilâkis tergibe yarayacak masallar söylerler. Kimi hükûmet-i hâzıralarının dostu, kimi düşmanıdır. Bunlar meyanında yalnız fazilet-i insaniyyeden başka hiçbir şeye hâdim olmayanları hakikaten nevadirden olup, o bîçareler dahi "hayaliyyundandır" diye istihfaf ve istihza ediyorlar.

Biz ki henüz fazîlet-i kadîme-i medeniyyesi emrâz-ı maneviyye-i ecnebiyye ile büsbütün tagayyür etmemiş Osmanlılarız, Avrupa romancılarının asıl, ne gibi emraza hizmetkâr olduklarını bilmediğimiz hâlde de romandan, romancılıktan bahsederiz. Bunların aynen tercümesi müfit olmadıktan başka, lâtif dahi olmayıp tab'-ı Osmanîye mülâyim gelmeleri için tadilen tercüme usulünü bile ileriye götürememişizdir.

İmdi her milletin romanı, kendi istidâd-ı milliyyesine göre yapılmak ve fakat ait olduğu asır tabîat-i gâlibesinden ayrılmamak lâzım gelip, bu hâlde ecanibten alınacak romanları da ona göre intihap eylemek ve ba'del-intihâb yine tadilât-ı lâzîmede gaflet gösterilmemek lüzumuna dikkat edebilecek olursak, bizim için romanı ve romancılığı, kendimize lâzım olacak kadar anlamış bulunduğumuz hükmolunur. Ama anlayışın bu derecesi de bizden hâlâ epeyce baîddir. Bu nokta-i hikmetten ayrılmamağa pek çok sa'y ve gayrette bulunmuş olduğum hâlde, roman yollu âsârımın onda dokuzunu yine bu nakîsadan kurtaramamış olduğumu kendim itiraf ederim.

Bu sözü söylemekten maksadım "Müşahedat" serlevhasıyla yazmakta bulunduğum şu romanın kâffe-i nakayis ve maâyibden ve muarrâ müberra bir eser olduğunu işrâba mukaddime tehiyyesi değildir. Bu romanı karilerime "tabiî" romanlardan bir numune olmak üzere takdim eyliyorum. Hatta millî de değildir. Öyle olsa sırf cemâat-i İslâmiyye meyanında güzeranı lâzım gelir ki bunda mûcib-i letâfet olacak, renkler dahi içtima edemez. O yolda yazılmış asar dahi nadir değildir. Beyinin, efendisinin maşukası, hanımının mahsûdesi olan bir cariye veyahut komşudaki delikanlının dildâdesi ve arz-ı merâm ve nâil-i maksud olamadığı için verem döşeğinin mağdûresi bir kızcağız hakkında ne türlü roman tertip olunabileceği zaten herkesin cay-gîr-i zamîridir. Binaenaleyh bu romanı "yerli" olarak tasvir ettim.

Güzel olduğunu iddia yollu, şimdiden tebşir edemem. Fakat ait olduğu zaman ve âleme göre tamamı tamamına tabiî olduğunu kat'î olarak iddia edebilirim. Teşekkül eylediği vekayi müşâhedât-ı yevmiyyedendir. Onun için ismini de öyle tesmiye

ettim. İhtimal ki bazı zevat, havi olduğu ahval ile kendi sergüzeştleri arasında büyük bir müşabehet bulacaklardır. Hiç olmazsa o yoldaki ahval ve vukuat başkaları tarafından mesmûları olduğunu tahattur edeceklerdir. Zaten tabiîliğin şanı da bu değil midir? Kendimin de bu roman dahilinde mevcudiyetimi tabiîliğinin medâr-ı a'zamı addederim.

Ahmet Midhat

Birinci Kitap

BİR TAKİP

I

Malûm a, bu muharrir-i âciz Beykoz'ludur. Yaz kış, akşam sabah Beykoz'dan İstanbul'a gelir gider.

Kendimizi size bu suretle tanıttırmağa başlar başlamaz bizi de Şirketi-i Hayriyye'nin en büyük müştekilerinden diye mi telâkki eylediniz? Vakıa sanatımızın bir ciheti de gazetecilik olduğundan Şirket-i Hayriyye hakkında pek çok şikâyetler bizim de kalemimizden çıkmıştır. Ama yalnız gazetecilik sıfatıyla muttasıf olup kalsaydık belki bizde dahi hiç insaf aranmamak lâzım gelirdi. Lâkin bizde sıfat bundan ibaret değildir. Gâh romancılık, gâh feylesofluk gibi tecelliyatla muttasıf olduğumuzdan, Şirket-i Hayriyye'den müşteki olduğumuz zamanlardan ziyade, müteşekkir kaldığımız zamanlar da vardır.

Allah eksik etmesin, kaptanlardan, mevki memurlarından pek çoğu dostumuzdur. Hele yolcular meyanında dostlarımız hakikaten çoktur. Yazı işlerimizin de pek çok olduğu günler yan taraflardaki küçük kabineleri bize açıvermek suretiyle memur efendiler hâtır-sâzlıkta bulunurlar. Bazı kere vaki olur ki bu küçük kabineler bizden evvel başkaları tarafından işgal olunmuşlardır. Bu zatlar Beykoz ile Köprü arasındaki bir saat bir çeyrek zamanı bize hoş imrar ettirmemek için lütfen küçük kabineyi tahliye ederek, bize pek büyük bir eser-i inâyet gösterirler. Çünkü bizce oracığa sokulup esnâ-yı seyâhatte dünyanın yazısını yazarız.

Ama küçük kabineyi işgale muvaffak olamamışız. Ne yapalım? O hâlde büyük salona ineriz. Kâğıtlarımızı, gazetelerimizi döşeyip, eğer mecbur olursak yolcuların bazılarına:

- Mazur görünüz efendim. Bizim kadar zaman fakiri bulunan adamlar için şu bir saat, bir çeyrekten istifadeyi kaçırmak uyamaz.

Diye, sanki gazetehanemizdeymişiz gibi saldır saldır işimizi görmeğe başlarız.

İşte görülüyor. Şirket-i Hayriyye vapurları bir nevi tahrirhanemizdirler. Bir saat bir çeyrek azimette, bir saat bir çeyrek dahi avdette bu vapurlar derununda ferih fahur çalışabiliriz. Kıyas edilecek olursa böyle iki buçuk saatlik bir müddeti asıl matbaamızda geçirdiğimiz günler bile gereği gibi nevadirdendir. Şu hâlden dolayı Şirket-i Hayriyye'den müteşekkir olmazsak nankörlüğümüze haml olunmaz mı?

Çalışkanlığımızı âdeta mertebe-i ifratta gösterdik. Böyle vapurlarda bile yazıdan baş kaldıramayacak kadar çalışkanlık bizde her gün vaki olsaydı telifatımızın adedi binlere varırdı. Bilâkis bizim de Köprü'den Beykoz'a kadar veyahut Beykoz'dan Köprü'ye değin yapacak başka iş bulamayarak, sigara sigara üzerine, ağzımızı zehirleyip, lâf lâf üstüne çenemizi yorduğumuz günler pek çoktur.

Ama sakın zannetmeyiniz ki bazı günlerimizin de bu suretle geçmesinden şikâyet edeceğiz! Hayır! Böyle olan günlerde, olsa olsa on yedi numaralı vapur gibi bazı süratli vapurları Şirket'in bizden alıp Rumeli tarafına vermesiyle mahut yirmi beş numaralı tembel vapuru bize göndermesinden şikâyet eyleyebiliriz. Ama bu tembel ile bu hamarat arasındaki fark, on dakika, nihayet bir çeyrekten ibaretmiş. Yapacak başka işimiz olmadıktan sonra, biz bunu da medar-ı şikâyet ittihaz etmez de ne yaparız? Güya İngilizler gibi bizim de vaktimiz nakt imiş.

Bir de vapurun kıç tarafında kadınlar ile erkekler mevkiinin bir perde ile tefrik olunduğu yerde oturan gençlere sorunuz. Yalnız gençlere mi ya vücutları kocadığı hâlde, gönülleri kocamamış bulunan ihtiyarlara da sorunuz. Şöyle bellerini küpeste üzerindeki korkuluk demirlerine dayayarak arkadan arkaya denize doğru vücut sarkıtıp, kadınlar cihetine doğru sevk-i nigâh-ı tahassürle perde-bîrûnlukta bulunan zevata sorunuz.

Bakalım vapurun sür'at veya batâetinden onların haberleri var mıdır?

Ne hacet, Beykoz'dan kalkıp, Kandilli'ye kadar dört iskeleye uğradıktan sonra, doğruca İstanbul'a giden vapurlar, bir çeyrek, yirmi dakika kadar vakit kazandırdığı için, vakitlerini nakit addedenleri memnun ederler de, gençlerden ve civânmizac pirlerden pek çoklarını bilâkis dil-gîr ederler. "Niçin" mi dediniz? Ya vapur Kandilli'den sonra Kuzguncuk'a kadar kaç iskeleye uğrarsa, kadınlar tarafından birtakım yolcular, o iskelelere çıkacak ve o iskelelerden de birtakım kadın yolcuları girecektir. Bu giriş çıkış ise beyan eylediğimiz mutarassidîni, mütehassirîni memnun bırakacaktır.

"Yirmi kadar kadınların on dokuzu dolmacı arap, mısırcı, susamcı kıptî, yazmacı dudu menzilesinden al da, bunlara nispetle pek de müterakkî addolunamayacak takımlardan bulunduğu ve yalnız birisi, nihayet ikisi, üçü oldukça câlib-i nazar takımdan görüldüğü hâlde, bu kadar külfete ne hacet" mi dediniz? Vallah bizden de alınız o kadar. Velev ki yirmide on dokuzu câlib-i nazar-ı rağbet olabilecek takımdan bulunsunlar. Bize ne. Bakalım bizim cemal dilenciliği nev'inden ettiğimiz arsızlıkları tahsin mi edecekler, yoksa tayip mi?

Ay efendim. Nasıl da fasl etmemeli ya? İşte ezcümle âlemin muhadderatını böyle kendilerine dîde-dûz-ı tahassür olan erbâb-ı taaarruzun girişte çıkışta dizleri dibinden geçirmek beliyyesine otuz senedir çare bulamamış olan Şirket'in bu yoldaki ahvali de şâyeste-i mezemmet değil midir ya?

Ama işin bizcesi kolay. Biz görmek istemediğimiz bu ahvali, görmemek için ekseriya yan kamaralarına dehâlet ederiz.

II

Hayır, hayır sözü hangi ucundan kavrasak hep berâet-i zimmetimizi ispatta telâşımız anlaşılıyor. Sanki yan kamaralarına kapağı atıyoruz da orada gözlerimizi temaşâ-yı nisvândan bil-külliye menedebilmiş mi oluyoruz?

Heyhat. Orada da modacı dükkânını başlarına takınmış, arkalarına giymiş denilmeğe seza, birtakım süslü madamlar, doğrusu ya, insanın nazarını işgalden hâli kalmıyorlar.

Nazar işgal olundu mu fikir dahi tağlit edilmeğe başlandığını inkâr edersek taassup göstermiş oluruz.

İnsanın fikrinde başka bir şey olmamalı da fikr-i insan bu gibi tağlite duçar edilmeli. Ne bahtiyarâne tağlit. Zira bazı kere şu tesadüfler biraz da lisân-ı âşınâlıkla karışarak, o hariçten temaşası bile insana büyük büyük bahtiyarlıklar tasavvur ve tahayyül ettiren dildâran ile bir de musahabe imkânı açarak, şu mini mini yan kamarasında geçirilen birkaç çeyrek saati, insanın bütün müddet-i ömründe en bahtiyarâne geçirmiş olduğu saatlerden madud eyler.

Fakat bahtiyarlık denilen şey daima nispîdir. Öyle değil mi? İnsan olur ki başkalarının can attıkları mesudiyetlerden kendini müstağni bulur. Mertebe-i teneffüre bile varır. Kezalik insan olur ki, bazı zamanlarda ziyadesiyle hoşlanacağı birçok şeylerden, diğer bazı zamanlar asla hoşlanamayıp, ziyadesiyle bizar kalır. Hele bizim gibi insanların bazısı da, işte böyle gazeteci, müellif, feylesof filân olur da zihninde o gün için mevcut olan münâzarada ne manevralar çevireceği veyahut istihzar ve tertip etmekte bulunduğu bir romana ne kulplar takıp, nasıl kubbelendireceği meselesi bulunur. Nazarını işgal ve fikrini tağlitten korumak için yan kamarasına girerse de, belâya bakmalı ki kıç tarafta fesini, ya kendisini denize düşürmek tehlikesini göze aldırdığı hâlde, aradığını bulamayan mütehassir için aklını çilesinden çıkaracak bir âfet-i devran ile, o daracık kamarada ya diz dize, ya burun buruna denilebilecek bir mevki ittihaz ediverir.

Şimdi siz olunuz da o gün sahâyif-i münâzarat üzerinde icra edeceğiniz manevrayı veyahut zihninizdeki romana takacağınız kulpu düşünebiliniz.

Farz edelim ki dizinizin dibindeki veyahut burnunuzun mukabilindeki mahlûk, on sekizinden yirmi yaşında kadar değildir de, altmışından seksen beş yaşına kadardır. Farz ediniz

ki tazelik taravetini inadına bir cemâl-i bâ-kemal ile ziynetlemiş değildir de huşkî-i pîrini gençliğinde bile hatırı sayılacak çirkinliği ile bir kat daha müstenfir bir hâle koymuştur. Velevsüllim güllere gıpta-resân olan bir handesi gönüllere ferah vermiyor da, devleri hırasan eden her işmi'zâzı gözlere batıyor. Meselâ her handesinde şaşaa-nümâ olan güzel.dişleri, görenleri imrendirmiyor da, ağzının şurasında burasında tek tük kalmış, kazıklaşmış, sararmış olan köhne kemikler insanı iğrendiriyor. Bu hâlde de nazarın işgal, fikrin tağlit edilmemesi kabil midir? Bunu görüp de insanın kendi kendisine:

- Senin bu dünyada ne işin kalmış, ey bîçare acuze. Tası tarağı toplayıp karargâh-ı ebedîye çekilsen, gitsen olmaz mı?

Diye düşünmemesi kabil olur mu? Elbette düşünür. Düşündükçe düşünür. Hatırında ne o günkü münâzarada çevireceği manevralar ve ne de istihzar etmekte bulunduğu romana koyacağı kulplar, kubbeler kalmayarak, belki yine kendi kendisine:

- Hey. Bunların da lüzumu var. Gurûr-ı hüsn ile ser bâsemân-ı tekebbür ve taazzum olan nevcivanan, bunları görsünler de bir gün kendileri de bu hâle geleceklerini düşünsünler.

Diye, insan a'mâk-i hikmete daldıkça dalar. O zaman bir yandan bu hikmetlerin neticesi kendisini sıkarak ve diğer taraftan fikrini dağıtmış olması üzerek, hadîdâne bir "of" narasıyla "ver elini kaptan yeri" diye, yukarı mevkie fırlar ki, havanın sertliği, serinliği orada kimseyi bulundurmuyorsa bile, başı, beyni ateşler içinde kalan adamcağız bir nezleyi de göze aldırarak, orada teskin ve tasrih-i dimağa çalışır.

Bu hâl üzere, yine Şirket'ten şükür mü ede, şikâyet mi? Onu bize sormayınız.

Hayır hayır, sorunuz sorunuz. Asıl bize bunu sorunuz da size "Hayır" mukaddimesiyle cevap vermeğe başlayarak, istiğrabınızı celb edelim. Müteakiben dahi izahen haber verelim ki, işte bi-aynihi böyle bir müşahede çend sene mukaddem "Yirmi sene evvel ve yirmi sene sonra" sernameli makale-i meşhûre-i hikemiyyeyi kaleme almağa delâlet eylemişti. Mün-

tahabât-ı Tercümân-ı Hakikat'e de naklolunan bu makale tahrîb-i dehrin ne acip ve garip hükümler gösterdiğini müsavver olmasıyla, bana karilerin tarafından büyük büyük aferinler kazandırmıştı ki, zaten şu âlemde bence en büyük medâr-ı iftihâr olan ve beni en ziyade sevindiren şey dahi bundan ibarettir. Velev ki bir nezleye mukabil muvaffak olmuş bulunayım. Mezkûr makale gibi bir makaleyi yazdırmağa ve karilerim tarafından o parlak aferinleri aldırmağa tavassut eden Şirket-i Hayriyye vapuru, benim için hakikaten mûcib-i minnet, cây-ı inâyetten addolunur.

III

Şu mukaddemât-ı muhtasarayı serdden maksadımız, karilerimizin fikir ve hayallerini Şirket-i Hayriyye vapurları içinde yerleştirip, müstahsarât-ı âtiyemizi hüsn-i telâkki istidadına alıştırmaktır. Bu maksat hasıl olmuştur diyelim de bir gün Şirket-i Hayriyye vapurunun yan kamarasında müsâdif olduğumuz bir... Hayır, bir değil. Üç kadını ve bu kadınlardan istima ve müşahede eylediğimiz şeyleri karilerimize haber verelim.

Biz vapura Beykoz'dan binmiştik. Bu kadınları da yan kamarasına girdiğimizde orada bulmuştuk. Demek oluyor ki Tarabya yahut Büyükdere'den binmişler. Bunların ikisi taze, birisi ihtiyardı.

Malûmdur ki Şirket-i Hayriyye'nin büyücek yan kamaraları bir müselles-i kaimü'z-zâviye şeklindedir ki veteri mukavvestir. Kadınlar bu veter cihetindeki peyke üzerine oturuyorlardı. Müsellesin dıl-ı tavîli ile dıl-ı asgarının teşkil eyledikleri zâviye-i kaime boştu. Biz de doğruca gidip o köşeye oturduk.

Taze kadınlar pek alafranga giyinmiş olduklarından, alafranga usulünce kendileriyle muarefemiz olmadığı hâlde bile, bir baş işareti ile selâmlamak lâzımdıysa da, yanlarındaki ihtiyar kadın gayet geniş bir siyah dibet fistan giyip, başına da bir siyah yemeni bağlamış olduğundan yerli oldukları anlaşılarak, bu selâma da hacet görülememişti.

Bizim oraya oturmaklığımız, kadınları gereği gibi tevhîş eyledi. Bunlar ağızdan kulağa birkaç söz fısıldaştıktan sonra, ihtiyar kadın, bir Ermeni şivesiyle bize:

- Efendi. Burası haremlere mahsus mevkili yan kamarası değil midir? Demesin mi? Bize birden bire bir irkinti, ürküntü geldi. Kadınsa müddeasını teyit için:

- Kapı üzerinde bir levha asılıdır. Osmanlı mürekkebiyle yazılıp, biraz da yağmur değdiğinden yazıları epeyce bozulmuşsa da "reserve au harem" yazıldığı okunabilmektedir ki Fransızca olarak bu lâkırdının tercümesi "haremlere tahsis olunmuştur" demektir.

Dedi. Filvaki yan kamaralarının birisi nisvana tahsis olunmak için Türkçesi de Fransızcası da yerli mürekkebi ve pek fena bir yazı ile yazılmış bulunan mahut küçücük levhalara yağmur yağış isabetiyle, o fena yazıların da bozulmuş olduğunu derhal derhâtır eyledik. Dudunun şöyle dikkatli kadınlardan olması nazar-ı dikkatimizi açtı. Maahaza, biz dahi aklımızı başımıza toplamakta dakika fevt etmeyerek dedik ki:

- Evet Dudu. Hakkınız var. Fakat benim de hesabıma kalırsa o levhayı karşıki kamaraya asmış olmalıdırlar.

- Hayır efendim. Bu kamaraya asmışlardır.

- Bu kamaraya asmış olduklarını reddedemem. Fakat karşı kamaraya asmaları lâzımdı. Zira Şirket, kadınlar için, vapurların uğrayacakları iskeleler tarafındaki yan kamaralarını tefrik etmeyip, deniz tarafında kalacak olan kamaraları tefrik eder.

Bu sözüm üzerine genç kadınlar dahi kulak kabarttıklarını ifham eyleyecek bir tavırla gözlerini açıp, yüzüme baktılar. İhtiyar kadın taaccübünü kavlen dahi itiraf ederek, dedi ki:

- Acayip.

- Ne dereceye kadar şâyân-ı taaccûb olduğunu bilemem. Fakat hakikat böyledir. Anadolu vapurları yukarıdan aşağı inerlerken iskele taraflarındaki yan kamaralarını ve aşağıdan yukarıya çıkarlarken sancak taraflarındaki yan kamaralarını

erkeklere tahsis edip, dediğiniz levhaları bunların karşısındaki kamaralara asarlar.

İhtiyar kadın, tavrında alâyim-i taaccübü arttırarak, dedi ki:

- İskele tarafını anladık. Fakat, sancak tarafı ne oluyor?

Bize dahi bilâ ihtiyar bir tebessüm geldi. Dedik ki:

-Galiba iskele tarafını da anlayamadınız. Gemici ıstılahatınca, insan yüzünü geminin baş tarafına doğru çevirdiği zaman sağ tarafa "sancak" ve sol tarafa "iskele" derler ve bu tabirlerden maksat, vapura girip çıktığımız iskele olmadığı gibi, gemilerin pupalarına rekz olunan gönderlere çekilen sancaklar da değildir.

Görülüyordu ki kadınlar şu "pupa" ve "gönder" tabirlerine de taaccüp ediyorlardı. Fakat olacağa bakınız ki, o gün bir münâzara-i kalemiyye meydanında icra edecek manevralarım ve zihnimde müstahzar olan romana verecek kubbelerim bulunduğundan, kadınlara ıstılahat-ı bahriye dersi verecek hâlde değildim. Hatta lâkırdının bu kadar uzanmasından bile dil-gîr olmağa başlamıştım.

Ama kocakarıyı iskât kabil olabilir mi? Kadıncağız o yazısı bozuk levhayı kamaranın kapısı üzerinde görmüş. Bu kendisi için bir hüccettir. Hele vapurun uğradığı iskeleler tarafındaki kabinlerin kadınlara tefrik edilmesindeki hikmeti bir türlü anlayamıyor ve:

- Sormak ayıp olmasın paşam.

Mukaddematıyla bunu lâyenkati' sual dahi ediyor. Hikmetsiz şeye ne tevil bulunup da söylemeli. "İskeleden vapura girecek olan erkekler, kamara içindeki kadınları görmesinler diye!" diyecek olsak kıç tarafta erkeklerin dizlerine sürüne sürüne kadınların geçmelerine ilişik etmeyen Şirket'in, pencere haricinden itâle edilecek enzâra ehemmiyet verebilmesi kâbil-i kıyas olamayacak. Binaenaleyh "bilmem" ve hatta biraz daha dargınca suretiyle "ne bileyim ben" manasını işrab edecek bir omuz kaldırmakla bil-iktifa zihnimizdeki münâzara-i kalemiyye manevralarını ve roman kulp ve kubbelerini düşünmeğe başladık.

Karşımızdaki kadınların birisi ihtiyarsa da ikisinin taze olduklarını ve hatta pek de alafranga ve mükemmel giyinmiş bulunduklarını haber vermiş bulunduğumuzdan acaba karilerimiz bize:

- Elbette güzel dahi olmaları tahayyül edilebilecek olan şu kadınlar, evvelce dediğiniz gibi nazarınızı işgal ve fikrinizi tağlit etmiyorlar mıydı ki, o günkü münâzara-i kalemiyyenizde çevireceğiniz manevraları ve romanınıza takacağınız kulpları, kubbeleri düşünmeğe başlayabildiniz?

Diye, sual iradına davranırlar mı? Eğer davranırlarsa, isabetlerini itirafa mecbur olduğumu şimdiden itirafa hazırım. Fakat bu bapta müstecilâne hareket etmemelerini rica ederim. Bâdi-i emirde, filvâki iştigâlât-ı zihniyemize koyulmak için kadınlara karşı gerçekten bir fütursuzluk tavrı takınmış olduğumu kabul buyurmaları lâzım gelir.

Bizdeki bu fütursuzluk hâli üzerine, ihtiyar ve genç kadınlar, ağızdan kulağa birtakım fısıltılar daha icrasına başladılar. Kendi kendimize:

- Dur bakalım. Galiba bunlar, burası kadın kamarası olmadığını anlayarak bizi rahat bırakıp karşı tarafına gideceklerdir.

Diye, epeyce ümitvar olduksa da, kadınlar besbelli bizim şu lâkaydâne omuz kaldırışımızdan pek de öyle kadınları rahatsız edecek derecelerde kadın mütetebbi'i, kadın müdekkiki ve -asıl kadınlar tabirine- kadın sarrafı bir adam olmadığımızı, yani şâyân-ı ehemmiyet bulunmadığımızı hükmederek yerlerinden kımıldanmadılar.

Ah. Hata ettiler. Sözümüz o ihtiyar Duduya değil. Öteki iki tazeye nazaran hata ettiler. Hem de büyük hata ettiler. Zira ne kadar kadın sarrafı olmasak, kendileri her hâlde fikr ü nazar-ı sarrâfânemizi işgal edecek şeylerdi.

IV

Bunların birisi esmer, diğeri sarışın, ikisi de gerçekten müstesna dilberdiler. Esmeri gereği gibi iri yarı, geniş omuzlu,

o dar kollu fistanın setrinden âciz kalacağı derecelerde kalın pazulu, fakat yaşça yirmiden ya biraz ziyade veyahut pek noksan tahmin olunacak kadar genç bir kadındı. Gözleri mikyas-ı tabiîsinden hayli iri olmasalar, siyah üzüm gibi koyu kara olan hadekaları, bütün çeşmhaneyi istiap ederek, beyazına yer kalmazdı. Ama gözlerin, böyle mikyâs-ı tabiîden hariç görülecek derecelerde büyücek olmasını nâkısa addedemezsiniz ya? "Çeşm-i âhuya benzemiyor, siyahı akına yer bırakmamış" derseniz, güzel ne olduğunu bilmediğinize hamlederiz. Gözlerin böyle mikyâs-ı tabiî fevkinde büyücek olması nasıl canlar yakar. Bir hüsn-i vakûrane teşkil eylediklerini takdir edebilmeniz için, o gözleri görmeniz lâzımdı.

Kaşlar gözlere mütenasip. Ama nasıl? Renkleri kara ise de rastık boyası değil. Çatık da değil. Fakat iki kaşın başlangıçları yekdiğerine gayet karib. Şairlerin "samurî" dedikleri tarzda ki, ona, biz avam lisanıyla "kıvırcık kaş" deriz. Tüyleri hadd-i tabiîsinden uzun ve âdeta kıvırcık olarak, kaşlara mahsus olabilecek hüsn ü letafette emsalsiz şeylerdir.

Burun gereği gibi iri. Fakat burnun iriliği çehre züğürtü olan bazı bedhahânda sakîl görünebildiği hâlde, çehre sahibi olan okurlar için bir ziynet-i mahsûsa-i âlîcenâbâne olduğu fizyonomistler, yani ilm-i kıyâfet erbâbı nezdinde musaddakdır. Burnun biraz irice olması, çehrenin de ona tenâsübü şartıyla erkekte, kadında, ziynet makamına kaim olduktan fazla, uluvv-ı cenâba, tab'-ı kibârâneye, şecâate, kahramanlığa da alâmettir.

Karşımızdaki esmer güzelinin çehresi, tamam o bînî-i zîbâya zemîn-i letâfet-efzâ olacak beyzî çehrelerden bulunduğu gibi, onun altındaki irice dudaklar ve yumruluğu, sivriliğine galib çene, levha-i vechi gerçekten güzel bir hâle koyduktan maada, tabiatinde de fevkalhad bir metânet ve gerek dostluğunda ve gerek düşmanlığında sebat ve hele intikamında şiddet olduğunu bâhiren göstermekteydi.

Bu esmer kadın hakikaten güzeldi. Ama hüsn-i cemali, öyle karşısındaki erkeği uzaktan yakından nice ümitlerle yılıştırıp, münbasit edecek cemallerden değildi. Onun karşısındaki erkek, eğer şu işaret etmekte bulunduğumuz mebahise vâkıf erkekler-

dense, o hüsn-i dil-rübâyı, gönülleri rübûde etmekle beraber, bir de, bir tesir-i manevî ile mütedehhiş etmeğe kâfi vakarı, metaneti gösterecek hüsünlerden bulurdu.

Güldüğü nadir görüleceğinden ve hele bir zamana kadar karşımdaki esmer dilber gülmediği gibi, ondan sonraki ahval, gülmeği büsbütün muhale talik eylediğinden dişlerinin nasıl olduğu görülemedi. Fakat her şeyi görmek zarurî midir? Görmeden bilinemez mi? O anda yemine bile hazırdım ki, kadının dişleri biraz büyücek, fakat gayet sık ve kavidirler. Çünkü çehrenin heyet-i umûmiyyesinden istidlâl olunan metanet, şecaat, sabır ve sebat, şiddet-i azm, ciddiyyet-i cezm manaları büsbütün yalan ve yanlış olmamak için dişlerin de böyle olmaları iktiza eder.

Sarışın güzelse, esmerin büsbütün ma'kûsu bir dilberdi. Lepiska saçlar, kadınların "tahrirli maî" dedikleri gözler ki maîsinin etrafı kalem-i kudretle bir hatt-ı siyah çekilerek tezyin olunmuş. Bu güzel gözler küçük hatta pek küçük, lâkin şiddet-i zekâya ve vefret-i şetârete delâlet etmek üzere, mini mini çeşmhanelerinde fırıl fırıl dönerler.

Ten gayet beyaz. Hatta biraz solgunca bile! Burun küçücük. Ağız daha küçük. Çene yusyumru olduktan maada, müntehası bir de senehdan ile müzeyyen. Heyet-i umumiyyesinde öyle bir hâl var ki gülmediği zaman dahi gülüyor zannolunur. En büyük hüzn ü elem bu çehreyi tağyir edemez. Ağlasa bile, göz yaşları o çehre üzerinde bir ziynet-i zâide olarak telâkki olunur. Bir tebessüm-i dâîmî, ince ve solgun dudaklarını daima küşâde bulundurduğundan, taneleri küçük ve biraz da seyrek olan dişleri, belki ressamların zebân-ı intikadını tahrik edebilirse de, eğer tabir caizse kaide-i hilkat böyle olmasını iktiza eder.

Bu sarışın güzelin sinni otuzdan aşağı tahmin olunamaz. Muhammen biraz daha yukarıya doğru çıksa bile menedilemez. Fakat şöyle ilk bakışta on sekizden yirmiye kadar nevcivanlık, şenlik, şuhluk buna lâyık görüldüğü hâlde, esmerde otuz beşlik, kırklık kadınlarda bile ağlebiyetle görülemeyen kâmillik, vakurluk nazar-ı ehl-i dikkate derhal çarpar.

Bunların yüzlerinde tarâvet-i cildi muhafazaya biraz medar olmak için istimâlinde beis görülmeyen pudradan maada, renkli renksiz hiçbir ilaç eseri görülemez. Ne yüzlerinde, ne kaşlarında, ne saçlarında. Zaten kendini bilen ve güzel ne olduğunu tanıyan kadının böyle tağyîr-i tabîat gibi bir cinayete eli varabilmeli midir? O tağyirat ile sanki güzel mi oluyorlar!

Hak sübhanehu ve taâlâ hazretleri her levha-i rûye göre bir nakış tertip ederek eser-i san'at göstermiş. Şimdi tutunuz da şu sarışın güzelin incecik, açık kumral kaşlarına siyah rastık sürünüz. Hele bu cinayette biraz daha gaddarâne davranarak, kaşları güya daha enli göstermek için rastığı biraz da taşırınız. İşte, o güzel levhayı berbat ettiniz gitti. Yahut, şimdi ekseriyetle onların heves eyledikleri veçhile, diğer esmer güzelinin siyaha karib, koyu kumral saçlarını kimyevî sulardan birisiyle sarıya tahvil eyleyiniz. O tazimlere şayan olan cemali maskara ettiniz gitti.

Elbise cihetine gelince:

Bunların ikisi de libaslarını bir dikişçiye diktirmiş, bir moda mucibince bir ölçüde biçilmiş bir derece garnitürlerle tezyin olunmuş. Fakat ikisi de bir sûret-i mahremânede ayrı ayrı istintak olunsalar, mutlaka itiraf ederler ki, bunların ikisi de şu elbise hususunda yekdiğerine fedakârlıkta bulunmuşlardır. Esmer, mutlaka o libâsı kendi tab'ına göre pek hafif-meşrebane bulmuş ve sarışının bilâkis pek acuzane olmak üzere telâkki eylemiştir. Zira, tabiatçe sarışın, çocuk ve esmerin kâmil olduğunu anlatmıştık.

Fistanları gayet açık yeşil renkli grendindiler. Garnitürleri ondan biraz koyuca dantelalarla kadifeden intihab olunmuşlardı. Gündüzlük fistanlar dekolte olmazlarsa da boyunlarındaki madalyonlar birer çıplak sadr-ı sîmine doğru sarkıyorlardı. O zamanlar kısa kol modaysa da, bu fistanların kolları modadan daha kısaydı. Eldivenler dahi, lüzumundan pek çok kısa olarak, bilekler âdeta bütün bütün çıplaktı. Şapkalar Matmazellere mahsus olan kurdelesiz şapkalardan olup, fakat esmer için müteehhil kadınların takındıkları kurdelelerden birisi şapkaya merbut olmasını çeşm-i müdekkik arzu ediyordu da fıkdânını

nevâkısdan sayıyordu. Sarışın için bu kurdelenin fıkdânını pek muvafık bulduktan maada "brigan" denilen moda iktizasınca epeyce hafif-meşrebane olan bu şapkanın derece-i hiffetini de azınsıyordu.

İki şapkanın ikisi de gûnâ gûn yapma çiçeklerden birer kuş yuvası hâlinde olup, ön cihetlerine birer de kuş oturtulmuştu.

İkisinin de şemsiyeleri, potinleri, fistanları rengindeydi.

Yine mi tezkiye bozukluğu gösterdik. Haniya biz bu kadınların oradan çıkıp karşı kamaraya gitmelerine muntazır değil miydik?

Haniya biz bugün icra olunacak münâzara-i kalemiyye manevralarıyla ve zihnimizdeki romana verilecek kubbeleriyle iştigal etmeyecek miydik?

Heyhat. Buraya kadar ettiğimiz tasvîrât-ı müşâhedât-ı vâkıamızın binde birisi nispetinde kalamaz. Vapur Paşabahçesi'ni geçip, daha Rıfat Paşa Mahallesi'ne varmaksızın hatırımıza o kadar şeyler geldi ve hatırımızdan o kadar şeyler geçti ki, münâzara-i kalemiyye manevraları, roman kulpları, kubbeleri nesyen mensiyyâ hükmüne girdiler.

Belâya bakınız ki "of" diye, kaptan mevkiine de fırlayamadık. Olduğumuz yerde mıhlanmış gibi kaldık. Paşabahçesi'nden vapura giren yolcuların hiçbirisi bizim yan kamarasına girmediğinden dolayı pek memnun ve müteşekkir olarak ve Rıfat Paşa Mahallesi'nden güverte yolcusu bile hemen girmeyeceğini tahmin ederek, şayet Kanlıca'dan kamara yolcuları gelir de temaşamız muhtell olur diye endişeye başladık.

Sebep mi soruyorsunuz? Sebep, meylimizin esmere, sarışına mı olduğunu tayindeki hayretimiz değildi. Bunların Fransızca olarak ettikleri hasbıhâldi.

V

Evet, Fransızca hasbıhâl. Zahir. Hem de ne Fransızca? Öyle bazı zurafâmızın, güya Ermenilerde Fransızca mükemmel olmadığını tasvir için:

- Vule vu mösyo dondurma?

- Non Mösyö, karnım tok.

Dedikleri surette değil. Âdeta gerçekten Fransız şivesiyle Fransızca. Ne noksan söylüyoruz. Güya bunların Fransız olmadıkları malûmumuzmuş da, o lisanı pek iyi söylüyorlarmış gibi, beyân-ı hâl ediyoruz. İkisi de Fransız vesselâm.

Bereket versin ki bizim bu lisana vâkıf olduğumuzu anlamadılar. Bazı kere elimizde Fransızca kitap ve gazete bulunur. O gün dahi böyle bir şey bulunsaydı, Fransız lisanına vukufumuzu anlayarak, o hasbıhâlde bulunamazlardı. İhtimal ki kalkıp karşı taraftaki kadınlar kamarasına giderlerdi.

Giderlerdi de bizi memnun mu ederlerdi? Münâzara-i kalemiyyemizi, romanımızı düşünmek için, bizi rahat mı bırakmış olurlardı?

Biz onlardan çoktan vaz geçtik. Hasbıhâlleri bize gösterdi ki, zihnimizde aramakta bulunduğumuz hayalî romanı maddî olarak karşımızda buluyoruz. Hattâ biraz sonraki müşahedatımız bunun sıhhat-i kat'iyyesini de bize ispat eyledi.

Hele şimdilik o, biraz sonraki müşahedatı bırakalım da hasbıhâle kulak verelim.

Söze en evvel esmer başlamıştı. Demişti ki:

- Ne diyorduk sevgilim? O gaddarın...

- Şişşşt. Karşımızdaki adamın lisan-aşına olmadığından emin misin?

- Onda o surat yok. Baksana, ne çolpa herif. "Babur teribu" diye, gemici lâkırdıları söylüyor. İhtimal ki Türk pilotlarından birisidir.

- Pekalâ, "o gaddar" dedin. Haniya şu mebâdîsinde dünyadan kıskandığın insan-ı kâmil. Değil mi?

- Ah. Allah belâsını versin, sevgilim. Vaktiyle bunu bana söylerdin de ben inanmazdım.

- Evet azizem. Zannederdim ki, onu, senin elinden gasbetmek hud'a-i hâinânesiyle böyle söylüyorum. Hâlbuki, ben onun efendisi hakkındaki hissiyatına vâkıf olduğum günden beri, nasıl denî-meşrep ve insan kıyafetinde bir çiyan olduğunu anlamıştım. Öyle bir efendi ki arada muhâlif-i mezhebiyye olduğu hâlde bile, onu kendisine âdeta evlad edinmişti. O Müslüman, bu Hristiyan olduğu hâlde, kendisine babalık vazifesini ifa ederek, bahtiyar olmasını arzu etmişti. İtiraf et bakayım, itiraf et. Seni de onun tarafına celbeden şey mücerret o insan efendinin o derecelere kadar mazhar-ı emniyyeti olması değil midi?

- İtiraf ederim, sevgilim. O gaddarın kendi şahsını beğendiğim gibi, ahvâl-i husûsiyyesini beğenmekliğim emrinde de Seyyit Mehmet Numan'ın, onun hakkındaki teveccüh ve emniyyet-i tammesiyle muhabbet-i pederânesinin pek büyük tesiri olmuştu. O zatın efendiliği, babalığı, yalnız o nanköre mi münhasır kaldı. Doğrudan doğruya işte ben dahi mazhar-ı ni'meti olmadım mı? Böyle bir zatın himayesi altında meziyyât-ı zâhiresine meftun olduğum adamla bahtiyar olacağımı hükmedişimde hatamı kim keşf edebilirdi?

Şu son sözü esmerin söylediği nazar-ı dikkatte tutuluyor ya. Demincek, esmere "gülmez" demiştik. Şimdi demeliyiz ki, esmer ye's ü kedere mağlûp olmaz. Hâlinde, tavrında alâyım-ı ye's ve fütûr da göstermez. Şüphe yok ki bu sözleri pek derin bir ye's ile söylüyor. Nimet- şinasane bir teellüm ile söylüyor. Fakat, zahir hâlini görseniz, umûr-ı âdiyyeden bahsediyor zannedersiniz.

Bilâkis, bir an oldu ki asıl hiddet ve gazap sarışında görüldü. Dedi ki:

- Bari hınzır, işin zahirini olsun muhafaza edebilseydi. Bari iki evi birden yıkmamış iki ocağı birden söndürmemiş olmak için, ikinizi de aldatmak yolunu tutsaydı.

- Öyle de daha fena olurdu.

- Vallahi dostum, öyle bir adama kapılmaktansa, kırk yıl daha Matmazellik hâlinde kalmağı tercih ederim.

- İşte, ben de hükmen o hâli tercih etmiş oldum ya.

Bazı kadınlar görürsünüz ki lâkırdıyı birbirinin ağzından kapmağa gayret ederler. Kendileri lâyenkati söylesinler de yanlarında bulunanlar ister dinlesinler, ister dinlemesinler iddiasında bulunurlar. İhtimal ki bizim sarışın dahi bu kadınlardan madut olsun. Fakat esmerin ciddiyeti, vakarı lâkırdıya tehâlükten onu da men ediyordu. Binaenaleyh bu muhavere gayet âheste-revişle gidiyordu. O kadar âheste ki, biz, bir yandan kadınları dinlemekle beraber, diğer taraftan, kendi kendimize mütalâamızı da götürüyorduk.

Öyle ya. İşte anlaşılıyor ki ortada bir gaddar vardır. Onun, iki de mağdûresi var ki, birisi bizim zavallı esmerdir. İşin içinde bir de baba makamında bir efendi var. Seyyit Mehmet Numan. Bir Arap ismine benziyor. Bahsolunan gaddar hem esmer dilbere, hem başka bir kadına gadretmiş, hem de, bu efendisine hıyânette bulunmuş. Şimdi yekdiğeriyle hasbıhâl eden muhibbe, besbelli ki vaktiyle yek diğerine rakibeymişler. Sarışın, esmere, o gaddarın mahiyetini anlatmağa çalışıyormuş da, esmer bundaki safiyeti, halisiyeti tasdik edemeyerek, o zamana göre pek mergûb ve makbul olan gaddarı, kendi elinden kapmak için, onu zemm yolunda terbîb-i mukaddemâtta bulunuyor zann eyliyormuş.

Hoooo. Koca roman tamam da, pek çok roman meraklılarımızın ya hayalî veyahut sırf cinayat üzerine mübteni romanlardan usanarak, mucidi Emile Zola olmak üzere arzu eyledikleri tabiî romanlardan birisi. Bir mükemmeli.

Roman yalnız şu işitilen sözlerden ibaret kalsa dahi, bir plân ittihaz olunarak ve noksanları ikmal edilerek, yazılmağa lâyık da, fazla bile.

Fakat, acaba biz de söze karışsak mı? Şu Seyyit Mehmet Numan kim? O gaddar kim? Küfran-i nimeti, gadri filânı neden ibaret? Bunları sorsak mı?

Hiç öyle şey mi olur? Hikmet-i İseviyye iktizasınca iki kişi arasında gizli söylenen sözlere, bir üçüncü havâle-i sem'-i tecessüs etmemeliymiş. Ne mukaddime ile söze başlayarak, ilk gör-

düğümüz ve indlerinde çolpalık ile mazhar-ı ta'yib olduğumuz kadınların husûsiyat-i ahvâline iştirak arzusunu gösterebilelim?

- Evet, evet. Olmayacak iş. Âdeta terbiyesizlik. Edepsizlik bile.

Vakıa terbiyesizlik, edepsizlikse de, böyle, ayağımıza kadar gelmiş olan bir tabiî romanı tepip, def etmek de kâr-ı âkıl olabilir mi? Ne olursa olsun bu hasbıhâle iştirak etmeli. İster terbiyesizliğimize verilsin, ister edepsizliğimize. Sormalı vesselâm.

VI

Biz kendi kendimize bu mücterane kararı verdiğimiz zaman, vapur dahi Kanlıca iskelesinden kalkmıştı. Cür'etimiz kat'î olduğundan bir "pardon madam" mukaddimesiyle söze karışmağa âdeta davranmak üzere idiysek de, bunların madam veyahut Matmazel olmaları bizce kat'iyyen mertebe-i tahakkukta bulunmadığından ve evvelce Matmazel kalmaları hakkında söyleştikleri söz dahi tahattur edilemediğinden kendilerine vereceğiniz unvan hususunda müteredditi kaldık.

Fakat, şu müddet-i tereddütümüz içinde, esmer dilberde dahi bir tahavvül ve tagayyür mukaddimesi görüldü. Ama bu mukaddime, yalnız bizim tarafımızdan görülebildi. Ne sarışın güzelin, ne de ihtiyar kadının bu tahavvüle vâkıf olmadıkları, sûret-i muhâverede hiçbir tebeddül olmaksızın edilen devamdan anlaşılıyordu.

Evet, evet. Hiç şüphe yok. Esmer dilberde yeniden bir gazap peyda oldu. Burnunun kanatları olduğundan ziyade kabardı. Kalınca dudakları evvel daha kırmızıyken, şimdi solgunlaştı. Çehresi de evvelki kadar esmer değil. Binnisbe ağarmış gibi görünüyor. Evvelden de gereği gibi âteş-feşân olan gözleri, şimdi bir kat daha parlıyor. Ciğerlerini mutazammın eden sadrı, güya korsası içine sığamaz olmuş. Nefes aldıkça sadr evvelkinden ziyade şişip iniyor. Nefes sıklaştı bile.

Bu müşâhedât-ı cedîde, bu dikkat, evvelce ettiğimiz azm ü cezmi kuvvetten düşürdü. Hasbıhâle müdahaleden bizi tehir etti.

Nasıl etmesin ya. Esmer dilber, işte besbelli ki büyük bir cebr-i nefs ile gazabını yenmek istiyorsa da, bir türlü yenemiyerek, sık sık iri ve siyah gözlerini yan kamarasının pirinç parmaklığı iç pencerelerinden ve vaktiyle vişne çürüğü rengindeyken, artık bilkülliye çürümek derecesine gelip, kararmış olan kirli perdeleri arasından dışarıya doğru tahvil ediyor.

Dilber, mutlaka dışarıda gazabını tahrik edecek bir şey, bir kimse görüyor. Fakat böyle bir şey gördüğünü arkadaşlarına göstermek istemiyor.

Muhaverenin sûret-i cereyânını bozmak için, cebr-i nefs ediyorsa da gazap saniyeden saniyeye, saliseden saliseye artıyor.

Bu müşahede, âdeta kalbimizde bir dehşeti mucip oldu. Ya gördüğü adam pencereden dışarıda olmayıp da, içerideyse? Ya o adam bensem?

Olabilir ya. Gözleriyle dışarıya bakar gibi bakar da, göz kuyruğuyla beni görür. Bana neden hiddetlenecek? Ne yaptım ki? İffetimle, edebimle oturuyorum. Lâkin bu müteselliyâne mülâhazalarım akçe etmez. Olabilir ki esmer dilberin zihninde biraz bozukluk olsun. Olabilir ki bu halel şimdi, şu dakikada vukua gelmiş bulunsun. Buna âlem-i imkân derler. Herşey olabilir.

Biz tamam bu mütalâada iken esmer güzel ayağa kalkmasın mı? Vâkıa kıyamı, arkadaşlarının hiç de nazar-ı iştibâhını celbetmedi. Kalbine meram anlatmakta pek büyük iktidarı anlaşılan şu mahlûk-ı acîb, sanki cebindeki mendilini aramak gibi bir azm ile kalktığını gösteriyorduysa da, bir de benim gözlerime sorunuz? Bu kıyam bana, hemen boğazıma sarılmak için yerinden fırlamış tarz-ı müthişinde göründü.

Yoksa gözlerim mi hata ediyorlar? Yoksa bu müşahede, bence, bir vahîme-i dimâğıyyeden mi neşet ediyor?

Bu da olabilir ya. İnsan ne kadar acaip ve garâibin tecelligâhıdır ki nispetle vehmin bu türlüsü hiç menzilesinde kalır.

Hayır, hayır. Ne zihnimde hatâ var, ne gözlerimde. Göstermemek, anlatmamak istiyor ama, dilber-i esmerin âdeta kemâl-i tehevvürle yerinden fırladığına şüphe yoktur.

Vukuâtın yekdiğerini teâkubu bir an gayr-ı münkasımda vuku buluyor. Binaenaleyh, yine bu an içinde, ben dahi yerimden fırlayıp, üzerime hücum edecek olan kadına mukavemet esbabını tehiyye eylemek ihtiyacını hissettim. Fakat kadın bana doğru gelmedi. İlk attığı hatvede o daracık kamaranın kapısı önüne varmış olduğundan, güzel elini kapının pirinç topuzuna uzattı. Açtı. İkinci hatveyi kapıdan dışarıya attı.

Arkadaşlarında hâlâ fütur yok. Fakat bizim gözler ap âşikâr görüyorlar ki, şu ilk hatve ile ikinci hatve arasında kadının gazabı beş on kat daha mütezâyid oldu. Üçüncü hatveyi vapurun kıç tarafına doğru tebdîl-i istikamet için attığından, biz kendi selâmetimizin muhakkakıyetinden emin olmakla beraber, şu kıyamın neticesini görmek için, kadını takip mecburiyetini bir türlü menedemedik. O, kıça doğru yürüdü, biz de arkasından.

Kıç taraf gereği gibi kalabalık. İslâm'dan da epeyce yolcu var, gayr-i Müslim'den de. Sarıklılar da var, kılıçlılar da. Şapkalılar da var, fesliler de. Birkaç alafranga kadın bile var. Böyle iri yarı, süslü, güzel, genç bir kadının vehleten zuhur edivermesi, herkesin enzarını kendi üzerine celb eyledi. Esmer dilber hakkındaki takdiratın derecesi, çehrelerde peyda olan alâyimden anlaşılmağa başladı.

Kadın gitti gitti, başında ekseriya İngiliz seyyahlarının giydikleri kask, yani beyaz renkli, kubbeli iri şapkalardan birisi olan bir zatın önünde durdu.

O zat, tahminen otuz yaşlarında kuzgunî siyah palabıyıklı, Napolyon sakallı, gereği gibi gösterişli, epeyce güzel bir adamdı. Gözde gözlük, elde eldiven ve baston, yelek ilikleriyle cepleri

arasında altın kordon, boyun bağı üzerinde nohut kadar incili iğne ve son moda elbise, filânla, pek de süslü bir adamdı.

Esmer dilber, bu adamın yanında dikilip durunca, adamcağıza tabiî bir hayret gelerek, o hayret üzerine kendisi de ayağa kalktı. Aralarında henüz harf-i vâhid teâti olunmaksızın, kadının evvelce dahi haber vermiş olduğumuz veçhile, bir kalın ve adaleli ve kuvvetli pazusuna merbut olan mini mini, güzel eli birkaç defa kalkıp indi. Her defasında "çat çat" nev'inden, kesik kesik sadalar çıkarıyordu. Fakat anlamalı kuvveti, şiddeti ki her defasında da o güzel parmakların uçları, çene üzerinde bırakılmış olan Napolyon sakaldan maadası, kemal-i ihtimamla tıraş edilmiş yanak üzerinde bir eser bırakıyorlardı ki, bu eserler evvelâ açık pembe iken, kemal-i sür'atle kızardıkça kızarıp, morarmağa takarrüb ediyorlardı.

Güzel, esmer herifi dövüyordu ha. Daha anlayamadınız mı? Vakıa, orada hazır bulunanlar bile bâdî-i emirde işi anlayamadılar. Gözlerine inanamayacakları geliyordu. Kadınsa ağzından harf-i vâhid çıkarmaksızın, yedi sekiz kadar şamarı bir an evvel ve biri birinden şiddetli olarak indirmeğe çalışıyordu. Kasklı, Napolyon sakallı, süslü efendi:

- Madam. Benden ne istiyorsunuz? Ben sizin tanıdığınız adam mıyım? Siz benim hiç görmediğim bir zatsınız.

Diye, mümkün mertebe eliyle, koluyla, kendisini korumağa çalışıyorduysa da mukabele-i bil-misilde bulunmuyordu.

Evvelce, kamaradaki hasbıhâli işitmiş bulunduğumdan, tokatların ikincisinde, üçüncüsünde zannetmiştim ki, güzel esmerin tokatladığı şu herif, kamarada şarısın arkadaşına gadrinden şikâyet eylediği haindir. Fakat bu zannımda devam edemedim. Şamarları yiyen herifin şu mutazallimâne sözleri, bu zannı iptal ettiler. Herif, güzel ve müthiş esmerin tanıdığı adam değilmiş. Kendisi de onu hiç görmemiş.

Muâmele-i vâkıanın bir darb muamelesi olduğunu gören vapur halkı, bir aralık bedava bir komedya seyrinden mütelezziz olmak tavrını gösterdilerse de, şamarlar yediyi, sekizi bulunca ve madrubun mukabele etmediği görülünce, Müs-

lümanlardan birkaçının mürüvvet-i İslâmiyye ve fütuvvet-i insaniyyesi taharrük ederek kalktılar, işe müdahale etmek mukaddimatını gösterdiler.

Kadın hemen cellâdâne ıtlak edilebilecek bir tavr-ı dürüşt ve gazap ile bunlara dönüp:

- Efendiler. Sakın ha işe karışmayınız. El kaldırmayınız. Dayağı yiyen bile, bir kadına, bir haklı kadına el kaldırmak fazîhasını irtikâba cesaret edemediği hâlde siz mütehâsir olmayınız. Terbiyelilik onda kalıp, terbiyesizlik size intikal etmesin

Deyince, herkese havf derecesinde bir durgunluk gelip, ayağa kalkanların hiçbirisi kadına doğru bir hatve daha atmağa kudret bulamadılar. Madrup dahi:

- Karışmayınız efendiler. Madamın tehevvürünü bir kat daha arttırmayınız.

Diye, huzzârı müdahaleden men eyledi.

Madrup, gerek evvelki ve gerek bu sözünü pek gubat bir Ermeni şivesiyle söylediğinden derhal anlaşıldı ki kavmiyeti, kıyafetiyle mütenasip değildir. Bir Avrupalı olmayıp, ona heveskâr bulunan bir şarklı Ermenidir.

VII

Artık bizdeki hayrete nihayet mi olur? Vakıa bu müşahede hûzzârın kâffesine hayret verdiyse de bizimkine nispetle onlarınki bir şey sayılamaz.

Dehşetli esmer, işin daha ilerisine gitmedi. Tokatların adedi düzineyi geçmedi. Ric'ata davrandığını gördüğümde, ben ondan evvel davranıp, kamaraya döndüm. İhtiyar kadınla sarışın güzeli, henüz kamaradan çıkar buldum. Dışarıdaki gürültü patırtı, nihayet bunları da ikaz eylemiş. Yerlerinden davranmışlar. Kapı önünde benimle burun buruna telâkkî eyledikleri̇nden, ikisi birden:

- Ka ne oldu ki?

Sualini irada isticâl eyledilerse de, gazûb esmer, topuklarıma basarcasına arkamdan gelmekte bulunduğu cihetle bu suale cevap veremedim. Hemen yerime gelip oturdum.

Üç kadın dahi kamaraya girerek, ayak üzerinde başladıkları muhâvere-i mütelâşiyâneyi, oturdukları zaman dahi bitiremişlerdi. Ama telâş, yalnız sarışın ile ihtiyar Dududa olup, esmer ise hâlâ vakarını, temkinini muhafaza eylemekte bulunduğu hâlde, şişip inen sadrına sığamamakta bulunan nefesini hep burnundan alıp vererek, sanki yavrusuna taarruz edilmiş bir dişi kaplan gibi kükremişti.

Arkadaşları gâh Fransızca:

- Qui est-ce qui ce qui ça

Gâh Ermenice:

- İnçe?

Gâh Türkçe:

- Canım, nedir ki?

Suallerini, yine bunlara müteferri, bin mütelâşiyâne sözlerle irat ediyorlardı. Esmerse, o tavr-ı gâlibâne ile yerine otururak eldivenini, şapkasını biraz düzelttikten sonra Fransızca olarak:

- Sizin nenize lâzım. Bir edepsize, edepsizliğini ispat ettim, vesselâm.

Demekle iktifa eyledi. Sarışın güzel sualleri tekrar ettiği hâlde, esmerden, başka cevap alamadığı gibi, ihtiyar kadın da birçok Ermenice sualler irad ederek, hatta bu suallere yine Ermeni lisanıyla sarışın dahi iştirak etmişse de, esmerin sükûtunu ihlâle ikisi de muvaffak olamadıklarından, bunlar, Ermenice muhaverelerinde devam ile sebep ve hikmetini anlayamadıkları bu hâle karşı, biribirine yalnız arz-ı taaccüp ve beyân-ı istiğrâba giriştikleri o sözlerin kendi çehrelerinde peyda eylemekte bulunduğu etvârdan da istidlâl olunabiliyordu.

Hem de ben istidlâl edebiliyordum. Çünkü, o hâlde şu vukuata karşı ben, tepeden tırnağa kadar bir dikkat-i mücesseme

kesilmiştim. Zerre kadar bir emareden büyük büyük manalar çıkarıyordum. Yanımda söylenen bir lisân-ı meçhûle, bu kadar dikkatli kulak kabartarak ve kelimelerden anlayamamakta bulunduğum mâanîyi tavırlardan, çehrelerden anlamak için gözlerimi fırlatırcasına açarak, o dikkatte, o ihtimamda dört gün devam etsem, mübalâğa olmasın ama, o lisân-ı meçhûlü mükemmelen öğreneceğim.

Yahu. Hiddet ve gazap hâli bu kadının çehresine ne kadar da yakıştı. Evvelkiden bin kat güzel oldu. Vakıa kulûb üzerindeki tesiri bir kat daha dehşet-fermâ ise de, hakikaten resmi alınacak bir letâfet-i husûsiye peyda eyledi.

Ekseriya hâl-i sükûnette güzel görünen bir kadın, dûçâr-ı gazab olduğu zaman, sanki derûnundaki fenalık ve çirkinlik yüzüne aksetmiş gibi bir sûret-i müstenfire peyda eder. Aleksandre Dumazade, ismini birden bire tahattur edemediğim bir romanında bu hâli pek güzel tasvir etmiştir. Fakat, bizim güzel esmerin gazap hâli ona benzemedi. Besbelli kadıncağızın derununda fenalık ve çirkinlik yokmuş da onun için olmalıdır. Besbelli dâvasında muhakkak sâfiü'l kalb bir şeydir de, onun için hâl-i gazab, cemâlindeki dürüştî ile beraber, o hâl-i dürüştîde nümâyan olan letafeti de arttırmıştır.

Kıç üstündeki "traji komik"oyununu temaşadan mukaddem bile bu kadının ahvaline behemehâl vukuf peydasını azm ü cezm etmiş bulunduğum hâlde, o vak'anın da inzimamıyla ehemmiyeti, ciddiyeti bir kat daha artmış bulunan bu hakiki ve tabiî romana, etrafıyla vukuf sardırmak arzusu ne derecelerde büyümüş olduğunu karilerimiz bihakkın takdir etmelidirler ki, bu arzu ve merakla göze aldırmış bulunduğum harekâtta beni mazur görsünler.

O hareket musammem olan istîzâhâta hemen şuracıkta herçi bâdâbâd başlayıvermekten ibaret değildir. Karşımızdaki esmer güzeli öyle burnundan soluyup dururken, hemen istîzâha girişelim de kendi kendimizi göz göre tehlikeye mi atalım.

Ama işin bu cihetini itiraf etmeliyiz ki, tasmim eylediğimiz tahkikatı bilâhare roman yazmak için arzuya henüz başlama-

mıştık. O andaki arzumuz bu müşahedeyi bir fıkra-i mahsûsa suretinde gazeteye yazmaktan ibaretti. Fakat yalnız müşahedemiz derecesinde yazacak olsak keyfiyyet-i hâl-i tenekkürde kalıp, karilerimizin teskin edilemeyeceği için vak'aya müteallik eşhasın isimlerini öğrenmek ve şu gaddar ile mağdur arasındaki veçh-i gadri anlamak derecesinde bir tahkike muhtaçtık.

Ne bileyim ki işin içinde daha bin türlü esrar meydana çıkacak da şöyle koskocaman bir roman suretini alacak.

Bir aralık güzel, gazabnâk esmer, arkadaşlarının sualleri tekrarlarından bizar olmuşcasına bir tavırla yüzünü onlardan çevirip, bize tevcîh etmesin mi? Ta gözlerimizin içine doğru öyle bir bakış baktı ki lisân-ı hâl ile:

- Bari siz merhamet ediniz. Bakınız beni ne kadar üzüyorlar.

Demek istediği bile anlaşıldı. Derûnumuzdan doğru bir cesaret geldi. Hemen söze başlamak için bir mukaddime tedarikindeyken dilber-i esmerin nazarı yine bizden münsarif oldu. Hatta daha ziyade ehemmiyet verilecek ahvalden olmak üzere, o güzel siyah gözler yaş ile dolarak, bir elifbalık kâğıt kadar küçük ve etrafı enli dentelâlarla müzeyyen olan ince ketan mendili ile o elmas-pâreleri gözlerinden almağa mecbur oldu.

Of. Artık işin bu derecesine de yürek dayanır mı ya?

Ey, dayanmaz da ne yapar? "Ne oldu size, zavallı güzel" diye, bir elimizi arkasına ve diğer elimizi göğsüne koyarak, ve rahimâne ve müsterhimâne bir tavırla eğilip, yüzüne bakarak teselliyata cür'etyab olabilecek miyiz?

Ne gezer. Ne olursa olsun, bir söz olsun diye başlamağa tasmim eylediğimiz söze bile başlayamadık. Bir dakika-i münâsibenin daha hulûlünü beklemeğe mecbur olduk.

Ha, unutmayalım. Daha, kış üstündeki acıklı komedyanın vukuu, vapurun Anadolu Hisarı'ndan kalkıp, Kandilli'ye doğru gittiği esnadaydı. Hatta şamarların adedini düzineden öteye geçirmeksizin güzel esmerin kamaraya avdeti de tamam vapurun Kandilli'ye yanaşmakta olması üzerine vukûa gelmişti. Ondan sonraki ahval Kandilli ile Köprü arasında vukûa gele-

rek, zavallı kadıncağızın ağlaması da tamam yedi Kardeşleri geçtikten ve limandaki büyük posta vapurları görünmeye başladıktan sonra hasıl olmuştu.

Bizim aradığımız dakika-i münâsibe, vapur, Köprü'ye yanaşıncaya kadar hulûl etmedi. Gariptir ki bugün, Beykoz'dan Köprü'ye kadar bu kamaraya bizden başka yolcu da girmedi. Bir zamana kadar yalnızlığımız, arzumuza muvafık düşüyor duysa da, bir zaman sonra muvafık düşmemeğe başlamıştı. Zira, bir başka yolcu bulunsaydı, belki istizâhâta mütecâsir olur du da, biz de onun sayesinde merakımızı hâlleylemiş olurduk.

Vapur yanaşıyor. Herkes gibi kadınlar da çıkmak tedarikine davranıyor. Artık bu hâlde:

- Şey... Biraz durunuz da size birşey soracağım.

Mukaddime-i küstahanesiyle iştîzâha meydan mı kalır?

Çarnâçar biz de ayağa kalktık. Hatta kamara kapısından çıkmak hususunda kadınlara takaddüm de ettik.

Merakımdan o derecedeyim ki, kadın, evvelki bakışı gibi bir daha yüzüme bakacak olsa, ne olursa olsun, suale başlayacağım. Hiç olmazsa o zamana kadar asla muhtell olmayan sebat ve metaneti, en sonra ağlamak suretinde bir zaafa niçin mübeddel olduğunu olsun öğreneceğim.

Heyhat. Güzel esmer artık bizim tarafa hiç atf-ı li-hâza etmiyor. Güya ne birlikte bir kamaradaymışız, ne o kadar vukuata şahit olmuşuz. Arkadaşlarının da yüzüne bakmıyor, yirmi dakika evvel tokatladığı tatlı su frenginin olduğu tarafa da bakmıyor. Bu oyunu temaşa eyleyen yolculara da bakmıyor. Yalnız elindeki mendile nasb-ı nazar etmiş.

Ama herkes kendisine bakıyor. Evvelce vak'ayı temaşa edenler, müteakiben, Kandilli'den binip, temaşa etmemiş olanlara parmak ucuyla, bir esmer güzelini, bir de Napolyon sakallı, kasklı Ermeniyi göstererek mütehayyirâne gülüşüyorlar. Kadın bunları görmüyorsa da madrup görüyor. Gördükçe hicabından kızarıyor, morarıyor. Ama hiç ses çıkarmıyor.

VIII

Artık sebebini, hikmetini sormamanız şartıyla size haber vereyim ki, bugün hemen herkesten evvel vapurdan çıkan ben oldum, iskele merdivenlerinin birisinden çıkıp memura biletimi verdikten sonra, köprü üzerinde, iki iskele kapısının arasında bir mevki ittihaz eyledim. Esmer ve refikleri hangi kapıdan çıkarlarsa göreyim diye.

Vapur halkının kısm-ı a'zamı çıktıktan sonra, açık yeşil renkli brigan şapkalar bir dubanın alt başından nümâyân oldular. O anda başka bir hisse duçar oldum. Kendimi bunlara göstermemek istedim. Bilet alacak memura yirmi adım kadar mesafede durup, beş altı kişinin öte cihetine kendimi gizleyerek mutarassıt kaldım.

Kadınlar çıktılar. Esmerle sarışın kol kala vererek ve ihtiyar Dudu arkalarına düşerek Galata tarafını tuttular. İnkâr, ya itiraf lâzım mı ya? Tabii ben de arkalarından.

Köprü geçildi. Aziziye Karakolu önüne varıldı. Sağ tarafı Havyar hanı, sol tarafı Komisyon hanı ile mahdut olan Karaköy caddesine müntehî bulunan o kısa, güzel sokağa girildi. Fakat Galata cihetine, yani sağ tarafa dönülmeyip, sol tarafa dönülerek, Tünel'e doğru yüründü.

Bu esnada bir iki ahbaba rast geldik. Gayet muhtasar bir selâm ile geçip gitmeğe ve on onbeş adım önümüzden yürüyen kadınları gözden kaybetmemeğe mecburuz. Ehibbâ ise kolayca yakamızı bırakmaz istemezler. Bizde, sebeb-i mazeretimizi anlatmağa cesaret yok. İşte bu gibi ahval ile Köprü başından Tünel'e kadar, o mesafe-i cüz'iyeyi o kadar zahmetle kat' edebildik ki, ömrümüzde bu kadar yorulduğumuzu bilemeyiz.

Gişeden, kadınlar mukavva biletleri alarak dolaptan geçiyorlardı. Dolap memurunun, bunlara iki pembe kâğıt verdiğini görünce anlaşıldı ki birinci mevkie binecekler. Artık "işte, vapurda bizi bîzar edişim elvermedi de, burada dahi yanınıza geldim" diye, ben de birinci mevkie binecek değilim a.

İkinci mevkiden bir bilet aldım. Hattâ Tünel'in intizar salonu demek olan mahut koyun koşarası gibi parmaklıklı yerin kapıları henüz kapalı ve yolcular muntazır olduklarından, o tünel içinden doğru gelen gırıltı ve gürültü, vagonun henüz vürut etmemiş bulunduğunu gösterdiğinden, ben dönme dolaptan girip de intizar mahallinde kendimi kadınlara göstermeği de tecviz etmedim. Biraz dışarıda bekleyip, vagon geldikten ve yolcular binmeğe başladıktan sonra, ben de geçip, ta ön tarafta, kondüktorün râkib olduğu önü açık yük vagonuna bindim.

Malûm a. Çend dakikada Beyoğlu'na vardık. Ben bililtizam vagondan çıkmadım. Birinci sınıf yolcuları bile kâmilen çıktıktan sonra, ben, takip ettiğim kadınları önüme katıp yavaş yavaş yürüdüm.

O gün hava gayet müsait olduğundan kadınlar bir açık faytona bindiler. Ben bilâkis bir kupaya atlayarak, arabacıya:

- Şu öndeki üç kadını takip edeceksin.

Emrini verdim. Herif manalı manalı güldü. Kim bilir beni, kim zannetti. Ne zannetti. Kim zannederse etsin. Ne zannederse etsin. Meramımı anladı ya. Siz ona bakınız.

Hem de meramını pek âlâ anladı. Beyoğlu'nda bu misillü takibat işlerinde vukûf-ı kâmil sahibi bir arabacı olduğunu bir baş işaretinden ibaret olarak verdiği cevab-ı muvâfakatla ifham ve ispat eyledi.

Ettiğim işten benim de utanmaklığım lâzım gelirse de utanmak kimin aklına gelir. Hatırıma gelen şey yalnız korkudan ibarettir.

Öyle ya. Kadınları takip ediyoruz. Nereye kadar gideceklerse, biz de oraya kadar gideceğiz. Girdikleri yeri göreceğiz. Ey, sonra?

İşte korkumuz, bu sonrayı tahattur edişimiz üzerine hasıl oluyor. Vakıa şüphe yok ki onların girdikleri yere biz de girmeğe çalışacağız. Ya koymazlarsa? Ya girebildikten sonra kadınları göremeceksek? Ya görmek dahi müyesser olduğu halde, istîzâhâtımıza cevap alamazsak? Kadın bize ifâde-i hâl mecbu-

riyetinde midir? Her hâlde şu başladığımız iş, sonu çıkar işlerden değilse de bakalım ne olacak diye gidip duruyoruz.

Araba Rusya kançılaryası önünden dört yol ağzını bulup, Beyoğlu büyük caddesini tuttu. Açık yeşil renkli iki brigan şapkasının önümüz sıra, kuş gibi uçup gittiğini, bizim kupanın ön camlarından görüyorum. Gide gide Galata Sarayı önüne vardık. Hâlâ gidiyoruz. Nihayet mektep sokağına gelince, öndeki arabanın sola bükülüp Karnavulu'ya doğru indiğini gördüm. Arabacıya ihtara hacet kalmadı. Bir dakika sonra bizim araba dahi o tarafa döndü.

Önümüzdeki araba Karnavulu'ya kadar inmedi. Biraz daha beride durup, kadınlar sağ taraftaki hanelerden birisine girdiler.

O anda bizim arabacı dahi durmuş olsaydı âdeta eşeklik etmiş olurdu. Değil mi? Ama herif mahirdi dedik. Hiç durmayıp yolun alt başındaki Sakızlı fırının önüne kadar yürüdü. Orada durup, bana dedi ki:

- Numara ***

Herife maabahşiş üçretini verdik. Arabadan indik. Araba gitti ama, şimdi biz ne yapacağız? Artık ne yapacağımızı uzun uzadıya düşünmeğe mahal yok. Düşündükçe korkumuz artıp, cesaretimiz azalacak. Bunu en âlâsı, kovulmağı, sövülmeği ve isterse vapurdaki tatlı su frengi gibi dövülmeği de göze alıp, bir cür'et göstermektir.

Bereket versin ki yanımızda vizite kâğıdı bulundu. Vizite kâğıdımızın bir satırı Türkçe yalnız Ahmet Midhat diye yazılı olup, onun altında yine bu isim Fransızca hurufuyla da muharrer olduktan fazla, üçüncü satır olarak, Fransızca bir de "puplissiste" yani "neşirci" kelimesi yazılıdır. Malûmdur ki hizmet-i neşriyyede bulunanlara Fransızca bu nâmı verirler.

Vizite kâğıdımız elimizde olduğu hâlde, güya bir dostumuzun hanesine kartdövizit bırakmak vazifesini ifa ediyormuşuz gibi sellemehüsselâm kapının çıngırak düğmesini çektik. Akabinde kapı açılıp, yalnız pantolon ve yelek ile mülebbes ve önü kar gibi beyaz bir önlük ile mestur, temiz pak ve babayiğit bir

uşak bizi selâmlayarak istikbâl eyledi. Elimizde hazır gördüğü vizite kâğıdını bir tavr-ı tebessüm ve nezaketle eğilerek, bükülerek alıp, Rumların Fransızca'ya hiç yanaşmayan şive-i tekellümleriyle:

- Kimin için Mösyö?

Sualini irat eyledi.

İşin buraya kadar gidişi ne ise ne ama, şimdi lâzım geliyor ki "Madam filân için" yahut "Matmazel filân için" "Mösyö filan için" diye bir isim tasrih etmeli. Hâlbuki bende tasrih edecek hiçbir isim yok.

Velevki olmasın. Artık işi bu dereceye getirdikten sonra herhangi bir korku saygı beni menedebilecek mi? Sonra, iş bilkülliye rezalet derecesini bulacak. Encamında kepazelik muhakkak. Tezyîd-i cür'et lâzım geldi. Tezyit ettik. Uşağa dedik ki:

- Şimdi giren kadınlar için.

Uşak kemal-i istiğrab ile yüzümüze baktı. Bu anda ciğergâhımızdan akıp giden bir kaynar suyun derece-i hararetini sormayınız.

Acaba derhal kapı dışarı tart mı edileceğiz? Yoksa sarışın dilberin etvâr-ı şûhânesine nazaran ümitvar olacağımız bir hüsn-i kabûlü, ümidimizin fevkinde olarak mı göreceğiz.

Bu iki netice-i kat'iyyeden birisini görmekte biraz daha teehhür vaki oldu. Ama dikkat buyurmalı ki, bu teehhürler bizim için tahammülü güç bir işkencedir. Her salisesi, her ânı yıl kadar geliyor.

Uşak sordu ki:

- Üç kadından hangisi için Mösyö?

- Hangisi olursa olsun. Eğer o esmere takdim olunursa asıl mürselün ileyhasını bulmuş olur.

Uşaktaki istiğrab tavrı daha ziyade arttı. Âdeta görülüyor ki herif, benim yanlış kapı çalmış olduğuma zahibdir. Bu haneye, bu kadınlara öyle birçok yabancılar tarafından vizite kâğıt-

ları getirilmek mutad olsa, uşakta bu istiğrabların görülmeyeceğini hesap ediyorum. Bâdî-i telâkîde adamcağız bizi, velevki yalancı nezaket eseri olsun, birtebessümle kabul eylediği hâlde, yarım dakika, hatta on beş saniye geçmeksizin tebessümü ne çabuk kaybederek, şu tavr-ı istiğrâbı peyda etti? Hatta fazla olarak bir de ciddiyyet munzam oldu. Herhâlde nezaketini bütün bütün elden bırakmayarak kapıdan girildiği zaman sol tarafta ve zemin katında kâin bir odayı işaretle:

- Buyurunuz Mösyö. Ben de kartınızı takdim edeyim.

Dedi ve tamam kapı karşısındaki merdivenden üst kata çıktı.

IX

Oh. İlk hatvede bizi tevfik ve zafer istikbâl eyledi. Bundan sonrası ne olursa olsun, o kadar umurumuzda değil. Zira, daha şu kapı önünde uşak tarafından kapı dışarı edilmek de muhtemeldi ya. Bu ihtimali atlattık. Güzel esmer tarafından her ne yolda dûçâr-ı matrudiyyet edilsek, yine ol kadar beis getirmez, elbette bu matrûdiyyet uşağınki kadar bîedebâne olmaz. Kadın nezaketi ne kadar olsa başkadır.

Bu müteselliyâne mülâhazalar metânet-i kalbiyyemizi muhafazaya epeyce yardım ediyorlardıysa da halecan-ı kalbi bilkülliyye teskin edemiyorlardı. Ama ne halecân. Müddetü'l ömr bu türlüsünü, bu derecesini hissetmemişiz.

Belâya bakınız ki giden uşak gecikti. Acaba ne kadar gecikti? Birkaç saat olmalı. Bize öyle geliyor. Üst katta hiç ayak patırtısı filân da yok. Acaba olması ve uşağın gecikmeyip, derhal dönmesi hayra mı alâmettir, şerre mi?

Of. Hatıra bir anda bin şey gelip de, hiçbirisine bir mana verememek ne müşkül belâymış.

Nihayet üst kattan başlayan ayak patırtısı merdivenden aşağıya doğru takarrüp eyledi. Uşak avdet etti. Ağzından çıkaracağı sözü beklemek mümkün mü? Daha çehresinden anlaşıldı ki müjde-i kabul getiriyor. Eli ile merdiveni göstererek:

- Birinci kat, numara 4

Dedi. Aman ya Rab! Şu dört kelime benim için ne gûnâgûn tebşirâtı mutazammın görüldü.

Birincisi kabul. O pek belli bir şey. İkincisi, burası bir hususi konak olmayıp, odaları, daireleri birer birer icar olunur bir nev-i misafirhane. Zira böyle mülâkat arzu edilen zatın ikametgâhını şu surette haber vermekten bu anlaşılıyor. Üçüncüsü, bizim esmer güzeli bir hanenin sahibesi bir familyanın âmiresi filân değil. Anlaşılıyor ya? "Garni" denilen mefruş misafirhanelerde sakin olanlardan. Bu hâlde sarışın güzel kendi hemşiresi değil. O zaten vapurda da anlaşılmıştı ya. Bir vakit rakibesiymiş bile. Ya acaba o yaşlı kadın validesi mi ? Pek de benzer. O da esmer, yağız kocakarı.

Dikkat buyurmalıdır ki şu mütâlâât uşağın o dört kelimeyi söylediği zaman ile benim oturduğum yerden, ayağa kalkıncaya kadar geçen zaman arasında vârit olmuşlardı. İnsanın ihsası uyanık, kalbi pür heyecan, zihni mütelâşî olduğu zaman bu misüllü varidat ne yaman sür'at peyda ediyor.

Artık bir tavr-ı muzafferâne ve sahibkıranâne ile merdivenden yukarıya çıkmağa başladık. Fakat heyecan eksilmeyip, arttı. Hafakan derecesine vardı. Nefesim nefesimi takip ediyor. Merdivenin üst başına varıncaya kadar gözlerim karardı. Sendelemeğe başladım. Düşmemek için dehlize tutundum.

Merdiveninn üst başı üç metre arzı, ve altı metre kadar tûlü olan müstatîl bir saha olup, sokak cihetindeki dört penceresi güzel perdeler ve pencerelerin önleri kanepeler, koltuklar ve zemini bu Uşak kaliçesi ile mefruştu.

Oda kapıları, ikisi de cenahlarda ve ikisi merdiven başının sağ ve sol taraflarında dört kapı idiyse de kararmış gözlerim ile kapılar üzerinde menkuş olan ufacık numaraları seçemediğimden, dördüncü numarayı bulabilmek için biraz aramağa muhtâç kalmıştım. Bereket versin ki o aralık kapının birisi açılarak, güzel esmer, levendâne bir salınış ile eşik üzerine çıktı.

Tuhaf ya. Bu bendeki hâl ne? Güya kadına dil düşürmüşüm. Güya sevda ve garamımı itiraf ile teklîf-i ubûdiyete gelmişim. Çocuk mu oldum? Ne bu heyecan.

Oh. Güzel esmer vapurdaki kadar tünd değil. Bir misafir kâbulü için zaruriyattan gördüğüne mi mebnidir, nedir, gözlerinde, yanakların da, dudaklarında tebessüm hâli nümayan.

Yekdiğerimizi ikimiz birden selâmladık. Bendeki reverans pek tazimkârâne. Ondaki selâm, bir baş işaretinden ibaret, ama pek zarifâne.

İlk telâkkîde:

- Mösyö...

Diye başladığı sözü bitiremedi. Vizite kâğıdında matbu olan ismi de der-hatır edemiyormuş gibi davrandığı görüldü. Ben muhabereyi bir lâtife ile açmış olmak için gülerek ve Fransızca olarak:

- Çolpa Türk pilotu.

Dedim. Meğer vapurdaki sözünü unutmamış. Hâsıl olan mahcubiyetini tezyid-i tebessümle setre çalışarak dedi ki:

- Ne yapalım? Şahsınız meçhulümüzdü.

Bu söz bana pek büyük bir ümit verdi. Hemen dedim ki:

- İsmimiz malûmunuz olduğunu bilsem, şahsımızın meçhuliyetinden endişem kalmazdı.

Kapıdan dışarı iki hatve atıp bir koltuk sandalyesini bana irâe ederek ve kendisi diğerine oturarak dedi ki:

- Ahmet Midhat ism-i ma'rufu meçhulümüz olabilir mi?

- Osmanlılarca biraz marufiyetini ümid edebilirim.

- Acayip. Bizce neden maruf olmasın? Asarımızdan bazılarını Tercüman-ı Efkâr gazetesi, Ermeni hurufuyla tefrika yollu tab'etmiştir. Bunlar sizi Ermeni karileri nezdinde de maruf eylemiştir. Keşke cümlesi tabedilseler.

- Öyle ise cömertliğin hakikaten en büyük fezailden olduğuna arz-ı teslimiyyet ederim.

- Şimdiye kadar müselleminiz değil miydi?

- Müsellemdi Matmazel. Ancak Andon Efendi o müsaadeyi benden istediği zaman bazı ahbap, istifade cihetinin de gözetilmesini nasihat eylemişlerdi de, nasihatlerini kabul etmiş mi cömertlikte ifrata haml eylemişlerdi işte istifadenin en büyüğüne bugün nail oldum. Nezdinizdeki marufiyyet ve tarafınızdan gördüğüm makbuliyet benim için o kadar büyük bir mükâfât, bir istifadedir ki, asarımın cümlesinden nail olmuş bulunduğum netice-i mükâfâtla tesâvî hasıldı.

Esmer güzeli vapurdayken lâbis bulunduğu şapkayı, eldivenleri ve hatta amazonu ve onun altındaki korsayı çıkarmıştı da, yalnız açık yeşil gron eteklik üzerine genişçe, paltomsu bir şey giymişti. Bu da kendisine pek yaraşmış ve hele şapkanın indifaiyla kol kalınlığında saç turrelerinin ense cihetinde büklüm büklüm meydan almaları ziyadesiyle nazar rübâ bir hâl peyda eylemişti.

İlk başladığımız muhavereyi Fransızca başlamış olduğumuz hâlde, sonraları işi Türkçeye döktük. Teslim ederiz ki bu kadının Fransızcası hakikaten en müteeddib ve müteallim bir fransız kadınından fark olunamayacak derece-i mükemmeliyette bulunduğu gibi, Türkçesinde de azca bir Ermeni şive-i telâffuzundan başka kusuru yoktur. Hatta lisanımızı epeyce de müstalâh söylüyordu. Bunun hikmetini izahta hiç teehhür vuku bulmadı. Tarafımızdan gösterilen hayret üzerine dedi ki:

- Bence maderzâd olan lisan Türkçedir. Kisbî olan lisan dahi Fransızcadır. Ermenice hemen hiç bilmem desem mübalâğa sayılamaz. Çünkü levâzım-ı beytiyyenin gösterdiği lüzum üzerine, uşaklardan muşaklardan, konudan komşudan öğrenmiş olduğum biraz Rumca Ermeniceme dahi fâikdir.

- Hâlbuki lisan-ı Osmânî, kendileri için lisan-ı maderzâd olan asıl Türklerde bile bu lisanı sizin kadar muntazam söylemek, ders görmeyenlere pek de nasip olamamaktadır.

- Vartan Paşa'nın, Punasyan'ın vesair Ermeni hurufuyla Türkçe yazan muharrirlerin âsârını kâmilen okumuşumdur. Sizin bazı âsârınızı da okuyabilişim bu münasebetledir. Ermenice bilmediğim ve tahsilini hem güç, hem beyhude gördüğüm için, Fransızcadan maada, işletmek arzusuna düştüğüm diğer lisan olarak Osmanlıcayı intihab ettim. Fena mı ettim dersiniz?

- Estağfurullah madam. Öyle demeğe dilim nasıl varabilir ki. Nâçiz ismimim sizce dahi marufiyeti ancak bu sayede müyesser olabilmiştir.

X

İşte görüyorsunuz ya? Güzel esmer ile musahebeye koyulduk. Bu ise bizim için çend dakika evvel ümidin de ihtimalin de fersah fersah haricinde görülen bir nimetti. Fakat biz buraya mübâhese-i lisâniyyeye mi geldik?

Bendeki merak arttıkça artıyor. Böyle cemali, terbiyesi gibi Fransızcası, Türkçesi de mükemmel bir yegâne-i rûzgârdan tahkikine muhtaç olduğum şeylerin ehemmiyeti hayalimde büyüdükçe büyüyor.

Nasıl büyümesin? Mahut gaddardan, kendi mağduriyetinden hasbihâle başlayarak nihayet koskocaman bir tatlı su frengini bir düzine şamarla teçhiz etmesinden dolayı, nazarımdaki ehemmiyeti, dehşet mertebesine varmış olan bu kadın, şimdi karşımda gayet halim selim, güler yüzlü, tatlı sözlü bir musâhibe olmak tavrını takınmış.

Ya bunca matlup olan istîzâhâta girişecek olduğum hâlde, tehlikeli esmeri darıltacak olursam? Ya yine nazikâne bir cevâb-ı redd ile, şu tatlı musâhebeyi de kısa keserek, bizi merdivenden aşağıya teşyi ediverecek olursa?

Ne? Ne? "Ne zararı var" mı dediniz? Çend dakika evvel göze aldırmış bulunduğum bir metrûdiyyet-i nazikâne vukua geliverecek olursa, zaten muntazır olduğum şeye uğramış mı sayılacağım?

Affedersiniz efendim. Benim şimdiki hâl ve mevkiim, çend dakika evvelki hâl ve mevki değildir. Ben o zaman uşak tarafından bile bir çîn-i cebîn ile geriye çevriliverecek, kim idüğü, ne idüğü belirsiz bir adamdım. Şimdi ise şunun şurasında elminnetü lillâh bir Ahmet Midhat'ım.

Buraya kadar ne oldu ise oldu. Şu mevkii nasıl ihraz ettim ise ettim. Fakat şimdi kaybedecek olur isem, pek büyük ziyana uğramış olacağım. Çend dakika evvelki matrûdiyyette ise hiçbir zarar mutasavver değildi. Acelem ne. Meydan bizim. Ne zaman olsa öğreneceğim şeyi öğrenebilirim. Bu gün olmaz ise, yarın oluversin. Bu hafta olmaz ise, gelecek hafta oluversin. İnsanın böyle bir ahbabı bulunmak az saadet midir? Ama, ahbabımın henüz ismini bile bilmiyormuşum. Hiçbir zıyanı yok. Yavaş yavaş ismini de öğrenirim, resmini de.

İşte bu mütalâa ve mülâhaza üzerine, esmer güzelinden hiçbir şey sual etmemeğe katiyen karar verdim. Bugünkü şu ilk mülâkat, kendi tabiatiyle her hangi neticeye müncer olacaksa, oluvermesi için, işi hâl-i tabîisine bıraktım.

Sanki, bugün, buraya gelişim asıl ne maksat üzerine olduğunu güzel esmer anlamamış mıdır? Vakıa musahabenin şimdiye kadar sûret-i cereyânına bakılırsa, anlamamış gibi görünüyor. Hep neşriyattan, filândan bahs olunuyor. Fransızca edebiyatla, Osmanlıca edebiyatın mukayesesinden dem vuruluyor.

Lâkin, o kadar zeki ve fatin bir kadın için buraya gelişten bunca maksad-ı esâsı ne olduğunu anlayamamak hatırlara gelebilecek nakayisten değildir. Ahmet Midhat olduğumu gördükten sonra, sarışın refikasıyla Fransızca ettiği hasbıhali anlayamamış olduğuma nasıl ihtimal verebilir? Beni şuraya kadar celb için, yalnız bu hasbıhâl kâfi iken, Napolyon sakallı, kasklı Ermeniyi tokatlaması da munzam olur ise, bu ihtimal bir kat daha istib'ad olunmaz mı?

Ama hiç oralara yanaşmıyormuş. Adi bir kadın olsaydı, o yanaşmadığı hâlde, biz yanaştırmağa cesaret edebilirdik. Fakat tabakat-ı nisvâniyyenin bâlâsında bulunan bir kadını, kendi kendisine yanaşmak istemediği vadilere yanaştırmağa çalış-

mak, büsbütün ürkütüp, kızdırıp, kaçırmağa müncer olmasın diye bihakkın havf edilebilir.

Elhâsıl, bugün, bizde sabahtan mutasavver olan münâzara-i kalemiyye plânları, roman kubbeleri filân gibi vezâif-i yevmiyye ile iştigale vakit kalmadı. Akşama kadar zamanımız esmer güzeli ile iştigalde geçti. Ama bunu zayiâttan addetmeyiniz. Keşke zamanın kısm-ı ağlebi böyle tatlı musahebatta geçse.

Bir aralık, mahut yaşlı kadın, üst kat merdiveninden aşağıda, bizim olduğumuz sofaya inmiş ve beni orada görünce müteaccibâne bir tavırla yılışmak istemişti. Ancak kocakarıcağızın:

- Oo. Vapurdakidir ne?

Suretindeki mukaddimesi üzerine, bizim esmer:

- Dışarıya mı gidiyordunuz Dudu? Gidiniz, gidiniz. Şimdiki hâlde sizden rica edecek başka bir hizmet yoktur. Bizim de efendi ile teâti edecek bazı mühim sözlerimiz vardır.

Diye, mukaddimenin önünü kesiverecektir, gideceği yol hangisi olacağını göstermek için de aşağıdaki merdiveni eliyle işaret etmiş ve diğer eliyle de kadıncağızın arkasını okşayarak merdivene doğru sülûkunu teshil edivermiş olduğundan, Ducucağız mübhemat suretinde bazı kelimatı mırıldanarak merdivenden aşağıya inmiş, gitmişti.

Müdet-i mülâkat ve musahabemizde, aşağıdan yukarıya birkaç kadın çıktığı görülmüşse da, yukarıdan aşağıya Dududan başka kimsenin indiği ve bu sofaya açılan diğer üç kapıdan adam zuhuru görülememişti. Hatta sarışından da bir haber alınamamıştı.

Vakit âdeta ikindiye vardığında, oturduğum yerden ayağa kalkarak, dedim ki:

- Anlaşıldı ki beni kovmayacaksınız. Ben de kovulmaksızın gitmeyecek gibi göründüm.

-.Estağfirullah! İki saatten ziyadedir ki sizi işgal ve ihtimale pek karib olduğuna göre iz'ac dahi ediyorum.

- Estağfurullah. Bilâkis, ömründe pek tatlı geçirdiğim saatlere bunları da katacağım.

- Öyle olduğuna inansam, bu derecelerdeki bahtiyarlığıma benim de şaşmaklığım lâzım gelir.

- Bu iltifat ve inayetiniz beni pek müteselli edemez. Müteselli olabilmek için yalnız bir şey vardır ki, o da şâyân-ı tahsîn olamayacak adamlar gibi, sizi buraya kadar ba'de't-takîb huzurunuzla teşerrüfe kadar istid'aya beni mecbur eyleyen sebeptir. O sebebi pek âlâ bildiğinizden, bana söyletip de mahcup etmeyi ve hâl-i mahcûbiyyetimi bir tavr-ı muzafferâne ile temaşa eylemeği arzu etmezsiniz zannederim.

Bu söz, güzel esmerde bir durgunluğu mucip oldu. Acaba darılttık mı diye yüreğim oynamağa başladı. Fakat şu başlangıçtan sonra der-akab ric'at gösterilecek olsa zaafa hamlolunacağını düşündüm. Pek de ziyade kuvvet göstermek hiç de caiz değilse de, derece-i zaaf ve kuvvetini muvâzeneye de iktidarın kalmamış olduğu hâlde, yine ben, sözde devam ederek dedim ki:

- Matmazel! Sokak kapınızdan dışarıya çıkar çıkmaz bir hâb-ı lâtiften bîdar olacağım ki, o müddetdeki rüya, müddet-i ömründe emsalini görmediğim bir bahtiyarlık iken, bademâ, onun yalnız yadıyla tecdîd-i bahtiyârîye çalışmak mecburiyetinde kalarak, yoksa, tekerrür-i vukuunu bir daha hayalden bile geçiremeyeceğim değil mi?

Dilber-i esmer, sağ elinin salavât parmağını iki dudakları arasına soktu. Galiba ön dişleriyle parmağının ucunu ısırıp, sıkıyordu. Ciddi ve biraz da dalgınca bir tavırla yüzüme bakıyordu. Hiçbir şey söylemiyordu.

İkinci hatveyi de attığımız hâlde red ve tard edilmemiş olmak, bizdeki cesareti arttırdı. Biraz da ümit mukaddimesi gösterdi. Binaenaleyh, yine sözde devam ederek dedim ki:

- Emrinize tamamıyla itâat, arzusuna tevfikan hareket, beni pek büyük bahtiyar eden esbaptan olacağı muhakkak bulunduğuna göre "Bu günkü müşahedatı unut. Onu unutmak iste-

meyen diğerlerine de unutturur. Şu hanenin yolunu harita-i hâtıradan sil" diye emredecek olursanız, bu emr ile memuriyeti ve o memuriyette sadakat ve sebatı da cana minnet bileceğim.

Parmağı ağzından çıktı. Elini uzattı. Ben de derhal elimi takdim ettim. Elimi tutup sıkarak dedi ki:

- Tercüman-ı Efkâr gazetesinde Ermenice huruf ile matbuunu okuduğum romandaki Râkım Efendi misiniz?

Artık tepeden tırnağa kadar bir cesâret-i mücesseme kesildim. Ama ihtirazı, ihtiyatı yine elden bırakmıyorum. Dedim ki:

- Matmazel! O Râkım bir şahs-ı muhayyeldir. Muharririn onda tasvir eylediği mükemmeliyeti bin türlü maâyib ile ma'yubiyyetimi görüp durduğum hâlde, kendime nasıl mal edebilirim?

Elimi bıraktı. Baş parmağıyla, diğer üç parmağını büküp, salavât parmağını dikerek tenbih-gûne birkaç işareti müteakiben dedi ki.

- Bir muharrir büyüklük ve mükemmeliyet ne olduğunu bilmese, tahayyül ettiği eşhasta da bunları tasvir edemez. Ressam, hayalinde mahluk ve mürtesem olan hüsnü, levhası üzerine tersim edip, kendinde olmayanı tersim edemez. Mahluk, Hâlik'ının evsafına ne nispette iştirak ve ittibâ eylerse, o nispette mükemmel sayılır. Siz mahlûk-ı musavveriniz olan Râkım'ın evsafına iştirak istidadını da kendinizden tecrit mi etmek istiyorsunuz? Maksadınız tevazu ise, onun da bu derecesi çoktur.

Ne yolda mukabele edebileceğimi şaşırmak derecelerine geldim. Birkaç söze başladım ki, neticelendirmek hakikaten mümkün olamadı. Dilber-i esmer bir daha elini uzatıp, elimi alarak ve sıkarak dedi ki:

- Sergüzeştimi Râkım'a tevdi edebilirim. Râkım'ın bana vâdedeceği dostluğa itimad eyleyebilirim. Rica ederim bir gün bana Râkım'ı getiriniz.

- Baş üstüne. Fakat Râkım'ı kime getireyim? Hangi zatın namına takdim edeyim?

- İşte bu hanenin şu birinci katında, şu dört numaralı odasında sakin Siranuş Hanıma.

Bu sözü söyleyerek, bu müsaadesiyle beni gerçekten ihya eyleyerek, elimi bir daha sıktı ve ilk selâmından daha tazimkârane, daha dostane bir reverans ile veda işaretini verdi. Ben dahi evvelkinden daha ihtiramkârane bir selâm ile, hem teşekkür, hem veda eyledim. Siranuş Hanım odasına doğru yürüdüğü ve ben merdivene doğru hatve-endâz olduğum hâlde, hep gözlerimiz, bilâ-ihtiyar yekdiğerimize müteveccihtiler. Ben kendi tavrımın ne hâlde olduğunu bilemem. Fakat Siranuş Hanım'ın tavrındaki tebessüm ve beşâşet emareleri külliyyen zail olmuştular. O emarelerine, vapurdaki hâlinden bin kat fazla bir ciddiyet, bir tündlük gelmişti. O çatkın tavırla bana atfettiği enzar, hakikaten en metin kalpleri lerzenâk edecek suretteydi.

XI

Karilerimiz tahattur buyururlar ki Siranuş Hanım'ın dermiyan eylediği Râkım Efendi, bundan on beş sene kadar mukaddem, Rodos'ta yazmış bulunduğum romanlar meyanında "Felâtun Bey ile Râkım Efendi" nam romanın kahramanıdır. Kezalik, gerek İslâmdan ve gerek Ermeniden olan karilerim derhatır ederler ki, bundan on onbir sene kadar mukaddem, yani Tercüman-ı Efkâr namıyla lisân-ı Osmânîce ve hurufu Ermenice olarak tesis edilen gazeteye tefrika yollu ilk basılan romanım da bu romandı ki, sonra kitap olarak dahi ayrıca basılıp Ermeni karilerim nezdinde bir rağbet-i mahsûsa ile telâkkî olunmuştu.

İşte Siranuş Hanım, bundan sonra, bir gün kendi huzuruna getirmekliğimi emreylediği Râkım, bu Râkım-ı muhayyeldir. Bu emrinden maksadı ise, bana:

Râkım Efendi'de tasvir ettiğin hâl ve şanı takın da, bir gün öyle gel.

Demektir. Eğer hilm ü tevazuu iltizam etmemiş olsaydım da, bugün bana "Râkım Efendi misiniz?" sualini irad eylediği zaman, bir cür'et-i müddeiyâne ile "evet" cevabını vermiş olsaydım, acaba sergüzeştini hikâye ve esrar ü hafâyânesini tevdi edecek miydi? Bunu bilemem. Fakat kendi ismimi vermekle beraber, Râkım sıfatıyla muttasıf olmaklığım üzerine, hikâyesini söyleyeceği vaadini de itâ etmesi benim için memul ve matlup olan muvaffakıyetin tamamı demekti.

Siranuş'un hanesinden çıktım. Derhal bir araba bulamadım ki binip Köprü'ye kadar gideyim. Tünel'e doğru piyade olarak yürümeğe mecbur oldum. Anlamalı bendeki dalgınlığı ki Tünel meydanına geldiğim hâlde, sağa sapacağım, Mevlevihane'ye doğru yürüyüvermişim. Koca Yüksek kaldırım yokuşunu yukarıdan aşağıya kadar inmişim de haberim yok. Köprü başına kadar gelerek, para vermek mecburiyyeti üzerine hâl-i bîdâriye avdet eylediğimde âdeta korktum. Neredeyim, ne hâldeyim diye etrafıma bakındım. Evvelce Siranuş Hanım'a da demiş olduğum veçhile hakikaten, bir tatlı uykudan uyanmışa, bir güzel rüyayı kaybetmişe döndüm.

Beykoz'dan beri mütemadiyen altı saat kadar gördüğüm zatı tekrar hayalim önünde bulmak, tecessüm ettirmek istiyordum da muvaffak olamıyordum. Güya o şekli bilkülliyye unutmuştum. Güya şuracıkta tekrar karşıma çıkıverecek olsa, yine tanıyamayacakmışım.

Kendimi pekâlâ biliyorum. Âşık değilim. Şöyle kartlık zamanında değil a, gençlik zamanlarımda bile kahraman-ı aşk beni kolay kolay pençesinde zebun edememişti. Adi heva ve heveslerden bahsetmiyorum. O gibi mağlûbiyetler insan için ekseriya ihtiyarîdir. Beni bugün şu hallere koyan şey sanatıma ait bir keyfiyettir.

Romancılık. Yirmi senedir iştigal ettiğim sanat. Yalnız yazdıklarımı tamamen okuyan bir adam, çok roman okumuşlardan addolunur. Ben yazdığım kadarının belki otuz mislisini okumuşum. Eserlerim sahâyifinde tasvir ve tahrir eylemiş olduğum hayalâtın belki üçyüz mislini tasavvur etmişim de, sırasını getirerek, safha-i tahrîrde tasvir edememişim. Yazdığım şeylerin

bir çoğu cidden sahîhu'l vukû'dur. Birazı kendimde, bir çoğu da ahbabımda vaki olmuştur. Artık kartalmış bir romancı sayıldığım hâlde, bugün tesadüf eylediğim şu roman beni bu derecelerde teshir edebilmeli midir?

Hem durunuz bakalım. Bu romanın da henüz ne miktarını gördüm? Bir güzel, tünd ve cesur kadın, bir gaddarın mağduru olmuş. Kıyafeti mübeddel bir Ermeniye on oniki şamar vurmuş. Mağduru olduğu adam da o değil. İşin içinde bir de Seyyit Mehmet Numan var. Başka? Hiç.

Halbuki beş on günden beri benim kafamda bir roman dolaşıyordu. Ne güzel vak'alar tahayyül ediyordum. Ne güzel entrikalar buluyordum. Siranuş ile müsadefe, bunları bilkülliye hatırımdan çıkardı. O mücessem romanı tetebbu sevdası dil ü canımı istilâ eyledi.

Matbaaya kadar gittim. Biraz iş gördüm. Ama zihnim hep o meşguliyette. Siranuş'un sergüzeşt-i ahvâlinden haber aldığım kadar şeyleri birer nokta-i malûme addederek, bunları yekdiğerine rabt için sabırsızlıkla birtakım vukuat tahayyül ediyorum. Müteâkıben bu hayalâtı redd ile, kendi kendime diyorum ki:

- Acele etmeyelim. Hayali hakikate tercihte mana ne. Maksat hayal ise Siranuş'u unutmalı. Hakikat ise, sabırsızlığı, isticâli terk etmeli. Metanet lâzım, metanet.

Evet. Metanet lâzım, sabırsızlık lâzım değil. Ama ne zamana kadar? Olsa olsa yarın sabaha kadar. Hiç Siranuş'a gidip, müştâkı, mütehassiri olduğum malûmatı istihsal emrinde bir gün ziyade geçmesini tecviz edebilir miyim?

O akşam Beykoz'a da avdet edemedim. O zaman biraderim Cevdet, matbaaya yakın olsun diye Hoca Paşa'da bir hana isticariyle ikamet eylemekteydi. Geceyi biraderde geçirdim. Ertesi sabah, erkenden soluğu Beyoğlu'nda aldım. Vizite kâğıdının üzerine "Râkım'ı getirdim" ibaresini Fransızca olarak yazıp hazırlamıştım. Kapıyı çaldım, dünkü uşak çıktı. Herife:

- Bu kadar erken gelişim, Madam Siranuş'un dünkü verdiği emre mebnidir. Ne zaman uykudan kalkar da bu kâğıdın itası münasip düşerse kendisine verirsiniz.

Dediğim gibi, bir de cebimden bir Osmanlı lirası çıkarıp uzatarak:

- Şunu da tarafımdan kabul edersiniz. Ben şurada, Lüksenburg kahvehanesindeyim. Madamın benim için vereceği emir ve cevabı oraya gelip tebliğ eylersiniz.

Dedim. Herif yerlere kapanırcasına reveranslar ile, emrimi kabul eyledi. "Altın anahtar her kapıyı açar" derler. Vakıa uşak, benim hakkımda vereceği hükm-i ma'yûbu bir daha istinaf kabil olamayacak surette verdi. Neme lâzım? Bir lira bahşişimi kabul ederek emrimi icraya mutâvaatkârâne ve münkadâne bir surette boyun eğmiş, rıza göstermiş olan bir uşak nazarında tebriye-i zimmete mecbur muyum? Ben kendi vicdanıma bakarım, kendi vicdanıma.

XII

Karilerim dünkü hâlim ile bugünkü hâlimi muvazene buyuruyorlar mı? Dün, şu kapının önünde korkumdan tir tir titriyordum. Bu gün bu hanenin efendisiymişim gibi emirler veriyorum.

Uşağa dediğim veçhile Lüksenburg kahvesine gittim. İllustration nam, Fransızca musavver gazeteyi alıp resimlerini temaşaya başladım. O bitti. Le Mond İllustre gazetesini aldım. O da bitti. İngilizlerin en meşhur musavver gazetesi olan Grafik de bitti. "Bitti" diyorum. Ama biten nedir? Biliyor musunuz? Yalnız gazetenin yapraklarını çevirişim bitiyor. Resimler, şöyle gözümün önünden gelip geçiyorlar. Ama hiçbirisi sahfa-i hâfızamda yer tutmuyor. Her gazeteyi bitirdikten sonra değil a, her yaprağı çevirdikten sonra, diğer sahifede ne resim görmüş olduğumu soracak olsalar, bilemem.

İştę İllustration ve Le Mond illustre ve Grafik gazeteleri bittiler ama, bu suretle bittiler. Badehu tamam Avusturyalıların Kikiriki nam musavver mizah gazetesini elime almıştım ki, camın dış tarafından uşak göründü. Hemen kahve parasını verip çıktım. Uşağın beni selâmlayıp buyurun makamında eliyle yol göstermesi kifayet eyledi, söze ihtiyaç kalmadı. Anla-

dım ki Matmazel vüruduma muntazırdır. Acûlâne adımlar ile yürüdüm. Üç beş dakika sonra kendimi yine dünkü üç metre arzında ve altı metre tûlunda olan sofada buldum.

Ben merdivenden çıkarken Siranuş Hanım dahi odasından çıkarak beni karşıladı. Yukarıdan aşağı koyu mai bir rubadi kamara giymiş, saçlarını bir sûret-i kâmilânede taramıştı. Şu sadelik, dünkü külfetli süsten ziyade kendisine yakışmış olduğunu kabul etmelisiniz.

Dünkünden daha mütebessimane ve daha dostane bir tavırla, hem elini uzatarak, hem birkaç adım atarak icra eylediği istikbale hayran kaldım. Ben de o güzel eli sım sıkı tutup, gayet dostâne ve safiyâne tahrik eyledim. Dedi ki:

- Ha şöyle. Şimdi inandım ki gelen Râkım'dır.

Bu gün bana tevdi edeceği esrar ve hikâye eyleyeceği ahval için şu mefruş sofa me'men ve mahrem sayılamadı. Beni kendi odasına götürdü.

Bu oda hem yatak ve hem ikamet odası hâlini cem eyleyen mefruş odalardandır. Fakat yatak bir alkov içinde saklı olduğu ve önü mükellef bir perde ile mestur bulunduğu için, alafrangada yatağını göstermeği ayıp sayanları da mahcup etmez.

Oda, Beyoğlu'nda birinci derecelerde mefruş olan odalardandır. Bir kadını rahatlandırmak için lâzım olan şeylerin kâffesini camidir. Piyanoya varıncaya kadar. Bir tarafta da karma karışık bir hayli kitaplar yığılmış.

Siranuş dedi ki:

- Bu gün sizi ihtimal ki akşama kadar alıkoyacağım. İhtimal ki sabah kahvaltısı ile akşamı edemezsiniz. Bunun için kuşluk taâmını burada tenâvüle mahkûmsunuz.

Bizde itiraza, muhâlefete derman tasavvur olunabilir mi?

Bugün musahebe nev'inden söyleyen lâkırdılar, hemen şundan ibaret kaldı. Bir de tâ hasbihâlin sonunda birkaç lâkırdı daha teati edildi. Ondan maada hep Siranuş'un hikâye eylediği sergüzeşt olup, o söylüyordu, ben mahsusen alıp birlikte götür-

müş olduğum cüzdana birkaçar kelimeden ibaret muhtasar muhtasar kayıtlar yazıyordum.

Benim de müşterek sayılacağım şu roman, hakikaten her külfete, her zahmete değdi. Okudukları zaman, bunu karilerim dahi tastik edeceklerdir ümidindeyim.

Hikâyenin hitamından sonra Siranuş dedi ki:

- Gördünüz mü Râkım Efendi. Birçok vakitlerde hâsıl edilmiş bulunan bunca tatlı ümitlerin hemen bir anda nasıl mahvolduğunu gördünüz mü?

- Hakkınız var Matmazel, hakkınız var.

- İşte bir gün evvel, bahtiyarlığına mağrur olan bir kız, bir gün sonra böyle yürekler acısı ölüp gitti.

Hakikaten kadıncağız pek doğru söylüyordu. Kendi hâl ve tavrında kendi kadar ulüvv-i cenâbda bulunan bir kadın için gerçekten acınacak hâl. Dünkünden daha geç vakitti ki vedalaştık. Esnâ-yı vedâda Siranuş Hanım:

- Râkım Efendi'yi bir daha roman sahifesinde mi göreceğiz?

Demesiyle, en parlak bir tavr-ı şükrân takınarak dedim ki:

- Bundan böyle Râkım Efendi, eğer kabul buyurulursa en sadık bendeniz ve her emirde muininiz ve haminizdir.

- Teşekkürler ederim dostum.

Bu gün şu haneden çıkışım, dünkiye hiç benzemedi. İşittiğim acayip ve garaip beni asıl bugün sersem etmek lâzım gelirken, bilâkis tab'ımda öyle bir metânet hâsıl oldu ki, zihnim yalnız şu mesmuâtı ne yolda tertip ve tasnif ederek, nasıl yazmak kaziyesiyle meşguldu.

İntihâ-yı kitâb-ı evvel

Kitâb-ı Sâni

BİR TACİR ÇIRAĞI

I

Siranuş Hanım ile mülâkat ve hikâyesini istima eyledikten sonra, bazı tahkikat ve tetkikatın ikmali için, bir tacir çırağı ile mülâkatımız lâzım geldi. Tacir çırağı dediğimiz zat, Galata'da bir ticarethane memurlarından, veyahut İstanbul'da mağaza tezgâhtarlarından, olsa yani ağleb-i erbâb-ı mesaî gibi gündüzleri çalışır, geceleri rahat eder takımdan bulunsaydı, mülâkatta hiç külfet görülmezdi. Fakat bu adamcağızın hissesine ekseriya gece çalışmak isabet eylemiş olduğundan, arzu eylediğimiz mülâkat, bizim için epeyce külfeti mucip oldu.

Erbâb-ı mesâîden her birinin yirmi dört saatten ibaret bulunan gece ve gündüzden birer aksâm-ı mütehâlifede çalıştıklarına ve binaenaleyh bazılarının meşgul oldukları zaman, diğer bazılarının dinlendiklerine ve birtakımları için gecelerin gündüz ve diğer takımları için gündüzlerin gece makamına geçtiklerine karilerimiz elbette bir atf-ı nazar-ı hikmet eylemişlerdir. İstanbul gibi büyük şehirler, bu nokta-i nazardan tetebbu edilmek üzere, pişgâh-ı enzâr-ı hikmette ne garip bir temâşâ teşkil ederler. Zirâ bu temâşâda yirmi dört saatin, yirmi dördünde de şehrin bir kısım erbâb-ı mesâîsi iş başında olduğu ve her sınıf, diğerinin ihtiyacı olan eşyayı yetiştirmeğe, onlara mahsus olan zamanlarda sarf-ı gayretle her işin saati saatine, dakikası dakikasına yetiştiği görülür.

Meselâ alessabah "Sıcak börek" diye bir adamın geçtiğini işitirsiniz. Yahut, bu sada kulağınızda "sıcak simit" suretinde gelir. Bu satılan böreklerin, simitlerin, dünden veyahut hemen o sabah yapılmış şeyler olduklarına ihtimal veremezsiniz. Unlarının elenmesinden, hamurlarının yoğurulmasından bed ile yufkalarının açılmasına içlerinin tertip olunmasına, pişirilme-

nına kadar o mamulât için saatler sarf olunmuş ve bu saatler dahi gecenin nısf-ı ahîrinde sayılmıştır. Şimdi satıldığını işittiğiniz bu mamulâtı yapanlar, şimdi uykudadırlar. Onların çalışmakta bulundukları saatlerde dahi, şimdi mamulât-ı mezkûreyi satanlar uykudaydılar.

Birer birer tadatları içinde yaşadıkları cemiyyet-i medeniyyenin husûsiyyat-ı ahvâlini öğrenmek hususunda lâkayt bulunan karilerimizi tasdi' yerine geçerse de, hiç olmazsa umumî için bir söz olarak arza lüzum görürüz ki İstanbul ve hele bize nispetle daha pek çok müterakki olan milletlerin payitahtları bulunan Londra ve Paris gibi büyük şehirlerde gece uyanık ve sanâyi-i mahsûsasıyla meşgul olanlar, ahvâl-i âleme karşı lâkayt bulunan bî-haberânın kolay kolay tahmin edemeyecekleri kadar çoktur. Cemiyet-i beşeriyye ve medeniyyenin havâyic-i rûz-merresi hemen ekseriyet üzerine geceleri tehiyye edilir. Sabahleyin, ya uşağını arkasına takmış ve veyahut zenbilini sırtına vurmuş olduğu hâlde hanesinin o günkü ihtiyacâtını istîfâya çıkan ercüment, kasap dükkânına vardığı zaman, kıç bacaklarından sıra sıra asılmış taze koyunlar görür ki, bunlar, dün akşama kadar arkadaşlarıyla beraber sıçrayarak, meleşerek, tos vuruşarak ber-hayat iken, o gece mezbaha yatırılmış ve gerdanlarını kasabın bıçağına uzatmış, şişirilmiş, yüzülmüş, temizlenmiş de oraya asılmıştır.

Hele bu ercümendin sebzevatçı dükkânından aldığı sebzelerin, oraya kadar suret-i vüsûlünü sormayınız.

Fakat bu nehyimiz abestir. Bunu siz sormasanız dahi biz söyleyeceğiz. Zira mülâkatına mecbur olduğumuz tüccar çırağını bu yolda bulacağız.

Roman, hem tabiî de denilen surette yazılan roman okumaktan maksat, yalnız bir adamın sergüzeştini tetebbu değildir. Asıl ahvâl-i âlemi tetebbudur. Ahvâl-i âlem ise hakikaten şâyân-ı tetebbudur. Pek çok kimseler vardır ki, bir büyük şehir dâhilinde yaşarlar ve yüz bin türlü havâyice muhtaç bulunurlar da eşyâ-yı mezkûrenin nerelerden, ne surette istihsal ve tedarik ve celb olunduğunu da bilmezler.

Bunları bilmekle mükellef de değil midirler dediniz? Bunları bilmedikten maada, onları müteferri' şeyleri de bilmezler. Bilemezler. Bilemedikleri içindir ki dünyada merak edilecek, öğrenilecek, o zaman da ibretler alınacak, eğlenecek şeyler bulunmadığı zannıyla sıklet-i derûndan kurtulamazlar. Erbâb-ı mesâi her gününü, her saatini bir meşguliyetle imrar eylediklerinden, onların zamanları, işlerinin bihakkın tasviyesine yetmezse de, işi gücü olmadığı gibi, âlem denilen şu tiyatrohâne-i dâimiyyenin her köşesini bir sâha-i temâşâ addedip de tetebbuna lüzum görmek derecesinden müteyakkız olmayanlar için bu can sıkıntısının derecesi arttıkça artar.

Yiyecekleri, içecekleri, giyecekleri, kuşanacakları önlerine daima hazır gelerek, kendilerini hiçbir şeyle mükellef bilmemek, zinhar insanlar için bahtiyarlık sayılmasın. Atâlet-i külliyyeye müsavi görülecek bu hâl, insan için hakikaten bedbahtlıktır.

Yalnız "bedbahtlık" demek de kifayet edemez. Git gide bir hastalık suretini bile alır. Mesel olarak derler ki: İşleyen demir ışılar. Kaziyyesinin nakizi de müsellemdir. Yani işlemeyen demir paslanır. Atalet dahi insanı çürütür.

İnsanın her şeyi görüp öğrenmesi, onları kendisi de icra için olamaz. Tetebbu başka, icra başkadır. Şöyle ki:

"Gezmeğe çıkmak" âlemin her yerinde mutat olan ahvaldendir. Meselâ bugün işiniz yoktur, yahut işleriniz müsaittir de gezmeğe çıkarsınız. Meselâ semtiniz Hocapaşa ise şöyle Edirnkapısı'na, ya Fâtih'e veyahut Eyüb'e doğru alıp yürüyüverirsiniz. Yirmi otuz adımda bir kere, bir dükkânın önünde durup, ya orada satılan tuhaf tefâriki temaşa edersiniz veyahut o dükkânda meselâ tespih yapan, veyahut bıçak bileyen, kitap ciltleyen, potin diken sanatkârı epeyce müddet seyreylersiniz.

Niçin? Bu sanatlara çırak mı olacaksınız? Hayır. Böyle gezmeğe çıkmaktan maksadınız ahvâl-i âlemi görerek, fikr-i hikmetinizi tenvirdir. İhtimal ki bu maksattan kendiniz de haberdar değilsiniz. Ama maksad-ı mezkûr tabiîyyattan olduğu için insan onu pek de hissedememekte mazurdur. Ahvâl-i

tabiîyenin ekserisine insanın mutî ve münkaddır da şu itaat ve inkıyadından haberdar da değildir. İnsanın bu hakayık-ı dakikadan haberdar olabilmesi derecesindeki teyakkuzuna işte hikmet derler. Böyle müteyakkız ve haberdar olanlar hakimlerden addolunup "kulakları vardır ama onlarla işitmezler. Gözleri vardır ama onlarla görmezler." Hükmünden kendilerini kurtarmış olurlar.

Ne diyorduk? Siranuş Hanım'ın sergüzeştini istimadan sonra bir tacir çırağı ile görüşmek ihtiyacına düştüğümüzden, onunla görüşelim derken, İstanbul'un sebzesi nasıl tedarik ve celb ve tevzi olunduğunu da öğreniverdiğimizden bahseyliyorduk. Sûret-i temâşâ gerçekten pek eğlencelidir. Bir roman sahifesinde mütalâası değil a, aynen ve bilfiil tecrübesi bile insanı eğlendirir. Şöyle ki:

II

Beykoz'da, Hünkâr iskelesi malûmdur. Bunun ismi "iskele" olduğuna bakıp da limon iskelesi, yemiş iskelesi, zeytin iskelesi filân gibi geceli gündüzlü yüzlerce kayıklar, sandallar, salapuryalar, mavnalar, çektirmeler, gemilerle meşgul yerlerden zannetmezsiniz ya? Burası letafetçe İstanbul civarında emsali gerçekten nadir olan Hünkâr Çayır'ının medhali olup, buraya yalnız erbâb-ı teferrüc ve tenezzühün süslü kayıkları, sandalları, istimbotları filânları yanaşır.

Kayıklar! Sandallar! İstimbotlar! diye envâını sîga-i cem' ile kaydeylediğimiz merâkib-i bahriyyenin de mikdarını o kadar çok sanmayınız. Ezcümle, kâğıthanede yüzlerce seyirci kayık ve sandallarının peyda eyledikleri izdihamı burada ümit etmeyiniz. İstanbul'a nispetle mevkii ücra olan Hünkâr Çayır'ı ekseri tenhâlıktır. Bize sorar iseniz asıl letafetini itmam eden şey de bu tenhâlıktır. Onun için Hünkâr İskelesi'nde de seyirci, kayık ve sandallı bile seyrek görülür.

Taze bakla, taze bezelye gibi bolluk mevsiminin müjdecisi bulunan sebzevat yetiştikte akşam üstleri bu iskelede salapuryadan büyücek, pazar kayığından küçürek bir yük kayığı baş-

etmiş olduğu hâlde durur. Biraz uzaktan bakarsanız, içinde, dışında kimseyi göremezsiniz. Ta yanına sokulmalıdır ki baş ve kıç altlarında üç dört kişinin çuval veyahut aba gibi şeylerden müteşekkil birer firaş üzerinde, veyahut çıplak tahta üstünde kıvrılıp horul horul uyumakta bulunduklarını göresiniz.

Saat ya dokuz veya on. Bu vakit uyku olur mu ya?

Hay hay. Demincek size ne demiştik. Bazı kimselerin gündüzü, diğer bazıları için gece olduğunu haber vermemiş miydik? İşte görünüz ki bu adamlar için en uzun gece, bizim gündüzümüzün saat sekizinden, akşamdan sonra saat bir buçuğa, ikiye kadar altı saatlık bir müddettir. Şimdiki hâlde bunların şu gecelerini görünüz de kariben gündüzlerini de görürsünüz.

Saat on buçuktan, on birden sonra bir de bakarsınız ki Hünkâr iskelesinin o lâtif çayırı ortasından geçen muntazam şose üzerinden bir yüklü beygir geliyor. Ama nasıl yüklü? İki tarafında iki küfe ki, kısarak boylu bir adam bu küfelerin içine girip ayakta dursa, başı dışarıdan görünmez. Taze fasulye, bakla, bezelye gibi sebzevattan doksan, yüz okkasını istiap edebilir. Zavallı beygir, bu yükün altında kımıldanabilip kendisini ileriye sevke medar olsun diye, burnunu yere dokunduruncaya kadar gerdanını uzatmakta ve sırtındaki yük çokça sallanıp da sırtını ezmesin, belini kırmasın diye yürürken iki tarafa lâyankati kıç sallayarak, yükü mümkün mertebe sarsmamağa gayret eylemektedir. Bilmem erbâb-ı tecrübeden misiniz? Bilmem sırtınıza hiçbir ağır yük alıp da, az çok bir mesafeye kadar götürdüğünüz var mıdır? böyle ağır yükler altında bulunanlar, öyle pek de serbest yürüyemezler. Zira bir yükün kımıldanmaksızın sırtta durması, meselâ altmış okka sıkleti mucip oluyorsa, o yük altındaki adamın bir ayak merdivenden inmesi hâlinde, aşağıya hızlıca basması, yükte bir sarsıntıyı mucip olarak, o anda sıkletinin de bir hayli artmasını müstelzim olur. Yük hayvanatı bunun farkındadır da, zavallılar, yüklendikleri ağır yükleri sarsmaksızın götürmek için kıçlarını sallayarak yürümeğe mecbur olurlar. İnanmazsanız acemlerin insafsızcasına yüklettikleri eşeklere dikkatli bakınız da görünüz.

Biz, yine şosu üzerinden gelen beygire tahvîl-i nazar edelim:

Beygirin arkasından bir bahçivan yürür. O azim ve cesim sakızlı şalvarının ağzını toplayıp kıçı üzerinden kaşağıya sıkıştırmış. Ayakları, baldırları çıplaktır. Ayaklarına diken batar, taş saplanır diye korkmayınız. Ayaklarının altı kösele gibi, yekpâre nasır kesilmiştir. Baldırlarını boylu boyuna ihata eyleyen damarlar, parmak kalınlığında ve adaleler taş gibi katılmış olduğundan bahçıvanın ne kuvvetli bir çift bacağa sahip olduğu şöyle yek nazarla ap aşikâr görülür.

Bu adamın beygir sürmesi İstanbul'da gördüğümüz Türkten, Acemden yük hamallarının "dey ha" diye, çala kamçı, bin küfür bir paraya bağırıp çağırmalarına benzemez. "Haydi gözüm, haydi kırçu. Gayret babam." gibi müşevvikane sözlerle hayvancağıza gayret verirken âsâr-ı muhabbetini de irâe eyler. Zaten bu beygir, o muhabbete lâyıktır da. Zira beygir, yükü kaideten yüz yirmi okkayı geçmemek lâzım gelirken, bahçıvan beygirinin sırtındaki yük iki yüz okka belki de biraz ziyadedir.

Bu beygir gelir gelir, iskelede gördüğümüz kayığın yanında durur. Bahçıvan yavaşça ipleri gevşetip, küfeleri sıyırta sıyırta yere indirir. Küfeler hayvanın ayaklarına değip incitmemek, derisini sıyırtmamak için dikkat eyler. Küfeler indikten sonra, ikinci ve belki üçüncü, dördüncü seferleri de yapmağa gider. Kayığın kıç ve baş altlarında uyuyan kayıkçılara hiç ilişik etmez. Hiç rahatlarını bozmaz.

Saat on birden sonra Hünkâr iskelesinde bulunursanız, böyle bir veya iki beygir ile sebze küfesi getiren bahçıvanların birden, ikiden ibaret kalmadıklarını da görürsünüz. Bir aralık dört veyahut beş küfe, bir öküz arabasına tahmil edilmiş olduğu hâlde getirilir. Bazı kere, birkaç bahçıvan iskelede birleşip, o zaman aralarında:

- Bu gün Eminönü'nden ne haber? Piyasa ne hâlde?

- Fena arkadaş, fena. Baklanın kilosu sekiz, bezelyenin on bir paraya tartılmış. Kimin tarafında yer fasulyesi varsa iş onun. Bu gün altmış üç paraya kadar yer fasulyesi tartılmış. Koço'nun bir küfe yer fasulyesi, her masrafından sonra yüz kırkbeş kuruş kâr getirmiş.

- Ah. Dün gönderdiğim dört küfe bakla topu otuz yedi kuruş getirdiler. Hamallığına değmez.

- Benim beş küfe yirmi üç kuruş getirdi ya. Toplamasına değmez.

- Biz çalışıyoruz, paraları madrabazlar kazanıyorlar.

Tarzında sözler teâati olunur.

Küfelerin vürudu saat bire, bir buçuğa, zamanına göre ikiye kadar devam eder. Yapacak başka seferi olmayıp da, küfeleriyle beraber İstanbul'a gidecek olan bahçıvanlar, şöyle birer ağaç altına çekilip, bazısı tuz ve bibere ekmek batırarak akşam taamı etmekte ve bazısı eski okkasını on, on iki kuruşa aldığı kaçak tütünden sigarasını yapıp çekiştirmekte oldukları hâlde hasbıhâle girişirler.

Kimisi hâlâ geçen seneki gübre parasını verememiş. Kimisi bu sene bahçe sahibinin peşin istediği kirayı nereden bulup verebileceği hususunda mütehayyir. Bazısının öküzleri ihtiyar ve zayıfsa da değiştirmekten âciz. Bazısı patlıcan tarlalarını hazırlamak zamanı gelmiş çatmış olduğu hâlde, henüz yanaşma bulamamış olmasından dolayı meyus. Bir takımı bezelyeden, bakladan ettiği zararı yer fasulyesinden, diğer bir takımı patlıcandan çıkarabilmek ümidinde. Hele cümlesi, şu seneler, kesat seneleri olduğunu hükümde müttefik.

Hakları da yok mu? Mevsimine göre okkası yirmi paraya, on beş paraya, hatta on paraya kadar sebzeyi, küfeciden mubâyaa eyleyebiliriz. Küfeci kazanacak. Eğer küfeci ile bahçıvan arasında madrabâz varsa, o da kazanacak. Bâkisi bahçıvana kalacak. Bahçe kirası, gübre bedeli, yanaşma ücreti, tohum parası gibi nakten keseden çıkacak olan masarife bir de ekmek, çapalamak, sulamak, toplamak, nakletmek zahmetini zamm etmeli de, bir mevsimde bunca masarif ve mezahimden sonra, birkaç yüz kuruş da zararlı çıkan bahçıvana, ona göre acımalı. Bazı kere irat ve masrafını uç uca getirenlere gıbta bile ederler. Hiç olmazsa yediğini içtiğini kâr sayarlar.

Ne yemiş? Külde pişirdiği patlıcan, biber. Yahut sade suya kaynattığı fasulye filân. Ne içmiş? Deredeki sudan maada pazar veyahut yortu akşamları, okkası üç buçuk kuruşluk sert, murdar rakıdan, kırk paralık, yahut iki kuruşluk rakı.

Yatsıdan sonra kayıkçılar uyanırlar. Bir yandan esneyerek, gözlerini oğuşturarak, diğer taraftan da küfeleri saymağa başlarlar. Çünkü küfeler derhal sayılıp, kaç tane oldukları ve beheri şu kadar paradan, kaç kuruş navlun kesecekleri ve o da altı pay edilip, ikisi kayık sahibine verildikten sonra, dördü, dört kayıkçıya isabet edeceğine göre, beher payın neye balığ olacağı derhal bilinmelidir. Bilinmelidir ki, pay on kuruşu tutmayacak olursa hiddetini birkaç "gamato"dan alsınlar, veyahut, pay on beşi geçecekse hemen "Maver amatyamio" şarkısını çağırmağa başlasınlar.

Kayıkçıların uyanması, bahçıvanların da hasbıhâline nihayet verdirir. Kayıkçılar küfeleri yükletmeğe, bahçevanlar dahi, onların tahliye eyledikleri baş ve kıç altlarında yatıp uyuyacakları yerleri aramağa başlarlar.

Öyle ya. İşte şimdi de kayıkçıların gündüzü hulûl eylediği hâlde, bahçıvanların gecesi gelmiş oldu.

Bu kayıkların beheri yetmiş, seksen ve bazıları yüz kadar küfe istiap edebilirler. Onları istif etmek bir san'at-ı mahsûsadır. Çünkü domates gibi ezilmeğe müstait olanları alta konmayacak. Kayık yalpa ederse, küfeler sallanıp denize düşmemek ve hatta kayığı da devirmemek ihtiyatı elden bırakılmayacak.

Bahçıvanlar çoktan uykuya daldılar ya. Rüyalarında ya gübre parasını tedarik ile uğraşıyorlar, ya hastalanan öküzü tedavi ile. Kayıkçılarsa bir buçuk, iki saat kadar çalışarak kayığı yüklerler. Badehu avara ederek denize açılırlar. Poyraz rüzgârını her zaman nerede bulmalı da yelken açmalı? O, bir nimet-i nâdiredir. Gelsin kol kuvveti. Gelsin kürek. Sular bazı kere "orkos" dedikleri surette, aşağıdan yukarıya doğru akıyorlarsa vay hâle. İstanbul'a kadar inebilmek için beş saat ister. Hava rakid ve akıntılar yolundaysa bir buçuk, iki saat kürek çekmekle inilebilir.

Ey, taze fasulyenin okkasını yirmi beş paraya almak istemeyen kari. Hiç hatırınıza getiriyor musunuz ki, bahar gecelerinde, saat altı yedi raddelerinde, siz tatlı uykuda iken, yarın mutfağınıza girecek sebze, böyle, baş, kıç altlarında sekiz on bahçıvan, sizin gibi rahat habı istihsale çalıştıkları hâlde, üç kişi kan tere batmış kürek çekerek ve dördüncüsü olan dümenci ise, gecenin serinliğinde üşüyüp, titreyerek, deniz üstünden geliyorlar.

Bu kayıklar, birden beşten ibaret değildir. Boğaziçinin içinde Anadolu ve Rumeli sahillerinden Kartal'a ve Ayastefanos'a doğru, Marmara kenarlarında yüzden mütecaviz kayık, o saatlerde deniz üstündedir. Yalnız kürek çekenler dört yüze kârib. Bâkisini siz düşününüz. Düşününüz ki şu temaşâgâh-ı âlemin hakikaten şâyân-ı temâşâ olan ahvalini görmemiş, hiç olmazsa düşünmemiş olmayasınız.

Siranuş Hanım ile hasbıhâlim üzerine, mülâkatına muhtâç olduğum tacir çırağını bulmak için, işte bu sebze kayığına binmek lâzım geldi. Çünkü aradığım adamı Eminönü'nde bulacaktım.

Ama kayığa binişim ne mecburî idi ne tesadüfî. Zira, akşam İstanbul'da, biraderde kalabilerek, gece, vakt-i merkûnu geldikte, Eminönü'ne gidebilirdim. Tesadüfi de değildi. Zira ahvâl-i beşeriyye ve medeniyyenin bu kısımlarını görmek için pazar kayığı, su kayığı, sebze kayığı, balık kayığı filân gibi şeyleri ziyaret ve tahkik ve temaşa merakımdır, zevkimdir. Bu defa dahi, iltizamî olarak şu Hünkâr iskelesinden kalkan sebze kayığına binmiştim.

Fena mı ettim? Mevsimimiz mevsim-i bahâr. Hem de gayet kuvve-i bahâr olan mâh-ı mayıs. Gece, hava gayet açık. Kubbe-i semâ milyarlarca ecrâm-ı muzîenin lemeânıyla şehrâyin hâlinde. Anadolu ve Rumeli sahillerinde akşamdan miktarları daha çok olan ışıkların ağlebi sönmüş. Cihan pister-i hâb ve rahata gömülmüş. Yalnız bülbüller uyanık. Akıntılara tabiyetle gâh Anadolu, gâh Rumeli sahiline kayık takarrüb ettikçe yalı bahçelerinden ve arka taraftaki dağlardan yüzlerce bülbüller hazin nağmeleriyle bîdâri-i âşıkanelerini ilân ediyorlar. Kayık, tam orta yerden gittiği zamanlar ise iki sahilin ikisinden de andelib

avazeleri bize kadar vâsıl oluyorlar. Bu zevk, bu safa her zaman, her yerde bulunur mu?

Bir aralık reis ile kendi işlerine dair bir musahabe açmak istedim. Halbuki bu kayıklarda en işe yaramayanı dümene oturtuyorlar. Bazılarında mevki-i riyâsette bir çocuk bulunuyor. "Riyâset", umûr-ı sâirenin hemen kâffesinde en şerefli şey iken, bu kayıklarda en ehemmiyetsiz addolunuyor.

Kürek çeken üç kişinin yanlarına sokulup, onlarla konuşmak istedim. Zavallı adamlar mütehallik olabildikleri nezaket derecesinde bana cevap vermeğe de gayret gösterdiler. Lâkin çektikleri küreğin her defasında sarf eyledikleri kol ve bel kuvvetinden maada bir basamağa, bir de oturağa basarak, gâh ayağa kadar kalkıp, gâh arkaları üstüne yatmak derecelerinde harekât-ı mütetâbi'a ve mütevâzine ile zahmetleri mütezâyid olan adamların nefes nefese, tıkana tıkana alınlarından ve burun hizalarından bıyıkları üzerine inip, ağızlarına girmeğe çalışan terleri, birer kol darbesiyle silmeğe çalışa çalışa verdikleri cevaplarını müstefit etmekten ziyade müteezzî eylediler. Tâ baş üstüne çıkıp, kendi tasavvuratımla iştigali tercih eyledim.

Sarayburnu'na yaklaştığımız zaman bizim kayığa şebih birkaç kayığa rast geldik. Kayıkçılar birbirine aşinalık ederek, ufacık bir filo tertibiyle Eminönü'ne vardık. Ne bakalım. Bizden evvel elli altmış kayık oraya gelmişler. Bunların da başları, kıçları altlarında uyumakta bulunan bahçıvanlar, uyanmışlar. Her kayığa üçer beşer hamal girmiş. İskele cihetinde birçok küfeci. Birçok sebzeci. Birçok madrabâz.

Gümrüğün eşyâ-yı ayniyye mağazasıyla, Köprü arasındaki yetmiş seksen arşından ibaret sahil ile, tramvay vagonlarının durdukları yere kadar, o meydancıkta akall-i tahmîne göre iki bin kadar adamın,bir bahar gecesi, saat beşten sonra müctemi' ve meşgul olduklarını hiç derhatır ettiğiniz var mıdır?

Kayıklardan yol bulup da yanaşabilmek bir emr-i âsir. O kalabalığa meram anlatabilmek bir emr-i muhâl. Hamallar küfe kapmak gayretinde. Bahçıvanlar küfe kaybetmemek mecburiyetinde. Arkacılar, sebzeciler, madrabâzlar zavallı bahçı-

vanları boğmacaya getirip, mallarını yok pahasına kapatmak kurnazlığında.

Yeni Cami'e doğru yer yer, küme küme küfeler konulmuş. Her küme bir dükkân farz olunsun, fakat edilen pazarlıklar, pazarlıktan ziyade kavgaya müşabih şeyler. Beyaz acem gömlekli kantarcılar omuzlarına vurdukları kantarların sapı, öne doğru bir buçuk arşın uzanmış olduğu hâlde, gâh oraya, gâh buraya baş uruyorlar. Kimisini bir bahçıvan, eteğinden çekip kendi küfeleri tarafına götürmeğe ve kimisini bir madrabaz, kolundan yakalayıp taraf-ı ma'kûse çekmeğe çalışıyor.

O zamanlar pul rüsumu da vardı. Yalnız medâhil-i şehirden giren eşyaya değil, bir dâire-i belediyye hududundan diğerine geçen arkacılardan, küfecilerden filânlardan da "toprak bastı parası" alınırdı. Bunun için de küfe ve sandık gibi şeyler üzerine birer pul yapıştırılırdı. İşte bu gece, şu cemiyeti tuhaflandırmak hususunda kantarcılardan ziyade yolcuların hükmü olduğu unutulamaz. Cabeca yolcular, ellerindeki paketlerden kopardıkları pulları yalayıp yalayıp küfelere yapıştırmaları suretindeki manzara bir türlü gözümüzün önünden gidemez. Hele arka küfecilerinden bazıları, arka taraftan küfesine pul yapıştırıldığını pekâlâ hissettiği hâlde hiç aldırmayarak, yoluna devam etmek istediği zaman, pulcu, küfeye sarılıp çekince, ikisinin de yere yıkılmaları kabilinden olan tuhaflıklar mümkün değil unutulamaz.

Bu mahşerin içinde cabeca ve zaman zaman "sıcak pideler" ve "gözlemeci" ve "sütlü çay" gibi avâzeler dahi işitilir. Şu arada seyyar kahveci kendi etrafında, kimisi ufak iskemlelere, kimisi yerlere oturmuş bulunan bahçıvan ve hamal ve kayıkçı ve madrabaz mahlûtu cemaatlere kahve pişiriyor. Burada bir seyyar berber, yine bu mahlûttan birisinin ya kafasını, ya çenesini tıraş ediyor. Ya Lânga, Yedikule vesair taraflardan yük getirmiş, veyahut Aksaray, Bayezit, Fatih gibi semtlere yük götürecek olan bir takım beygirler kuyruk salladıkça, yanlarına ziyadece tekarrüb edenlerin yüzlerini kamçılıyorlar.

Bazıları birer kazık ve bazıları küfeler üzerine konulmuş olan birçok fenerlerin kimisinde petrol lâmbaları alevlenmiş,

patlamak tehlikesinde. Bazısındaki petroller bitmiş, sönmek hâlinde. Birtakımının camları kırık, mumları eriyor. Birçoğu da pek güzel yanıp, meydanı tezyin eyliyor.

Koca bir memleket. Koca bir panayır. Henüz görmemiş olanlar için hakikaten görmek külfetini ihtiyara seza bir hâl.

Pekçok enzâr-ı dikkatten mestur kalabilecek ahvalden olmak üzere, şunu da haber verelim ki, buraya, sezbe küfesi getiren kayıklar, Eşyâ-yı ayniyye mağazasıyla Köprü arasındaki iskelede durup kalamazlar. Yüklerini çıkarır çıkarmaz alargaya açılmak mecburidir. Bazıları Köprü'nün öte tarafına geçip, Valide Hanı önündeki iskeleye bağlarlar. Boşanan küfeleri zayi ettirmeyip, yine kayığa kadar getirmek veya hamallara getirtmek kayıkçıların vazifesidir. Kayıklardan birtakımı da sevahile yakın ahırlardan gübre mübâyaa etmiş olarak, kayığı yarıya kadar gübre ile doldurmağa çalışırlar. Dibi dar, ağzı geniş, seksen okkalık gübre küfesi altında bîçarelerin belleri kırılıyor. Hasılı bir sa'y ü amel ki nazar-ı hikmeti celbe cidden şayan.

Beni, bu gece, buraya celbeden şey, bir tacir çırağı ile mülâkat maksadı değil miydi? Aradığım zatın ismi Refet Bey'dir. Evet. Refet Bey. Birçok Petroların, İboların, Artınlerin, Yakoların içinde Refet Bey'i bulmak pek kolay oldu. Kantarcılardan bazılarına yalnız bu ismi söylemek kifayet eyledi. Kimisi şimdi, şurada, göründüğünü, kimisi hemen şu tarafa gitmekte bulunduğunu ihbar edivererek, ben de gâh Eşyâ-yı ayniyye mağazasına, gâh sebzeciler çarşısına, gâh Yeni Cami'e doğru, birkaç semte baş vurduktan sonra, nihayet önüme çıkan epeyce temiz, pâk bir delikanlının, birkaç bahçıvan ile ahz ve itâya dair lâkırdı ettiklerini görünce, mutlaka aradığım adam kendisi olduğunu hükmettim.

Hükmüm yanlış çıkmadı. Zira:

- Birader. Refet Bey namında bir adam arıyorum. Tahminime göre siz olacaksınız.

Der demez, gayet beşuşâne ve nâzikâne bir tavırla:

- Evet efendim. Bendenizim. Fakat görüyorsunuz ya. Ne kadar meşgulüm? Bir saat kadar müsaadenizi rica ederim.

Dedi. Nasıl? Siz olsanız biraz kızar mısınız? Nâzik dediğimiz adama hemen elindeki işi bırakıp da sizinle meşgul olmadığından dolayı bîçareye buğz eyler misiniz?

Eğer iş adamı demek ne demek olduğunu bilmezsseniz belki böyle bir hoppalıkta bulunabilirsiniz. İş sahibi olan adamı, işinin haricindeki işlerle işgale çalışmak kadar muzır hoppalık olamaz.

Refet Bey'in sözü üzerine, bir saat sonra kendisini nerede bulabileceğimi sordum. Yine o, beşuş tavrıyla:

- Şurada, işportacılar içinde Ohannes'in kahvesinde.

Cevabını verdi.

III

Refet Bey'den ayrıldıktan sonra Eminönü'nün şu panayırlık hâlini biraz daha seyr ve temaşa ederek bir de kemerin önünden Sirkeci iskelesine doğru bir baş vurmağı tahattur eyledim. Malûm a. Buraları da meyve iskelesidir. Zamanına göre bu cadde kiraz küfeleri, çilek sepetleri, üzüm, incir sepet ve işportalarıyla hınca hınc dolarak, âdeta geçilecek yer bulunmaz. Oranın hâli de Eminönü'nden aşağı kalmaz. Ama şu mevsimde bu tarafın kalabalığı, henüz Eminönü derecesini bulamamıştı. Eminönü'nü görmezden evvel orasını görseydim, belki gözüme daha kalabalık görünürdü. Fakat Eminönü'nü gördükten sonra orası bana pek tenha göründü.

Bu geceyi işte sabaha takrib etmiş olduğumuz hâlde, uykusuz geçirdiğime dikkat buyuruluyor ya? Öyleyse karnımın ne kadar acıktığını da hükmedebilirsiniz.

Vakıa kemerin arkası caddesinde döner kebaplar fırıl fırıl dönüyorlar ve şiş kebapları cızır cızır pişiyorlar, afâka mis gibi kebap kokusu neşrediyorlar ama, kıvırcık etinin okkası sekiz, dokuz kuruş ettiği bir zamanda, kırk paralık kebap ile karın

doyurmak mümkün olan şu yerde kebap edilen lühumun mahiyetinden emin olmak kabil midir?

Bir ehl-i vukûftan mevsûkiyetini teminle mesmuum olmuştur ki İstanbul'da miktar-ı mecmuu elli binden aşağı tahmin olunamayan kira ve yük ve arabacı beygirleriyle beşbinden mütecâviz merkepler meyanında eceliyle ölenler nevadirdendir. Bir hayvan artık istihdam oulnamayakcak dereceye geldi mi böyle sokak kebapçıları onu bilmübaya müşterilerine ucuz ucuz kebap yedirirlermiş.

Muhbir verdiği haberin mevsukiyetini temin eylediği hâlde de, bizce, inanmakta tereddüt hâsıl olduğundan, demişti ki:

- Hamd olsun şimdilerde her yerin süpürüntüleri, tanzîfat arabalarıyla taşınıp, tanzîfat maunalarıyla denize nakl olunmaktadır. Bunların hiçbirisinde bir beygir veyahut eşek naşı görüldüğü var mıdır? Elli, altmış bin hayvan istihdam olunan yerde, günde lâakal yirmi, otuz hayvan telef olmalıdır.

Vakıa bu hesap zihnimizi durdurmuştur. Her hâlde olur olmaz kebapçının kebabı, hiçbir zaman bizi temin edemediğinden, bu sabah karın doyurmak için biraz sıcak pide ile biraz da kaşar peynirini her şeye tercih ederek mahall-i ekl olmak üzere de işportacılar içinde Ohannes'in kahvesini, intihap ettik ki, her ne kadar Refet Bey'in henüz oraya gelmiş olması me'mul olamazsa da, hem yiyeceğimizi yemiş, hem kendisini beklemiş olacağımızı hesap etmiştik.

Refet Bey "bir saate kadar" diye tayin eylediği müddette isabet edemedi. Bizi, bir buçuk saatten ziyade bekletmiş oldu. Ondan sonra gelip:

- Affınızı rica ederim beyim. Ticaret hâli, malûm a. Galiba sizi biraz ziyadece beklettim?

Diye, özürler diledi. Tabiîdir ki bizim tarafımızdan da özürlerin makbuliyetine dair mukabele-i lâzımeden başka bir şey söylenmedi.

Bu delikanlı yirmi dört, yirmi beş yaşında tahmin olunabilir, orta boylu, tıknazca, kumral tüylü, koyu elâ gözlü, sevimli

yüzlü bir gençtir. Mülâkattan maksat ne olduğunu sormak tavrıyla yüzüme bakıp, muntazır olduğu bir zamanda dedim ki:

- Sizi işgalim bendenizce gereği gibi mühim ve ciddi bir meseleyi hal içindir.

- Buyurun efendim.

- Evvelâ kendimi size tanıttırayım. İsmim Ahmet Mithat, sanatım yazıcılıktır.

- Arzuhâlcilik mi?

Vesselâm. Tahrire ait hizmetlerin hepsini tasavvur edebilirdiysem de arzuhâlciliği bütün ömrümde hatıra bile getirdiğim yoktu. Hizmet-i tahrîriyyem ile marûfiyetim bir Siranuş Hanım'a kadar taammüm etmiş olsun da, bir Refet Bey nezdinde meçhul kalayım.

Fakat bu dakika istiğrab dakikası olmadığından Refet Bey'e hiç istiğrabımdan renk vermedim, dedim ki:

- Hayır efendim. Arzuhâlci değilim. Gazete, kitap filân yazarım.

- İyi ya işte.

Sevimli genç, bu "iyi ya işte"yi de o kadar kayıtsızcasına bir tavırla söyleyip, yine evvelki gibi yüzüme bakıyordu ki, gerek arzuhâl yazayım, gerek kitaplar telif edeyim, bunların, kendisince hiçbir ehemmiyeti olmayıp, yalnız kendisinden soracağım şey neyse, onu sormaklığımdaki isticâlini işrab ediyordu.

Beşeriyyet hâliyle bu kayıtsızlıktan biraz müteessir gibi olmağa başladım. Ama yine derhal kendimi toplayarak nefsime meram anlattım. Dedim ki:

- Haniya şu Köprübaşında satılan gazeteler yok mu? Bir tanesi de geçen sene yeni çıkan Tercüman-ı Hakikat'tır.

- Evet. Bazı bazı Ermenilerin Köprü başında, öyle isimlerle gazeteler sattıklarını görürüm, işitirim.

- Alıp okumazsınız, değil mi?

- Bizim işimize gelmez ki.

- Efendim, biz gazeteci kısmı, malûm a, her türlü havadis yazarız, pek çok yerlerden de bize varakalar gelir. Gelen varakaların birisinde Siranuş namında bir kadının ahvalinden bahsolunuyor.

Bizim sevimli delikanlının çehresi değişti. Tavrında pek bâhir bir ciddiyet peyda oldu. Kaşlarını çatıp, gözlerini büzerek, evvelki den ziyade dikkatle yüzüme bakıp dedi ki:

- Siranuş mu? Siz onu tanıyor musunuz?

- Hayır efendim. Henüz tanıdığım yok. Tanımak zaten vazifem de değil. O kadın hakkında bazı mühim havadisler haber veriyorlar da, sahih olup olmadıklarını öğrenmedikçe gazeteye yazmak istemiyorum. Zira kadın, bir sağ ayakkabı ise...

Refet Bey'in tavrı daha ziyade ehemmiyet aldı, oturduğu yerde, bir kımıldanıp vaziyetini bir kat daha tahkim eyledi. Dedi ki:

- Sağ ayakkabı değil midir diyorlar?

- Bilâkis hüsn-i hâlinden bahsediyorlar. Başkalarının ona ettikleri işleri hikâye eyliyorlar da...

- Haa şöyle. Hüsn-i hâlinden bahsedişleri doğru olmak lâzım gelir. Daha ne diyorlar bakalım?

- Bir de Seyyit Mehmet Numan diye bir tacirden bahs ediyorlar.

Oooo. Refet'in tavrı bayağı, insanı ürkütecek dereceye vardı. Ne kabadayı şeymiş. Bıyıklarını okşayarak ve evvelkinden ziyade çatınarak dedi ki:

- Seyyit Mehmet Numan mı? Tanıdığınız adam mıdır?

- Hayır efendim. İsmini yeni işittim.

- Acayip. O kadar meşhur bir tüccarın ismini yeni mi işittiniz?

- Taaccüp etmeyiniz, birader. Şöhret denilen şey insanların sanatlarına göredir. Bendeniz de, âcizâne epeyce meşhur bir

adamsam da, işte, gördüm ki, siz de benim ismimi işitmemişsiniz. Bir sınıfın meşhurları diğer sınıfın meçhulleri oluyorlar.

- Hakkınız var ama birader, Seyyit Mehmet Numan pek meşhur, pek muteber bir tacirdir.

- Zaten aldığımız varakada da böyle tarif olunuyor. Müsaade ederseniz keyfiyeti size muhtasaran hikâye edeyim de nereleri doğru, nereleri yanlış olduğunu lütfen beyan ediniz. Çünkü iş gazeteye geçeceğinden... Bilirsiniz ya. Bütün dünya görecek, okuyacak demektir.

- Evet evet. Bilirim, gazeteler bir nevi destan demektirler.

Siranuş ile dünkü mülâkatımda aldığım malûmatı bir hulâsa ederek Refet Bey'e hikâye eyledim. Gayet ihtimamkârâne bir tavırla dinledi. Kadıncağızın evâil-i neş'etine dair olan sözleri henüz yeni işittiği şeylerden olmak gibi bir tavırla istima eyleyerek, fakat ahvâl-i âhiresine dair olan fıkarattan her cümle söylendikçe, birer baş işaretiyle tasdik eyliyordu. Hikâyeyi bitirdiğim zaman dedi ki:

- Beyefendi, bu hikâyenin yalanı yok. Fakat eksiği çok. Şimdi vaktim olsaydı da size eksiklerini ikmal edebilirdim. Yalnız, yatsı ezanında uykudan kalktım. Avrupa'ya gidecek sandıkları hazırlattım. Ondan sonra da mübâyaa olunacak sebzeyi aldım. Şimdi, sandıklar yerleştiriliyorlar. Biraz uykuya yatıp, uyku kestirdikten sonra, öğle üstü kalkarak sandıkları Rusya acentasına yazdırıp manifestolarını yaptırarak, vapura teslim etmeliyim. Bu gün ikindiden sonra vapur kalkacaktır. Ama, yarın mağazaya gelirseniz, sizinle istediğiniz kadar konuşabilirim.

IV

Bu delikanlının bazı sözlerinden müstebân olan mahdudiyet, fikir ve nazarından kat'ı nazar, tavrı gayet merdâne ve sözleri tok ve sağlam olması, kalbinde dahi büyük bir safiyet olduğunu, bana temin eylemekteydi.

Efkârı, enzarı mahdut dediğimize bakıp da kendisini cühelâdan, bülehadan zannetmemelidir. Fikri, nazarı yalnız umûr-ı müştağilesine münhasır kalarak kendine ait olmayan şeylere sarf-ı zihin etmediği için, zihninde bu mahdûdiyet vaki olmuştur.

İnsan bazı kere öyle çehreler görür ki, sebep ve hikmetini kendisi de bilmediği hâlde sever. O çehreyi tezyin eden dudaklardan çıkan lâkırdıların doğruluğunu kabul için delil ve bürhan bile istemez. Güya o çehre sahibini pekçok zamandan beri görmüş, tanımış, sevmiş, beğenmiş de mücerrebi olan bir adamla muâmele ediyorum zanneyler. İşte bu sabah gördüğüm Refet Bey, bende bu tesiri hâsıl eylemişti.

"Mağaza" dediği şey, kendi dükkânı, kendi mağazası, kendi ticarethanesi olmayıp, Seyyit Mehmet Numan'ın ticarethanesi olduğunu, bana semtini de tarif eylediği sırada söyledi. Refet, bu Seyyit Numan'ın çıraklarındanmış.

Her hâlde bugün kendisiyle olan mülâkattan memnun olarak kalkıp matbaaya gittim. Bir köhne kanepemiz bulunduğundan, onun üzerine uzanıp, ben de uykuya vardım. Zira güneş henüz doğmuş ve uykusuzluk bana da galebe etmişti. Zaten gazeteci kısmının sabahları ne işi olur. İşlerin başlangıcı olmak itibâriyle gazetecilerin sabahı da öğleden sonra hulûl eyler.

Üç dört saat uyuduktan sonra kalkıp, o günkü hizmet-i yevmiyeyi bade'l-edâ saat on vapuruyla Beykoz'a ve oradan haneme geldim. Mukaddema Siranuş'tan bil-istima yazmış olduğum kayıtlara Refet Bey ile mülâkatımdan hâsıl edebildiğim az çok malûmatı da ilâve etmek, o geceki işim oldu. Ertesi gün İstanbul'a indim. Öğleden biraz evvel Seyyit Mehmet Numan'ın mağazasına giderek Refet'i aradım. Bu mağaza altlı üstlü, iki katlı bir şey ise de, öyle Asmaaltı mağazalarına manifaturacı dükkânlarına filânlarına benzemez. Derununda emtiadan bir şey yok. Üst katta efendiye mahsus bir oda ve onun yanında kalem odası giib bir yer ve atlt katta mağazanın dibinde ayrıca bulunmuş bir oda gibi kasaphane ile onun sokağı kadar mümtedd olan ve çıraklar ve hizmetkârlar mahalli addedilen, önü, yani mahall-i mezkûrun ahvâl-i umûmiyyesi nazar-ı muâ-

yeneden geçirilecek olsa, ya bir ufacık bankaya teşbih edilmek veyahut bir acentahane olduğunu kabul eylemek lâzım gelir.

Ben mağazanın kapısından girerken bazıları genç, bazıları yaşlı yedi sekiz kadar adam içinde Refet Bey ayağa kalkarak beni karşıladı. Selâmlaştık. Badehu orada bulunan yaşlıca bir adama dönerek:

- Ben beyefendi ile şuraya, berber dükkânına kadar gideceğim. Fakat biraz uzunca lâkırdımız vardır. Büyücek bir hizmet için lüzumum olmazsa, olur olmaz şey için çağırmamanızı rica ederim.

Dedi ve o adamın muvâfakat vâdisinde bir baş sallaması üzerine beni alıp, bir berber dükkânı dediği mahalle götürdü.

Burası vakıa mükellef ve müzeyyen bir berber dükkânı olup, fakat bir tarafındaki odada kahve dahi pişirilmektedir. Bir köşeye oturduk. Refet Bey dahi Siranuş Hanım hikâyesinden bildiğini anlatmağa başladı. Lâkin bir düziye bu hikâyede devam olunmuyordu. Aralıkta bir tabiî söz kendisine de intikal eyleyerek, kendi hâl ve şanından da bahs ettiği gibi, bazı kere bizim hâl ve şanımızdan da bahsedilmek icab eyliyordu. Yani muhavere öyle bir surette cereyan eyledi ki, ben, Refet'i epeyce tanımış olduğum gibi, o da beni epeyce tanımış oldu. Hatta beni ve bendeki muharrirlik sıfatını tanıdıkça, dün sabah gördüğüm mahdûdiyyet-i fikir ve nazarı yavaş yavaş tesvi ediyor gibi bir şeyler anlıyordum.

İki saat kadar konuştuktan sonra, ikimizin de karnımız acıktı. Meğer o civarda Hacı İzzet namında gayet temiz bir aşçı varmış. Refet:

- Mağazaya bir daha uğrayalım. Bir haber daha verelim de, Hacı İzzet'e öyle gidelim.

Diye, mağazaya bir daha müracaat eyledik. Kendisi bir şey demiyorduysa da habersiz, izinsiz, berbere, aşçı dükkânına kadar bile tebaud edilememek derecelerindeki inzibât ve intizam her hâlde nazar-ı dikkatimi celb ediyordu.

Bu aşçı Hacı İzzet, bir zamanın Müslüman aşçılarından bakiye bir nâdire-i rüzgârdı. Meğer bir zamanlar bizde çarşı aşçılığı şimdikine kıyas bile kabul etmezmiş. Şimdi Rumdan, Ermeniden birtakım tabiatsiz, nezaketsiz herifler elinde bulunan lokantacılık denilen şey, evvelleri yalnız "aşçı" tabiriyle ne temiz bir hâldeymiş.

Hacı İzzet'te pamuk gibi ak sakal. Başta ağâbânî. Ayakta beyaz dizlik. İdare bezi gömlek. Şam kumaşı yelek. Şal kuşak ile öyle bir temiz kıyafet var ki, gören ehl-i tabiatin öpeceği gelir. Yalnız kendisi değil, bir kalfası ile iki çırağı da böyle temiz. Dükkânı da temiz. Tencereleri, sahanları, kapakları, kaşıkları, peşkirleri tertemiz. Âdeta kadın kadıncık bir hanımın taht-ı idaresinde bir hane gibi.

Hacıya selâm verip yiyeceğimiz şeyleri tarif ederek bir sofraya oturduk. Hem karnımızı doyurup, hem musahabemizde devam ettik. İki saat kadar zamanı da bu dükkanda geçirip, nihayet birbirimizden ayrılacağımız zaman geldi. Hîn-i vedâda Refet Bey dedi ki:

- Kendisinden bir sorup, müsaadesini istihsal edebilirsem sizi kadıncağızın hanesine kadar da götürmek ve birbirimize tanıttırmak isterim.

Yüreğim hopladı. Dedim ki:

- Siranuş'un hanesine mi?

- Evet. Bakınız Ahmet Efendi. Yaşım küçük görünürse de, pek genç başlayarak haylice gezmiş tozmuşum.

- Halbuki pek uslu görünüyorsunuz.

- Şimdi pek usluyum. Fakat pek çok gezmiş, tozmuş dediğime bakınız. Gereği gibi insan sarrafı olmuşum. Tanıdım ki siz, mertliğine emniyet edilecek adamlardansınız. Onun için Siranuş'u size tanıtırmakta hiçbir beis göremem.

Karilerimiz bizden evvel düşündüler ya. Siranuş ile geçen gün tanışmış olduğumuz hâlde, hanesine bir de Refet Bey ile gidecek olursak, delikanlı nazarında âdeta yalancılığımız sabit

olacak. O ise, bizdeki mertliğe emniyet gösteriyor. Mertlik ile yalancılık bir yere sığar mı?

Biz başladık terlemeğe. Ettiği teklifi reddeylemek dahi münasip düşmeyeceğinden bizzarure muvafakat gösterdik. Gayet dostâne bir surette yekdiğerimizi veda eyleyerek ve bir gün matbaamıza geleceği vaadini de kahraman Refet'ten alarak ayrıldık.

Ayrıldık ama iş fena. Ya çocuk bu akşam Siranuş'un hanesine gidip keyfiyeti anlatırsa? Ya Siranuş gafletle, kendisiyle vuku bulan iki mülâkatımızı söylerse?

Vakıa başka türlü bir sebep ve mecburiyet yok ve hatta olmadığı içindir ki Siranuş'un, mülâkat-ı vâkıamızı kendisine söyleyivereceğinden korkuyorum.

Ne ettim de delikanlıya yalan söyledim.. Ne halt ettim de işi doğrudan doğruya anlatmadım. O kadını tanıyıp tanımadığımı sorduğu zaman, ahvali itiraf ve ikrar etseydim, delikanlı bana bıçak mı çekecekti? Of, şu yalancılık ne fena şeymiş. Zaten müsellem iken, şimdi bir kat daha tahakkuk eyledi.

Refet'ten ayrıldıktan sonra matbaaya geldim ama, şu merak içimi yeyip bitiriyor. Bu gün dört saat müddet mağazadan gaybubiyyeti müteâkıp, biraz daha gaybubetle Refet'in hemen gidip Siranuş'tan edeceği istîzânı etmesi vâkıa muhtemel değildi. Bu yüzden yüreğim rahattı. Lâkin akşam, mağazadan çıktıktan sonra giderse? Gidebilir ya. İşte o zaman da bizim yüzümüz âr-ı mahcûbiyyetle kızarır. Mert zannolunduğumuz hâlde, bir yalancı namert olduğumuza hüküm verilir.

Bunun başka çaresi yok. Akşamdan evvel gidip, Siranuş'u görerek haber vermeli. Mutlaka gitmeli.

V

Bilâ- ihtiyâr başımızı derde uğrattık. Hemen hemen işlerimizden âvâre kalmak derecesini bulduk. Matbaada bir iki saat hizmet-i rûz-merre ile bade-l-iştigâl şiddetlice bir de yağmur yağmaya başlamış olduğu hâlde, ta matbaanın kapısına kadar

bir araba getirtip, bindik. Köprü'den Okçu Musa caddesiyle Beyoğlu'na vardık.

Siranuş'un kapısını çalıp uşak açtığı ve beni gördüğü anda, pek ziyade tazim ile selâmlayarak, hemen merdivene doğru buyrun etti. Biraz tereddütle:

- Matmazele haber verseniz?

Demek istedimse de, uşak:

- Sizin için verilen emir zaten verilmiştir, efendim. Her ne zaman teşrif ederseniz, bil-istîzah yukarıya çıkacaksınız.

Dedi. Güzel ama böyle cihân-pesend bir kadının, her ne zaman gelse ve her ne kadar samimî dostu da olsa, bir adamı, bilâ-istîzân kabul edebilmesi daima mümkün olabilir mi?

Bunu derhatırla uşağa:

- Kabul için Matmazelin bir manii yoksa pekâlâ.

Demiştim. Herif umur görmüş, vukuat geçirmiş kodamanlardan olduğundan meramımı anladı. Anladığını mütebessimâne bir tavırla bana da anlattı. Hem dedi ki:

- Matmazelin, sizin gibi dostları kabul etmek için, hiçbir zaman, hiçbir manii olamaz efendim. Hûsusiyyat-ı ahvâlini biraz daha öğrenirseniz, bu sözümdeki sıhhat-i ciddiyyeyi o zaman tasdik edersiniz.

İnandık. Merdivenden yukarıya çıkıp, dört numaralı kapıyı dakkeyledik. Bu misillü genç kadınların kapısı dakkolunduğu zaman, ekseriya yavaş yavaş gelerek ve kapıyı aralayarak, tek göz ile baktıktan ve kim olduğunu anladıktan sonra duhule müsaade verirler. Öyle değil mi? Zira kapısını dakkeden adamların kimler olabileceğini kendileri de vehleten zihinlerinde bulamazlar.

Siranuş'ta böyle bir ihtiyat eseri görülmedi. Odanın tâ içerisinden "antre" kumandasını kapıya doğru fırlattı.

Kapının topuzunu çevirip içeriye girdik. Vay. Bizim sarışın dilber dahi orada. İkisi birden yerlerinden fırlayıp bizi istikbal ettiler. Siranuş:

- Biz de şimdi sizden bahsediyorduk.

Demekle beraber, epeyce şen bir tavırla elimden tutarak ve gülerek:

- Çolpa Türk pilotu.

Diye, sarışın dilbere takdim eyledi. Siranuş'un çehresindeki tebessüme mukabil, sarışındaki kahkahaları görmeliydi. "Kah, kah, kahlar epeyce taaddüt ve tekessür eyledikten sonra nihayetini "kaaah" o kadar uzandı ki âdeta taaccübümü mucip oldu. Müteâkıban, Siranuş, sarışın dilberi de bana.

- Matmazel Ağavni. En candan dostum.

Diye prezante etti. Biz, sarışın Ağavni'nin hafif meşrebâne kahkahalarına temkîn-i vakûrâne ile mukabele ederek, gayet tazimkârâne bir reverans yaptık. El ele tutuştuk. Güzel sarışın:

- Mösyö. Meğer o gün, siz, vapurdan çıktıktan sonra âdeta bizi takip etmişsiniz ha!

Demesiyle bilâtereddüt ve lâ-ihtiraz dedik ki: takibe lâyık olmayan, yüzlerine bakılmayan, görenleri hayran edemeyen mahlukları takip etmedik ya.

Şu müdahene sarışın Ağavni'yi pek münbasit etti. Mahaza güya bir tekdîr-i tavr-ı ca'lisi takınarak, dedi ki:

- İyi ama bu cür'eti size kim verdi?

- O cür'etler kimse tarafından verilmez. İnsan o cür'eti kendi kendisine alır. Neticesinde ya muvaffak, ya makhur olur. Ama liyakatli kadınlar tarafından dûçâr-ı makhûriyyet olmak dahi bir bahtiyarlık sayılır.

- Ne galantori.

Ağavni'nin bu son sözünü lisân-ı Osmanîmize bihakkın tercüme edecek kelime-i vâhide bulunamaz. Frenkler kadınlara yaranmak gayretinde bulunan adamlara "galant" derler. Bu

adamların, yaranmak için gösterdikleri etvâra ve söyledikleri sözlere de "galantori" tabir ederler. Kâmiller cemiyetinde istimali pek de musarrahan caiz değilse de, o kadar ehl-i taassub olmayan cemiyette istimali memnu' olmayan tabirlerdendir.

Şu yolda başlayan lâtifelerde bir parça daha devam olunduktan sonra sıra ziyaretin sebebini anlatmağa geldi. Bunun için dahi:

- Matmazel. Biz bir diplomatlık yapalım derken bilâ-ihtiyar bir hud'akârlık, yalancılık yapmış olduk.

Mukaddimesiyle söze ve Siranuş dahi:

- O dediğiniz şeyler diplomatlıkça muâyebâttan sayılmazlar.

Mukaddimesiyle istimaa bilmübâşere Refet Bey ile olan macerayı anlattık.

Birçok noktalarda gâh Siranuş, Ağavni'nin ve gâh Ağavni, Siranuş'un yüzlerine bakarak bâzı manidar etvârda bulunuyorlardı ki, ben bu manaları bihakkın istihrac edemediğimden dolayı acaba bir çam mı deviriyorum diye korkuyordum.

Hikâyeyi bitirerek, neticesi olmak üzere dahi:

- Bizim ettiğimiz hilekârlığı gördünüz ya? İşte utanmaksızın hilekârlığın bir türlüsünü de sizin kabulünüzü ricaya geldim. Şayet Refet'in beni buraya getirmesine müsaade buyuracak olursanız, beni ilk görüyor, ilk tanıyor gibi davranmak hilesini kabul edebilecek misiniz?

Dedim. Siranuş darılmadı. Zaten şu üç mülâkatta, münasebetimizin vasıl olmuş bulunduğu derece, artık öyle olur olmaz şeyler üzerine darılıvermek havfından beni kurtarmıştı.

Ettiğim teklife darılmadı ama, derhal muvafakat cevabı da vermedi. Refikası Ağavni ile yine manidar surette bir teâti-i nazardan sonra bana dedi ki:

- Şu Refet hakkında aldığınız malûmatı, kendi mütâlâat-ı mahsusanıza mezcederek bize nakletmelisiniz de, ben de reyimi ona göre vermeliyim.

- Hem de bilâ- ihtiyat ve lâ-ihtiraz dosdoğrusunu söylemeliyim, öyle değil mi?

- Bu şarta neden lüzum gördünüz?

- Şu mesele meydana çıkalıdan beri sık sık birbirimizin yüzüne baktığınızdan kuşkulandım da.

Bu defa söze Ağavni atıldı. Dedi ki:

-Oo. Meğer siz gerçekten diplomat bir adammışsınız.

Siranuş, koyduğumuz şartı kabul eylediğinden Refet Bey hakkında kendisinden almış bulunduğum malûmatı, kendi mütâlâtımla mezcederek bervech-i âti nakle mübâşeret eyledim.

VI

Efendim, bu delikanlı gayet kibarzade bir çocuktur. Henüz nevcivânlık çağındayken pederi vefat etmiş. Külliyetli miras yiyenlerin âdeta kâffesinde görüldüğü veçhile, Refet dahi çocukluktan kurtulur kurtulmaz, heva ve hevese yakasını kaptırmış. Kendi itirafı veçhile pek çok gezmiş tozmuş, pek çok düşmüş kalkmış.

Fikir ve nazarını pek mahdut gördüm. Kalemi en bereketli Osmanlı muharrirlerinden olduğum hâlde beni tanımıyor. Âdeta ismimi de işitmemiş. Gazete okumak kendi işi olmadığını itiraf eyledi. Fakat zannıma kalırsa pederi sağ olduğu müddet talim ve tedrisine ziyadesiyle gayret etmiş. Çünkü lisanı pek düzgündür. Çocukluktan çıkar çıkmaz heva ve hevese ittibâ ediverdiği için mütalâa-ı matbuâta zaman bulamamış.

Dirayetine, fetânetine söz istemez. Hakikaten pek zeki bir adam olduğu ilk mülâkatta anlaşıldığı gibi, musahabe ve muhaveresinde bir iki saat zaman geçirildikte fetânet ve dirayeti daha ziyade vuzuh ile kendisini gösterir.

Ahlâkının da dürüst olduğuna şüphe etmemek isterim. Zaten yüzü o kadar güzel olan adamın kalbi de güzel olmak eksердir. Hele etvârı, kahraman tavrıdır ki böyle ulüvv-i cenâb eshabı için denâet tab-ı mutallâka istibâd olunur. Onun geçir-

miş olduğu ömür gibi, baştan kavak yelleri eserek geçirilen zamanların en büyük ziyanı kese ile vücuda dokunup ulüvv-i ahlâka zekâvet ve kabiliyete ziyan vermeyeceğinden maada belki bunları bir kat daha inbisata getireceği bile tedkikât-ı mücerrebâne netâyicinden müstebân oluyor. Alicenap olan bir adam hovardalık âleminde de ülüvv-i cenâbını zayi etmeyip, hatta arttırıyor. Zekâveti, dirayeti bu muâşeret, hevaperestâne âlemine mahsus olan âhvalde de kendisini gösteriyor.

Birisi keseye ve diğeri vücuda olan ziyanlara gelince, Refet Bey'in miras yedilik âleminde kese-i serveti gereği gibi yıpranıp delinmiş olduğunu hükmedebilirim. Çünkü tacir Seyyit Mehmet Numan'ın hizmetini kabule mecbur olmuştur. Vaktiyle kendisi gibi, hizmetkârları, dalkavukları olan adamın bu tenezzülü servetçe büyük bir rahneye delâlet eder.

Vücut ve sıhhat cihetinden o kadar mutazarrır görünmüyor. Bu da aklını tez başına almış olmasındandır diyebilirim.

Haşarılıktan, usluluktan bir nebzecik bahsettiğimiz zaman mukaddemleri pek haşarıyken, şimdi pek uslu olduğunu itiraf eyledi. Haşarılığı zamanında pek çok sui istimalâtta da bulunmuş olsa bile gençliğin vücuda her gün bahşeylediği kuvâ-yı müteceddide ve mütezâyide o suistimalâtın mucip olduğu yorgunluklara galebe eylemiştir derim. Zira şimdiki sıhhat-ı bedeniyyesini pek mükemmel gördüm.

Çocuklukta pek haşarıyken, şimdi tamamıyla uslanmış olduğuna dair verdiği teminâtı kabulde müteredddit değilim. Zira hizmet ettiği efendinin mağazasından bir perükâr dükkânına ve badehu bir lokantaya mübâadet için bile mutlak kendilerinin emri olmak lâzım gelen bir adamdan istizan eyledi. Pek mühim bir iş olmazsa çağırılmaması ricasında bulundu ki, mühim bir iş zuhurunda hizmetine yine hazır ve müheyya bulunuyor demektir. Gerçekten islâh-ı nefs etmemiş bulunan bir gençte, umûr-ı memûresine bu derecelerde ihtimam görülemez.

İşte görüyorsunuz ya, yalnız kıraat ve mütalâadan mahrum ve hikemiyat ve edebiyat ve siyasiyyat cihetince nazarı, fikri mahdut olmasından başka bu delikanlıda kusur bulamıyorum.

Mirasyedilik ve hovardalıkla servetini telef ve mahfetmiş olmasını kendisi için bir nâkısa addetmek isterseniz reddinde inat eylemem. Ama ben, bunu da Refet ile dostluğumu men edecek esbâb-ı mühimmeden sayamam.

Bir adam, bir serveti idareye kabiliyetsizmiş; kabiliyetsiz olduğu için onu telef ve mahvetmiş; bunun nesine acımalı? Kendisine bir vâsi tayin edip de, malını teleften vikaye edememişler diye neden makhûr olmalı? Servet-i mezkûrenin bir vâsi elinde bulunması demek, sahibinin elinde bulunmaması ve sahibinin ona malik olmaması demektir. Vâsi tarafından idaresine kâfi verilecek maaş, kendisini daimi bir çocukluk hâlinde bulundurup, kabiliyyet-i matlûbenin de husûlden men'i demektir.

Böyle olmaktan ise, bırakınız malını telef etsin. Her hâlde kendisine mal olmayacak şey elinden çıksın gitsin. Başlı başına kalsın. İki el bir baş için olduğunu düşünsün. İhtimal ki bu hâlde bir çalışkan adam olur. İhtimal ki kendisi yeniden bir servet teşkil eder.

Ama edemiyecekmiş. Öyleyse varsın sürünsün. Hangi taş daha katı ise, başını o taşa vursun: Başkaları da kendisinden ibret alsın.

Ben kat'iyen umarım ki Refet Bey böyle, başkalarına ibret olacak miras yedilerden değildir. Pederinden kalan serveti mahv dahi etmiş olsa, iki eliyle bir başına derman bulabilecek erbâb-ı kabiliyyettendir. Zira parası kalmamış dahi olsa, henüz yirmi üç, yirmi beş yaşında bir adam olduğundan, bu yaşta aklını başına alabilmesi yine kabil olamazdı. Bir Seyyit Mehmet Numan'a hizmetkârlığa mümkün değil tenezzül edemezdi. Hüsn-i hâline hüküm vermek için yalnız bu suretle islâh-ı hâl etmiş olması bence kâfidir.

İşte, sözümü hulâsa ediyorum. Refet Bey soyzade bir gençtir. Güzeldir. Zekidir. İyi ahlâklıdır. Mirasyedilik ile babasından kalan malı telef etmişse de, heva ve hevese karşı ettiği tövbe-i nâdimâne gerçektir. Şimdi pek iyi bir yola saliktir. Bu hâlde istikbâlinden pek ümit münkatı' değildir.

VII

Refet Bey hakkında şu sözleri evvelinden sonuna kadar söylediğim müddet zarfında esmer ve sarışın dilberler, hiç sözüme söz katmaksızın dinlediler. Hatta en sonraki hulâsada "şimdi pek iyi bir yola saliktir" diye verdiğim haberi de biraz izah etmekliğimi ricada bulunarak, izahât-ı âtiyyeyi itâ eylediğim müddet dahi sözüme söz katmayarak dinlediler. Dedim ki:

- Seyyit Mehmet Numan kendisini gûnâ-gûn umûr-ı ticâriyyesinde kapı çuhadarı gibi istihdam eyledikten maada İstanbul'un bahçıvanlık mahsulünü Avrupa'ya isal hizmetini de ona havâle etmiş, kapı çuhadarlık suretindeki hizmeti için ayda beş altı altından ibaret bir maaş veriyormuş. Bahçıvanlık mahsulâtı ahz ve itâsı ne kâr bırakırsa, onu da bervech-i nısfiyet taksim eyliyorlarmış. Zira sermaye ve nam efendisinin ve say ve ihtimam kendisininmiş. İş, şimdiki hâlde pek yeni işlerden olmasıyla senede iki, üç yüz liradan ibaret bir kâr bırakırmış ki, bunun yarısı Seyyit Mehmet Numan'ı pek de tamalandıracak şeylerden değilse de, bizim Refet Bey'i ziyadesiyle müteşekkir ve memnun eylemekteymiş. Bu ticaretin birisi Odessa ve diğeri Varna'dan ibaret iki tariki olup İstanbul'un sebze ve meyve ve çiçekten ibaret bil-cümle turfanda mahsulâtı bu tariklerden Rusya derunlarına, Bükreş'e, Peşte'ye, Viyana'ya kadar sevk olunabilirmiş. Refet bey Rumeli hatları Avrupa şimendiferleriyle iltisak eyleyecek olsa, ticâret-i mezkûrenin meydân-ı icrâsı daha ziyade vüs'at bulacağını da görerek, o günün, o yevm-i mes'ûdun sür'at-ı vürûduna muntazır kalır. Fikr-i ticârete bir kerre bu kadar vüs'at ve metânet vermiş olan adam için müstakbel daima emin ve daima yüze güler, ümit arttırır bir muindir.

Kadınlar, işte bu sözümü de istimadan sonra, biraz daha yüz yüze bakıştılar. Ben dedim ki:

- Ey! Beni bu surette takdir eylediğim delikanlı yanında mahcup bırakmamak için demincek teklif eylediğim hileyi kabul buyuracak mısınız?

Hâlâ cevâb-ı muvâfakat yok. Ama ondan ziyade ümit-bahşâ bir tebessüm var. Siranuş, bu tebessümle dedi ki:

- Refet Bey hakkındaki malûmatınızı itmam etmeliyim. Bunu arzu etmez misiniz?

- Hay hay Matmazel.

- Öyleyse bizim, sizi dinlediğimiz gibi, siz de beni dinleyiniz.

Diye, Siranuş hikâye-i ahvâle başladı.

Onun ettiği itmamdan anlaşıldığına göre Refet'in pederi vaktiyle Anadolu'da, Rumelide aşar iltizamı işlerinde bulunmuş bir Bedrettin Bey'miş. Bu adamın aslı Ekrât'tanmış. Bundan beş altı sene mukaddem vefat eyledikte bir kabiliyetsiz zevce ile iki kız, bir de oğul bırakmış. Kızlar, Refet'ten daha büyükmüşler. Birisi, daha pederinin sağlığında ve diğeri vefatından sonra tezvic olunmuşlar. Birisi kocasıyla pek bahtiyar ve diğeri bedbaht olmuş. Ama Siranuş, hikâyenin bu cihetlerini hemen şundan ibaret olmak üzere kısa kesti.

Refet Bey'in haşarılığı pek müthiş bir suretteymiş. Bir avucunda lira, diğer elinde kama, o genç hâlinde bile etmediği yaramazlık bırakmamış. Kendi parasını bitirdikten maada, validesinden de para çekmeğe başlamış. Gerek kendisinin ve gerek validesinin paraları, baba dostu olan Seyyit Mehmet Numan'ın idaresi altında olup, Seyyit Numan, Refet'in parası bitinceye kadar ettiği israfâta ses çıkarmamışsa da, tamam validesinin parasını da itlâfa başladıkta, yine bir gün, para için mağazaya gelen Refet'i kapı dışarı ederek, validesini çağırtmış. O sefih ve müsrif oğlanın binlerce kese akçelik mirası telef etmesine mukabil, kendi hissesi bir meze makamına bile kaim olamayacağını anlatmış.

Evlat bu. Kadıncağız ağlamış sızlamışsa da, Seyyit Mehmet Numan:

- Hanım. Paranız benim idaremde kalacaksa, ben, o çapkına habbe-i vâhide verenlerden değilim. Oğlunuza para verecekseniz, paranızı benden alınız da, kime teslim ederseniz ediniz. Ama birkaç ay içinde o çapkın sizi fülûs-ı ahmere muhtâç bırakınca kocanızın birader makamında bir Seyyit Mehmet Numan dostu vardır, diye sakın ha, buraya gelmeyiniz.

Deyince, kadıncağızın aklı başından giderek ve daha doğrusu, aklı başına gelerek amana düşüp Seyyit Numan'ın reyinden ayrılmayacağını kaviyyen temin etmiş.

Refet Bey'in bu mirasyedilik ve hovardalık ahvali içinde bir hâli var ki, müstakilen bir roman teşkiline müstaiddir. Şöyle ki:

On altı ile yirmi bir yaşları arasında bulunan genç, kaviyyü'l bünye, zengin, cesur delikanlı hangi mahbûbe-i zaman olsa, kendi hücûmuna mukavemet edemiyeceği itikat ve iddiâsında bulunarak filvaki her tesadüf ettiği dilberler onun bu itikat ve iddiâsına kuvvet verdikleri hâlde bir gün tesadüf, kendisini öyle bir âfetin mülâkatına, muarefesine duçar eyler ki ilk hücumda hüsn-ı dili feth ve küşâd edebilmek gururunda bulunan delikanlı bir ric'at-i kahkarîye duçar edildiği gibi, ne olduğunu anlamayarak mebhût olur kalır.

Bir aralık bu ilk merdûdiyyeti bir şive-i işve-bâzâne olmak üzere telâkki eyleyerek bir hücum daha eder. Yine mağlûbiyet görünce, gurûr-ı nevcivânîsi bu mukabeleyi muânede mertebesine vardırarak muhacematın üçüncüsünden, dördüncüsünden ve hatta bunlarda da mağlûbiyetine bakmayarak beşincisinden altıncısından bile yılmaz.

Hayır hayır. İmkânı yok. O seng-dil dahi işi muânede derecesine vardırmış. Refet'in bütün kîse-i servetini değil, bütün altın madenlerini önüne dökseler atf-ı lehâze-i rağbet etmeyecek. Refet'in kamarası değil â, birkaçar yüz binlik ordular süngüleri sinesine çevirilseler göz bile kırpmayacak.

Bari kendisi dâmen-i ismeti, hâr-ı hevâ ve hevese hiç iliş-memiş takımdan olsa ne ise ne. Vakıa, aslı nesli belli bir şey olmayıp o an tufuliyetini... rahibelerinin manastırında geçirmişse de, orada pek büyük bir talim ve terbiye görerek ve lisan tahsil ederek, badehu Beyoğlu'nca en büyük ecnebi familyalarının bile kızlarına son talim ve terbiyeyi veren bir mükemmel pansiyonda dahi yıllarca kaldığından, İstanbul'ca mümkün olabilen talim ve terbiyenin mertebe-i kemalini bulmuş da ondan sonra da şu âlemde istediği gibi gönül eğlendirmek için

harekât ve sekenâtından kimseye hesap ve cevap vermek mecburiyetinde bulunmamak şartıyla eğlence âlemine dalmış.

Husûsiyyat-ı ahvâlini bilmeyenlere göre âdeta "âlüfte" nev'inden bir sefile. Fakat, husûsiyyet-i ahvâlini bilenler nezdinde o sefalet hâliyle beraber, irfân ve kemâli de müsellem olduğu gibi, hele istiklâl-i efkâr ve muhtâriyet-i evzâ cihetinden asla kayıt altına giremiyen âzadelerden. Fazla olarak pek de güzel.

Bizim Refet, birkaç sene bu iddiadan yüz çevirmemiş. Vakıa, diğer cihetlerdeki muâmele-i heva-perestânesinde yine devam ediyorsa da bu şivekâr-i muannidin takibinden de bir türlü vazgeçmiyor.

İşin en fena cihetine bakmalı ki mesele evveliyatında bir çocuk inadından ibaretken, sonraları, gittikçe değişerek ve ciddiyetini arttırarak, çılgıncasına bir sevda suretini almış.

Bundan daha fenası var. İşin evveliyatında Refet'in kesesi, olur olmaz erbâb-ı ismeti bile iknâ ve irzaya muktedirken, sonraları kese dahi boşalmış. Aşk artmış, para tükenmiş.

Nihayet Refet, bilkülliye izhâr-ı iflâs ederek validesinin hanesinden de tard olundukta, akşamı eski ahbabından hangisinin hanesinde geçirebileceği endişe-i meyusânesiyle, serseriliğe başladığı esnada bir gün, Şişli taraflarında, dalgın dalgın gezerken, öteden beri kemâl-i sür'atle gelmekte bulunan bir arabanın içindekiler, bir ucu arabacının koluna bağlı olan kordonu, kemâl-i şiddetle çeker çekmez araba durmuş.

Refet baksın ki arabanın içinde olan kadın, bunca senelerden beri çalıştığı halde bir nigâh-ı lütfuna nail olamadığı sahtdildir.

Refet'te bir mağlûbiyet. Refet'te bir mahcubiyet. Zavallı çocuk yer yarılsa yere girmek ihtiyacında. Kadın, bilâkis en büyük ulüvv-i cenâba delâlet eyleyecek en ciddi tavırla Refet'i çağırıp demiş ki:

- Bu akşam bize geliniz. Size söyleyecek ciddi bir sözüm vardır.

Refet bu söze lâ ve na'am cevap verememiş. Fakat o akşam davet olunan yere gitmemeğe de muktedir olamamış. Çünkü oraya da gitmese, başka gidip barınabilecek hiçbir yer kalmamış.

Kadının hanesine vardıkta, kadın:

- Refet Bey. Beni hâlâ seviyor musunuz?

Sualini irad eyleyince, hakikaten yürekler acısı mertebesini bulmuş olan o güzel delikanlı mosmor kesilerek, dizleri titreyerek, hemen en yakın bulunan koltuk sandalyesi üzerine yığılıvermiş. Kadın kemâl-i mürüvvet ve merhametle Refet'in ayakları hizasına diz çökerek ve delikanlının dizleri üzerine kollarını dayatarak demiş ki:

- Ben seni hâlâ seviyorum. Sen beni sevmiyor musun?

Bu söz Refet'in canını acıtmış. O can acısıyla:

- Zalim. Hiç senin, beni bir dakikacık olsun sevdiğin var mıdır ki, hâlâ o muhabbetten bahsedebilesin?

Deyince ve kadın tarafından:

- Ben seni ilk tanıdığım günden beri beğenmiştim.

Cevabı verilince, zavallı Refet'in gözlerinde yaşlar boşanmış. Demiş ki:

- Ceplerim altın dolu olduğu zaman bunu itiraf etmeyip de şimdi fülûs-ı ahmere muhtâç kaldığım zaman mı itiraf ediyorsun?

- Evet. Bu günü bekliyordum. Senin o zamanki hâlinden, yakında bu neticeye duçar olacağını biliyordum. Şimdi sana muhabbetimi izhar için mani kalmamıştır. Sen, beni kabul edersen, ben de seni kabul ederim.

Refet, bir dakikalık derin bir mülâhazaya dalmış. Mütealkiben, kemâl-ı gurûr ve nefretle o sevgili âfet-i cânı kollarından iterek:

- İstemem. Benim ismime hiçbir zaman Alfons denilemeyecek.

Diye, yerinden fırlamış.

Bazı avâlim-i mahsûsanın ıstılahatına vâkıf olanlar, bu kelimenin manasını bilirler. Edep dairesinden harice çıkmaksızın

biz de tefhim edebiliriz. Bir erkeğe nispetle bir kadına "müstefreşe" demek ne hüküm götürürse, bir kadına nispetle bir erkeğin alfonsluğu o hükümdedir. Yahut sevdiği kadının hiç bir hâl ve hareketine karışamamak şartıyla, kendisine vereceği sadaka-i hüsn ü cemal ile iktifaya mecbur bir âşık demektir.

Kadının, Refet'e beyan eylediği muhabbet, hakikaten bir muhabbet-i ciddiyye imiş. Binaenaleyh, Refet o muhakkirâne ulüvv-i cenâb ile kendisini reddedince, mezbûre nazarındaki büyüklüğü bir kat daha artmış. Kadın, kendisini bir kat daha sevmiş. Kemâl-i teessüründen onun da gözleri yaşararak demiş ki:

- Refet. Seni bir alfons nazarıyla görmek beni kendi ulüvv-i tab'ımdan iğrendirecek bir rüyettir. Benim, sana olan muhabbetim pek gerçektir. Teklifimi kabul edersen ben sana sahip olmayacağım, sen bana sahip olacaksın. Harekât ve sekenâtında muhtâr-ı mutlak kalacaksın. Vaktiyle sen beni istediğin, hatta tehditler derecesine vardığın zaman, ben, seni kabul etmiş olsaydım, servet ve sâmânını mahveden ben olacaktım. Hele o zaman sen bana galebe ederek muvaffak olmuş bulunsaydın, beni kendi muhabbetine mağlûp olmuş saymazdın. Altınlarına meftun olmuş sayardın. Sair bunca bîçaregân esafili ne nazarla görüyorduysan, beni de o nazarla görürdün. İşte, sana mukavemetim ancak bu sebepler içindi.

Bu teminât Refet'te biraz itidâl-i demi mucip olmuş. Hâlâ meftunu olduğu o rû-yı zibâya bakakalmış. Kadın sözünde devamla demiş ki:

- Bir sefili bunca senedir duçar olduğu sefâlet-i rezîlâneden kurtaracak kadar merhametin, besaletin, ulüvv-i cenâbın kalmadı mı Refet?

Aman ya Rab! O zamana kadar Refet'in, damarlarında buz gibi donmuş kalmış olan kanına, o mübârek hûn-ı merdîye yeniden bir hararet, yeniden bir galeyan gelmiş. Demiş ki:

- O kurtarılacak sefil kim?

- Ben.

- Ben seni nasıl kurtarabilecekmişim?

- Teklifimi kabul ederek.

- Ey, teklifini kabul edersem.

- Senden başka insan yüzü görmeyeceğime yemin ve kasemle kendimi bu levsten tathir edeceğim.

- Öyleyse ver elini.

İşte, bu el ele tutuşmak bir muâhede-i kat'iyye hükmünü almış. Aradan biraz zaman geçmiş. Bu kadının Karnik namında bir muhibbi varmış. Ama bu nev-i mahlûkat nezdinde "dost" kelimesine verilen manaya göre değil. O Karnik başka bir kıza mensupmuş.

Kendisi de tâcir-i meşhûr Seyyit Mehmet Numan'ın hizmetinde bulunurmuş. Kadın tarafından edilen rica ve talimat üzerine bu Karnik, Refet'i alıp, Seyyit Mehmet Numan'a götürerek ve elini öptürerek barıştırmış. Refet orada derbederlik hâline nihayet vermeği ve Seyyit Mehmet Numan tarafından verilecek talimattan ayrılmamağı taahhüt etmiş. Seyyit Mehmet Numan, gerçekten insanoğlu insan bir pîr-i hikmet-dânmış ki, delikanlıya:

- Oğlum. Senin bir âlûfteye verdiğin vaadde bile hulf etmeyeceğine emin olacak kadar ulüvv-i cenâbına itimadım vardır. Bana verdiğin vaadde, hele aslâ hulf etmeyeceksin. Bu dakikadan itibâren evladımsın.

Demiş ve filvaki öyle olmuş.

Nasıl, Refet'in şu fıkrası ibret-âmiz bir roman değil midir? Bu işin üzerinden üç dört sene mürur ederek, Refet hâlâ o kadın ile ettiği muâhededе sabitmiş. O kadın kim olduğunu anlayabildiniz mi? Sizi üzmeksizin haber verelim ki, sarışın dilberdir. İsmi Ağavni olduğunu şimdi öğrendiğimiz zat.

VIII

Siranuş Hanım Refet'e dest-gîr olan kadının Matmazel Ağavni olduğunu hikâyenin en sonunda tasrih edince, bilâihtiyar yerimden fırlayıvermişim. Hemen kadının üstüne atlarcasına bir tehalükle yanına gidip, elini tutarak öyle bir sıkmış

ve sallamışım ki "ay" diye çıkardığı âvâz-ı müştekiyâne beni ancak bîdâr edebilmiş.

Şirket-i Hayriyye vapurunda bu kadını gördüğüm zaman hâl ve tavrında hisseylediğim hiffet-meşrebini pek de sevememiştim. Meğer ulüvv-i cenâb ile meşrebin hiffet ve sıkleti arasında bir münasebet yokmuş. Meğer hiç ummadığımız ormanda arslan yatabiliyormuş.

Bu mükâleme üzerine Siranuş Hanım, evvelce kendisine teklif etmiş olduğum hileyi kâbul etti ve:

- Refet Bey sizi bana getirip prezante etmeği teklif eylerse, biraz nâz ile müsaade verebileceğim. Onun da sizin hakkınızdaki ihtisasat ve mütâlaâtını öğreneceğim de ona göre muvafakat göstereceğim. Hem ilk mülâkatta ne ben , ne Ağavni, hiç işin önünü belli etmeyeceğiz. Emin olunuz.

Diye teminât dahi vererek memnunen müteşekkiren kalktım ve artık Beykoz vapurunu kaçırmış olduğum cihetle biraderin hanesine gelip geceyi orada imrar eyledim.

Evvelce dahi haber verdiğim veçhile, biraderin hanesi matbaaya pek yakın olduğundan ve birkaç gündür bilâ-ihtiyar işlerimi gevşetmiş bulunduğumdan o geceden bed' ile işe koyuldum. Ben söyleyip birader yazarak, dört saatten ziyade çalıştık. Ertesi sabah dahi erkenden matbaaya gidip, gerek umûr-ı idâreye ve gerek umûr-ı tahrîriyyeye dair işlerle iştigale başlayarak üç dört günlük tembelliğin acısını çıkardık.

Öğleden sonraydı ki, idare memuru odama gelip Refet Bey namında, hiç tanımadığı bir adamın beni sorduğunu haber verdi. Çabuk yanıma getirmesini emrettim. Çend dakika sonra koca Refet odamın kapısından girdi.

Refet bana, bugün daha güzel göründü. Kendisine daha ciddi bir meyl-i derûn hâsıl ettim. Kahraman çocuğu daha ziyade emniyet ve itimat ile dostluğa şayan buldum.

Evet. Refet'in birkaç kusuru varmış, hepsi geçmiş. Miras yediymiş, hele parayı bitirip onun mucip olduğu sefahatlerden, rezaletlerden kurtulmuş. Bir aralık serseriymiş, serini bir sev-

dâ-yı makûle yakalattırarak, ondan da yakayı sıyırmış. Validesi, baba dostları tarafından matrûd ve merdûd bir şeymiş. Nedâmet-i ciddiyyesi, onları da temin ederek münâsebet-i lâzimeyi eskisinden kuvvetli bir surette tecdit eylemiş. Şimdi olsa olsa bir kusuru olabilir ki o da bir Ağavni'si bulunmaktan ibarettir. Bu ise evvelki kusurlara nispetle yüz suyu ve ayn-ı fazîlet sayılabilir.

Refet, servet sahibi olan gençlerin hemen kâffesi için açık bulunan geçitten geçmiş, öte tarafa varmış. Bundan sonra önünde meydân-ı mesâîden başka bir şey kalmamış. Öyle bir dosttan tehlike mütasavver değildir. Belki henüz bu geçitten geçmemiş olanlar yüzünden tehlike melhuzdur. O geçit, öyle bir geçittir ki, er geç insanın bir kere oraya baş vurması men'i gayr-i kabil mukteziyyât-ı beşeriyyedendir. Geç olmasından er olması müreccah ve o geçitte baş vurur vurmaz aklını başına alıp ve ilerisini görüp ürkerek hemen geriye dönmek en müstahsendir.

İşte, delikanlıyı görür görmez şu mütâlaât, berk gibi zihnimde lem'a-nisar oldu. Mütehassiri olduğum samimi bir eski dost istikbâl edercesine yerimden kalkıp, istikbâl ettim. O, bana elini uzattı. Ben de ona elimi uzattım. Dedi ki:

- Sizi çok meşgul etmeye gelmez. Alacağım ruhsatı aldım. Bu akşam benimle Beyoğlu'na kadar gelebilir misiniz?

- Hay hay. Fakat bizi çok meşgul etmeye neden gelmez?

- Sizin işiniz çoktur da onun için.

- Çok olduğunu neden biliyorsunuz? Eminönü'nde ilk görüştüğümüz sabah anlayabildiğime göre siz ne gazete okursunuz, ne kitap. Öyle değil mi?

- Öyle ama ben biraz tahkik ettim. Sizin sanatın ne demek olduğunu ve bu sanatta ne derecedeki ustalardan bulunduğunuzu öğrendim. Hatta bundan sonra gazete, kitap filân da okuyacağım.

- Kimden öğrendiniz?

- Kimden öğrendim ise öğrendim. Size ne?

- Hele hele, dost dosttan bir şey saklamamalıdır. Umarım ki dost olacağız. Ha?

- Bu akşam göreceğimiz zattan öğrendim.

- Tahminde hatam yoksa o zat, sergüzeştine dair sizden bazı malûmat aldığım Siranuş Hanım olacaktır.

- Evet. Sizinle görüştüğümüzü ve kendi hakkındaki muhaveremizi anlattım. Meğer o, sizi biliyormuş. Sizin bazı kitaplarınız Ermeni lisanına da tercüme olunmuş.

- Tercüme değil, yine Türkçe oldukları hâlde, Ermeni hurufuyla basılmışlardır.

- Ne ise. Şu saatlerde benim de işim var. Varna postası için yapılacak sandıklar gecikti. Sandıkçıya, onları yoklamağa gideceğim.

- Akşam nerede buluşacağız?

- Bizim mağazaya gelir misiniz?

- Saat kaçta?

- Paydos saati onbir buçuktur. Ama yarım saat kadar evvel izin alabiliriz.

- Hayır, benim için vazifenizde kusur etmeyiniz. On bir buçukta gelirim.

Şimdi bu kadar vazifeşinas olan bir delikanlı nasıl sevilmez? Paydos saatine riâyetiyle beraber, yarım saat evvel çıkmak için bile izine, ruhsata muhtâç olduğunu zihninden çıkaramıyor.

Refet, oturup bir kahve bile içmedi. Ayak üzerinde şu sözleri teâti eyledikten sonra veda edip çıktı gitti.

Bu dakikada kalbimde hâsıl olan bir memnûniyyet-i hafiyye-i zâideyi de karilerime haber vermeliyim. Anlaşılmıştı ki Siranuş, Refet'in, benim hakkımdaki ihtisasat ve mütalaâtını sormuş ve mutlaka iyi cevap almış da ona göre beni kendisine prezante etmek için Refet'in istediği müsaadeyi vermiştir. Hatta bizim sanatı öğrenmesi de Siranuş'un bizim hakkımızda

Refet'e sitayişkârane sözler söylemesinden neşet edeceği derkârdır.

IX

Kalbimdeki inşirah ile o gün akşama kadar makine gibi çalıştım. Birkaç günden beri vuku bulan ziyanları tazmim eyledikten maada, daha birkaç güne kadar vukua gelebilecek ziyanları bile peşin olarak tazmin ettim. Güzel güzel birkaç bend-i mahsus yazdım ki, bunlar havadise müteallik şeyler olmadığı için hiç eskimezler. Birkaç kitap prova tashihleri birikmişti de, baş mürettip "Harfler bağlandı kaldı" diye şikâyet ediyordu. Hepsini yaptım. Taşralardan gelmiş olduğu hâlde, henüz cevap verilememiş bir hayli mektuplar vardı. Hepsinin cevaplarını verdim. Bu gün bir şevk-i derûn ile o kadar çalıştım ki, eğer her gün bu kadar çalışacak olsam, koca bir heyet-i tahrîriyye ve idârenin bihakkın kifâyet edemedikleri gazeteyi başlı başıma kendim idare edebileceğim.

Nasıl müteşevvik olmayayım ki; karilerime tabiîyâttan bir roman arz etmek için, bir hayli zamandan beri düşünüp durduğum hâlde roman, hem de daha mükemmeli tasavvura sığamayacak kadar bir tabiîlik ile filan ve maddeten ayağıma kadar kendi kendisine geldi. Daha garibi şu ki, güya ben de romanın eşhas-ı vak'asından birisiymişim gibi romana karıştırılmaktayım. Böyle muharririn de, velev ki yalnız temaşacı ve şahit suretinde olsun, romana karışması Avrupa'ca da emsali görülmüş şeylerden değildir. Bu romanı kaleme aldığım zaman karilerim ne kadar beğenecekler, memnun olacaklar diye düşündükçe sevincimden cûş u hûrûşa geliyorum.

Saat on biri çeyrek geçerek kalktım. Gece ne vakit avdet edebileceğimi ve nereye gitmekte bulunduğumu biradere anlatarak, Seyyit Mehmet Numan'ın mağazasına vardım. Oraya varıncaya kadar saat onbir buçuk olmuş. Herkes dağılmış da yalnız Refet beni beklemekteymiş.

Koca Refet. Tuvaleti değiştirmiş, gündüzlük iş rubasını çıkarıp, koyu lâcivert renginde gecelik bir âlâ kostüm giymiş.

Gömlek taze. Fes yeni. Fotinler ruganlı. Bir de incecik ipek bükme ile boynuna altın gözlük asmış. Geçen sabah Eminönü'nde bahçıvanlar, madrabazlar, pulcular, kantarcılar, hamallarla uğraşan Refet nerede.

Köprüden piyade olarak geçtik. Tünelin ikinci mevkiine bindik. Oradan, arka sokaktan Tepebaşı'na sarkıp, İngiliz sarayı önünden, Balık Pazarı'ndan, Rum silligosu sokağından, hem kestirme, hem ard sokaklar olmak üzere menzil-i maksûda vardık.

İstanbul'dan oraya kadar âheste reviş ile piyade gidişimiz Refet'le bir mülâkat-ı mahsûsa-i müstakile hükmünü aldı. O gün öğle üstü matbaaya geldiği zamana kadar mevcut olan münasebetimizi bir kat daha arttırdı. Zira kol kola giderken ettiğimiz mübahase hep fikr-i ticârete dair olup, Refet'le bu bapta fikirlerimizin tevafuku bizi yekdiğerimize takrib eyledikçe eylemiştir.

Refet'in babası, kendisini memuriyyet-i mülkiyye mesleğine sevk etmek arzusundaymış. Bu arzu ile oğlunu Mekteb-i Rüşdiye'ye verdikten maada, birisi Arabî ve Fârisî ve diğeri Fransızca tedris için hanesinde iki de muallim bulunduruyormuş. Bunlar, sabahları mektebe gitmezden evvel ve akşamları mektepten geldikten sonra çocuğu müzakereye çekiyorlarmış.

Hatta Rüştiye Mektebi'nde tekmîl-i tahsil ederek, şehadetnamesini aldıktan sonra pederi kendisini.... kalemine çırak bile ettirmiş. O zaman dahi muallimleri hizmetlerinde devam eyliyormuş. Fakat Refet'in tahsil cihetinde meyli, hevesi olmadığından, bu kadar ihtimamla beraber, yine öyle şâyân-ı iftihar olabilecek bir tahsile muvaffak olamamış. Dedi ki:

- Eğer beni askerliğe tahsis etmiş olsalardı belki daha hevesli bulunabilirdim. Tab'ımda askerliğe muhabbet olduğundan fünûn-askeriyyeyi daha güzel ele getirebilirdim. Fakat kitâbeti, mülkiyye memuriyetini bir türlü sevemedim. O sınıfta bulunanların hâl ve şanlarını tab'ıma muvafık bulamadığım için mesleklerini de sevemiyordum.

Babanın vefatı gününden itibâren kalemine devamı kesmiş. Çünkü, artık çocuğun önüne mirasyedilik mesleği açılmış. Mi-

rasyediliği müddetinde pekçok kimselerle düşüp kalktığı gibi, hempâlarının birçoğu o ketebe ve memurîn-i mülkiyyeden olmak hasebiyle bunların hâllerini, şanlarını daha mükemmel tetebbuât ile daha etraflı öğrenmiş. Dedi ki:

- İnsanın bu mesleğe fevkalâde hevesi olmakla beraber kudret-i ilmiyye ve kalemiyyesi ve devletin kavânin ve nizâmâtına ve usûl-i idâresine vukufu da mükemmel olarak yirmi beş, otuz yaşında ricalden sayılmak mertebesini ihraz edebilecekse ne âlâ. Hem din ve devletine menfaatli bir hizmetkâr olur, hem sâye-i devlette kendisi de bahtiyarlık bulur. Fakat benim gibi tahsili nakıs, kalemi aciz, vukufu noksan, dirayeti mefkud bir adam, kaleme gide gele potin paralamaktan ne umacak? Oralarda yedi sekiz yüz kuruş maaşa nailiyet büyük muvaffakıyetlerden sayılır. Halbuki en küçük memurların bile maişetçe hevesatını, en büyüklere muadil görüyorum. Onlara sekiz yüz değil a, bin beş yüz, iki bin beş yüz, üç dört bin kuruş maaş verseler bile, yine istedikleri gibi bahtiyar olamayacaklar, fakat bu adamlar sanayie, ticarete sülûk edecek olsalar daha ziyade mazhar-ı muvaffakıyyet olacakları me'muldur. Hiç olmazsa hevesât-ı maîşeti öyle hudûd-ı tabiîyyeleri fevkinde büyültmezler de kesb ü kârları dahilinde nîk ü bed hâllerinden kimse haberdar olmaksızın alâkülli hâlin yaşayıp giderler.

Yine hovardalık âleminde Rumdan, Ermeniden, hatta bazı ecnebi gençlerinden bizim Refet, ticaret hâlinden de epeyce haberler alabilmiş. Servet-i sahîha bu yoldan husule geldiğini muhkem öğrenmiş. Memuriyetteki makasıd zımnında zengin olmak dahil olmayıp memurların arzlarıyla istikametleriyle çalışmaları ve onun bedeli olarak devletin kendilerine verdiği maaş ile geçinmeleri lâzımken, tarîk-i ticârette pekçok kolpoların, nâgehanî-kârların, müsmir tesadüflerin insanı birden bire zengin edebileceğini de öğrenmiş.

Doğru değil mi ya? Hükûmet her memura haddince bir maişet temin etmiştir. Maâştan arttırıp zengin olabilmek memurîn için mutasavver dahi olmamalıdır. İhtiyarlıkları, vefatları hâlinde bile çoluklarının çocuklarının hep hadlerince maişetleri temin edilmiştir. Binaenaleyh memur nereden zengin olacak.

Ticaret tarikinde ise an-asl eli satırlı bir kasabın ve endâze endâze zarif basma satan bir çerçinin ve nalbur nev'inden hurda-furûşun milyonlar kazandıkları gözümüzün önündedir. Tayîn-i esâmiye ne hacet. Mütemevvillerden hangisinin asılları ve sûret-i neşetleri biraz tahkik edilecek olursa görülür ki zenginlik ticarettedir. İnsan eğer kudret-i vehbiyye ve kesbiyyesiyle din ve devletine bi-hakkın hüsn-i hizmet edebilecekse memuriyet yolunu tercih ederek, yoksa hem kendi başına bir maîşet-i müstakilâne ile yaşamak ve hem de namus dairesinde zenginlik ihtimalâtının yolunda bulunmak isterse mutlaka ticaret tarikını tercih eylemelidir.

Refet'in bu yoldaki mütalâatı, kendi mütalâatıma muvafık olduğunu haber vermiştim. İşte bu tevafuktan dolayıdır ki bu akşam kendisini Seyyit Mehmet Numan'ın mağazasından alarak Köprü başına doğru yollandığımız zaman ne kadar dost idiysek, Siranuş'un hanesine vardığımız zaman dostluğumuz birkaç kat ziyade kuvvet bulmuştur.

X

Kapıyı çaldığımız zaman, kapıyı açan uşak bundan evvelki defalara kıyas edilemeyecek bir beşâşet-i ihtiramkârâne ile bize kapıyı açtı. Artık istîzâne mistizâna hacet yok. Adeta kendi evimizdeyiz vesselâm.

Şu kadar ki, birinci kattan Matmazel Siranuş'un odasına gidilmedi. İkinci kata çıkılarak Matmazel Ağavni'nin dairesine gidildi.

Evet "dairesine" zira Matmazel Ağavni'nin ikametgâhı birinden diğerine geçilir iki oda olup, iç taraftaki ufarak bir yatak odası olduğu hâlde, dış taraftaki ondan büyücek bir oda olarak, salon makamında kullanılmaktadır.

Bu oda dahi Siranuş'un odası gibi pek mükemmel ve mükellef döşenmiştir. Fakat bu akşamki hâli bir salondan ziyade, bir yemek odası hükmündedir. Zira odanın orta yerine dört kişilik, mini mini bir sofra kurulmuştur.

Kadınların ikisi de gerçekten pek mükellef giyinmiş oldukları hâlde bizi istikbâl ettiler. Refet gayet ciddi bir tavırla bizi, ikisine birden prezante etmeğe başlayarak:

- Dün akşam dahi evsafını size hikâye eylediğim yeni dostum Ahmet Efendi.

Diye, bir mukaddimeye başlamıştı. Lâkin Ağavni'nin meşreb-i şûhânesi ciddiyete mütehammil mi ya? Gözlerinin parıltısından anladım ki bizim hilenin ekini belli etmemek elimden gelmeyecektir. Hele Refet Bey prenzantasyona pek ciddi bir tavırla başladığından çocuğun bu ciddiyetiyle istihza eylemiş olmak terbiyeye de sığmayacaktır. Binaenaleyh, ben de ciddi bir tavır takındım. Dedim ki:

- Azizim Refet. Hanımların müsaadelerine mağruren işin şu cihetindeki sırrı da aşarak haber vermeğe mecburiyet hissediyorum ki, ben hanımlara takdim olunmak şerefine zaten mazhar olmuşumdur.

Bu söz Refet'te bir hayreti, Matmazel Ağavni'de bir kahkahayı, Matmazel Siranuş'ta dahi epeyce gazûbâne bir ubûseti mucip oldu. Evvela Siranuş'a özrümü kabul ettirmek için dedim ki:

- Matmazel. Verdiğimiz kararı ilk bozan ben olduğum için affınızı rica ederim. Refet Bey ile dostluğa pek az zaman içinde pek büyük ciddiyet verdik. Hatta bu akşam köprünün öte tarafındaki dostluğumuz, buraya gelinceye kadar kat kat arttı. Bu kadar safiyâne bir muâmele içinde şu kadarcık bir lâtife olmasını da tecviz edemedim.

Siranuş'un çehresinde peyda olan alâyım-i tebessüm, bana bir affı tebşir eyledise de, Refet'in ilk hayreti biraz da gazubâne bir suret peyda eyledi. Yeni dostumu temin ve tasrih için Şirket-i Hayriyye vapurundaki mülâkattan bed' ile ta dün akşamki ziyarete kadar her şeyi anlatmak lâzım geldi.

Buradaki muâşeret epeyce alafranga olduğu cihetle öyle mastika muhabbeti filân yoktu. Şöyle ayakta biraz müsahabetten sonra sofraya oturuldu. Bir şişman besleme karı sofrada hizmet eyliyordu. Nefasetlerine pek de söz almamak

lâzım gelen taamlara bir yandan arz-ı rağbet ile beraber diğer taraftan, biz başladığımız hikâyeyi nakilde devam eyliyorduk. Hikâyenin bazı yerleri Ağavni'yi kahkahalarından bayıltacak dereceye getirdiği hâlde, Siranuş'ta gayet lâtif cüz'î tebessümler peyda ediyordu. Bazı yerleri ise kadınların ikisinde de teessür hâsıl ederek, hatta bu teessüre Refet Bey bile iştirak eyliyordu.

Sofra hitam bulmaksızın bizim izahât hitam buldu. Ondan sonra sofranın nihayetine kadar Siranuş'un sergüzeştinden itmamı lâzım gelen bazı yerler gerek kendisi ve gerek refikasıyla Refet Bey tarafından itmam olundu.

Hatta bunları kaleme almak için bize mezuniyet verildikten maada, ne surette kaleme alacağım bile soruldu. Kendilerini ilk gördüğüm dakikadan bed' ile güzar eyleyen ahvalin hikâyesiyle beraber asıl vukûât-ı esâsiyyeyi şu yolda, bu yolda yazmak arzusunda bulunduğumu söyledim. İkinci mülâkatta Siranuş, kendi tercüme-i hâline dair epeyce malûmat vermişse de Ağavni'nin tercüme-i hâli bilkülliye meçhulüm olduğundan münasip görürler ve arzu ederlerse ona dair de bazı malûmat ita buyurulmasına lüzum gösterdim.

Muvafakat ettiler. Hatta Siranuş dahi birtakım malûmat-ı munzamma vereceğini vaat eyledi. Lâkin o için akşam bu iş ile zaman geçirmektense, biraz eğlenmek ciheti tercih olundu. Zira bîçare Siranuş'un kendi sergüzeştine ait hususatla ziyadece işgal ve it'âbına ne refikasının ne Refet'in rızası olmayıp, mümkün mertebe eğlendirilmesi, teselli verilmesi bunlar nezdinde matluptu.

Biz taamdan kalktıktan sonra şişman besleme sofrayı da kaldırdı. O zaman odanın içi gerçekten mini mini bir salon hâlini aldı. Evvelâ telife, tahrire, edebiyata, hikemiyata dair bazı sözler ile musahabete başlandı ki, iki kadının ikisi de Refet'in zihnini bu cihetlere imale için şu yoldaki musahabeyi iltizam eyledikleri anlaşılırdı.

Ha, bakınız. Az kaldı işin en mühim cihetini unutacaktık. Meğer bizim Refet Fransızca dahi söylemiyor muymuş. Vakıa epeyce galat söylüyorsa da, serbest söylüyor. Hatta Rumca bile

söylüyor. Hem Matmazel Ağavni'nin teminine göre Rumcayı Fransızcadan daha doğru söylüyormuş.

Zavallı Refet bu lisan aşinalığının da sebep ve hikmetini bize izah için şöyle bir itirafta bulundu, dedi ki:

- Vaktiyle pederin bizi ne yolda okuttuğunu söylemiştim ya. İşte o zaman biz epeyce Fransızca okumuştuk. Sonra da okuduğumuz sair şeyler gibi Fransızcayı da unutmuştuk. Tekrar bu kadar ele getirmekliğimiz Matmazel Ağavni ile Siranuş Hanım'ın sayesinde müyesser olmuştur. Ağavni'den âdeta ders alıyorum. Hâlâ da çalışıyorum.

Ağavni- A. Hocasıyım zahir.

Refet- Evet Matmazel. Şakirdinizim.

Ben- Ya Rumcayı?

Refet- O da mirasyediliğimiz zamanının en güzel yadigârlarındandır. Rumcayı o zaman vur patlasın çal oynasın âlemlerinde öğrendik.

Ağavni- (Gülerek) Anlıyorsunuz ya? Kadınlar hatırı için.

Her saatte bir sırrın inkişafıyla gerek Refet'in, gerek Ağavni ve Siranuş'un gözüme girdikçe girmeleri, ıstığrabımı da arttırdıkça arttırıyordu.

Ne garib hâl. Bir kadın duçar olmuş bulunduğu maîşet-i sefihâneyi nihayet bir fikr-i hikmetin ikazıyla beğenemeyerek, velev ki kısmen olsun, islâh-ı hâle muvaffakıyetini kendinden beş beter bir sefih ve sefilin himayesi sayesinde temin edebilmiş olsun. Bir sefih böyle bir nâdimenin irşadıyla evvelce matrûdu olduğu baba dostu ve merdûdu bulunduğu validesi ile münasebeti tecdit ve tahsin eylesin. Şu muâşeret-i ahlâkıyyât ve maneviyyâtta müşkül-pesent olan hakîmlerin pek de tahsin edemeyecekleri bir muâşeret-i gayr-i meşrû'a iken, hiç olmazsa makuliyetini teyit için tarafeyn-i muâhidinin ahde vefâdan maada, yekdiğerinin bir de hocası, tilmizi olmak hâlini alsınlar. İnsanın inanamayacak isteyeceği garaipten değil mi?

XI

Neşriyat ve edebiyata dair başlayan sohbet epeyce ilerledikten sonra biz erkekler tarafından vuku bulan rica üzerine kadınlar bize biraz da piyano istima ettiler.

Evvelâ Siranuş Hanım hüner gösterdi. Hem de hakikaten göstermeğe lâyık bir hüner gösterdi. Badehu Matmazel Ağavni piyanoya geçerek birkaç parça çaldı ki mahareti, refikası derecesinden pek dûn idiyse de, olur olmaz piyano çalan kadınlardan pek de yukarı idi. Üçüncü hamlede dört el, yani ikisi beraber çalmağa başladılar. Bu çaldıklarının kâffesi alafrangaydılar.

Beşinci cümlede Ağavni piyano ile akkompanyeman yaparak, Matmazel Siranuş gayet güzel bir romanes okudu. Göründü ki piyanodaki mahareti müzik ve vokal yani tegannide de mahareti vardır.

Her defasında tarafımızdan edilen alkışı ihtara muhtaç değildir ya?

Konçertomuzun alafranga ciheti bittikten ve sanatkârlarımızın takdirine, tahsiline ve alafranga muzika ile alaturka muzika arasındaki farka filâna dair biraz da musahabeden sonra alaturka bir şeyleri varsa, onun da inâyet ve ihsanını ricaya kadar cür'et gösterildi.

Bu da dirîğ olunmadı. Fakat asıl meşkleri alafranga olmak ve Osmanlı mızıkasına alafranga basoları pek de tatbik ve tevfik edememek cihetiyle alaturkaları ol kadar şâyân-ı istimâ değildi. Zaten çaldıkları şeyler de birkaç meşhur pişrevler ile notaya çekilmiş birkaç âdi şarkılardan ibaret olup, öyle kârlar, besteler, semaîler gibi alaturka mızıkamızın tabakât-ı âliyyesine çıkışılamıyordu.

Ne dersiniz, saat beş buçuğa kadar zamanın nasıl geçtiğinden haberimiz bile olamazsa istiğrâb mı edersiniz?

Badema avdet tedarikine kıyam olundu. Refet dahi benimle beraber İstanbul'a avdet daiyesini gösterirse taaccüp olunmaz mı?

Aramızda bilinmedik esrar ve hafâya bulunmadığından hanesinde istirahat etmesini gayet musırrâne rica eyledim.

Mümkün değil kabul ettiremedim. Bu akşam avdet edeceğini validesine söylemiş olduğu cihetle avdetten mutlaka menedecek olursam validesini intizarda bırakmış ve kendisini yalancı çıkarmış olacağımı dermiyan edince, ben de ısrar eyleyemedim.

Adeta saat altıyı geçiyordu ki gayet muhibbâne ve safiyâne vedalarla oradan çıkarak İstanbul yolunu tuttuk.

Bu geceki şu musahabenin bende hâsıl etmiş olduğu memnuniyet ve itminanı hiçbir zaman feramuş edemem. Ömrümün en iyi gecelerinden birisi olduğunu itiraf eylersem şükrgüzarlık vazifesine tevfikan muamele eylemiş olurum.

Bu kadar terbiyeli, âlicenaplı, nazik insanlarla gayet safiyane ve muhlisane bir surette beş altı saat musahabe ile, mızıka ile vakit geçirilir de hoşlanmamak, memnun kalmamak ve bu saadeti unutmak insanoğlunun kârı mıdır?

Ağavni'nin tercüme-i hâlline dair malûmat verileceğini vaadeylemişlerdi. Değil mi? Yolda, Refet Bey bu malûmattan vâkıf olduğu dereceyi bana itaya başladı. Fakat kızın tercüme-i hâline dair on lâkırdı söyledikçe, on birincisi, onun tarafından gördüğü lütûftan, vefakârlıktan, ulüvv-i cenâbdan minnettarlığını mübeyyin oluyor.

Refet'in Ağavni hakkındaki takdiratı, nazarımda yalnız o hoppa mizaç, hafifmeşrep sarışın güzelin ehemmiyetini arttırmakla kalmıyor. Refet'in de ehemmiyetini arttırıyor. Zira takdîrât-ı mezkûre, delikanlının kadirşinaslığını gösterip fezâili hasenenin en büyüklerinden birisi de bu olduğu daima zihne hücum ediyor.

Yine geldiğimiz yoldan avdet ederek ve yalnız Tünele bedel yüksek kaldırımı inerek Köprü Başı'na geldik. Bir de baraka önünde yakılan kırmızı fener bize köprünün açık olduğunu ihtar etmesin mi?

Öyle ya, saat yediye geliyor. Beyoğlu'ndan avdet edecek sefâhat-perestânın hatırı için Köprüyü sabaha kadar kapalı tutacaklar değil a. Gece Halic'e girmek için, ta gündüzden beri Kurşunlu mahzen önünde kırk elli pare yelken sefineleri bekliyorlar.

Çaresiz köprünün sol tarafındaki sandallardan birine binmek lâzım geldi. Malûm a, gece bunlar bir adamı kırk paraya karşıya geçirmek için köprünün açılacağı zamanı bekler. Bir sandala da sekiz on kişi doldururlar. Şu görünür kazadan kendimizi korumuş olmak için bir sandala on kuruş vererek, yalnız ikimiz bindik. Benim yolum daha yakın olmak üzere Sirkeci'ye çıkmak hatırımıza geldiyse de, orda, biraderin evine kadar fenersiz gitmekteki memnûiyyet-i nizâmiyye bizi yine köprü başına çıkarttı. Kırk paraya birer kâğıt fener aldık. Arkadaşımın yolu Süleymaniye ciheti olduğundan, o Balıkpazarı'na, ben dahi Bahçekapısı'na doğru yollanmak için gayet dostane ve refikane bir tavırla selâmlaşarak ayrıldık.

İntihâ-yı kitâb-ı sâni

Kitâb-ı Sâlis

ANTUVAN KOLARIYO

I

Hikâyemizden buraya kadar görülen kısımdan karilerimiz takdir eylemişlerdir ki biz bu hikâyede alelâde romancılar gibi, yalnız muhbir ve nakil sıfatıyla hareket etmiyoruz. Belki kendimiz dahi hikâyenin eşhasındanmışız gibi bir mevki işgal eyliyoruz. Hatta bundan evvel dahi bir münasebet düşerek, roman vadisinde bu yolun bir reh-i nâ-refte olduğunu söylemiştik. Reh-i nâ-refteye sülûk her ne kadar makbul addolunmazsa da o yolun nihayeti bir güzel menzile çıkacak olduğu hâlde neden makbul olunmasın. Her rah bidayetinde nâ-refte değil miydi? Öyle ilk defa olarak birisi sülûk edip vasıl olduğu sermenzil dahi beğenildiği için sâlikini çoğala çoğala, reh-i nâ-refteyken bir şehreh-i ma'rûf suretini almıştır.

Biz bu hikâyede kendimizi eşhâs-ı vak'aya teşrîk eylediğimiz gibi, eşhâs-ı vak'ayı da nev'amâ muharrirlik vazifemize teşrîk ediverdik. İsterseniz bunu bilâihtiyâr ediliveren hareketlerden addeyleyiniz. Zira bu kitaba sername ittihâz eylediğimiz bir Antuvan Kolariyo hikâyesi kaleme alarak, nasıl yazıldığını görüp mütalâalarını beyan etmeleri için yeni dostlarıma okuduğum zaman filvaki o kadar ikmalâtta bulunmuşlardır ki hikâyeyi doğrudan doğruya kendime isnat etsem, hakikaten haksızlık etmiş olacağım. Eserim adeta bir eser-i müşterek hükmünü aldı.

Binaenaleyh birinci kâğıdın üzerine "Antuvan Kolariyo" sernâmesini yazar yazmaz

"Filân vakitte İstanbul'da bir Antuvan Kolariyo vardı. Anasl Maltız iken İstanbul'da yerleşip kalan ve binaenaleyh Levanten denilen bir familyadandı, ilâh" diye hikâyeye girişiver-

meyeceğim. Ben bu hikâyeyi yazdıktan sonra, yeni dostlarımın nezdine giderek, kendilerine nasıl okuduğumu ve onlar tarafından ne yolda ilâve-i malûmât ve beyân-ı mülâhazât ile itmam edildiğini hikâye sûretiyle karilerime anlatacağım.

Antuvan Kolariyo hikâyesini yazmak için yalnız bir gece çalışmıştım. Fakat, onu yazdığım gecenin ferdası günü, yahut akşamı, hemen dostlarıma giderek okuyuverememiştim. Son mülâkatımız üzerinden bir hafta kadar zaman geçmişti. Bu müddet zarfında yalnız bir kere, bir öğle üstü Refet Bey matbaaya gelerek Ağavni ve Siranuş tarafından selâm getirmiş ve hâlimi, hatırımı sorarak bir de kahvemi içmişti. Antuvan Kolariyo hikâyesini yazdığım ve müsaade ederlerse yanlarına gidip okuyacağımı Refet'e beyan eylemiştim. Refet o akşam ve hatta ertesi akşam Beyoğlu'na gidemeyeceğinden, daha ertesi akşam gittiği zaman söyleyeceğini vadetmişti.

İşte bu vaadini ifa etmiş. O akşamın ferdası bir cuma günü olup Seyyit Mehmet Numan'ın mağazası cuma günleri kapalı olmak, yani o günler, sair memurîn gibi Refet Bey'in de tatili bulunmak hasebiyle, sabahleyin erkenden matbaaya gelmişti.

O gün benim Beykoz'dan inmekliğim lâzım gelen bir gün olmak hasebiyle, sabahleyin o kadar erken matbaada bulunamamışım. Refet bunu haber alınca Köprü'ye gidip, Anadolu sahilinden gelecek vapuru beklemiş. Binaenaleyh vapurdan çıkar çıkmaz ilk gördüğüm maruf çehre Refet'in çehresi oldu. Dedim ki:

- Vay azizim. Vapurla bir yere mi gideceksin?

- Hayır, seni bekliyordum.

- Hayrola.

- Yazdığın hikâyeyi gelip okumak için en münasip gün bugündür de, onu haber vermeğe geldim. Hazır cuma tatili.

- Cuma tatili mi? Hay, gerçek sen daha o kadar beni öğrenmedin. Ay oğul, bizim tatilimiz cumartesi günüdür.

Refet bilâihtiyar güldü. Meramını anladım. Dedim ki:

- Evet. Yahudiler gibi biz de tatili sebt günü yaparız. Çünkü biz, yarın çıkacak gazeteyi bugün yazarız. Pazar günü gazetemiz çıkmadığından cumartesi günü görecek işimiz olmaz.

- Demek oluyor ki bugün gelemeyeceksiniz?

- Hayır. Öyle de değil. Koynumda yazılmış yazılar vardır. Onları matbaaya bırakırım. Badehu seninle gidebilirim.

- Öyleyse sen matbaaya kadar yorulma. Beni şurada, Köprübaşı'nda Senyö kahvesinde bekle. Yazıları ben götürüp matbaaya bırakayım. Badehu gelip oradan seni alayım.

- Ne zahmet. Sen beni orada bekle. Matbaaya ben gideyim.

- Hayır. Benim için hiç zahmet olmaz. Başka bir işin varsa ona diyeceğim yoktur.

- Başka bir işim de yok. Yalnız nerede bulunduğumuzu biradere haber vermek lâzım.

- Ben o haberi de veririm.

Dedi. Kendisine verdiğim evrakı hamilen, Refet, İstanbul cihetine gidip, ben de Galata cihetine doğruldum.

Aradan yarım saat geçmeksizin gelip beni kahveden aldı. Bu gün dahi geçen defaki gibi Tünel ile Beyoğlu'na çıkarak, arka sokaklardan mahall-i matlûba vardık.

Artık bu hane ile gereği gibi unsiyet peyda eylemiş olduğumuzdan, bugün Matmazel Siranuş ve Matmazel Ağavni ile mülâkatımız teklifsiz tekellüfsüz, kırk yıllık dost mülâkatı gibi oldu. Bu gün Siranuş'un odasında içtima edildi. Zira kuşluk taamı dahi oraya tertip olunmuş.

Bu misillü refakat ve musahabetlerde ahbaba bar olmak asla zevkim olmadığından ve kimseyi yedirip içirmek emrinde kendime borçlu görmediğimden, hisseme isabet eyleyen şeyleri benim de yapmaklığımı ziyadesiyle arzu ediyorduysam da bu noktanın ne kadar nazik bir nokta olduğu derkâr bulunmasıyla, şayet bir kimsenin izzet-i nefsine dokunmuş olurum diye ihtiyat eyliyordum.

Evet. Teklif ve tekellüf bilkülliye aradan kalkmakta bulunmasıyla beraber "Bu günkü kuşluk taamı da benim hesabıma olsun" diyecek olurum da, mesela bu taamın pişirildiği mutfak bu adamların kendi mutfağı bulunarak, "Biz lokantacı değiliz. Yemek satmayız" deyiverecek olurlarsa mahcubiyetinden insanın yerlere geçeceği derkâr değil midir?

Vakıa böyle döşeli, dayalı kira odalarında oturanların ekseriya kendi tencereleri kaynamayıp, yine misafirhanenin umumi mutfağından yiyip içtikleri malûmum ise de, her hâlde bu nokta üzerinde müteenniyane davranmak lüzûmunu ber vechile nazar-ı ehemmiyyetten te'bid eyleyemedim.

Oraya vürudumuzda, vakıa Siranuş'un odasına sofra kurulmuşsa da yemek vaktine daha iki saatten mütecaviz zaman vardı. Yazdığım hikâyeyi de bu müddet zarfında kendilerine okuyup bitirebileceğimden vakti zayi etmemek için hemen işe başlamağı teklif eyledim.

Refet yemekten sonra da bu işin görülebileceği reyinde bulundu. Siranuş ise bizim reyimize bıraktı. Fakat Ağavni tehirin hiç lüzumu olmadığı beyanıyla, hemen kıraate başlanması teklifini etti. Ben dahi teklifi müreccah gördüğümden hikâyemi okumağa başladım.

II

"İstanbul'da cemâat-i gayr-i müslime meyanında bir de Lâtin cemaati vardır. Osmanlılarımızın ağlebi yalnız Rum ve Ermeni veyahut cemâat-i ma'rûfesini nazar-ı dikkate alarak, bir de Lâtin cemaati olduğunu hemen hatırdan bile geçirmezler."

"Bu cemaatin aslı Avrupalıdır. Fakat ihtimâl ki bunlar dahi zaman-ı fetihten beri İstanbul'da bulunduklarından tabiiyet-i Osmaniye ile müşerreftirler. Mezhepleri Katolik'tir. Rumca ve İtalyanca söylerler."

"Bunların, daha yenilerine Frenkçe "Levanten" yani şarklı denilir. Onlar tâbi'iyet-i ecnebiyyelerini de muhafaza ederler. Levantenlerin bazıları Lâtin cemaatinden kız alırlar. Bazıları

da yine levanten familyalarından kız aldıkları hâlde, zevcelerini tabi'iyet-i Osmâniyyeye ithâl ederler. Vakıa şimdilerde tasarruf-ı emlâk kanûn-ı cedîdi ecanibe dahi emlâk tasarrufu hakkını vermişse de, o zamanlar ecnebiler emlâk tasarruf edemediğinden, bizde mülk alan yabancılar, zevceleri namına senet çıkarırlardı da, bu tedbiri onun için iltizam eylerlerdi. Ecnebiyken tâbi'iyet-i Osmâniyyeyi kabul eden kadınlar dahi, eğer Fransız, İtalyan, İspanyol, Nemçe gibi Katolik mezhebine salik olanlardansa, yine Lâtin cemaatinden addolunurlar."

"Bundan ötürü, otuz beş sene kadar mukaddem Antuvan Kolariyo namında Maltız, Lâtin milletinden bir kadınla izdivaç eylemişti. Beyoğlu'nda..."

Ben kıraati bu noktaya getirmiştim ki, Matmazel Ağavni başını kaldırarak sözümü kesti. Dedi ki:

- Maltız milletinden değil. İtalyan milletinden. Hatta memleketi de Ceneviz olacak. Aldığı kız Lâtin milletinden olmayacak. Ermeni Katoliği milletinden olacak.

Ben -Ya. Daha başlangıcından dûçâr-ı hatâ olmuşuz ha?

Bu suretle itirâf-ı kusûru müteakiben, kızın ihtar eylediği hataları kâğıdın kenarına işaret eyledim. Malûm a, böyle bir işaret edildikte, sonra muahharen müsveddeyi istediğim gibi tashih eyleyebilirim. Badehu okurken, şifahen düzeltilmesi lâzım gelen yerleri düzelte düzelte okumak şartıyla kıraatte yine devam eyledim.

"Antuvan Kolariyo'nun aldığı kız zengin familyalardan değildi. Servet-i kadîmesini zayi eylemiş bir familyadan olup, binaenaleyh kocasına drahoma verememişti. Hatta kız öyle pek genç, körpe bir şey de değildi. Adeta yirmi beşini geçmiş bir kadın idiyse de gayet güzeldi. Kolariyo'yu bir meftûniyyet-i âşıkâne, bu izdivâca mecbur eylemişti. Lâkin kendisi yirmi senelik mesâi-i ticâriyye ile epeyce temevvül etmiş olduğundan, alacağı kızın drahomasını sermaye etmeğe mecbur olacak erbâb-ı ihtiyaçdan da değildi."

"Aldığı kız pek güzeldi dedik. Hakikaten pek güzeldi. Beyoğlu'ndaki ecnebiler, yerliler meyanında pek çok cemâl-

şinâsan, bu kızın derd-i aşkıyla derd-nâk olmuşlarsa da serveti zayi olmuş bir familyadan bulunmak hasebiyle izdivacına rağbet ve cesaret eden bulunamamıştı. Zira gerek kız ve gerek validesi, kendisinden büyük bir biraderi dûçâr-ı zarûret olmuş bulunmakla beraber, tüvangerâne nümayişleri ziyadece seviyorlardı. Hayliden hayli mütekebbir şeylerdiler. Maîşet-i mahsûsalarına dikkat edilince "müsrif" bile denilebilir. Nereden bulup israf edebildiklerini mi düşündünüz? Bunu düşünenler nadir de değildiler. Hatta kızın yirmi beş yaşına kadar kocasız bulunmasına sebep olan bir şey de, işte bazı erbâb-ı dikkatin şu düşüncesi olmuştur."

Ağavni- İsmi Novart olduğunu tashih etmek lâzım değil mi?

Siranuş-Lâzım ya. Lâzım ya.

Ben- Tamam, işte buracığa ilâve ediveririz ki kızın ismi de Novart'tı.

Ağavni- Tülbentçi kızı Novart.

Ben- Baş üstüne efendim. Na işte: Tülbentçi kızı Novart.

Bu tashihi de icra eyledikten sonra yine ber vech-i âti, kıraatta devam olundu:

Antuvan Kolariyo bu kızı sevdikten sonra başka sevdazedelerini ürküten, korkutan hâllerine ehemmiyet vermeyerek, hemen izdivacına talib olmuştu. Drahoma filân istemek şöyle dursun, tedarikâtını itmam etmesi için kendi kesesinden kıza beş yüz karamiç altını vermişti. Bu muâmele-i civân-merdâneye ne demeli? Fakat zavallı adamcağız henüz bir haftalık, on beş günlük güveyi olarak, bir gün güzel zevcesiyle mülâabe ve nüvâziş hâlinde iken zevcesinin karnı nisbet-i lâzimesinden ziyade büyük olduğu gözüne ilişti. Bir de yedd-i dikkatle temas eylesin baksın ki, derûnundaki cenin günbür günbür oynuyor. Üç aylıktan ziyade.

Bu söz kadınlarda, velevki mahcubâne olsun, bir tebessümü mucip oldu. Hatta Ağavni'nin tebessümü dıhk derecesine bile vardı.

Yine bu esnada Ağavni dedi ki:

- Siz, kaptan Kolariyo'nun ismini Antuvan diye yazmışsanız da asıl İtalyanca telaffuzu Antonyo'dur. Fakat İstanbul'da herkes Antuvan diyordu.

Siranuş- Yine herkesin dediği gibi Antuvan yazmak mürecceahtır.

Refet- Yalnız Kolariyo demiş olsaydınız bu ihtilâfa da lüzum kalmazdı.

Siranuş- Okuyalım, okuyalım. O kadarcık ihtilâfta bir beis yoktur.

Biz müsfeddemizi okumakta devam eyledik.

"Bîçare Kolariyo zevcesinde bu hâli görünce çıldırmak derecesinde bir me'yûsiyyet-i âşıkane ile açar ağzını yumar gözünü. Fesh-i nikâh davasına kıyam ederse de..."

Ağavni yine sözü kesti. Dedi ki:

- Katolik mezhebinde fesh-i nikâh mümkün değildir ki davaya kıyam etsin. Hem kıyam dahi etmemiştir. Sesini bile çıkarmamıştır. Müşahede ettiği hâli zevcesine anlatmak dahi istememişse de, Novart Dudu pek âlâ anlamış. Artık ne derecelerde mahcup kaldığı bilinmezse de, o da kocasına karşı hiç sesini çıkarmamış.

Ben- Ya. Öyle mi? Öylese buraları ve bundan aşağı bir hayli yerler büsbütün değişecek.

Siranuş- Kalariyo'daki tahammüle "Zihî tahammül" demeli. Değil mi?

Refet- Büyük cömertlik diyemiyor musunuz?

Siranuş- Yok artık, cömertliğin bu derecesi de mertebe-i ifrat demektir.

Ağavni- Cömertlik etmeyip de ne yapacak? Nikâhlarının icrasından evvel kaptan Kolariyo, Matmazel Novart'a üç beş ay kadar mülazemette bulunmuş. Vakıa pek afifâne bir mülazemet, hatta Matmazel Novart cenapları şu mukaddimeyi bir nikâh ile neticelendirmek için bir kat daha afif görünmeği iltizam etmiş. Adamcağıza parmakları ucundan bûse-çîn olmak

müsaadesini bile vermemiş. Lâkin adamcağız bir davaya kıyam edecek olsa Novart, kendi karnındaki mahsulün mülâzemet-i âşıkanede bulunduğu esnada Kolariyo'dan husule geldiğini tasrih değil, ima bile eder etmez, Kolariyo derhal mahkum olacak. Emsali nadir değil a? Yüzlerce emsali var.

Ben- Bense ilk hikâyemiz üzerine bu muhakemeyi olmuş diye kaydetmiştim. Novart Dudu mahkemede böyle bir itirafta bulunduğu için Kolariyo'nun müfarakat istidası reddolunduğunu yazmıştım.

Ağavni- Hayır azizim, hayır. O gün aralarında hiçbir kelime teati olunmamış. Fakat o günden sonra Antonya Kolariyo, zevcesi Novart ile yalnız sofralarda birleşip, başka vakitler kendi odasından çıkmaz olmuş. Novart'in anası ve biraderi ile hizmetkârlardan ibaret bulunan hane halkına bile, zevcesine olan dargınlığını, nefretini belli etmemeği iltizam eylemiş. Hele halk yanında güya en muhip ve muhibbe, zevc ve zevceymişler gibi bulunuyorlarmış.

Siranuş- İyi ceza.

Ağavni- Yalnız bir kere, o da işin üzerinden iki buçuk, üç ay kadar zaman mürurundan sonra Novart Dudu, kocasının ayaklarına kapanarak aff ve merhamet dilemişse de, Antuvan Kolariyo "İnsanoğlunun muktedir olamayacağı bir şey istiyorsunuz madam." diye, karının istirhamını reddetmiş.

Ben- Öyleyse müsaade buyurunuz efendim, şunları bir güzelce kaydedeyim. Pek kuvvetli zannederim ki ilk hikâyede buraları, pek de böyle mükemmelen tasrih olunamamıştı.

III

Yeni tarifler üzerine birkaç kâğıt müsveddeyi büsbütün çizmek ve onların yerine yenilerini yazmak lâzım geldi. On dakika kadar ben bu işle iştigal eylediğim hâlde arkadaşlarım Novart Dudunun zavallı kaptan Kolariyo'yu bu cihetle aldatması ne yaman mel'anetlerden madut olduğuna dair mülahazalar teati eyliyorlardı.

Tadilatımı icra ettim, bitirdim. Arkadaşlarıma da okudum. Tasdik ve tahsin ettiler. Fakat bunları tekrar karilerimin görmeleri beyhude yorgunluk yerini tutmaz mı? Binaenaleyh o kâğıtları bertarafla dostlarıma da kıraat eylediğim mabadı örmeleri lâzım gelir. Okudum ki:

"Madam Kolariyo, yani Novart Dudu, kocası tarafından aff ümidini kesdikten sonra güya hakk-ı intikam kendisindeymiş gibi bir fikr ve gayrete düşer. Adamcağızdan intikamını da israf ve sefahat yolunda almağa karar verir. İlk hâmli olan bir oğlanı doğurarak, onun iaşesi için sütnine filân tedarikiyle, kendi yakasını çocuk bakmak meşguliyetinden bade't-tahlîs en son modalar mucibince giyinmek her gün sokağa gidip gezmek, tozmak, madamın meşguliyyet-i rûz-merresi hükmünü alır."

"Antuvan Kolariyo'da hiç ilişik yok. Novart'ı kendisine zevce saymıyor ki, gezip tozmasına ilişsin. Hatta dilber Novart öyle karda gezip de izini belli etmeyecek erbâb-ı ihtiyâttan da olmayıp, gezip tozduğu yerlerde fena fena izler dahi bıraktığı hâlde, Antuvan Kolariyo yine ilişik etmiyor. Bir aralık Novart, şu gezip tozduğu âlemlerde ketm-i esrâr, yeminleriyle kâtimiyetlerini temin etmiş sandığı rüfekasının gittikçe tekessüründen dolayı epeyce dile gelmiş ve ahlâk hususunda hiç şakaya gelmeyen birkaç familyalar tarafından uşaklara "Madam Kolariyo gelirse burada bulunmadığımız cevabını verip savınız" emrinin verilmesine lüzum göstermişti de bazı dostlar Mösyö Kolariyo'ya, güya haberdar olmadığı bu hâli imzasız mektuplarla ihtar dahi eyledikleri hâlde Kolariyo'nun sabrı, metaneti yine muhtell olmamıştı.

"Şu bîçare Kolariyo hâlindeki bedbahtlardan bazıları hain zevcelerine bu müsaadeyi bir hesap üzerine verirler. O hesap dahi haine meydân-ı müsâadeyi büsbütün açık bırakarak cüretini tamamiyle arttırdıktan sonra, artık dikkate, ihtiyata da lüzum görmeyerek, binaenaleyh tamam irtikâb-ı cinâyet etmekteyken yakasını ele geçirebilmek hesabıdır. Bu surette yakasını ele geçirebilirse, o zaman bilkülliye fesh-i nikâh ile müfârakat-ı tâmme dahi mümkün olabilir."

"Bu hesap Kolariyo'da yok değildi. Mebadisinde adamcağız tamam bunu hesab ediyordu. Fakat aradan sekiz on ay kadar zaman geçip de zevcesi bir daha gebelendikte, bîçarenin bu hesabı da şaşaladı. Ondan sonra Novart'ten bil-külliye nefret ederek, hatta nefretini hâne halkından da esirgemez oldu. Neden esirgeyecek? Hane halkı zevc ve zevce arasındaki esrara çoktan vâkıf olmuştular. Novart bunlara karşı fütursuzluğa, pervasızlığa bile alışmıştı."

"Madam Kolariyo ikinci hamli olarak da bir kız doğurdu. Zavallı kocasını, hiç sun'u, medhali olmadığı hâlde iki çocuk babası etti. Şu hâl Kolariyo'yu ziyadesiyle müteessir ve bizar eylediğinden böyle bütün ömrümü bir işkence suretinde geçirmektense kiliseye ve İtalya kançılaryasına bilmüracaa "spörasyon dü kurp" (Séparation du corps) denilen ve yalnız vücutça müfarakattan ibaret bulunan müfarakatı istida eylemek istediyse de, bu istidanın is'afı için ya karısı da istidaya iştirak etmek veyahut kilise ve kançılaryaca meşru ve makbul görülebilecek bir sebep göstermek lâzım gelirdi. Bu iki şartın ikisi de mevcut olmaması, bîçare adamcağızı bu teşebbüste de mecalsiz bırakmıştı."

"Ekseriya Kolariyo'nun duçar olduğu belâ gibi bir belânın neticesi intihara müncer olur. Bîçare meyuslar hayatlarına hatime çekmek suretiyle kendilerini bu belâdan kurtarırlar. Hatta bunların miktarı az da değildir. Avrupaca pekçok kimseler bu yolda tekerlenip gitmişlerdir. Ancak Kolariyo kırkbeş, elli yaşına gelmiş fikr-i hikmetine metânet vermiş bir merd-i kâmil olduğundan, kendisini bu zaaftan kurtarabilmiştir."

Buraya kadar hiçbir taraftan müdahale edilmediği hâlde, şu söz üzerine Ağavni bir itiraz daha serdeyledi. Dedi ki:

- İntihar hatırına gelmemiş değil, gelmiş. Gelmiş, daha doğrusu adamcağıza intiharı tavsiye etmişler. İmzasız bir mektubla, kendi hâlinde bulunan bir bedbaht, ya kafasına bir kurşun sıkarak yahut yüreği üzerine bir bıçak saplayarak namusunu kanıyla yıkayamayacak olursa alçaklardan sayılacağı ihtar olunmuş.

Ben- Ey. Evvelki hikâye ve tarifte bu hiç yoktu.

Siranuş- Yoktuysa bile şimdi itmam etmeli. Çünkü hikâyenin en mühim noktalarından birisi de budur.

Ağavni- Öyle ya. Çünkü Antonyo, imzasız mektubu evirmiş çevirmiş, yazısı pek fena bir yazı olmak ve İtalyanca yazıldığı hâlde, gayet yanlış yazılmış bulunmakla beraber, bu mektubun kendi zevcesi kaleminden çıktığını keşfedebilmiş. Hem de yine o yanlışlardan bu keşfe muvaffak olmuş. Zira ağlebiyet üzere zevcesi hangi kelimeleri yanlış yazıyorduysa, yine o kelimeler yanlışmışlar. Hâsılı tahakkuk etmiş ki mektup zevcesi Novart tarafından tesvid edilerek bir çocuğa tebyiz ettirilmiştir.

Ben- O hâlde mektubu kançılaryaya bilirae zevcesinin sair el yazılarındaki sehvlerle bu mektup kendisi tarafından tesvid edilmiş olduğunu ispat eyleyebilirdi. Bununla da müfarakat-ı cismaniye mümkün olabilirdi.

Ağavni- Hayır, öyle yapmamış. Müfârakat-ı cismâniye yine vukua gelmişse de kançılarya vasıtasıyla değil. Antonya Kolariyo bu mektubu yine karısına verip: "Şunu siz tesvid etmiş olduğunuzu, hiçbir zaman kurtulamamış olduğunuz yanlışların ayni bunlarda da bulunmasından anladım. Demek oluyor ki şu hanede vucudum sizi bîzar ediyor. Bundan sonra beni bu hanede göremezsiniz. İntiharımla hâsıl etmek istediğiniz hürriyet-i tâmmeyi cismen müfarakatla size kazandırmış oluyorum. İdarenize kâfi maaşınız dahi verilecektir. Alemden ne dereceye kadar haya edebilirseniz, o nispette kâmilâne yaşamanız, size son nasîhat-ı hâlisânemdir. Adiyö." demiş. Çıkmış gitmiş.

Ben- Doğruca metresinin hanesine, değil mi?

Ağavni- Hayır. Doğruca bir hotele gitmiş. Birkaç ay sonra bir hane isticarıyla metresini de O haneye getirmiş.

Bizim müsveddenin buralarında da bir hayli tadilât icrası lâzım geldi. Tadilât-ı mezkûre dahi icra olundu. Arkadaşlara kıraat edilerek istisvaplarına mazhar edildi.

İcra olunan tadilât ile beraber bu vak'aların hükmü işte demincek dahi denildiği vechile mösyo Antuvan Kolariyo'nun,

hain zevcesinden ayrılarak, evvela bir otele çekilmesinden ve metresini de otelde bir odaya oturtmasından ve badehu güzelce bir hane isticar ile oraya nakl-i mekân eylemesinden ibaretti.

Kolariyo hikâyesinin bundan sonra peyda eylediği sureti mübeyyin olan bir babı başından bed' ile dostlarıma hikâyeyi ber vech-i âti, okumağa başladım:

IV

"Kolariyo'nun bir metresi olduğu, zevcesinden müfarakat eylediği zamana kadar âdeta hiç kimsenin malûmu değildi. Lâkin adamcağızın, karı denilecek bir karısı olmadığı hâlde, bir metresi bulunduğu velev ki şayi olmuş olsun, kim ne diyebilecek. O yaştaki kâmil bir insan, gençler için bile tayibe şayan yerlerde düşüp kalkacak değil a?"

"Hey canım hey. Hikmetten dem vurmak lâzım gelince insanoğlu ne kadar hikmetperdaz olur ama insaf ve mürüvvetin müktezası gösterilmek lâzım gelince insanda insaf ve mürüvvet pek kaht görülür."

"Kolariyo'nun karı yüzünden ne kadar bedbaht olduğunu bilenler az değildiler. Evvelce dahi haber vermiş olduğumuz veçhile en samimi dostlar, buna dair, adamcağıza bazı ihtaratta da bulunmuşlardı. Fakat adamcağızın bir güzel metresi olduğu ve hatta o metresten bir de kızı tevellüd etmiş bulunduğu zevcesinden vukû-ı müfârekatıyla beraber şayi olunca lisanlar değişti. Antuvan'ı zevcesinden ayıran metresidir denildi. Herkes zevcesi Novart'a acımağa başladı. Hatta Novart'ın harekât ve sekenâtındaki inzibatsızlığa vâkıf olanlar bile, mezbûreyi haklı görmeğe başladılar. "Herif izdivaçdan sonra da çapkınlıktan vazgeçmez ve zevcesiyle yaşamazsa kadıncağız ne yapsın?" dediler. Bazı daha insaflılar Novart hakkındaki güft ü gûları da gerçek olmak üzere telakki etmediler. Bunları, hep kendi çapkınlığını mazur göstermek için Kolariyo tarafından uydurulmuş yalanlar olmak üzere hükmettiler."

"İşte, âlemde efkâr-ı umûmiyyenin verdiği hükümler ekseriya böyledir. Kimi nalına vurur, kimi mıhına. Fakat o mıhın

ucu da daima bir masumun ciğergâhı üzerindedir. Vuranlar, mıhın nereye saplandığını bilmezler."

"Zevc ve zevcenin işbu müfarakatında sebeb-i müstakil diye mahkûm olan metresi, bir fakir Ermeni duluydu. Bir taze dulcağız. Hatta Madam Kolariyo'nun dikişlerini dikmesi için, hanesine de girer çıkardı. Antuvan Kolariyo, bu kadınla bir münâsebet-i hafiyye peydasına ihtiyâc-ı mecbûrâne hisseylediği ve bunu bir lisân-ı münâsib ile kadına da anlattığı zaman, kadıncağız mahcubiyetinden mosmor kesilmişti. Bir renk ki iffetin bürhân-ı celîsi. Hüccet-i aşikâresi. Hatta Kolariyo'ya redd yollu bile cevaba muktedir olamayıp, bütün vücudu gibi dudakları da titreyerek havfından, hicabından bayılmak derecelerine gelmişti. Kolariyo ilk defasında kadının daha ziyade üstüne varamadı. İkinci , üçüncü telakide "Mâryâm, seni kem nazarla görerek bu teklifi ediyorum zannetme. Başkalarından diriğ etmediğin şeyi bir havfa tebe'an benden de esirgeme demiyorum. Hiç şüphem yoktur ki sen ehl-i iffet bir kadınsın. Beni de aç gözlü bir müteehhil sanma. Belki sen de anlamışsındır ki ben zahiren müteehhil, hükmen bekâr bir adamım. Zevce-i hafiyyem sen ol demek istiyorum." Yollu iknaâta girişmişti ki, filvaki Novart bazı muhâberât-ı ma'yûbesinde o fakir kadıncağızı da istihdam eylediğinden Kolariyo'nun evliliğe, bekârlığa dair söylediği sözün sıhhati Mâryâm nezdinde müsellemdi."

"Evet, Mâryâm Kolariyo'nun dediği gibi ehl-i iffet bir kadındı. O zamanlar Beyoğlu'nda onun gibi ehl-i iffet kadınlar çokça bulunurdu. Zira..."

Bu noktada Siranuş söze karıştı. Dedi ki:

- Vay, şimdi azca mı bulunur?

Siranuş'un şu sözü pek manidar bir tavr-ı muterizâne ile söylenmişti. Âdeta bu sözü kendilerinin istisnası gayretiyle söylemiş olduğunu anladım. Bilâtereddüt ve lâ-ihtirâz dedim ki:

- Evet Matmazel, şimdi azca bulunur. Hatta pek az bulunur. Pek az bulunduğu içindir ki kıymetleri pek büyük görülmek lâzım gelir.

Siranuş- Ya. İyi tamir.

Ben- Rica ederim tamir olmak üzere telakki buyurmayınız. Meşgul olduğumuz işin ciddiyetini azaltmayınız.

Refet- Efendinin hakkı vardır. Şimdi, Beyoğlu'nda ehl-i iffet kadın enderdir. Henüz şeytana uymamış bulunanların, bundan sonra da uymayacaklarına kat'iyen emniyet güçtür.

Ağavni- Ey. Şeytana uyduktan sonra nedâmet-i küllliye ile nadim olanlar?

Refet- Benim koyacağım kyadı siz koydunuz. Nedâmet-i külliye ile nâdim olanlar kat'iyen şâyân-ı emniyyettirler.

Kısa bir kahkahacık dahi bu meselede cümlenin itminanını gösterdi. Biz dahi müsveddenin alt tarafını okumakta devam eyledik:

"Zira o zamanlar İstanbul'umuza şimdiki kadar ecanib dolmuş değildi. Şimdi Beyoğlu, Galata gibi yerlerde ecnebilerin yerli ahâli-i Hristiyâniyyeden ziyade çoğalmış oldukları muhakkakattandır. İstanbul'umuzda bir milyon yüz bin kadar nüfus tahmin olunuyor. Yedi yüz bini İslâm olmak üzere tahmin kılınarak, nüfûs-ı ecnebiyyenin miktarı da yüz yirmi bine takrip ediliyor ki, bunların kesretle sakin oldukları bazı yerlerde ahâli-i asliyye-i nasrâniyyeye galibiyetleri istibâd olunamaz. Ecnebilerin çoğaldıkları yerlerde Avrupa ahlâkı da ahlâk-ı asliyyeye galebe ediyor. Suiistimâlât, fuhuş ve rezâil artıyor."

"Mâryâm yirmi yedi, yirmi sekiz yaşında bir taze ve hakikaten ak pak bir yosma olduğuna göre dikişçilik, işçilik ile kanaat etmesi, o altmış paralık basma nev'inden bir fistanı, canfesler, gronlar derecesinde nazar-ı şükrânla telâkî eylemesi, işte iffetinin en büyük medâr-ı istidlâlidir. Meziyyât-ı nisvâniyyece onun kâ'bına varamayan bazı esâfil, gronlar, dantelalar içinde müstağrak görünüyorlar. Antuvan Kolariyo dahi bu mukayesede, bu dikkatte kasır olmadığından işte Mâryâm'ın iffetine olan emniyetini itiraf eylemiştir."

"Mâryâm'a teklifini kabul ettirdikten bir zaman sonraya kadar bunlar arasındaki münasebet bilkülliye mesturdu. Hiçbir

kimse bu sırra mahrem değildi. Zaten Mâryâm'ın kimi kimsesi yoktu. Bir de aradan bir müddet geçtikten sonra Mâryâm hamil kalmasın mı?"

"Zavallı kadıncağız mahcubiyetinden, korkusundan gâh ıskât-ı cenîni, gâh katl-i nefsi göze aldırmak tereddüt-i me'yusânesine duçar oldu. Mudakkik Kolariyo bunu anladı. "Sakın ha, ne kendine, ne çocuğa bir suikastta bulunma. Evlat benimdir." Diye, merdâne ve âlicenabâne teminata girişti. Mâryâm kolay temin edilebilir mi? Her hâlde âleme karşı bir yüz karası olup kalacak olan o mevlûd-ı ma'sûmu yanında hıfzedebilir mi? Bunun için de Kolariyo, çocuğu başka yerde baktıracağı vaadile nihayet Maryamı temin edebildi."

"Kadıncağız güzel bir kız tevlit etti. Feriköy taraflarında bir Rum karısı bulup çocuğu ona tevdi eylediler. Nihayet Kolariyo Novart'tan müfârakat eyledikten sonra Mâryâm ile münasebetinin meydân-ı aleniyyete çıkmasından kendisi endişe etmediği gibi, bu bapta Mâryâm'ın da tereddütlerini bittedric izale eyledi. Çocuğu sık sık süt validesinden getirtip görürler, okşarlar, severlerdi. Aradan dört beş sene zaman geçti. Çocuk büyüdü. Hatta Kolariyo tarafından.... rahibeleri yanına konularak, talim ve terbiyesi de onların himmetlerine tevdi olundu."

"Aradan dört beş sene zaman geçti dedik. Bu zaman zarfında Novart'in hâli ne olduğunu düşünmemeli midir? Novart eski aşinalar nezdinde feramuş bile edildi. Zira kocasından almış olduğu son nasihât-ı dostânenin de tesiri tedricen, ama bir tedrîc-i seri' ile zail olarak, eskiden muarefesi olan familyaların kâffesi Novart'tan rev-kerdân olmuşlar ve yeniden yeniye peyda olan aşinalar ise tabakat-ı beşeriyenin gittikçe aşağılarından teşekkül eylemişlerdir. İşte bu münasebetle Novart dahi unutulmuştur."

Ağavni- Novart'ın ilk doğurduğu çocuğu, Kolariyo bir gün sokakta görmüş ve yanında bulunan bir dostu, işte bu çocuk kendi oğlu tanındığını haber vermişti de, babası addolunan Kolariyo tanıyamamıştı.

Siranuş- Ooo. İşte bu pek parlak. Bunu mutlaka kayıt ve ilâve etmeli.

V

Filvaki bu kayıt pek mühim, pek parlak kayıtlardandır. Adamcağızın kendi zevce-i menkûhası olacak aşüfteden mütevellit olması hasebiyle, hatta kendinin tanıyamamakta buluduğu bir mevlûd-ı muhakkar velet meşru addolunsun.

Medeniyyet-i nâsraniyyenin bu yoldaki garabetleri kendi erbâb-ı kaleminin de istiğraplarını mucip olmuştur. Buna dair pek çok şeyler yazılmıştır. Onların bir haylisi de bu muharrir-i âcizin kalemiyle tercüme olunarak karilerimizin nazargâh-ı mütalâasına vasıl olmuştur.

Binaenaleyh burada tekrar tafsiline hacet mess etmez. Antuvan Kolariyo hikâyesinin diğer bir babına daha intikal ederek ber vech-ı ati okuduk:

"Antuvan Kolariyo elli beş yaşını mütecaviz olduğu hâlde bir hummaya duçar olarak dokuz gün zarfında vefat eyledi. Son nefesini de Mâryâm'ın kucağında teneffüs eyledi. Gariptir ki ölüm yatağında olsun zevcesiyle bir son mülâkatı vukua gelmedi. Kimsenin hatırına gelmedi ki icabının icrasına lüzum görülsün. Beş altı senelik bir muâşeret-i aşikâre üzerine Mâryâm hemen hemen Kolariyo'nun zevce-i sahihası hükmünü almıştı."

"Kolariyo'nun kâmilliği vefatından sonra ber vech-i âti bir sûret-i mühimme ve ciddiyede tahakkuk etmiştir. İtalya kançılaryası bu adamın ahvalini bildiği cihetle vefatını müteakip Mâryâm'ı kapı dışarı ederek, hanesini temhir eylemişti. Zavallı Mâryâm'ın beş altı senedir hüsn-i muâşeretle benimsemiş olduğu haneden bu suretle tard olunması üzerine ne kadar gözyaşları döktüğü mülâhazaya muhtaçtır."

"Ama bu sirişk-i ıztırâbın seyelânı çok vakit devam etmedi. Hemen o akşam münkatı' oldu. Zira Kolariyo'nun evrak-ı mühimmesi içinde kançılaryaya hitaben bir mazruf çıktı. Bu paket, adamcağızın vasiyetnamesiydi. İkamet eylediği hanenin

kâffe-i eşyâsıyla, servetinin tamam nısfını Mâryâm'a terk etmiş. Nısf-ı diğerini de mahut Novart'a vermiş. Bundan maada birisi Maryam'a diğeri Novart'a olarak iki mektup yazmış. Maryam ona mektubunda kızının ... rahibeleri mektebinden çıkarılmamasını ve tekmîl-i tahsil edinceye kadar orada bırakılmasını ve teehhül edeceği zaman, kendisine verdiği servetin nısfı, kızına drahoma olarak verilmesini beyan edip, bu arzularının, bu vasiyetlerinin icrası hususunda da kançılaryanın vasi olduğunu bildirmiş. Novart'a yazdığı mektupta kendi vefatıyla harekât ve sekenâtında büsbütün muhtâr kaldığını badettebrik, eğer sefahat ve sefalet âleminde pûyân olmaktan artık yorulmuş, bıkmış, usanmışsa, işte kendisine terk eylediği servetle ferih fahur geçinebileceğini gayet kâmilâne ve hakimâne bir lisanla anlatmış. Her ne kadar kendi sülbünden değilse de, her hâlde kendi adını takınacak olan çocukların talim ve terbiyelerinde kusur edilmemesini rica etmiş. Hatta Novart için bir müsâade-i zâide olmak üzere bu vasiyetlere kançılaryanın nezaret etmesi şartını da koymamış."

"Novart'ın çocukları talim ve terbiye mi edilecek? Heyhat. Büyüğü olan oğlan işte sekiz yaşına girmekteyken hâlâ muallim yüzü görmemiş. Yedi yaşına yaklaşan kız dahi o hâlde. Bunların en büyük hüneri validesinin bezm-i sefahat ve mel'anetine müdavim olanlara mini mini elleriyle hizmet etmekten ibaret: Neüzübillâh."

"Novart'ın bakıyye-i hâli ne olduğunu artık bilen kalmamış. Kolariyo âşınâlarından kâffesi Novart'ı da çocuklarını da unutmuşlar. Hoş bunlar Mâryâm ile kızını da daha çabuk unutmuşlar ya. Ama biz Kolariyo hikâyesinde devam için Mâryâm ile kızını unutamayacağız, ikisini de nazar-ı tetebbuumuzdan uzak tutamayacağız. Kolariyo'nun vefatı esnasında Mâryâm otuz üç, otuz dört yaşında hâlâ taze, hâlâ teravetli bir kadın kalmıştı. Müteveffânın kendisine terk etmiş olduğu servet de öyle büsbütün azımsanacak şeyler değil. Kızının talim ve tedrisi ve iâşe masarifinden maada ayda yedi sekiz altın da kendisine geliyor. Hem de servet-i mezkûre en az fâiz ile en emin bir Fransız bankasında mahfuz olduğu hâlde."

"Böyle hâlâ genç, hâlâ güzel ve vakti de epeyce yolunda olan bir kadına rağbetkâr mı bulunmaz? Sadece bir münâsebet-i âşıkâne ve maşûkane peydasına can atanların bini bir paraya olduktan maada fakirü-l-hâl olan maişet düşkünlerinden bir haylisi de Mâryâm'ı şâyeste-i tama' bir Tunus gediği addederek meşrûen tezevvücüne bile tâlip. Hâl ve vakti yolunda kîse-i servetleri dolu, çocukcasına hevaperestlikten usanmış kâmilâne eğlenmek ister bazı kimseler Mâryâm'ı hediyelerle, paralarla itma' ve iğfale bile heveskâr."

"Hayır, hayır. Mâryâm zaten böyle hevesât-ı ma'yûbeden kendisini menede gelmiş bir kadındı. Kolariyo'ya mağlûbiyeti âşıkane olmasa bile ciddi bir hesap, hakiki bir teemmül üzerine vukua gelmişti. O mağlûbiyet içinde fakrın da tesiri vardı. Gâh iğnenin kıçıyla parmağını, gâh ucuyla elini, dizini delerek, gece uykularını terk ederek, kıt kanaat geçinebilmekten yorulmaklığı üzerine Kolariyo gibi safiyane teklifte bulunan bir merd-i kâmilin sayesinde edeceği rahata kapılmıştı. Tayip bunun neresine sığar?"

"Şimdi ise taayyüş için endişesi yok. Müteveffa hakkında sonradan peyda olan muhabbetini ömrünün sonuna kadar gönlünde hıfz etmekle mütelezziz olacağını görüyor. Olanca muhabbetini kızcağızı üzerinde cemedebilecek. Evvelki gibi hiç kimsesiz değil. Kızcağızı var."

"Kızcağızı var, kızcağızı. Başka hiç kimsesi olmayıp da yalnız kızcağızı olsa bile onun hatırı için sûret-i maişetinde ziyade inzibat ve intizama kendini muhtaç görüyor. Zavallı kızcağız zaten babasız. Validesinin beş altı senelik maişeti enzâr-ı Âlemde makbul mu mevdûd mu zaten meşkûk."

"Mâryâm, artık bir genç ve mergûb kadın gibi yaşamaktan bilkülliye münkatı' olup da kendisini âleme unutturursa belki bu mensiyyet kızcağızı için mûcib-i menfaat olabilecek. Beş altı yaşında bulanan kızcağız on sekizine, yirmisine varıncaya kadar kimin nesi olduğu belki de artık araştırılmayacak. Filâncanın kızı denilecek bile olsa, o filanca büsbütün unutulmuş olacağından, kızcağızın mahcubiyetle yüzü kızarmayacak."

"Bakınız Mâryâm nerelere kadar ne mükemmel düşünmüş. İşte, bu düşünce üzerine bakıyye-i ömründe siyah dibetten başka fistan giymemek azm-i kat'iyyesiyle Hasköy tarafında ufacık bir haneye sokulup sâkitâne ve sâkinâne yaşamağa başlamış. Beyoğlu denilen memleket-i menhûseye ayak atmamak için tövbe etmiş."

"Aralıkta bir hasret ve iştiyâk-ı mâderâne pek galeyana geldikçe... rahibeleri mektebine giderek, kızını görürmüş. Bazi yortu ve eyyâm-ı sâire-i muayyenede kızcağızı kendi nezdine de gönderilirmiş. Rahibeler bu gibi husûsâtta ne kadar mutaassıptırlar. Eğer Mâryâm'ın sûret-i ma'îşeti onlarca mûcib-i emniyyet olmasaydı, mektebe geldikçe kızını görebilmesini men'etmeseler bile, kızı kendi hanesine göndermezlerdi.

VI

Müsveddeyi buraya kadar kıraat eylediğim hâlde, dostlar tarafından hiçbir mütalâa beyan edilmedi. Gerek Ağavni, gerek Siranuş derin derin düşünüyorlar. Pek müteessir, pek mahzun görünüyorlardı.

Şu bâbı okuyup bitirerek teneffüs ve istirahata medar olsun diye bir de sigara sarmakla iştigale başladığım zaman yalnız Refet Bey dedi ki:

- Efendi. İlk görüştüğümüz gün sanatının yazıcı olduğunu söylediğin zaman, seni arzuhâlci sanmış bulunduğumdan dolayı asıl şimdi mahcup oluyorum.

Ben- Ne zararı var? Neden?

Refet- Nasıl ne zararı var? Bu sizin sanatınız ne ince sanatmış. Şu hikâyeyi en âlâ bilenlerden birisi de ben olduğum hâlde, bunu bana naklettirecek olsalardı, neresinden başlayıp, neresinde bitireceğimi bilemeyerek kekeler yatardım. Sen ne güzel sırasına koymuşsun. Her noktanın ehemmiyetini ne güzel tecessüm ettirmişsin.

Ben- Ettiğin tahsine teşekkür ederim dostum. Fakat bu da sair sanatlar gibi bir sanattır.

Siranuş- Affedersiniz efendim. O kadar da tevazu istemez. Bu sanat, bir san'at-ı nefisedir. Sanâyi-i nefisedendir. Sanâyi-i nefîsenin de eşrefidir.

Ben- Darılmayınız Matmazel. Sizin takdiratınıza da teşekkür ederim. Eğer Matmazel Ağavni cenapları da beğenmişse, memnuniyetim bir kat daha artar.

Ağavni- (ihtizâzlı bir seda ile) Hakikat pek âlâ olmuş. Tebrik ederiz.

Bu sözler teati edilinceye kadar ben de birkaç nefes sigara çekiştirmiş ve epeyce dinlenmiş olduğumdan bâb-ı âtiyi kıraate başladım:

"Mâryâm'ın kızı on iki yaşına kadar... rahibelerinin mektebinde kaldı. Ondan sonra mektepden çıkarılmış diyeceğimize intizar edilmesin. Zavallı çocuk o yaşta iken validesini kaybeyledi. Sert bir kışta bîçare Mâryâm, duçar olduğu bir zatürreeden ifâkat-yâb olamayarak, henüz kırk, kırk iki yaşında turp gibi bir kadınken gürledi gitti."

"Artık büsbütün öksüz, kimsesiz kalan kızcağızın bu valide acısını takdir edebilecek bir yaşta dahi bulunmak hasebiyle ne kadar ağladığını biz bihakkın tarif ve tasvir edemeyiz. Karilerimiz bihakkın tasavvur edebilirlerse şayân-ı tebrik görülürler."

Ağavni'nin gözlerinden pırlanta parçaları gibi yaşlar dökülmeğe başladı. Refet dahi birden bire nevazile tutulmuşcasına burnunu çekerek:

- Of. Beni de ağlattın be,

Dedi. Siranuş, Refet'in bu hâline karşı bir tebessüm için cebr-i nefs etmeğe ve o gayretle gülümsemeğe çalışıyorduysa da onun da o kara güzel gözleri yaşarmıştı.

Ben, bu ahvale bir göz kuyruğuyla atf-ı nazar-ı dikkat ederek kıraatimde devamımı kesmedim. Bervech-i âti müsveddemi hep okuyordum:

"Bereket versin ki İtalya kançılaryası hakk-ı vesâyeti ifada zerre kadar kusur etmedi. Yetimenin servetinden bir parça

tenâkus etmek şöyle dursun, mektep mesarifinden maada, vâridât-ı zâidesini ana sermayeye zamm eyliyordu. Kızcağız on altı yaşına kadar... rahibeleri mektebinde kalarak, artık oraca tahsilin daha üst tarafı mümkün olamamakla bazı kibar ecnebi familyaları kızlarına edebiyat dersi veren ihtiyarca bir fransız muallimesinin yanına pansiyoner verildi. Malûm a, pansiyoner diye yemesi, giydirilmesi filân hep deruhte edilen leylî şakirdâna denilir."

"Madam C.... pek çok senelerden beri İstanbul'da ikâmet eder bir muteber muallimedir. Hatta yaz mevsimleri hulûl eyledikte şakirtlerinin familyalarından çoğu Büyükdere ve Tarabya taraflarında ise, oralarda, yok Büyükada'daysa, orada bir hane tutup kendisi de sayfiyeye çıkar. Zira leylî pansiyonerleri sekizi, onu tecavüz etmezse de neharî şakirdânı her zaman yirmi beşten, otuzdan aşağı kalmaz. Kendisi Fransız edebiyatını güzel tedris eylediği gibi, bir de bir Alman muzika muallimesi vardır ki gitara ve keman ve harpe ve piyano sazlarını pek mükemmel tedris eder. Birkaç ay müddet şakirdânını tedristen münkatı' etmemek için bu gayretli muallime, dediğimiz veçhile sayfiyelere de gitmek mecburiyetinde bulunur. Hatta Boğaziçi'ne gitmişse, Ada'daki ve Ada'ya gitmişse, Boğaziçi'ndeki şakirtlerini büsbütün boşlamaz da haftada bir iki gün mutlaka gidip, bir yoklama eder ve öğrendiklerini unutmamaları için şakirdânına vesâyâ-yı şedîdede bulunur."

"...rahibeleri nezdinde bulunduğu müddet, bizim yetime, çocukluk hâlinde bulunduğu gibi, rahibelerin muteassıbâne terbiyeleri, bîçarenin büsbütün hâl-i ma'sûmiyette kalmasını icap eylemişti. Ama Madam C.... mektebinde iş değişti. Orada kendisinden bir yaş küçük olan kızları bile yüzleri gözleri açılmış bir hâlde buldu. Halbuki on sekizinde, on dokuzunda kızlar dahi vardi ki, bunların derunları kurcalanıp, araştırılacak olursa cilt cilt romanlar çıkar. Hem de nasıl romanlar. Emile Zola'nın da yazdıkları bir şey mi? Paul de Cok acaba o kâba vasıl olmuş mu? Bu mektepli Matmazeller henüz cismen değilse de kalben Manon Lescaut'ya nazire olabilecek romanlara kahraman diye tasvir olunabilirler."

"İtirafa mecburuz ki bizim yetime, bön safderun gibi tabirat ile mahiyetleri tayin olunmak istenilen hissiz, gönülsüz şeylerden de değildir. Henüz on altı yaşında bulunmakla beraber, mini mini kalbi pür ihsastı. Bu dünyaya gelmekten maksat, o yaşa kadar dest-i terbiyelerinde bulunduğu rahibe kızlar gibi dört duvar arasına sıkışıp kalmaktan ibarettir itikadında hiç değildi. Hakayık-ı ma'îşeti kimseden öğrenmeğe ihtiyaç dahi görmeksizin, kendi kendisine keşf ediyordu."

"Hele mektepde bulduğu refikalar ile ihtilâta başlaması üzerine gözü bir kat daha açıldı. Karihasına bir kat daha vüs'at geldi."

"Malûm a, böyle terbiyehanelerdeki kızların roman okumaları kat'iyyen memnu'dur. Fakat bu memnu'iyet yine buralara paket paket roman girmesini muhâle talik edemez. Muallime, ya bundan haberdar değildir, yahut haberdar olduğunu göstermez. Kızlar her hâlde romanları okurlar."

"Bu romanlara rağbet hususunda bizim yetime sair arkadaşlarını da geçti. Çünkü yetime olmakla beraber şakirdan meyânında eli en ziyade para tutan kendisiydi. Analı babalı zengin kızlara bile anaları, babaları ihtiyâc-ı kat'î haddinden ziyade harçlık verirler mi?"

"Mâryâm'ın kızı beş seneden ziyade bir zamanı Madam C....'nin hanesinde geçirdi. Orada, bir iki sene zarfında peyda eylediği fikre ve inbisat verdiği istidada kalsaydı beş sene değil a, beş ay bile sabr edemezdi. Fakat İtalya kançılaryası, yirmi bir yaşına gelmedikçe yetimenin rüşdünü tanımamak ve muhtâriyetini eline vermemek azminden ayrılmadı."

"Kançılaryanın arzusu yetimeye bir de koca bulmaktı. Eğer o seneler içinde yetime tezevvüc etseydi, rüşdü, muhtariyeti kocası yüzünden tekemmül etmiş sayılarak, pansiyondan çıkabilirdi. Hatta bazı gençler Madam C...'nin müsaade ettiği kabul günlerinde pansiyona gelerek sair kızlar miyanında bizim yetime ile şöyle resmen görüşürler ve badehu kızın müsaadesiyle hafiyyen ve tahriren muhaberata da girişirlerdi. Sair kızlar gibi

yetime dahi bu muhaberattan pek büyük zevk alırdı. Ancak iş öyle izdivac gibi ciddiyyât derecelerine varamazdı."

"Evvelâ evlendirecek oğlu olanlar, alacakları kızın hangi familyadan olduğunu taharri etmeyecekler mi? Bizim zavallı yetimede familya yok. Aman ya Rab!. Babasız kız. Adsız kız. Onu kim alır?"

"Alafranga âlemlerinde böyle babasızlığa, adsızlığa verilen ehemmiyet, bizim alaturka âlemlerince pek güç takdir olunabilir. Biz asıl ve nesil denilen şeyi o kadar aramaz olmuşuz. Vaktiyle bizde dahi pek ziyade ararlarmış. Sonra buraları ehemmiyetten, hükümden düşürülmüş. Avrupa'da ise bunu hâlâ pek mühim, pek muhkem tutarlar."

"Saniyen bizim yetime dahi bu terbiyehaneye girdikten sonra birden bire feylesof kesilivermişti. Kendisi gibi aslı nesli belli olmayan bir kızı olsa olsa yine bir asılsız nesilsiz, ipsiz sapsız adamın kabul edebileceğini ve şayet erbâb-ı liyâkattan birisi kabul edecek olsa, bunu kendisi hakkında bir eser-i merhamet sayacağını ve ihtimâl ki o merhamette bile bahil olarak mücerret mini mini servetciği hatırı için tezevvücüne talip olacağını öğrenmişti."

"Roman okumuştu demedik mi ya? Hem de pek çok roman okumuştu. Okuduklarını da bir dikkat-i mahsûsa ile okumuştu. Her birinden kendi felsefesince birer netîce-i ibret istintac ve istihsal ederek okumuştu. Artık böyle bir kızın kolay kolay kanıp emniyet edebilmesi kabil mi olur?"

"Bir defa orta yaşlı ve gereği gibi hâlli ve vakitli bir İngiliz, bizim yetimeye cidden talip çıktı. Aslını neslini de hakikaten aramıyordu. Heyhat. Mâryâm'ın kızında gönül var. His var."

"Yaşı geçmiş, ihtiyarlığa dönmüş bir adama varmak mecburiyetine neden duçar edilsin? Varmadı vesselâm. Hele bir defasında genç, epeyce güzel fakat epeyce de züğürt bir adam Mâryâm'ın kızına âdeta âşık olmak mertebesini bulup, fakat kendisi epeyce soyzade bulunmak hasebiyle, eğer bir kimse kızı evlatlığa kabul edecek olursa, almak azmini ortaya koydu. İtalya kançılaryası mahkemesinde resmî avukatlık hizmetinde

bulunan bir pîr-i civânmerd kızı evlatlığa kabul etmek büyüklüğünü göstermeğe razı oldu. Hayfa ki kız bunu kendisi için küçüklük görerek, yine kabul etmedi. Malûm a Avrupa kanunları iktizasınca "adaption" denilen surette bir adam, diğerini evlatlığa kabul edince öz vâhit evladı sayılır. Avrupa'nın her hâlinde garabet mi ararsınız. Bir garabeti de işte bu hususta gösterelim ki, faraza yirmi beş yaşındaki bir adam, otuz beş yaşındaki diğer bir adamı "adopte" etse, yine evladı sayılır. Bizim feylesof yetime kendisini bu garabetlere uğratmak istemedi."

VII

Dostlarda demincek hâsıl olan teessür geçti. Hikâyenin buralarında herkesin çehresinde tebessümler peyda oldu. Siranuş dedi ki:

- Hakkı da yok mu ya? Kavânin-i medeniyyenin bazı garaibi böyle Antuvan Kolariyo'nun sulb-i sahih kızını evlâd-ı zinâdan add ettirerek, hiç kendi dahli olmayan evlâd-ı zinâyı öz evlat add ettirmek derecelerine varırsa, o medeniyete tapmak mümkün olabilir mi?

Refet- Zannedersem böyle haller bizim medeniyyet-i İslâmiyyede olmaz.

Ben- Evet. Çünkü münâkahâtta çözülememek şartıyla düğümler akdi ve sûret-i meşrûiyyete ifrâg edilmeyecek tarzda münâsebât-ı istifrâşiyye vukuu yoktur. Ahkâm-ı şer'iyye herkesin hukukunu da vezaifini de akl ve hikmete ve tabâyi-i maslahata gayet muvafık olarak tayin eylemiştir.

Ağavni- Şimdi bu hikâye İslâmiyet âleminde güzar eylemiş olsaydı, ne olurdu?

Refet- Ne olacaktı? Antuvan Kolariyo Novart'ı o hâlde ilk gördüğü gün "irâdetin elinde olsun" diye kapı dışarı ederek, kıçına da bir de şamar indiriverirdi. Badehu Mâryâm Dudu ile bir nikâh kıyarak onun kocası oluverirdi.

Ağavni- Bu kadar kolay ha?

Ben- Öyle ya. Vuku bulan akd, en ciddi bir mukaveledir. Şartı da iffet üzerine mebnîdir. Şartın fıkdanı hâlinde âkıdinden mutazarrır olanı derhal akdi fesh eder.

Refet- Halbuki Antuvan Kolariyo'nun yerinde ben olsaydım o yüzsüz karıyı inadıma tatlik dahi etmezdim. Hürriyetini niçin eline vereyim? Murdar varsın sürünsün. Bir nikâh da Mâryâm Dudu ile kıyar, kendisinden mütevellid olan sulb-i sahîh kızımı veled-i gayr-i meşrû olmak şeyninden kurtarırdım.

Siranuş- Novart hâla zevceniz olduğu hâlde ha?

Ben- Öyle ya. Bir Novart değil, daha üç zevcesi olduğu hâlde bile Mâryâm'ı dördüncü ittihaz edebilirdi.

Ağavni- Bir kere bağlandık diye, bir daha her kepâzeliğe katlanarak, çözülmemektense vallahi bu pek âlâdır.

Ben- Şerâit-i şer'iyyesi dahilinde suistimale uğratılmamak hükmüyle hakikaten kanunun bundan âlâsı tasavvur bile olamaz.

Sıra yine müsveddenin alt tarafını okumağa geldi. Bervech-i âti okudum:

"Yirmi bir yaşını bekliyordu. Yirmi bir yaşını. Bunu "l' heure de délivrance" (l'ör dö dölivrans) yani sâat-i halâs diye bekliyordu. Cemiyyet-i medeniyyenin kendisini evlâd-ı gayr-ı meşrûadan addederek ebedî bir hakaretten affetmeyeceğinden dolayı zaten cemiyyet-i medeniyyeye küskün olduğu gibi, muhtariyetini yirmi bir yaşına kadar kendisinden dirîğ ettiğinden dolayı da buğzunu tezyit eyliyordu. Bu güzel feylesofun zihninden neler geçerdi neler ki, hepsi yazılacak olsa bir mecmua-i garîbe vücuda gelir. Fakat biz bu mecmua-ı garîbeyi tahsin ederlerden olamayız."

"Pek çok muharrirler, rahibeler manastırlarına, böyle kız pansiyonlarına romancılık fikr-i tecessüsünü sevk ederek ne yaman romanlar için oralarını zemin ittihaz etmişlerdir. Bunların pek çoğu kâzibâne hayâl-i mahzdan ibarettir. Pek çoğunda da derece-i müfrîte ve müthişede mübalâğalar irtikâp olunmuştur. Fakat bazı cihetleri büsbütün de yalan değildir. Doğrudur. Hakîkat-ı mahzâdır. Hatta Madam C....'nin pansiyonu dahilin-

de de bu yoldaki hakiki ve tabiî romanlardan hiçbirisi geçmemiştir diye iddia olunamaz. Pek muhtemeldir ki geçmiş olsun. Daha ziyade muhtemeldir ki o romanlardan birinin ve belki birkaçının kahramanı da bizim yetime bulunsun. Zira mütehassis bir kız için yirmi bir yaşına kadar mahpusiyet, kolaylıkla katlanabilecek beliyyattan değildir. Ancak hikâyemizin bu cihetinde tasrihata girişmek bizce matlup ve mültezim değildir."

"Bir gün oldu ki bizim yetime sandığını, çantasını filânını en alt katın merdiveni aşağısına, yani sokak kapısı mukabiline indirttip, bir de hamal çağırttı. Badehu şapkasını giyip, paltosunu koluna takarak, şemsiyesini eline alarak Madam C...'nin nezdine gitti. Dedi ki:

"-Adiyö madam."

"-Aa. Nereye kızım?"

"-Bu gün rüşt kanunu eyyamının birincisine girdim. Yıllarca müddetten beri muntazır olduğum rûz-ı serbestîye girdim. Beş senedir sizden gördüğüm lütf ve terbiyeye ilâ âhiri'l-ömr minnettar kalacağım. Fakat bugünden bed' ile kendi istediğim gibi yaşayacağım."

"Bîçare muallimede bir hayret. Hayret ama ne faydası olacak? Yetimenin. Hayır, hata ediyoruz. Bu günden bed' ile reşide oldu. Reşidenin sözü uzatmağa da zamanı yok. Muhterem kocakarı ile kucaklaşarak veda eyledi. O anda gözlerinden birkaç damla yaş dahi tereşşuh ettiyse de, eşk-i teessür olmalarından ziyade, eşk-i şâdî olmalarına inanılabilirdi."

"Kapıdan çıkıp hamalı önüne kattı. Doğruca... hoteline gidip, en güzel oda hangisi ise kendisine açılmasını emr etti. Bakınız Matmazelde emr-i maîşetce acemilik var mı? O kadar zaman okumuş?"

"Odayı açtırıp eşyasını bıraktıktan sonra bir araba celb ederek kendisini doğruca İtalya kançılaryasına sevk ettirdi. Rüştünü orada da iddia ve "akte de naissance", yani vilâdet varakası ve pasaport ibrazıyla müddeasını ispat eyledi. Servetinin kendisine iâdesi için iktiza eden muâmelât-ı resmiyye tabiî o

anda icra olunamaz ya. Fakat o andan itibaren harekât ve sekenatındaki muhtariyeti kançılaryaca dahi müsellem olduğu cevabını alıp kapıdan çıktı. Yine arabasına binip hoteldeki odasına gelirken, vilâdet varakasıyla pasaportunu cayır cayır yırtarak, fakat parçalarını pencereden dışarıya atıp da enzâr-ı nâsı celb etmemiş olmak için cebine tıktı. Kendi kendisine dedi ki:"

"Bunlar da benim için mukayyetlik demektir. İtalya tâbiiyyeti demek ne oluyor? Babam Antuvan Kolariyo'nun bile terk-i vatan etmesi üzerinden kırk yıl geçmiş. Hem, bu kavânîn-i medeniyye beni kendi babamın kızı tanımadığı hâlde neden İtalyan olacakmışım? Ben, Mâryâm'ın kızı Ağavni'yim."

VIII

Sanki bu yetimenin, yani yeni reşidenin bizim sarışın güzel, bizim Ağavni olduğunu şimdiye kadar karilerimiz anlamamışlar mıdır ki, kızın son sözü olarak "Ben. Mâryâm'ın kızı Ağavni'yim." demesi üzerine dûçâr-ı istiğrâb olmuş bulunsunlar.

Velev ki bilmiyorlarmış da müteaccip kalmışlar! O taaccüp birkaç saniye bile devam etmez. Biz işimize bakalım.

Müsveddeyi buraya kadar okuduğum zaman, Ağavni göğüs geçirmek nev'inden bir geniş nefes aldı. Güya l'ör dö dölivrans dediği sâat-i halâs bu anda hulûl etmiş gibi yerinden davranıp, oturduğu sandalyesi üzerindeki vaziyetini bir kat daha tahkim ile, gülerek ve baş ile bizi selâmlayarak, bir tavr-ı işvebazâne ile dedi ki:

- Evet. İşte o ismi mezkûr olan zat ben cariyenizdir. Fakat bugünden bed' ile ta Refet Bey ile akd-ı muâhede ettiğimiz güne kadarki tercüme-i hâlimin meskûtün anh bırakılmasını rica ederim.

Siranuş- Neden?

Ağavni- Bari sen sorma, a sevgilim.

Refet- Ben de sorarım. Neden?

Ağavni- Oo. Hücum çoğaldı. Pekâlâ, sebebini de söyleyeyim. O günden bed' ile istihsal etmiş olduğum hürriyetten memnun kalamadım da ondan. O maîşet-i ahrârâneyi düşündükçe hâlâ tüylerim ürperiyor da ondan. Kendimi o hâlde görüyorum zannı bile beni kendimden tenfir ediyor, iğrendiriyor da onun için.

Siranuş ve Refet, üçümüz de birbirimizin yüzümüze bakışa kaldık. Kızcağız bu sözleri bittedriç öyle bir sûret-i mehîbe ile söyledi ki heybetinin tesirinden bir zamana kadar üçümüz de dona kaldık.

Halbuki ben, Ağavni'nin, ta Refet ile akd-i muâhede edinceye kadar devam eylediği maîşet-i serbâzâneyi etrafıyla. ananesiyle yazmıştım. Ağavni bu yazdıklarımı okumağa kat'iyen müsaade vermediği gibi, bir zaman gelip de şu romanı neşr edecek olursam, bu bahsin neşrine kat'a me'zun olmayacağımı da pek ciddi bir surette ileriye sürdü.

Kıssadan maksad hisse olduğunu ve bu misillü vukuatın kıraati, kariler için müstelzim-i ibret olacağını anlatmak istedim. Dedi ki:

- Maksad ibret değil mi? İşte, asıl benim şu hâlimden ibret alsınlar. Düşünsünler ki o maîşet-i serbâzâne denilen şey bilâhere mürtekibini yadından, tezkârından bile müteellim eyleyen bir musîbet-i müellimedir. Bir felâket-i mülevveseşdir. Mütalâa-ı hikâyattan ibret arayanlar için yalnız bu kadarını düşünmek kâfidir.

Kadıncağızın bu sözü bana ziyadesiyle tesir eyledi. Kendisine hak verdim. Fakat Refet biraz anûdâne davrandı. Dedi ki:

-Ama senin ömrünün o kısmına benim de taallukum vardır. Şu ben, sana o kadar musallat olduğum hâlde, bana ram olmayışın, isterim ki bu kitaba girsin, Ağavni. Zira bundan da senin için bir büyüklük vardır. Hem bana meylin varmış, hem servetimi mahveden sen olmayasın ve bana meylin paramdan dolayı olduğunu ben zann etmeyeyim diye meylini ketm etmişsin, cebr-i nefs eylemişsin. O zaman senin hâlinde bulunan bir kız için bu hâl büyüklüktür, Ağavni.

Ağavni- Büyüklük de olsa istemem, küçüklük de olsa istemem. Kadınlara "saçı uzun, aklı kısa" derler. Pek doğru bir sözdür. Nisvandan pek çoğu mücerret saçları uzun akılları kısa olduğu için, o birtakım esafilin muâşeret-i mülevvenesi ne müthiş, ne müstekreh olduğunu takdir edemeyerek kendilerini o girdâb-ı belâya takrib edecek, hatta muhakkakan düşürecek olan mukaddemât-ı iğfâle karşı mukavemet gösterememektedirler. O maîşet-i sefihâneye insan bir kere duçar oldu mu? Gûnagûn sui istimalât ile sıhhati de muhtell olmağa, dişleri çürümeğe, sesi kısılmağa başladı mı, artık uzun saçları da dökülerek, saçları kısaldıkça aklı uzamağa başlıyor. Yemin ederim, temin ederim ki o esafilin kâffesi o murdar, mülevves maişetten nedâmet-i külliyye ve kat'iyye ile nadimdirler de mahza birer Refet bulamadıkları, birer kahramanın kudret-i gâlibesiyle halâs edilemedikleri, birer civanmerdin cenâh-ı himâyesi altına sokulup sığınamadıkları için kurtulamıyorlar...

Zavallı kadıncağızın bu son kelimeleri gayet ihtizazlı bir sada ile söylenmeğe başlanmıştı. Sesteki ihtizaz arttıkça arttı. Sözün sonlarına doğru sadalık hâlinden çıkıp "hırıltı" denilebilecek bir suret peyda eyledi. Nihayet kadına bir hafakan geldi. Bereket versin ki onu takip eden bir bükâ-yı şedîd zavallı Ağavni'ye nefes aldırabildi. İki gözlerinden seyl-i belâ gibi yaş boşandığı hâlde yerinden fırlayarak ve Refet Bey'e dönerek dedi ki:

- Refet. Refet. Şu dizlerin üzerine kapanarak yalvardığım gün söylediğim sözlerdeki ciddiyetin derecesini acaba şimdi olsun takdir edebildin mi?

Of. Kadıncağızın bu hâli bana da tesir etti. Gözlerimin yaşarmasını meniçin dudaklarımı ısırmaktan morartmak derecelerine vardırıyordum.

Refet bittabi benden daha ziyade mütessir oldu. Ağavni'nin elini alıp kemâl-i ta'zîm ile sıkarak, öperek dedi ki:

- Ağavni. Emin ol ki şu andaki inanışım, takdir edişim, o zamankinden zerre kadar ziyade değildir. O zaman bana söylediğin sözdeki ciddiyyet-i merdâneye ezdil ü can inanmamış olsaydım, teklifini kabul mü ederdim? Aç, çıplak, serseri, ser-

gerdan, yersiz, yurtsuz, validem ve baba dostlarım tarafından metrük, merdut gezmek sürünmek bence pek makbul olabilirdi de bir aşüftenin mağlûb-ı eltâfı olmak mümkün değil kibrime, azametime yedirilemezdi.

Bir tavr-ı tehâlük-i kahramânâne ile birbirine sarıldılar, öpüştüler. Ağavni hâlâ gözü yaşlı olarak bana dönüp dedi ki:

- Gazeteci efendi, gazeteci efendi. Gördüğünüz şu hâller üzerine şaşırıp kalmayınız. Şu noktayı pek büyük bir ehemmiyetle düşününüz ki Refet'in beni tahlisi bir tahlîs-i nisbîdir. Kısmen bir tahlistir. Ben Refet'in nesiyim? Zevcesi mi? Heyhat. Yarın Refet benden yüz çeviriverecek olsa kendi üzerinde ne hakkım vardır ki yakasına sarılayım da "Beni terk etme Refet. Beni tekrar o câh-ı levse düşürme. Düşüremezsin. Terk edemezsin. Sen, beni terk etsen, şu hakka istinaden ben seni terk etmem." diyebileyim. Fakat benim için tahâret-i külliyye bahtiyarlığına avdet ve vusûl ne kadar uzak. Ben, işte o tasrih etmemenizi rica eylediğim maîşet-i mülevves-i serbâzâne ile kendimi, kadınlık için "pâk-dâmenlik" denilen ve bir kere Hak teâlâ hazretleri tarafından inayet ve ihsan buyurulduktan sonra, zerre kadar bir hata ile bir kere de muhtell olunca bir daha tekerrürü kabil olamayan nimetten bilkülliye mahrum bırakmışım. Hiç olmazsa bu kadarcık bir halâsı da halâs-ı tamâm derecesinde telakki ediyorum.

Ağavni'nin adem-i müsaadesi üzerine maîşet-i serbâzânesi hakkında yazmış olduğum kâğıtları birer birer çizmeğe başladım. Aradan çıkan sözlerden sonra yukarı taraftaki sözlerin nihayetiyle, aşağı taraftaki sözlerin iptidasını birbirine bağlamak için icap eden tamirata giriştim.

Fakat çizdiğim yazılar çıkarıldıktan sonra sözün alt tarafında birşey kalmadı. Yalnız Ağavni'nin Refet'le muâhede-i mezkûre-i akdi ve ondan sonra hakikaten islâh-ı nefs etmiş bir nadime gibi maişeti meselesi kaldı.

Ben, bu iştigaldeyken Siranuş ve Refet ve Ağavni arasında muhavere hâlâ devam eyliyordu. Hatta, Ağavni'nin sözleri Refet'ten ziyade Siranuş'a tesir etmiş gibi görünüyordu. Çehre-

sinde tebessüm zaten pek nadir görülerek, mahzuniyet ve mükedderiyet hâl-i tabiîsi ve dâimîsi olan Siranuş, bu anda bir kat daha mahzun ve mükedder görünüyordu. Gâh Ağavni'ye gâh Refet'e o güzel iri ve kara gözlerini tahvil ettikçe dalıp giderek bir müddet kendini alamıyordu. Kendisine sual varit oldukça, nevbet-i kelâm kendisine geldikçe söz söylüyordu. Ama zihni mutlaka başka şeylerle meşgul olduğu da anlaşılıyordu.

O sırada kuşluk taamı vakti geldi. Ben yazı işini, onlar muhavereyi bırakarak cümleten sofraya oturuldu. Esnâ-yı taâmda bu hanenin usûl-i idâre ve muaşeretine dair bir sohbet açıldı.

Frenklerin "mezon möble" (maison meüble), yani hâne-i mefrûş dedikleri kirahanelerden olup, odaları ayrı ayrı icar olunduğunu daha ilk gününden beri anlamıştık ya? Müstecirlerin kâffesi kendi hâlinde şâyân-ı emniyyet, şâyeste-i hürmet zevattan olduklarını ve öyle komşuluğu tecviz olunamayacak kimselerin kabul olunmadıkları ve müstecirlerin nev'ama yekdiğerine kefalet göstererek onların kabul etmedikleri yeni kiracıyı, hane sahibinin de kabul etmediğini filânı da anladık.

İş mutbak hususuna geldikte Refet dedi ki:

- Mutbak doğrudan doğruya aşçının idaresindedir. Müstecirlerin bazısı abonedir. Bazıları da akşam sabah sırasıyla burada taam etmezlerse de, akşam için daha sabahtan emir verdikleri surette akşam taamlarını hazır bulurlar. Bazı fevkalâde sofralar tertibi lâzım gelirse, kezalik yedi sekiz saat evvel aşçıya haber verilmek lâzım gelir. Fiyatı şikayete şayan derecede değildir. Alelâde kuşluk taamları iki buçuk ve akşam taamları için dört frank alır ki, geçen akşam bulunduğunuz akşam taamı dört kişilik olarak on altı franga pahalı bulunamaz.

Vakıa o taam on altı franga pahalı addolunamazdı. Bu günkü kuşluk dahi on franga hiç pahalı addolunamaz. Yalnız temizliğine değer.

Bu açılan lâkırdı üzerine bence öteden beri hâlli lâzım gelen bir meseleyi de hâlle mukaddime olmak üzere sordum ki:

- Ey, burada müstecir olmayan birisi bir yemek ısmarlayacak olsa?

Refet- Hiç vukuu yoktur. Hem burası umumi lokanta hükmünde de değildir.

Ben- Hayır, onu demek istemiyorum. Mesela buranın müstecirleriyle münasebeti olan bir adam, yine buradaki dostlarına bir ziyafet verecek olsa?

Refet- Ha. O da müstecirlerden addolunur.

Ben- Demek, ki mümkündür? Aşçı da o arzuyu redd etmez, dostları da, değil mi?

Refet- Hay hay.

Bu son cevâb-ı tasdîki verirken kadınların da yüzüne bakıp cümlesi meramımı anlamış bulundukları cihetle gülümseyerek tasdik eylediler.

Taamdan sonra müsveddenin bakıyesini de okudum. Evvelce dahi dediğim veçhile, bu dahi Ağavni'nin Refet'le ittifâk ve ittihâd eyleyerek ıslâh-ı nefse muvaffakıyetiyle beraber, Refet'i Seyyit Mehmet Numan'a kabul ettirmesinden ve onun da ahvalini tashih ve islaha himmet eylemesinden ibaretti.

Karilerimiz tahattur ederler ki Ağavni'nin Refet'i Seyyit Mehmet Numan nezdine göndermekle vesatetine müracaat eylediği zat Karnik namında birisidir. Bunu Refet'in husûsiyât-ı hâline dair verdiğimiz malûmat miyanında zikr eylemiştik. Keyfiyetin daha izahlıcası şimdi okumakta bulunduğum müsveddedeydi.

Birkaç satırlık yer okudukça müstemilerin yüzlerine bakmak ve tahsin ve adem-i tahsînlerini tavırlarından anlamağa çalışmak her kariin ahvâl-i tabiîyyesindendir.Bense eserimin cümleden ziyade, Siranuş tarafından beğenilmesi arzusunda bulunduğumdan, hemen her defa satırlar üzerinden kaldırdığım gözleri Siranuş'a tevcih eyliyordum. Eserin, kendisinde hâsıl eylediği tesiratı da kemâl-i dikkatle muâyene ediyordum.

Hikâyenin sırası Karnik'e geldikte, Siranuş'un hâlinde âsâr-ı azab nümayan olmağa başladı. Birçok alâyim, bu dilber-i

esmeri Şirket-i Hayriyye vapurunda ilk gördüğüm günkü hâle takrib eyliyordu.

Sebep ve hikmeti belki karilerimizde meçhulse de bence meçhul değildir. Derhal kendilerine haber verebilirim ki Şirket-i Hayriyye vapurunda gadrinden, hiyanetinden bahsolunan herif işte bu Karnik'tir. Bizim müsveddelerde dahi Karnik'in zikri mürur etmeğe başlar da Siranuş gazaplanmaz olur mu?

Fakat ben, henüz Karnik bahsini tamamiyle okuyup bitirmemiş olduğum bir zamanda Ağavni, kendisinde pek nadir görülen ciddiyet tavrıyla Siranuş'a dönerek dedi ki:

- Sen, o sırada Karnik'i benden kıskanırdın değil mi?

Siranuş- (Kemal-i nefretle) Allah belâsını versin. Bırakınız şu habisi. Bir kere ismi zikr olundu mu yılan gibi kırka kadar varır.

Ağavni- Hayır, hayır. Seni bir sırra daha vâkıf edeceğim. O zaman sana teminat verirdim de inanmamak isterdin. Değil mi?

Siranuş-Bırak dedim a.

Ağavni- Bırakamam. Madem ki bir muharrir karşısında bulunuyoruz, madem ki her şey ahlâfa yadigâr olmak üzere sahâyif-i matbûaya sebt edilecek, asıl bu sır kaydolunmalıdır. Onun da sırası tamam şimdidir. Yalnız senin değil, Refet'in de bilmediği bir şey!

Refet-Öyleyse söyle bakalım, o nasıl şeymiş?

Ağavni- Ne olacak? İşte o Karnik, babam Antonyo Kolariyo'nun zevcesi Novart'tan doğan ilk çocuğudur.

Siranuş- Aman ya Rab!!

Refet- Acayip.

Ben- Gerçek ne garip sır.

Şu üç söz üçümüzün ağızından bir anda çıktı. Hepimiz birbirimizin yüzümüze bakışa kaldık.

IX

Bizdeki hayret zail olduktan sonra Matmazel Ağavni:

- Hikâyenin sûret-i cereyânından anlaşılmıştır ki hâl-i tufûletimizde Novart'ın çocuklarıyla hiç görüştüğümüz olmamıştır. Onlarla bizim aramız zaten açıldıkça açılmış bulunmaktan fazla, ben... rahibelerinin ve muahharen Madam C....'nin pansiyonlarına girince onlarla görüşmek imkânı büsbütün ortadan kalkmıştı.

Mukaddimesiyle meselenin bu cihetini de izaha başladı.

Ağavni için, dünyada, Kolariyozadeler namına mensup bir erkek ve bir kız bulunduğu bilkülliye meçhulattan değilmiş. Validesi Mâryâm, kızı ile görüştükçe her hâli hikâye ve tefhim eylediği gibi, bunları da zikreylemişmiş. Ancak on iki yaşına kadar bir çocuğun bellediği şeyleri vakıa bir vesîle-i tahattur sudûru üzerine derhal hatırına gelebilecekleri derkâr olmakla beraber o vesîle-i tahattur sâdır olmadıkça nesyen mensiyâ hükmüne gireceği de tabiîyyât-ı beşeriyyedendir.

Hele Madam C..'nın pansiyonuna gelerek kendi akran ve daha büyük kızlarla cihanın maddî, mânevi maişetine, safasına, cefasına dair feylesofluklara koyulduktan ve alel-husus bu pansiyondan çıkarak vur patlasın, çal oynasın âlemlerine daldıktan sonra Ağavni'nin hatırına babasının zevcesi tarafından dahl-i peder vaki olmaksızın doğmuş iki mahluk mu kalacak? Ağavni, kendi validesini bile unutmak derecelerine gelmiş.

Bir aralık âlem-i sefâhat ve sefaletten Karnik namında bir adama rast gelmiş. Ne güzel ne çirkin, ne iyi ne fena, ne âlim ne cahil. Pek mutavassıt, pek sade bir Karnik.

O zamanlar Ağavni sefahat-perestân âleminin en bâlâ-pervâz kibâr-ı meşâhirinden bulunmak hasebiyle, kendisiyle ilk muarefe peyda edenler, hatta kendini yalnız şöylece görenler, bu kadının kim olduğunu, nereden türediğini tahkike mecbur oldukları gibi, o mecburiyet Karnik'e de gelmiş.

Ağavni'nin gereği gibi hâli vakti yolunda bir sefih olması ve o servetin kendisine bir peder-i tabiî tarafından terk edilmiş

bulunması filâni öteden beri havâs-ı aşinâları meyânında ağızdan kulağa intikal edegeldiğinden, bu hikâye Karnik'e de nakledilmiş. Karnik'in, hikâyeyi sair müstemilere kıyas olunamayacak bir ehemmiyetle istimaı tabiîdir. Bir de Ağavni'nin pederi tabiîsi Antuvan Kolariyo namında, ta yirmi, yirmi beş sene evvel vefat etmiş bir adam olduğunu da dermiyan eylemeleri üzerine Karnik'in nazar-ı ehemmiyeti bir kat daha açılarak, Ağavni ile serien bir takarrup husulüne gayret etmiş.

Nihayet, bir gün sırasını düşürerek:

- Matmazel, biz, sizinle kardeşmişiz de haberimiz yok.

Diye, bir mukaddime ile kendisinin kim olduğunu Ağavni'ye hikâye ve tefhim eylemiş. Fakat Ağavni için bu inkişâf-ı esrârın bahusus, o zamana göre ne ehemmiyeti olacak? Sarışın şuh-mîzâc dilber, bir sürekli kahkaha koparıp:

- Aman ya Rab!. Ne ciddi kardeşlik. Ne seni doğuran valide validemdir, ne seni tevlit eden peder pederim. Ebeveynden hiçbirisince aramızda münasebet yok.

Diye, Karnik'in burnuna gülüvermiş. Karnik, kendi tevellüdü emrindeki esrara âdeta vâkıf değilmiş. Validesinin hâlinden ebediyen mahcubsa da, peder ciheti meçhulmuş. Ağavni'nin bu sözünden müteaccip kalarak:

- Matmazel. Bu işi hafifmeşrebane bir kahkaha ile ehemmiyetinden iskat edilebilecek işlerden değildir.

Diye kendisi, Antuvan Kolariyo'nun veled-i meşrûu ve Ağavni dahi veled-i gayr-i meşrûu olduklarını ve fakat bu meşrûiyet ve gayr-i meşrûiyyet kilisece muteber bir tabirden ibaret bulunduğunu ve hakîkat-i hâldeyse ikisi öz vâhid kardeş sayılacaklarını anlatmağa çalışmış. Halbuki Ağavni, Karnik'in bu sözlerini kemâl-i istihzâ ile bâde'l-istimâ' Novart ile Antuvan Kolariyo arasındaki münasebeti kendi validesi Mâryâm'dan işittiği dereceye biraz da kendi intikadât-ı müstehziyânesini katarak, ananesiyle anlatınca, Karnik mebhûr ve mütehayyir bir hâlde boynunu eğivermiş.

Vakıa bir Ağavni'nin bu yoldaki hikâyesinden dolayı Karnik hiç de mağlûp olmayabilirdi. Ancak Ağavni, bu komedya, vaktiyle Beyoğlu'nda herkesin lisanında dönmüş dolaşmış olduğu gibi, buna vâkıf olanların pek çoğu hâlâ da berhayat bulunduklarını ihtar eylediği gibi, Karnik dahi validesinin ne hâlde bulunduğunu bilmez olmadığından ve mini mini elleriyle her geçe başka türlü misafirlere hizmet edişi hâlâ hatırında, hâlâ gözünün önünde bulunduğundan, işte Karnik'e asıl boyun eğdiren şey bu hatıra ve onun muktezası olan mahcubiyet olmuş.

Bununla beraber Ağavni, Karnik'i bir zararsız adam görmüş. Şu dünyada büsbütün kimsesiz olmaktansa, böyle sümme't-tedârik bir biraderin hemşiresi olmağı müreccah görmek istemişse de, ortaya yeniden öyle bir uhuvvet çıkarmak ikisinin de teceddüdünü istemeyecekleri hikâyatın teceddüt ve tekerrürünü istilzam eyleyeceğinden, bu sırrın, ikisi arasında mektum kalmasına kat'iyen karar vermişler. Yalnız aralarında bir râbıta-ı muhibbâne bulunmasını kâfi görmüşler.

Karnik, bu rabıtadan pek memnun kalmış. Zira, para denilen şey Karnik'in cebinde bol bol şıkırdamadığından, Ağavni tarafından aralıkta bir estirilen imdatlar pek ziyade işine yararmış. Karnik ile Siranuş arasında uzaktan uzağa başlayan münasebet bittedriç takarrup ve teeeyyüt eyledikçe, Siranuş'un, Karnik'i Ağavni'den kıskanması da işte böyle aralıkta bir harçlık ile de Karnik'in hatırı sorulmasına vukuf peyda eylemesinden neşet etmiş.

Biz, Karnik ve Siranuş ve Ağavni arasındaki bu mesele ve münasebeti sırası gelince mahall-i mahsûsunda tafsil edeceğimizden, bugün, şurada, okumakta bulunduğumuz müsveddelere bunu zaten yazmamıştık. Yalnız Karnik ile olan uhuvvet-i garîbesini, Ağavni'nin şimdi meydana koyması, yine burada kayıt ve işarete lâyık olduğu için o keyfiyeti müsveddemize ilâve eylemiştik.

Karnik ile sûret-i mülâkatını, Ağavni hikâye edip bitirdikten sonra ben dedim ki:

- Novart ile çocuklarının hâllerini Madam Siranuş ve Refet Bey biliyorlarsa diyeceğim yoktur. Fakat biz, onların hikâyesini meskût bıraktık ki yazacağımız romanda karilerimiz onları da derhâtır edeceklerdir. İşin bu cihetini noksan bırakmamalıyız.

Siranuş- Evet, evet. Hikâyenin bu ciheti de izah olunmazsa, yeri boş kalmış olur.

Ağavni- İşin bu ciheti Siranuş'un da Refet'in de malûmudur. Yalnız....

Siranuş- Hayır, benim malûmum değildir. Karnik'in sûret-i neş'eti bence son vakitlere kadar meçhul kalmıştır.

Refet- Benim de malûmum değildir. Ben, Karnik'i miras yediliğim esnasında hiç görmedim. Sen, onunla olan münasebetini herkesten saklardın. Nihayet, beni Seyyit Mehmet Numan'a getirdiği zaman ilk defa olarak gördüm. Ondan sonra da kimin nesi ve nasıl adam olduğunu tahkike ihtiyaç hissetmedim. Hissedecek kadar zaman olmadı değilse de Karnik'i burada, senin yanında gördüğüm derecesiyle tanımaktan ziyadesine ne lüzumum olabilir. Seyyit Mehmet Numan'ın mağazasında da, o da benim gibi bir hizmetkâr. Umûr-ı me'mûremizden başka bir şeyden dolayı aramızda münasebet olamamıştır.

Ağavni- Pekâlâ. Bu tafsilât ile yorulmağa da ihtiyaç yok. Zaten işin o kadar ehemmiyeti de görülemez. İşte, hikâye edeyim de dinleyiniz:

Kocasından ayrıldıktan sonra Novart'ın istediği gibi yaşamasına hiçbir mani kalmamıştı. Kocasının verdiği aylık olmasa bile Novart en şık, en âlâ moda bir madam gibi yaşayabilirdi. Hele kocası vefat ettikten sonra kendisine intikal eden nısf-ı servet ile Novart "grand şık" derecesine varmaktan da geri durmadı. Böyle grand şıkların salonunda kumar dahi oynamak lâzım geleceğinden Novart'ın şaşaası Beyoğlu'nu doldurmuştu.

O zaman kocasının vasiyetini icra için değil, mahza çocukları yanından def için bir pansiyona göndermişti. Novart'ın bu

şıklığı bir buçuk iki sene kadar devam edebildi. Çocuklar dahi o müddet zarfında ne öğrenebildilerse heman onunla kaldılar.

İsrafât ve sefâhât-ı sâireden ziyade Novart'ı asıl kumar yıktı. Gâh kazanıp, gâh kaybediyorduysa da, kazançlar hemen keseye girmeksizin istihlâk ve ısraf ediliverdikleri hâlde, ziyanlar, bir daha avdet etmemek üzere keseden çıktıklarından, günün birisinde Novart Dudu parasız kaldığı gibi, borçlarının yekûnuna nispetle hane eşyası da yüzde iki mertebesinde görülemedi.

Nihayet dayinler tarafından haciz olunan eşya müzayedeye konularak, Novart, bir bohçasıyla kapıdan dışarıya çıktı. Badema pansiyonlara kim ücret verebilecek? İki çocuğunu da yanına alarak Parmakkapı sokağında bir haneye sokuldu. Novart'ın ondan sonraki maişeti, benim serbazlık zamanıma da benzeyemedi. Ben, o sefahat âleminin prensesi sayıldığım hâlde, Novart, beslemesi sayılmamak derecesine düştü. Birkaç hastalık geçirdi. Nihayet bir tanesi ağzını, burnunu, dudaklarını çürütüp dökmek mertebe-i müthîşesine vararak, o hırçın karı ispitalyada helâk oldu gitti.

Novart öldüğü zaman, Karnik on üç yaşından ziyadeymiş. Hemşiresi Takuhi, kendisinden bir buçuk yaş kadar küçükmüş. Onu, bir familya nezdinde beslemeliğe almışlar. O familyanın erkeği, Karnik'i de Seyyit Mehmet Numan'ın yanına yanaştırmış.

Karnik, o zamandan beri Seyyit Mehmet Numan'ın yanından ayrılmamış. Gençlik hasebiyle birçok muayyipten kendisini kurtaramamışsa da, büsbütün de erâzilden add olunamayarak, bir tacir mağazasında alınabilen terbiye ile her hâlde işe yarar bir adam olmuş. Bu ciheti malûmunuzdur.

Takuhi'ye gelince: On bir, on iki yaşından bed' ile Beyoğlu'nda beslemeliğe çıkan öksüz kızların ahvali ne olursa, Takuhi'nin hâli de öyle olmuş. Yani, büyüyüp meydan aldığı zaman madaması, kendisini kocasından kıskanmağa başlayıp, bir aralık, hasedini haklı gösterecek müşahedatın da tekerrürü

üzerine, kocasına bir şey yapamayan madam, intikamını beslenmeden almak için kapıdan dışarıya uğratmış.

Bu misillü kızlar nereye giderler? En uslusu, en akıllısı, şuraya buraya besleme kapılandırmağa dellalık eden kocakarılara, değil mi? Takuhi dahi işte bu en uslu ve akıllı takımdan add olunmuşsa da bademe hiçbir kapıda uzun uzadıya dikiş tuttturamayarak, bazısından "eli uzun", bazısından "pek aşüfte" gibi mahkûmiyetlerle tard olunmağa başlanmış.

Filvaki ikinci sûret-i mahkûmiyyet Takuhi için daha doğru olup, iki defa iskat-ı cenînden sonra, üçüncüsünden maharetsiz bir ebe karıya düştüğünden, cenini düşüreyim derken kendisini mezara düşürüvermiş.

Şu Takuhi hikâyesi hepimizi müteessir etti. "Vah. Vah. Vah." edât-ı teessürü hepimizin ağzından bir hayli defalar tekerrür eyledi.

Şu Beyoğlu ne yaman memlekettir. Avrupa romancıları Paris'e göz dikmişlerdir ama bizim Beyoğlu, birçok cihetlerce Paris'ten de yamandır. Hangi tarafına bakılsa bir roman görülür. Hangi adama tesadüf edilse, mutlaka bir romana taalluku vardır. O romanların da ağlebi, insana inşirah verecek surette değil, insanı dilhun edecek surettedir.

Frenk ukalâsı, bizdeki esareti muâheze ederler ha? "Esaret" kelimesindeki hüküm, bizim maişet-i İslâmiyemiz âleminin neresinde görülmüştür? Hangi cariye esaretten dolayı dûçâr-ı sefâlet olmuştur? İçlerinde kaç tanesi kocasız kalmağa mahkûmdur? Bilâkis bizdeki cariyelerin ev bark, çoluk çocuk sahibi olmak yüzünden nail olageldikleri bahtiyarlık, Beyoğlu'nca değme nîk-baht familya kızlarında bile görülemiyor.

Hele cariye istihdamını tervîc-i esârettir diye redd ederek, beslemeler istihdamını, muvâfık-ı medeniyyettir diye kabul eyleyen alafrangalık âleminin, besleme bîçareleri meyânında kendisini o sefaletten kurtarabilip de ev bark sahibi olabilenleri güç tahattur edilebilecek, parmakla sayılacak kadar nevadirdendir. Bunların birtakımı Karnik'in hemşiresi Takuhi ve bir çoğu validesi Novart'a peyrev olup, bir çoğu da sefalet

âlemlerinde sürüne sürüne yakasını pençe-i vereme vererek eriyip gitmektedir.

Bir ehl-i dikkat, cariye istihdamı adet-i kadîme-i İslâmiyyesiyle, besleme istihdamı âdet-i cedîde-i Avrupaiyyesi arasındaki fark üzerine ciltler doldurabilir. Bunu okuyanların da âdet-i Avrupaiyye hakkındaki nefretleri futûr-i küllî mertebesine varır.

Marmara Adalı bir Rum dostum vardı. Bir gün hasbıhâl ve musahebet esnasında dedi ki:

- Beslemelik mi? İstanbul familyaları nezdinde birkaç sene beslemelik ederek, alacakları aylıkları biriktirip cihaz akçesi edinmek için vaktiyle bizim adadan İstanbul'a gelen birkaç kız nasılsa nâil-i emel olduklarından, Marmara'nın bütün fukara kızları bu tamayla İstanbul'a gelmeğe başlamışlar. Bir de dikkat edilmiş, görülmüş ki İstanbul'a gelenlerin yüzde on beşi vatana avdet ediyor. Seksen beşi İstanbul'da kalarak felâket ve sefâlet-i gunâ-gûn ile mahvolup gidiyor. Memlekete dönebilenlerin de ahlâkı, etvârı bozulmuş. Zevce olup da kocasına, valide olup da evladına hayrı olabilmek istidadlarından tecerrüt eylemiş. Azizim, nihayet tekmil ada ahalisi, ittifak ettik. Kiliselerde yeminlerle ahd ü peyman eyleyerek, bir daha beslemelik etmek için İstanbul'a kız gönderilmesine umum ahalide cevaz verilmesini karar-ı kat'î altına aldık. Eğer bu karar-ı kat'î olmasaydı bir zamana kadar Marmara ahalisinin mahvı bile mümkinâttan görülüyordu.

X

Bu gün saat sekiz buçuğa kadar Beyoğlu'nda kalındı. Mevcut müsvedde okunup bittikten ve icap eden tadilâtın hemen mümkün olabilenleri yapılarak, büyücekleri bilahare geniş zamanlarda yapılmak için kayd ve zapt edildikten maada, şu, içine girdiğimiz romanın aksâm-ı vecihât-ı sâiresine dair olarak da bir hayli malûmat alındı.

Bu gün cuma olup, Refet Bey'in tatil günü olduğundan, kendisi, Siranuş, Ağavni ile beraber Zincirlikuyu'ya doğru bir

gezinti yapmak için Beyoğlu'nda kaldı. Hatta bu gezintiye beni de teşrik etmek istediler. Tekliflerinde derece-i ibrâma da vardılar. İşlerim müsait olsaydı belki kabul ederdim. Fakat akşam üzeri de bir kere matbaaya uğramak mecburiyetini anlatıp, ellerinden kurtulabildim.

Gazetecilik hâli bu. Son havadisler, son telgraflar akşam üstü gelirler. İcmâl-i siyasî ne kadar geç yazılırsa, o kadar taze ve mühım olur.

Matbaada akşam vazifesini bade'l-ifa, onu beş geçe, vapurla Beykoz'a, evime geldim. Cuma akşamı, cumartesi gazetesini yapmış olduğumuzdan, ferdası cumartesi günü İstanbul'a inmeyeceğim gibi, ekseriya pazar günleri de biraz yazı gönderip inmemekte vasıl umûr-ı tahrîriyyenin en büyüğünü evimde, kitaplarım arasında görmek itiyadında bulunduğumdan, o akşam istirahat ve çoluğumla çocuğumla ülfet ve musahebet eyledikten sonra, ertesi sabah, dünkü müsveddeleri itmama başladım.

O müsvedât-ı mütemmime, işte, karilerimizin okumakta bulundukları sahifeler olduğunu ihtara hacet yoktur a. Roman tarz-ı tahrîrinde bir tuhaf turfanda olmak üzere bu kitabı da böyle yazmağı iltizam eylemişimdir.

Bu asır, bu devir, romancılıkta "tabiî" denilen tarzın mergubiyeti devridir. Vak'aları imkânına, hayalen bile yanaşılamayan hayalî romanlar nazar-ı rağbetten düşürülerek, âlem-i tabiîyyattan vekayi ve havâdis-i sahîhanın iktibasıyla roman yazılmasını istiyorlar.

Halbuki bir romancı için havâdis-i kâinâtı hariçten temaşa ve tetebbu' ile yazmak ne kadar tabiî olabilirse, o romancının havâdis-i mezkûre içine girerek ve eshâb-ı sergüzeşte karışarak, ona göre tasvîr-i efkâra girişmesi daha ziyade tabiî düşmez mi?

Tabiî denilen romanlar, bu yola dökülecek olsalar, eşhâs-ı vak'adan ağlebi ber-hayat bulunarak, romanlarda kendi kendilerini görürler. Sırlarını ketm etmeyebilecekleri dostlarına da bu romanlarda ihraz etmiş oldukları mevâkii irae ve ahbar eyleyebilirler. Binaenaleyh, roman dahi bir hikâyelik hâlından

çıkıp, âdeta cümlenin müşterek olduğu bir hasbıhâl suretine girer.

Cumartesi ve pazar günü evimde, müsveddeler üzerinde iktiza eden tadilâtı icra eyleyerek, eserimi bu yola dökebilmek için hayli uğraştım. Hayli güçlük çektim. Pekçok çizdim, bozdum. Çünkü bu tarz olan şeylere amili dahi, kendine alıştırıncaya kadar güçlük çekmek tabiîdir.

İntihâ-yı kitâb-ı sâlis

Kitâb-ı Râbi

SEYYİT MEHMET NUMAN

I

Şu hikâyede ilk sem'i dikkatimizi celb eden isim, bu Seyyit Mehmet Numan ismidir. Ondan sonraki mesmuât ve müşahedatımız dahi, Seyyit Mehmet Numan ismini nazar-ı ehemmiyetimizde büyülttükçe büyülterek, âdeta romanımıza ait umurun hemen kâffesi bir aralık Seyyit Mehmet Numan dâire-i hükmünde içtima derecesine varmıştır.

Bu zatın, Refet'ten dahi medih ve senasını işitiyordum. Yalnız medih ve senasını mı ya? Refet, Seyyit Mehmet Numan hakkındaki minnetdarlığını pek ziyade büyültüyordu. Baba dostu, hami, velinimet filân olduktan maada, kendisini âdeta mürşidi makamında tutuyordu.

Seyyit Mehmet Numan'la ben de görüşmek emeline düştüm. Bu emelimi Refet Bey'e açtığımda:

- Ah, ne âlâ olur. Âdeta bir antika görmüş olursun. Sen, Seyyit Mehmet Numan'ı görürsen, sanatın hasebiyle ondan ne kadar hükümler çıkarıp, kim bilir neler yazarsın.

Diye, memnuniyyet-i fevkalâde gösterdi. Hem dikkat buyuruluyor mu? Bizim Refet, muharrirlik sanatının ehemmiyetini de takdire başladı. Çend hafta mukaddem bizim sanatı arzuhâlcilikten ibaret zann eden zeki çocuk, şimdi Seyyit Mehmet Numan gibi bir antika adamı görürsem, sanatım hasebiyle, ondan ne hükümler çıkarıp, neler yazacağımı da takdire sevk-i zihin ediyor. Bunlar hep Matmazel Ağavni'nin irşadı, talimi, terbiyesi sayesinde müyesser olan terakkıyât-ı zihniyyedendir ama, bu irşadı telâkki için iktiza eden istidat dahi mükemmelen mevcut olmalıdır.

Arife yalnız bir işaret kâfidir, derler. Hakikaten pek doğru bir sözdür. Çünkü, o, arif olunca istidâd-ı Hudâ-dâdi ile işaret olunan noktayı pişgâh-ı nazar-ı tetebbûa çekerek arzen tûlen temhîdât-ı lâzime ile onu azim bir sâha-i hikmet ve hakîkate tahvil eder. İnsan arif olmadıktan sonra ise böyle bir tevsî'-i nazara muvaffak olamayacağından, kendisine her şeyi ayrı ayrı irae ve ihtar eyledikleri hâlde bile, bunların birkaçını bellerse, bir çoğunu unutarak, dibi delik küp gibi bir yandan doldurulduğu hâlde yine dolmak bilmez. "Anlayana sivri sinek sazdır, anlamayana davul zurna azdır" darbımeseli de işte bu hakikate mebnidir.

Neyse. Refet, Seyyit Mehmet Numan'la görüşmek hususundaki arzumu pek büyük bir memnuniyetle telâkki eylediyse de, bu mülâkata kendi delâleti hususunda müteredditt kaldı. Dedi ki:

- Efendiye olan münasebetim, âdeta bir velinimet ile bir bende arasındaki münasebet olduğunu sana anlatmıştım. Mülâkatınız için edeceğim delâlete evvelâ istizan etmeliyim. Bilistizan böyle bir harekete cesareti haddimin haricinde bulurum.

Bu istizanın umûr-ı tabiîyyeden olduğunu ben de teslim eyledim, hatta dedim ki:

- Birader. İstizan ve delâlet sence güç olacaksa, ben, Seyyit Mehmet Numan'la mülâkatı kendim de talep edebilirim. Seninle muarefem olduğu, efendi tarafından anlaşılmaması matlubun ise, anlatmamağa da muktedirim.

- Yok. Benim için bir şeref, pek büyük bir şeref olan muarefenizin efendi tarafından anlaşılması neden ihtirazımı mucip olsun? İftihar bile ederim.

- O hâlde, eğer münasip görürsen, bir mektup yazayım. Onu Seyyit Mehmet Numan'a sen götürüver. Bu suretle mülakat, talebine müştereken teşebbüs etmiş oluruz. Mektupda, aramızdaki muarefe ve münasebeti de zikr ederim.

- Hah. İşte bu daha âlâ olur.

Tercüman-ı Hakikat gazetesi matbaasına mahsus olan damgalı kâğıttan birisine bir mektup yazdım. "Yazdım" değil, yazdırdım. Çünkü bizim yazımız, nice yıllardan beri onu okumakta ünsiyet eylemiş olan mürettiplerden başka, olur olmaz karilerin kolayca okuyabilecekleri yazılardan değildir. Zavallı yazımız "hayru'l-hatt mayakre' " senasına pek az isbât-ı istihkak edebilir. Onun için hattımızla me'nus olmayanlara yazacağımız mektupları ekseriya arkadaşlardan yazısı güzel olanlara imlâ suretiyle yazdırırız. Seyyit Mehmet Numan'ın mektubunu da işte bu surette yazdırdık.

Mektubun hulâsası ticaret âlemince hiss-i şöhretiyle beraber, dostum Refet Bey'den de daima medh ü senasını işiterek, mülâkatına şöyle özendiğimden, böyle heveslendiğimden ibaretti. Refet'in mektubu götürmesinden iki saat sonra güzel giyinmiş bir uşak, cevabını getirdi. Hatta cevapnamesi, güzel, damgalı bir hususi kâğıt üzerine, gereği gibi dört lisan ile yazılmıştı ki, bizim erbâb-ı ticâretimiz erbâbında intizamın bu derecesi henüz taammüm ve teesnüs etmemiştir.

Seyyit Mehmet Numan cevapnamesinde, kendisi dahi aramızda bir muarefe husulü arzusunda bulunduğunu beyanla, cumadan maada herhangi gün arzu edersem, sabahın saat birinden, akşamın on birine kadar mağazasına müracaat edebileceğimi anlatıyordu. Ben de, ertesi gün öğleden sonraca gidip, tarafeynin arzu eylediği mülâkatı icra eyledim.

El-hâletü hâzihi Seyyit Mehmet Numan rahmetle yad olunan ahâli-i kubûr zümresine dahildir. Bundan dokuz, on sene mukaddem, ben kendisiyle mülâki olduğum zaman âdeta sinni yetmiş beşi hayli tecavüz eylemiş bir pirdi. Ancak ak Araplardan öyle metânet-i bedeniyye sahibi bir ihtiyar ki, sakalında siyah kıllar hâlâ beyazlara galip, vücudu hâlâ kayış gibi kavi ve harekât ve sekenâtı hâlâ çevik ve zinde.

Muhterem ihtiyar, beni pek büyük taltif ve ikramla telâki ve istikbâl eyledi. Şîve-i ifadesi ahâli-i Mısriyyenin söylediği yoldadır. Yani "canım"lar "ganım" ve "pâre"ler "fare" veyahut dudaklarını biraz ziyadece zorlamak üzere "yare" olarak telâffuz ediliyorlar. Ama söylediği sözlerin kâffesi mühim ve manidar.

Mısrîlerdeki zekâvet ve sür'at-i intikal asla kabil-i inkâr olamaz. Seyyit Mehmet Numan ise Mısrîler meyânında da zekâ ve sür'at-i intikali ile iştihâre şayan adamlardan olduğunu şu hâl-i pîrisinde de gösteriyor. Mısır Arapçasına vâkıf olanlar, bunların her sözden bir remz çıkararak bir te'vîl-i zarîfâneyle muhatabının sem-i dikkatini nasıl davet eylediğini bilirler. Seyyit Mehmet Numan, Türkçesi kaht olmakla beraber Türkçeden dahi nice mecazlar, kinâyeler ile tevîlât-ı zarîfâneye muvaffak oluyor.

Umûr-ı ticâriyyeye vukûfu pek ziyade. Doğrudan doğruya zahireci, bağcı filân gibi bir nevi ticaretle meşgul değil, her türlü ticaretle iştigal eder bir nevi acenta. Mısır'dan Marsilya'ya, Triyeste'ye, hatta Londra'ya pamuk satar. İstanbul'a pirinç celb eder. Bunun bir mikdarını Rusya taraflarına gönderir. Yağ ve un celbi ile Cezayir, Bahr-ı Sefid'e sevk eyler. Sırasını düşürürse Tuna tarafından birkaç gemi zahire yükleyip Akdeniz'e ve oralarda müşteri bulamadığı surette Fransa'ya, İngiltere'ye kadar gönderir. Renkli ve nakışlı olmamak, yani modası geçeceği tehlikesinde bulunmamak şartıyla salaşpur, Amerikan patiska, madampol gibi düz beyaz mensucat celbiyle Anadolu içlerine sevk edilmek için Muğla ve Antalya ve Mersin gibi iskelelere çıkardığı bile nadir değildir ki manifaturacılığın bu suretine beyne-t-tüccar "beyazcılık" tabir olunur.

Ahz ü itasının bu suretteki tenevvüü Seyyit Mehmet Numan'da bir nevi acentalık hâli hâsıl eder. Zira her nevi emtiayı toptan alıp, toptan satar. Hiçbir nevi emtiayı mağazalandırmaz. Meselâ Girit'ten celb olunup, Rusya taraflarına gönderilecek olan yüzlerce çuval sabun, bir gemiden çıkarılıp diğerine nakl edilmek suretiyle idare olunur. Vakıa kovançelerdeki suûbet ve müşkülât derkârdır. Hatta bazı kere müşkülâtın daha büyüğü de ardiye anbarlarında ve gümrük muamelâtında görülür. Ama, işte Seyyit Mehmet Numan'ın en büyük eser-i fatâneti olmak üzere müşkülât-ı mezkûrenin kâffesi iktihâm olunarak, işler dahi kronometre saatlar gibi muntazaman işler.

Seyyit Mehmet Numan'ın poliçeleri hep piyasada gayet muteberdir. Hatta pek zengin bir adam olduğu için değil. Refet'in ifadesine göre Seyyit Mehmet Numan "zengin" unvanına ol kadar müstehak bile değildir. Meselâ Midilli zeytin bahçelerinin kendisine ettikleri kredi ile İzmir'deki kuru üzümcü veyahut meşe palamutçusunun hesabını görür veyahut Fiyome'den İskenderiye'ye irsâl ettirdiği kâğıt ve mukavvanın bedelini, Akka, Lâdikya, Antakya taraflarından toplayıp Triyeste'ye sevk ettirdiği yapağı esmaniyle tediye ettirirler. Bir mübadeledir gidiyor, bir dolaptır dönüyor ki değme bir metânet-i efkâr sahibi gençlerin bile apışacakları derkâr iken, Seyyit Mehmet Numan, o ihtiyar kafasıyla bu işlerin kâffesini hüsn-i idâreye muktedir oluyor.

Umûr-ı ticâriyeye vâkıf olanlar için Seyyit Mehmet Numan'ın büyüklüğünü takdir hususunda tarifin şu derecesini kâfi görebilirim. Fakat ticaret ne olduğunu bilmeyenler için acaba takdirin bu derecesi cidden kifâyet edebilir mi?

Yoksa fıkranızdaki "büyüklük" tabiri de mi karilerimizin nazâr-ı istiğrâblarını celb eyledi? "Hiç, bir tacirde ne büyüklük olabilir? Tacirler miyanında da büyük adam bulacaksak, cihanda küçük adam kalmamış olmaz mı?" derler.

Osmanlılarımız miyanında ticaret vaesefâ ki en ziyade meçhulâttan bulunduğu için şöyle bir zehab ve müstait pek çok kimseler bulunabileceğini muhakkakan hükm edebiliriz. Lâkin ne batıl zehap. Ne manasız hitap.

Büyük adam her meslekte bulunabilir. Yani insanın kendi mesleğinin büyük adamlarından addolunması için emsaline müspetle muttasıf olması lâzım gelen o sâf-ı ber-güzîdeye aidiyeti o adamı büyük adamlardan add ettirebilir. Fakat büyüklük denilen şeyin mesâlik-i sâireden ziyade meslek-i ticâret erbâbı meyanında bulunabileceğini, bulunduğunu, bulunmak lâ-büd ve lâ-cerem olduğunu inkara mecal olamaz.

Bir malı bir piyasa üzerinde kendisi on kuruşa alıp, başkasına on ikiye satmakta vukua gelen iki kuruş fazl yok mu? Tacir, o malın meziyetini arttıracak hiçbir gûna tedâbir-i sânâiyye

icra etmemiştir ya? İşte fazl-ı mezkûru husule getirebilecek kabiliyet, tacirin büyüklüğüdür. Fazl-ı mezkûru tabir-i sahîhi ile yoktan var etmiştir. Tacirde o kabiliyet bulunmasaydı, on kuruşa aldığını yine on kuruşa satabilmesi şöyle dursun, dokuzu, sekizi tutturabilmesi dahi müsteb'îd olurdu. Nasıl ki beynet-tüccar bu kabiliyetsizler, bu küçük adamlar dahi görülmez değilse de, ticaretin en ziyade şâyân-ı ehemmiyet olan dekayıkından birisi de bu olmak üzere deriz ki: Küçüklük ve kabiliyetsizlik ile tacirlik mümkün olamayacağından ve tacir öyle hatiat-ı vakıasının yalnız mes'ûliyyet-i mâneviyyesiyle kalmayıp, dehşet ve tahrîb-i maddîsine de doğrudan doğruya kendisi hedef olacağından çarçabuk batar gider.

Devâir-i hükûmette bulunan muhasebe kalemlerinin ru'yetiyle muvazzaf oldukları hesabın neden ibaret olduğunu şöyle bir düşünmeli de, bir de muntazam bir tacirin, hatta bir simsarın ru'yetiyle muvazzaf olduğu hesabı mukayase etmeli. Bittereddüt hükmolunur ki Seyyit Mehmet Numan gibi umûr-ı mübâdelede bulunan bir adamın kuyûd-ı hesâbiyyesi için koca bir kalem teşkiline lüzum görülür de, o hesabı, ticarethanede yalnız iki yazıcı ru'yet eyleyebilir.

Neyse, inşallah bizde fikr-i ticâret tevessü ve ona müteferri malûmat taammüm eder de, bizden sonraki romancılar ticaretin ehemmiyetini ve tüccarın büyüklerini bu suretle karilerine anlatmayı, hâsılı tahsil ve malûmu ilam addederler.

II

Seyyit Mehmet Numan'ın işlerinin böyle dağınık ve mütenevvi olduğunu zaten öğrenmiş bulunduğundan, musahabemizin bu cihetinde Seyyit Mehmet Numan gördü ki, mesâil-i ticâriyye bence meçhulattan olmadığı gibi, kendi umuru da meçhulum değildir. Bunu gördü, memnun da oldu. Meğer bizim zanaatımız da onun meçhulü değilmiş. Zira kendisine:

- Mağazanızın yalnız muhaberesine ettiğimiz nezaret, olur olmaz çalışkanları yoracak bir iş olduğunu takdir edemez değilim.

Dediğim zaman, gülerek:

- Sizin kıraat ve tahrîr-i umûriyyenize nispetle bizimkisi devede kulak kalmaz. Gençliğimde, ben de bir aralık umûr-ı tahrîriyyeyi merak edinmiş ve İskenderiye'de bir Yahudi Fransız ile ortak olmuştum. Matbûât-ı Arabiyyece âdeta mucitlerden sayılırım.

Demesin mi? Koca ihtiyar. Hakikaten mütekaddimin-i san'atdâşânımızdanmış.

Bu suretle açılan sözden Mısır'a intikal eyledik. Mısır'dan İstanbul'a ne suretle nakl-i mekân eylediğini hikâyeye girişti.

Zamanımızdan kırk, kırk iki sene kadar mukaddem Mısır'da İbrahim Paşa'nın vukû-ı vefâtıyla valilik Abbas Paşa'ya intikal eylediği esnada, Mehmet Ali ve İbrahim'in biraz serbâzâne terbiyesine alışmış bulunanlar, vâli-i cedîdenin Avrupa usûlüne ziyadece tekarrup edişini beğenemedikleri gibi, Abbas Paşa'nın da bunlardan mutmain olamaması üzerine ricâl-i Mısrıyyeden bazıları Dersaadet'e nakl-i mekân mecburiyetini hissetmişlerdi.

Bizim Seyyit Mehmet Numan, işte o zaman İstanbul'a gelmiş. Kendisi memurîn-i Mısrıyyeden değilmiş. Ama ricâl-i Mısrıyyenin tasarruf ve idare eyledikleri gayet vasi çiftlikleri umurunda müstahdem bulunan adamları da bir nevi memurîn-i hükumetten add olunmak derecelerinde girûdar-ı umura alışkındılar ki, işte bizim Seyyit Mehmet Numan dahi bunlardan birisiymiş.

Efendisi olan.... Bey'in dokuz, on kadar vasi çiftlikleri bulunup, bunların her biri birer nazırın nezareti altında bulunduğu gibi, Seyyit Mehmet Numan, umumu üzerinde nazır olarak, mahsûlât-ı vâkıayı İskenderiye'de Avrupalı tacirlere teslime ve onlarla rü'yet-i hesâba da kendisi memurmuş. Bilinmelidir ki daha o zaman otuz, otuz beş yaşında bir adam olup, daima tüccar ile düşe kalka ticâret-i umûmiyye hakkında büyük bir fikir, büyük bir behre peyda eylemiş.

Lisan bile öğrenmiş. Ama öğrendiği lisana yalnız "lisan" diye bir ta'bîr-i mutlak mümkün olabilip, yoksa İngilizce, Fransızca gibi tahsis mümkün olamadığını kendisi de gülerek pek

tuhaf bir yolda anlattı. İtalyanca, Yunanca, Fransızca, İngilizce, İspanyolca birçok sözler öğrenmiş, bunları birbirine katarak, hiç bilmediği şeyleri de Arapça'dan karıştırarak söylermiş de İskenderiye'deki Avrupa tacirleri bu hâlita-i acîbeyi yine anlarlarmış.

Mensub olduğu... Bey'in dairesinde, bizim Seyyit Mehmet Numan'a "Nu'manü'l-kıbt" derlermiş. Malûm a Mısır'da kıptiler asıl ahâli-i kadîme-i Mısriyyeden kalma bir sınıftır. Ama Numan'ın bu lâkapla telkibi kıptilikten dönme olduğu içindir zann olunmamalı. Kendisi gayet süratli muhasip olup, asıl sür'at-ı hesâb dahi Mısır'da kıptilerin mahsusatından bulunmasıyla, işte bu münasebetten dolayı o vechile telkîb olunmuş. Yoksa kendisinde siyadet bile bulunduğu işte isminden anlaşılıyor.

İstanbul'a geldiği zaman, gerek kendi efendisi olan.... Bey ve gerek sair ricâl-i vâride, hükûmet-i seniyye tarafından hâllerine cesbân memuriyetler ihsanıyla taltif buyuruldukları gibi, Seyyit Mehmet Numan'a da şimdiki kaymakamlıkların ve hatta üçüncü derecede mutasarrıfların mukabili olarak bir müdürlük teklif olunan memuriyeti kabul etmemiş.

Taaccüb mü ettiniz? Sizi bilemem ama, ben taaccüb etmiştim. Seyyit'ten, şu adem-i kabûlündeki sebep ve hikmeti de sormuştum. Cevaben ve bir tebessüme terdîfen demişti ki:-Sizin gibi fikir ve nazarı envâr-ı hikmetle münevver olan bir adam bundaki sebep ve hikmeti bilemez mi ki, sorup öğrenmeğe arz-ı ihtiyaç eylesin.

Ben, bu pîr-i hikmet-şinâsı mutlaka söyletmek arzusunda bulunduğumdan dedim ki:

- Bizim nazarımız her hâlde çocuk nazarıdır. Envâr-ı hikmetle tenevvürü biraz da karmaşıklığı mucip olur. Pek çok hakayıkı makûs görmek ihtimali asla yakamızdan ayrılamaz. Sizdeki hikmet-i tecrübiyye başkadır.

- Beni mutlaka söyletmek istiyorsunuz. Öyle mi?

- Öyle oluverirse günaha mı gireriz?

Koca ihtiyar dıhke karip bir derecede güldü. Buysa, kendisinde pek nadir vukua gelen hâlâttan olduğu, hâl ve tavrındaki âlâyim-i dâime-i ciddiyyetten istidlâl olunuyordu.

Bu dıhk, Seyyit Mehmet Numan'ın bir meziyetini daha meydana koydu ki, o da ağzındaki iki sıra dişlerin inci dizisi gibi nazar-rübâ olması maddesidir.

Hatırdan feramuş edilmemelidir. Sinni yetmişten mütecavizmiş dedik. Kendisinin söylemesine hacet kalmaksızın anlayıverdim ki Seyyit Mehmet Numan nice israfât ve suiistimalâtla daha gençliğinde sıhhât-i vücûdunu berbât eyleyen erbâb-ı gafletten değilmiş. Daha, sinni kırkı tecavüz etmeden dişleri dökülerek, kanı azalarak, tüyleri ağararak ihtiyarlık yolunu tutuverenlerle Seyyit Mehmet Numan arasında hiçbir mukayese mümkün olamaz. Onlar ne kadar genç olsalar, ihtiyar ve bunlar ne kadar yaşlı olsalar, dinç ve binaenaleyh genç sayılırlar.

Dişleri nazar-ı dikkatimi celb eylediğine o pîr-i müdakkik dahi vâkıf oldu. Hatta ettiği kahkaha, teklif olunan memuriyeti ne hikmete mebni kabul etmediğini bana anlatacağı hakkında bir vaat demekken, o vaadin ifasını tehir ederek dedi ki:

- Dişlerimi yapma dişlerden mi zann ettiniz?

- Hayır, öyle bir zanda bulunmadım. Tabiî oldukları besbelli.

- Öyleyse ben yaştaki bir adam için bu dişlerin peynir dişi olduklarını hükm etmek lâzım gelir. Değil mi?

- Bu mana hatır ve hayale gelebilecek manalardan mıdır?

- Azizim, kuvâ-yı bedeniyyem, dişlerimde gördüğünüz hâl ile mütenasipdir. Ömrümce a'dâd-ı sinîn a'dâd-ı esnânın za'fını geçti. Hamd olsun otuz yıl evvelki hâlimden hiçbir noksanım yoktur. Ama müddet-i ömrümde de tütün, afyon, esrar, işret gibi muzırr şeylerden hiçbirisi dudaklarıma takarrup etmemiştir.

Nasıl? Seyyit Mehmet Numan'a, zeki ve zarif diye ettiğim tavsiyede hatam var mıymış? Şu "a'dâd-ı sinîn, a'dâd-ı esnânın

za'fını geçti" tabiri kadar zarif bir sözü veya onun şebihini bunca zurafâ ile görüştüğüm hâlde, hiçbirisinden işitmemişimdir. Seyyit Mehmet Numan'da ise bu misillü zerafetler nevadirden değildi.

III

Seyyit Mehmet Numan, teklif olunan memuriyyet-i resmiyyeyi adem-i kabûlündeki hikmeti anlatmak için bana öyle bir söz söyledi ki, hakikaten bir kitâb-ı hikmetin en mühim babını teşkil edebilir. İşte, o sözü hemen aynen gibi bir surette olarak bervech-i âti derc ediyorum.

Azizim! Devlet memuriyetini doyumluk diye, me'kel diye telâkki etmemelidir. O, bir kesb ve kâr değildir. Bir şereften ibarettir. Hıtta-ı Mısriyye, eczâ-yı memâlik-i Osmaniyyemizdendir. Fakat bakınız orada nasıl bir usul konulmuş:

Ricâl-i hükûmetin kâffesi arazi ashabı, ticaret erbâbıdır. Herkes hanesinin idaresini, ziraati, ticareti yüzünden temin eylemiştir. Bu hâlde akıl ve dirayeti, gayret ve şecaati hükumetin gerek hizmet-i kalemiye ve gerek hizmet-i seyfiyesinde bulunmağa temin-i kifayet eyleyenler o şerefle de teşerrüf ederler. Ama maişet yine ziraat, yine ticaret yüzünden taht-ı te'mînde bulunmak daimdir.

Maişet denilen şey ailenin umumiyetle müşterek olduğu bir keyfiyettir. Ailenin maişet ziraat ve ticaret ve şimdilerde Mısır'da teessüs ve terakkisine ziyade gayret olunan sanâyi gibi şeylerle taht-ı temine alındıktan sonra, o familya bilahare hizmet şerefiyle teşerrüfe gerçekten ehliyet ve istihkak gösterebilecek evlat yetiştirmekten de aciz kalmaz.

Hikmet-i hükûmet ve hakayık-ı siyâset dahi bir memleket kibarının mevarid-i servet ve sâmânla iştigalde bulunmasını iktiza eder. Çiftçilikte, çobanlıkta imalâtta ahz ve itada yalnız aceze-i mesâkin bulunacak olup da kibar ahali bunlardan baid kalacak olursa, o mevarid-i servet ve sâmân yavaş yavaş körlenip gitmez mi?

Mısır zengindir diyorlar. Kölemenler zamanında neden zengin değilmiş? Servet ve sâmân mevridlerinde aceze-i fellâhândan başka kimse bulunmadığı için. Tarihlerde okumuşsunuzdur ya, Kölemen denilen zorbalar ahaliyi soyup, memleketi viran etmekten başka neye yararlarmış? Mehmet Ali ziraate, ticarete koyulduğu zaman, Ali Bey'ler filânlar, onun fellâhlarına, onun ticaret kâhyalarına diş geçiremez olmuşlar. Mehmet Ali, bunları himaye eyledikçe, istihza kahkahalarıyla gülerek "fûl taciri" diye eğleniyorlarmış. Ama, biraz sonra o fûl tacirinin, pamuk tacirinin seyf satvetine mağrur kafalarını eğmeğe mecbur oldular.

Hâsılı, azizim, bir memleketin mevarid-i servet ve sâmânı, kibarı elinde bulunmalıdır. O kibar, kendine mensup olan sagârı da himaye eder. Teşvik eyler. Bu kibardan mesanid-i hükumette bulunanlar ahvâl-i memlekete ve ahvâl-i teba'aya doğrudan doğruya vukufları hasebiyle umûr-ı memureıerince daha muhkem ve mahakkık muvaffakıyetlere mazhar olurlar.

İhtilât eylediğim Avrupalılardan aldığım malûmata göre, orada dahi hakayık-ı siyâsiyye bu surette nümayanmış. Kibarzadeleri hangi araziye malikseler, o malikanenin namıyla tesmiye olunurlarmış. Arazi sahibi olmayan büyükler, âkıllar dahi işte cesim cesim fabrikalar tesis ederek ve ticaret kumpanyaları teşkil eyleyerek, dünyanın servet ve sâmânını kendi memleketlerine isticlâb eyliyorlar. Bunlar ra'iye ve fellâhânın yapabilecekleri umurdan mıdır?

Halbuki bizim İstanbul'umuzda bu fikirler henüz uyanamamıştır. Kibardan hiçbir kimse kesb ve kâra heves etmiyor. Abâ ve ecdattan kalmış bazı çiftlikâta malik olanlar, bunları, yalnız tenezzüh mahalli olarak telâkki ediyorlar. Herkesin gözü devlet memuriyetine dikilmiş. Ondan başka medâr-ı maîşet bilinmiyor. Halbuki hazîne-i devlet yalnız geçinmeleri için oraya göz dikenleri neyle doyuracak? Vâridatla değil mi? O vâridatı ziraat ve sanâyı ve çobanlık ve ticaret hâsıl etmeyecek mi? Bunlar zuafâ ve mesakinin ellerinde bulundukça, hazineye getirecekleri vâridat dahi zaifâne ve miskinâne bir suretten ayrı-

lamaz. Düşününüz oğlum, düşününüz. Bir bölük zuafânın, bir bölük akviyayı bahtiyarâne besleyebilmesi kabil midir?

İşte, İstanbul'a geldiğim zaman, burayı şu hâlde görerek pek müteessir olmuştum. İstanbul'da iş güç, kesb ve kâr bulunmasa neyse ne. Gördüm ki, yetmiş iki buçuk millet buraya dolarak ve mevarid-i servetin her birini birisi yakalayarak temettuât-ı vafire ile serian zengin oluyorlar da İstanbul'luların, bunları kıskanmaları şöyle dursun, hakayık-ı ahvâlden haberdar oldukları bile görülmüyor. Onlar, daha sabâvetten kurtulmaksızın devâir-i devlette birer sandalye edinmeğe müsaraat gösteriyorlar. Sözün daha doğrusunu mu istersiniz? Edinmesi için can attıkları sandalyeler üzerinde oturanlara ne yolda ve ne derecede malûmat lâzım olduğunu düşünüp, o malûmatı iktisap ile tehiyye edilmelerine bile ehemmiyet verilmiyor. O sandalye üzerine her kim otururs malûmat ve dirayet ve kifayet onun ayaklarına kendi kendisine gelecek zann olunur.

Bu hâli görünce, bu müşahedeyle ne kadar müteessir olmak lâzımsa, ondan ziyade müteessir olduktan sonra artık kendimi de o cümleye ilhak edebilir miyim? Ne zevki var ki kapılayım? Ne nef'-i fevkalâdesi var ki tama edeyim?

Ha! Mülkü mamur, ahaliyi bahtiyar, devleti zengin edecek bir iş yapılacakmış da ben de onun erbâbıymışım. O zaman dîni devlet uğruna can fedası derecesinde çalışmak herkes için farizadan olur.

Ama, bana memuriyet teklifi zaten muhtacîni için derece-i kâfiyede olmayan ekmekten bir lokmasını da bana sadaka etmek hükmünde bulundukça, kendimi de devlet üzerine niçin bir yük edeyim? Bâri o muhtacîn erbâbından bir ben eksik olayım. Ben de er olayım da kendi başımın çaresini göreyim. Kendi gayretim, kendi ihtiyacıma kifayet edebilsin. Ben de iki eli bir başının selâmetini temine kâfi bir erkek olduğumu görerek, benliğimden dolayı iftihar edebileyim. Sair benim gibi birçok aceze tarafından kayırılmak ihtiyacında bulunacağıma, kendi kendimi kayırayım.

Ama elbise-i nazîfe ile telebbüs edemeyecekmişim. Et'ime-i nefise ile tagazzî eyleyemecekmişim. Kendi kendimin yediricisi, giydiricisi olamayacak olduktan sonra, o nezafetten, o nefasetten ne anlayım. Halbuki, hakikat aranınca, bu fikrin bilkülliye batıl olduğu kendi kendisine meydana çıkar, fırlayıp insanın çeşm-i ibretine batar.

Tana'um denilen şey tarîk-i kesb ve kârda neden mümkün olamasın? Asıl o tarikte mümkün olur. Helâlinden milyonlar kazanmak için başka tarik var mıdır? Avrupa'ya baksanız a, kesb ve kârları sayesinde her biri bir beyzadeden âlâ. Kudret-i kesbiyyelerini bizim memleketlerimizde bile istimâl ederek, bize bile kibarlık taslıyorlar. Memleketlerimizin ağniyası onlar, fukarası biz add olunuyoruz.

Bu uyanıklık daha halkımıza gelmemiş. Fakat devletimize gelmiş. Hem çoktan beri gelmiş. Türlü mensucat için fabrikalar açılmış. Geçen yaz Boğaziçine gitmiştim de görmüştüm. Şişe ve billur ve ispermeçet yapmak için bile fabrikalar açmış. Kâğıthaneler, ipekhaneler yapılmış. Hayfâ ki devletin, bunları yapmaktan maksadı anlaşılamamış. Bunlar, halkımızı o yola alıştırmak fikr-i teyakkuz-i hakîmânesiyle açılmış oldukları hâlde, halkımız bunu anlayamamış. Maksadı anlaşılamadığı içindir ki onları idare edebilecek memurîn ve onlarda çalışabilecek amele dahi yetişememiş. Binaenaleyh terakki eyleyememişler. Bazıları külliyen, bazıları hükmen metruk ve muattal kalmışlar.

Çenemi gevşettiniz oğlum. Bence bir aşk, bir sevda, bir garam demek olan şeyi tahrik ettiniz. Başınızı ağırttımsa afv dilemeğe mecburiyetim yoktur. Çünkü siz, kendiniz istediniz. Kendiniz sebep oldunuz.

Başımı ağırtmak demek ne demek? Koca ihtiyar, Felâtun iktidar. Bana bu kadar mühim, bu kadar bâhir bir ders-i hikmet versin de başımı ağırtmış olsun ha?

Hemen yerimden fırlayıp o esmer, nahif ihtiyarın kuru ellerini yakalayıp dudaklarıma götürdüm. Ne yapmak istediğimi birden bire anlayamayarak, aklını başına alıp da elini kurtarıncaya kadar iki defa öptüm.

İhtiyardaki bu fikr-i hikmet bizce taammüm edecek olursa, devlet ve milletimizin birinci derecedeki zengin ve kavi devletlerden, milletlerden olacağına kimin şüphesi kalır?

İhtiyar Arabın ihtarı gibi işte tarih meydandadır. Bizde müşkülât-ı muzîkane servet-i vukûa gelmiştir. Tağşîş-i meşkûkât tedâbirine görülen lüzumları düşünelim. Ulûfe arsızlıklarını derhatır eyleyelim. Bu tetebbuat bize gösterir ki tehirâtımız, tedenniyâtımız dünkü, evvelki günkü değildir. Bir iki asırlık bir kıdem peyda etmiştir.

Her biri cism-i devletin tabîb-i hâzıkı olmak da'vâ-yı mağrûrânesiyle ne kadar ricâl-i kibâr gelmiş. Acaba bizim Seyyit Mehmet Numan'ın hazâkati derecesinde bir hazâkat bunların kaçında görülmüş.

Velev ki bir haylisinde görülmüş olsun. Tabibin tertip eylediği muâlecatı hüsn-i istimâl istidadı hastalarda bulunmazse tabibin hazakatinden maharetinden ne fayda hâsıl olacak? İşte bedihî ve aşikârdır ki herkes hazîne-i devletten almağa göz dikeceğine, biraz da, herkes hazîne-i devleti doldurmağa gayret etse, iki asırdan beri müzmin suretini almış olan hastalık çarçabuk ref olur gider.

Hem de ne âlâ şey. Hazîne-i devleti dolduracak olan servet ve sâmânın mecrası yine kendi ceplerimizdir. Mahsûl-i mesâîmiz olan kendi ceplerimizi dolduracak, onun bir kısmı da hazineye doğru cereyan eder gider. Orasını da doldurur. Sahib-i tabîat udebâmız bu manalara gelen kasidehan olmalıdırlar. Gerçekten su yolları gibi ki müntehalarındaki hazine ancak dolgun künklerden geçen su ile dolar.

A! Vaizlerimiz, halka bu gibi hakayıkı vaaz etmelidirler. Hatiplerimiz bu yolda hitabette bulunmalıdırlar. Gazetelerimizin sahayifi bu mebahisle dolmalıdır. Zihinler hep bununla meşgul olmalı. İşte, böyle olmalı da Osmanlılar dahi sair milel-i müterakkiye mertebesini serian bulmalı.

İhtiyarın hakimane olan ifadatına, ben de, bu yolda mukabelede bulundum. Ne kadar mahzuz oldu. Türkçe'yi de kaybederek:

- Tubâ, tubâ. Bârek- Allah. Ahsen, ahsen.

Diye kupkuru, kurumuş, buz gibi donmuş iki elleriyle, galeyân-ı demden artan harâret-i gariziyemden dolayı ateş kesilmiş olan bir elimi tutarak gâh sıkıp, gâh okşamağa başladı.

İhtiyarla müddet-i mülâkatımız üç saati geçti. Halbuki o da meşgul adamdır, ben de. İkindiden sonraydı ki müfârakata mecbur olduk. Fakat sözün doğrusu birbirimizden ayrılamaya ayrılamaya ayrıldık. Kable'l-müfâraka Seyyit Mehmet Numan:

- Mülâkatımız yalnız bu defaya mı münhasır kalacak? Demişti. Cevaben:

- Gönlün onu asla tecviz edemez.

Dedim, O da ayniyle bu sözü söyleyerek, şunu da ilâve eyledi ki:

- Ben sizin yanınıza gelecek olsam sizi de, arkadaşlarınızı da işten güçten menederim. Siz buraya gelecek olursanız, bizim için hiçbir mümanaatta bulunamazsınız. Zira gördünüz ya, bizim işimiz bir kurulu düzendir. Her nokta bizim fikrimizle hallolunmaz. Tarafınızdan bir nezaret, bir riyaset kâfidir. Ama kaviyyen tahmin ederim ki, hatta yakinen bilirim ki sizin işiniz böyle değildir. Her noktaya inzimâm-ı fikriniz lâbüddür. Binaenaleyh ne zaman canınız sıkılıp, bir pîr-i lâtife-gûnun musahebetiyle gönül eğlendirmeğe ihtiyaç görürseniz teşrif edersiniz. Olmaz mı oğlum?

Olmaz olur mu ya? Bundan daha doğru rey bulunabilir mi? İhtiyarın teklifini cana minnet bilerek kabul ettim. Kemal-i tevkîr ve tazimle selâmlayarak çıktım, matbaaya geldim.

Yazıhaneme gelir gelmez Seyyit Mehmet Numan'ın nisar eylediği derd-i hikmeti bir mahfaza-i mühimmede hıfz edebilmiş olmak gayretiyle beş on gündür elden düşmeyen kuyud mecmuasını yakaladım. Kemâl-i tehâlükle birçok kayıtlar düşürdüm. Hatta onun sözleri haricinde, kendi hatırıma gelen şeyleri bile ilâve eyledim.

Malûm a, Cenabıhakkın kulûb-ı müstaîdeye sânihâtı yekdiğerini takip eder. İnsanda, bir mülâhaza diğer bir mülâhazaya yol açar. Sair zamanlarda hatıra hutur bile edemeyecek nice hakayık ve dekayık, işte böyle istidadın insibata geldiği zaman yekdiğerini vely ve takip eder. O kadar süratli ki mevâridât-ı zihniyyeyi kalemin kayda yetişemediği zamanlar çok olur.

Diyebilirim ki "sevda-yı sa'y ve amel" ve "taksim ve teşrîk-i mesâî" gibi âsâr-ı hikemiyye ile Tercümân-ı Hakîkat'te birçok bend-i mahsûsalarda beyan etmiş olduğum hissiyyât-ı mesâîperestânenin tohumunu zihnime eken Seyyit Mehmet Numan olmuştur.

Bu pir-i fatîn ile mülâkatımız şu bir defaya mahsus kalmadığını ihtara hacet göremem. Kendisinin de dediği gibi, canım bir musahabe istedikçe gider, görüşürdüm. Her defasında da kendisinden, yeniden yeniye hikmetler istima eylerdim. Fakat bu hikmetlerin hemen kâffesinin nakaratı "mesâi-perestlik" perdesinde karar kılardı.

Seyyit Mehmet Numan nazarında insanın bihakkın reşit olması, kendi ekmeğini kendi kırmasıyla mümkün görülmekteydi. Başlı başına bir iş sahibi olmayan insanın fâil-i muhtâr bile saymak istemezdi. İnsan için kahramanlık denilen faziletin meydanı, sa'y ve amel meydanı olduğunu hükm ile, bu meydandan kaçanları ve çalışkanlıktan üşenenleri, korkanları adam bile saymak istemezdi. Kendi başına dermanı olamayanların din ve devletine, vatan ve memleketine ne hizmet-i ciddiyeleri olabileceğini kestiremezdi. Koca herif.

Zenginlik ile iftihar insan için ne meşru, en muhik iftiharlardandır. Servetini ketmeden, daima fakrdan bahseyleyen bedtıynetler şerefce ağniyâ-yı şâkîrînden olmak şöyle dursun, fukarâ-yı sabirîn derecesine bile varamazlar. Ganizade olanlar niçin "mirasyedi" ta'bîr-i istihfafkârânesiyle tabir edilirler. Servet-i pedere vâris olmak gayrimeşru mudur? Halbuki bir adama zengin denildiği zaman mahzuz oluyor da "miras yedi" denildiği zaman bilâkis müterreddit kalır.

Şuracıkta bir hikmet-i azîme vardır. Onun üzerinde biraz ta'mîk-i nazar iktiza eder. "Zengin" semere-i mesaisi olarak temessül etmiş olandır. Geçinebilmek derecesindeki bir muvaffakıyet bile insan için şâyân-ı şükr ve iftihar ve muvaffakıyât-ı azîmeden iken, bir de geçindikten maada fazla müktesebâtı ile temevvül dahi eylemek daha büyük muvaffakıyet addolunmaz mı? Ya "büyük adam" diye muvaffakıyet-i kesîre-i mütetâbia sahibine denilmez mi? Öyleyse zengin olmak, hükümde, hakikatte büyüklük müteradifiymiş de, onun için zenginlik mahzuziyeti iftiharı müstelzim olunur.

Mirasyedi öyle midir? Pederinin malına vâris olmuş. Bir sırr-ı hilkat, kendisini o pedere ferzend ve o mala namzet etmiş. Ama o malın cem'ini temin eyleyen muvaffakıyât büyüklüğü dahi beraberce intikal etmemiş olur da, pederinin bunca mesâî-i muvaffakane ile topladığı malı, o çocuk, muhafazaya bile muvaffak olamayarak, nice israfat ile itlâfa namzet bulunursa, şüphe yoktur ki "mirasyedi" unvanından müteessir, müteellim olmalıdır.

Ama, o çocukta dahi pederinin muvaffakıyâtına da veraset iktidarı varmış. Öyleyse mirasyediliğin mucip olacağı muhakkak bulunan iflastan hiçbir endişe edilemez. Nasıl ki bu hakikati bundan evvel şerh ve izah eylemiştik.

Seyyit Mehmet Numan ile bir günkü mülâkatımız Refet Bey hakkında bir muhavere ve musahebeyle geçti. Demişti ki:

- Bana ilk yazdığınız tezkirede Refet Bey ile muarefenizden bahs eyliyordunuz. O muarefeniz eski bir muarefe midir?

Bende bilâihtiyâr bir tebessüm peyda oldu. Dedim ki:

- Neden sordunuz?

- Aranızda bir müşabehet ve münasebet göremedim de ondan. Ha. Eğer muarefeniz eskice bir şeyse, gençlik hevesatı, aranızda böyle bir münasebet peyda edebilmiştir diyebilirim.

- Ben, gençlik hevesatını külliyen terk ettiğim zaman zannederim ki Refet, henüz o hevesata başlayabilmek için

sabâvetten çıkamamıştı. Kendisiyle muarefem yenidir. Çent haftalık bir şey.

- Fakat Refet hâlâ Beyoğlu'na müdavimdir.

- Evet ama, o müdavemette bir tehlike görülemez zannederim. Eski hâline nispetle pek kâmilâne addolunabilecek şeylerdendir.

- Tehlike görünebilmesine mahal kalmadı ki tehlike aransın. Babasından kalanı yedi bitirdi. Şimdi kendi kazancıyla, hatta dediğiniz gibi, gerçekten kâmilâne bir maişette bulunuyor. Kazanabiliyor ya. Varsın israf etsin. Bence asıl hikmet ve ehemmiyet kazanabilmektedir. Kazanabilen, israf etmeğe dahi muktedir olabilir. Öyle değil mi?

- Pek doğru söylüyorsunuz efendim. Babasının kazandığını yiyen onu bitirmeyince, o sefahatten, o israftan mümkün değil kendini alamaz.

Kendi kazandığını yiyen elbet bir gün gelecek, ettiği israfa acıyacaktır. Kazancın güçlüğü onun nazar-ı hikmetini açarak sarfda ve bahusus serefte dahi güçlük iltizamı lâzım geleceğini kendisine anlatacaktır. Hem teyakkuzun Refet'e vukua gelmeğe başladığını da görüyorum. Şüphem yoktur ki bu eser-i lûtf-ı terbiyenizdir.

Pir-i Mısrî gülümsedi ama, gülümsemesi şu son mütalâamı tesdik yolunda değildi. Dedi ki:

- Hayır oğlum, hayır. Ben gençlere yiyip içme, gülüp oynama düşüp kalkma, bu vâdilerde israf etme diye hiçbir nasihat vermem. Tesiri olmaz ki vereyim. Gençlere bu yoldaki vaaz ve nasihati tekrar ve teksir etmek, kendini onlar nazarında gevezeliğe mahkûm etmeğe müncer olur. Dinlemeyecekleri, kabul etmeyecekleri sözleri neden söylemeli? Asıl sözü kemâl-i meftûniyyetle dinleyecekleri şeylere dair söylemeli. Bendeki re's-i hikmeti artık anladınız ya? Mümkün mertebe kolayca ve çokca para kazanmanın yolunu öğrenecek sözler söylemeli. Benim, Refet'e söylediğim sözler Odessa ve Varna tarikiyle Rusya ve Avrupa'ya turfanda mahsulât gönderirse, henüz açılmış olan

bu tarîk-i ticâretten kendi de para kazanıp, bana da para kazandıracağını talimden ibarettir.

- Bunu bana hikâye eyledi.

- Ya. Hikâye etti mi?

- Evet. Hem de pek ziyade hüsn-i kabul ve tâm tavrıyla hikâye etti. Bu delâlet ve irşadınızdan pek müteşekkir pek minnettardır.

- Bu da benim için pek büyük bir müjdedir. Zaten bunu ben de hissediyordum. Bir saat bile vazifesinden gaybubet etmemesi, işine muhabbetini, aşkını, sevdasını ispat eder. İşte bu sevda bir gencin adam olmasını temine kâfi alâyimdendir. Varsın sefahat etmiş olsun. Varsın hâlâ ediyor bulunsun. Bu sevda, ticaretinin, kesbinin terakkisine mütenasiben arta arta sair merakların kâffesine galebe edecektir. Hem kendine hem halka nâfi bir adam olmasına elbette müncerr olacaktır.

Seyyit Mehmet Numan'ın şu "turfandacılık" diye bâdi-i emirde şâyân-ı istihfâf görülen, ticareti yeniden icat etmiş olduğunu bilir misiniz? Ama bu icadı Refet'le başlamış değildir. Ondan evveli, başkalarıyla da başlayıp, sonradan Refet'e havâle etmiştir. Seyyit Mehmet Numan'a gelinceye kadar bu tarîk-i ticâret keşf olunamamıştı. Tarik yoktu ki bu ticaret dahi icat olunabilsin. Rusya vapurlarının terakkî-i intizâmı, Varna şimendiferinin inşasıyla Romanya yollarının da ona iltisakı Seyyit Mehmet Numan'da bu icad fikrini peyda eyledi.

Evet. Bu da bir icattır. Yalnız bu değil, ticaret âleminde her şey icattır. Yeniden yeniye kâr temin edecek şeyler icad olunamazsa zaten malûm ve maruf olan şeyler pek büyük temettu temin edemezler. Zira gözü açık, fikri uyanık olan sair bin erbâb-ı ticâret o şey üzerine hücum edivererek tabiî ve zaruri olan rekabet dahi onun temettunu azalta azalta zarar ile kâr arasındaki farkı hemen mertebe-i tesâfiye vardırır.

Ah. Ticaret, insanda ne güzel uyanıklığı mucip bir meşguliyettir. En küçük bir muvaffakıyet, kendi kumandasındaki as-

kerle bir muzafferiyet kazanan kumandanın aldığı lezzet kadar lezâiz-i vicdâniyeyi mucip olur.

Seyyit Mehmet Numan biraz da Refet'in pederinden bahsetti. Pek iyi bir adam olduğunu tavsiften sonra, yalnız iltizamcılığa ziyade koyulmuş bulunduğunu beğenemiyordu. Onun nazarında iltizamcılık bir nevi kumarbazlıkmış. Mültezimlerin zekâveti bir servet-i gayr-i mevcûdeyi vücuda getirmeğe münsarif olamazmış. Belki, sair erbâb-ı mesâinin istihsal eyledikleri servet-i mahsûleden kendileri, hakkından ziyade hisse almağa, yani fukarâ-yı erbâb-ı zirâati izrâr ile müstefid, mütemetti' olmağa münsarif olurmuş. Koca hakîm. Adam Smith'den ders-i hikmet mi aldın?

Evet. Başkalarının hâsıl ettiği şeye hissedar olmak hususunda âsârını gösteren zekâvete "zekâvet" dememeli. Âdeta "şeytanet" demeli. Hakikaten kumarbazın şeytaneti gibi. Asıl zekâvetse ammenin nef'ine muvafık olarak esbâb-ı bahtiyârîyi kolaylatmak, çoğaltmak cihetinde âsâr-ı muvaffakıyyetini gösteren meleke-i celîledir.

Refet'in babası hakkında yalnız şu mültezimlikten başka beğenemeyecek bir şey bulamayan Seyyit Mehmet Numan, o adamın sair ahvalini ziyadesiyle medih ve sena eyledi. Gönlü doğru, cömert, cesur, zeki, çalışkan bir merd-i mükemmel olduğunu anlattı. Dedim ki:

- Tamam. İşte, Refet dahi babasından bu evsafa mükemmelen vâris olmuştur. Babasından, kendisine intikal eden mîrâs-ı gayr-i makbûl iltizamcılık yüzünden kazanılan paraymış. O da sefahat ve israf yolunda elden çıkmış gitmiş. Refet dahi nevama tetahhur eylemiş.

- Evet. Öyle olmuş. O servet-i azîme, geldiği yoldan dönüp gitmiş. Hatta Refet'in, kendinden büyük iki hemşiresi dahi bulunup, bunlardan büyüğü, daha babası Bedreddin Bey'in, hâl-i hayatında iken doktor miralaylarından bir zata verilmişti. Bedreddin Bey bu kıza bir hayli cihaz vermişse de, kocaşı, alacağı karıyı servet ve sâmânına göre intihap eyleyen kocalardan olmayıp, mahza kızın kendisi için aldığından bu kız bahtiyar

olmuş, ama asıl sebeb-i bahtiyârîsi Bedreddin'in vefatından sonra, hissesine isabet eyleyen miras olmamış, kız, ondan evvel de bahtiyardı. Mirasın tezyîn-i bahtiyârî hususunda da hiçbir tesiri görülememiştir. İkinci kızı, Bedreddin Bey'in vefatından sonra tezvîc eyledik. Kocası müdürlüklerde, kaymakamlıklarda gezer bir adamdı. Bir zengin karı aldıktan sonra memuriyeti de terk ederek, mirasyediliğe urup, iltizam parasından, fukara hakkından biriken servet ona da hayır etmedi. Şimdi bu kızların ikisi de dışarıdadır. Fakat tabibin karısı hâlâ bahtiyar, kaymakamın karısı hâlâ bedbaht.

Refet'in müstakbeli hakkında da ihtiyarın ümit ve mütalâasını öğrenmek istedim. Lâkin bu arzu tamamiyle husule gelemedi. Zira Seyyit Mehmet Numan dedi ki:

- Bir adamın müstakbeli hakkında ne hüküm verilebilir? Sevabık ahvaline nazaran hâl-i hâzırı vakıa Refet için istikbâlce dahi büyük ümitler verdirirse de, müstakbel denilen şey hafayâyı cami bulunduğundan müstakbelin vürûd-i kat'îsine kadar onu keşfe insan kudret peyda edemez.

III

Seyyit Mehmet Numan'ın bir hayli çocuğu olmuş. Hayfâ ki hiçbirisi yaşamamış. Nihayet en son izdivaç eylediği bir kadından, bir kızcağızı dünyaya gelerek, bizim şu mülâkatımızın vukuu esnalarında on yedi yaşına kadar gelmişse de, o da pek cılız, pek hastalıklı bir şeydir.

Seyyit Mehmet Numan âlemince bu kıza dair bir hâl vaki olmuştur ki, bir ciheti ihtiyarın hususiyatını bize daha ziyade tefhime ve diğer ciheti bu hikâyemize ait olan en mühim zevattan birisini daha etraflı tarife yardım edeceğinden, fıkra-i mezkûreyi de karilerimize tarif lâzım gelmiştir.

İktiza eden yerleri biraz bast ve temhid edilecek olsa başlı başına bir müstakil roman teşkil edebilecek olan bu fıkrada mecmu ahval hükmünü alan kızın ismi Feride'dir.

Validesi güzelce bir Çerkez'se de, Feride babasına çekmiş olduğundan, çehresinin şekl-i umûmisi âdeta bir Mısrîdir. Esmerce ten, kara gözler, yassıca burun, irice dudaklarla Mısrîler miyanında bayağı güzeller bulunabilirse de bu hüsn, bu cemal bir ressamın nazar-ı ehemmiyyetini celb edebilecek sanatkârâne güzelliklerden olmayıp, gayeti sebük-rûh olan Mısır güzelleri fevkalhadd işvebâzlıklarıyla celb-i nazar-ı rağbet edebilirler.

Hâsılı Feride güzel değildir. Çirkin bir şeydir. Bu malûmatı kendisinden aldığım Refet'in tarifine göre zayıf hâli ve babasının bir taneciği olmak hasebiyle talim ve terbiye için de hiç tazyik olunmamıştır.

Antuvan Kolariyo'nun zevcesi Novart'in zevc-i meşrûundan maada bir kudret-i tevlîdiyye ile doğurmuş olduğunu bundan evvel öğrendiğimiz ve Refet'i Seyyit Mehmet Numan ile barıştırmakta suret-i tavassutunu da Siranuş'un hikâyesinden anladığımız Karnik, bir gün efendisinin huzuruna gelerek mukaddimât-ı lâzîmeyi bast ve temhitten sonra ihtida arzusunda bulunduğunu söylemiş. Seyyit Mehmet Numan, o parlak gözlerini, Karnik'in gözleri içine dikerek:

- İhtida mı? Gerçek mi söylüyorsun.

Deyince, Karnik'e havf gibi bir hâl gelerek tavr-ı müteredditâne ile:

- Evet efendim. Müsaade buyurursanız ihtida etmek istiyorum.

Demiş. İhtida için müsaade talebi müdakkık ihtiyarı biraz güldürmüş. Demiş ki:

- Müsaade istiyorsun ha? Öyleyse istediğin müsaadeyi vermezden evvel anlamalıyım ki Müslümanlık ile Hiristiyanlık beyninde ne fark gördün de birini diğerine feda yahut birini diğerine tercih etmek istiyorsun?

Karnik şaşalamış. Vereceği cevabı derhal tedarik edemeyerek:

- Rüyasını ettim, şeyde gördüğümde hak din şeyse de...

Gibi müphemat ile ezilip büzülmeğe, yutkunup tıkanmağa başlayınca Seyyit Mehmet Numan, tavrındaki alâyım-ı ciddiyyeti arttırarak demiş ki:

- Oğlum. İhtida denilen şey hiçbir kimseden müsaade istihsaliyle vuku bulmaz. İnsan, kendi kendine ihtida eder. Bir insanın vâhid ve zülcelâl Hak Taâlâya ve onun Nebî-i zîşânına imanı müsaadeye filâna talik edilemez. O bir nurdur ki bizim tabirimizce Bezm-i elestte fânus-ı kalbimiz içinde îkad edilmiştir. Bezm-i elest ne olduğunu bilir misin?

- Şey efendim. Sayenizde öğrenirim efendim.

- İnşallah, inşallah. Fakat o nur ile mazhar-ı hidayet olan insan öyle vaftiz, tamîd filân gibi merasime hacet kalmaksızın kabûl-i İslâm eder de hükümetçe edilecek muamele dahi onun ihtidası resmen tanımaktan ibaret kalır.

- İşte, artık her hususta olduğu gibi bu bapda dahi bendenizden babalığınızı diriğ etmemenizi rica ederim.

- Onu kimden diriğ etmişim ki senden diriğ edeyim. Fakat, işin bence asıl düşünülecek, asıl ehemmiyet verilecek ciheti bu değildir. Karnik, bilirsin ki seni bazı arkadaşlarından ziyade severim. Zekâvetli şeysin, çalışkan şeysin.

- Teveccühünüze, emniyetinize teşekkürler ederim efendim.

- Teveccühümü, emniyetimi sen de bildiğin için benim yanımda mümkün olabilen terfinin mertebe-i bâlâsına varmak istersin, değil mi?

- Ona şüphe mi ister efendim. Anam da sizsiniz, babam da. Allah bu kapıdan başka kapı göstermesin.

Karnik bu sözleri daha ziyadesine imkân verilemeyecek derecelerdeki tavr-ı ciddiyetle söylüyorduysa da, Seyyit Mehmet Numan, ettiği mukabeleleri öyle bir tavr-ı tebessüm ile dermiyan ediyordu ki, karşısında Karnik'ten başka bir ehl-i dikkat bulunsaydı bu tebessümlerin içinde bir de istihza rengini görebilirdi. Karnik bundan âciz kalarak, bilâkis efendisinin beşaşetini ihtidasından husûle gelen mahzuziyet eseridir zannıyla seviniyordu.

Seyyit Mehmet Numan, Karnik'in son teminâtına daha ziyade mahzuziyetle mukabele ediyormuş gibi davranarak dedi ki:

- Aferin oğlum. İşte böyle olmalı. Kapı da budur, halkası da budur diye ezdil ü can sıdk ve istikametle çalışanlar, şüphe yok ki bahtiyar olurlar. O kapıda mümkün olabilecek terakkinin mertebe-i kemalini de arzu eylemeğe hak kazanırlar. Meselâ efendisine damat olmak mertebesi.

Karnik bir aralık kıpkırmızı kesilerek saçları içinden doğru tereşşuh edegelen bir kaynar ter alnını da, şakaklarını da istilâ eyledi. Fakat olanca kuvvetiyle cebr-i nefs eyliyordu. Evvelkiden ziyade yutkunarak, mutkunarak tevazuunu irae ve ispata başladıysa da, Seyyit Mehmet Numan daha beşuşâne, daha mahzuzâne bir tavırla:

- Sıkılma oğlum. Doğru söyle. Meseldir ki "Müslüman dini aşikâre olur" derler. Madem ki ihtidaya niyet eyledin bu nûr-ı sadâkat kalbinde şaşaa-nisâr olmuş demektir.

Diye, herifin önüne dökülünce, artık Karnik'te ketm-i âmale iktidar kalmadı.

Fakat Karnik'i de avanaklardan zann etmemeli. Öyle, birden bire yıkılıp, her şeyi ikrar ediverir mi ya? Minnettarâne ve mahcubâne bir tavırla gözlerini yere eğerek:

- Ben emelimi o kadar derecât-ı bâlâya vardıramam. Fakat, efendim beni hangi lütfa lâyık görürse mahza kendi fazl ve ihsanıdır diye ifa-yı hak-ı teşekküründe kusur etmemeğe çalışırım. Her veçhile efendime teslimim.

Demişti. Bunun üzerine Seyyit Mehmet Numan'ın evvelki beşaşeti, mahzuziyeti manidar bir dürüştîye mütehavvil oldu. Tab'ına epeyce gazap müstevli olduğu gerek gözlerinin parlamasından, gerek sadasının titremesinden anlaşılıyordu Mahaza söyleyeceği sözleri hâlimâne, nâsihâne mürşidâne bir tavırla söylemeğe cebr-i nefs ederek dedi ki:

- Oğlum. Sen şimdi ihtida etsen değil a, anadan babadan Müslüman doğmuş olsan bile benim kızımı alamazsın.

Vay Karnik'deki bozgunluk. Herifceğiz yıldırımla vurulmuşa döndü. Elinden gelse hemen dönüp kapıdan dışarıya fırlaya-

caksa da muktedir olabiliyor mu? Seyyit Numan sözün arkasını kesiyor mu? Diyor ki:

- Evvelâ benim kızım kocaya verilecek hâlde değildir. Zayıftır. Hastalıklıdır. Öyle olduğu içindir ki talim ve terbiye dahi görmemiştir. Karılığa, kocalığa dair onda bir fikir bile yoktur. Hüsn-i tabiîye de malik değildir. Bir erkeğin tezevvüç edeceği karıdan bekleyebileceği ahvalin hiçbirisi kızımda yoktur. O hâlde sen, kızımda beğenebilecek ne buldun ki bu hevese düştün?

- .....

- Ne susuyorsun? Söyle, söyle bakayım, neden korkuyorsun?

Zavallı Karnik neyi söylesin? Söyleyebileceği şeylerin kâffesini şeytan ihtiyar biliyor. Hatta bildiğini söylemekten de çekinmiyor. İşte diyor ki:

- O hâlde kızımda beğenebilecek bir şey varsa o da bir zengin babanın kızı olmaktan ibaret kalıyor. Değil mi? Baba yetmişlik. Kız pek çelimsiz. Pek zayıf. Validesi henüz Türkçesi kaht bir Çerkez. Ha? Baron Karnik. Hesap pek etraflı. Öyle değil mi? Kayın pederin bir ayağı çukurda, kızın iki ayağı birden. Çünkü bu kadar çelimsiz, kansız, cansız bir kızı biraz da ziyadece muhibbâne, harisâne bir maişet, çarçabuk verem döşeğine düşürüp öteki dünyaya gönderiverir değil mi a ahbâr?

IV

Ey, artık Karnik için sebat ve mukavemete imkân kaldı mı ya? Korkusundan dudağı çatlayıp, dizlerinin bağı çözülerek, yıkılsın kalsın mı?

Hayır. Bir cür'et daha ederek yıkılıp gitmeğe tercih eyledi.

Refet bu hikâyeyi bana şöyle ananesiyle hikâye edinceye kadar, güya hikâyenin yalnız bu derecesi bir roman teşkiline lâyık ve nazar-ı taaccüp ve hayreti celbe müstehak değilmiş de, pek sade pek tabiî şeylerdenmiş gibi anlattıktan sonra:

- Birader. İşin daha garibini bundan sonra dinle.

Mukaddimesiyle dedi ki:

- Karnik, Seyyit'in huzurundan çıktıktan sonra mağazada da dikiş tutturamayarak kaybolmuş, gitmişti. O akşam Seyyit beni çağırdı. Dedi ki: "Oğlum. Bu akşam Beyoğlu'na git. Ağabey miydi? Neydi? Haniya o seninki? Onu bul."

Ben- Vay. Haberdar ha?

Refet- Yalnız bundan mı haberdar, a birader? Dinlesene. Lâkin o zaman benim yerinde olmalıydın da bu sözlerin asıl Seyyit'in ağzından işitmeliydin. O zaman yüreğin gümbür gümbür nasıl çarptığını da ben seyr etmeliydim. Dedi ki: "Seninkiyi bul. Söyle ki, o da Karnik'i bulsun. Ona haber versin ki, kızımı Karnik'ten diriğ edişim, bana teklif eylediği ihtidayı ciddi görmeyişimden dolayı değildir.

İhtimal ki Karnik sözün doğrusunu bana söylüyordu da, Siranuş'a söylediği sözler yalandı. İhtimal ki Siranuş'a söylediği sözler doğruydu da, yalanı bana söylüyordu. Her hâlde iki sözünden birisi yalan ve iki tarafa ettiği muâmeleden birisi özr ve hiyânetti.

Ben- Vay. Siranuş'u da biliyormuş ha?

Refet- Hem de henüz benim bilmediğim bir zamanda.

Ben- Ay, sen o zaman Siranuş'u bilmiyor muydun?

Refet- Hayır.

Ben- Acayip. O haşarılık âlemlerinde görmemiştik?

Refet-Siranuş, benim gezip tozduğum âlemlere duçar olacak mahluklardan değildir ki bir yerde rast getirip görebileyim.

Ben- Deme Allah'ı seversen Refet.

Vakıa bundan evvel gerek Refet ve gerek Siranuş, kendisi bana bir hayli malûmat vermişlerdi. Fakat malûmat-ı mezkûre ekseriyetle Karnik vakayiine dair olup, birazı da bu kızın sûreti neş'etine filânına dairdi. Malûmatın o cihetini de şimdi, şu münasebetle ikmal eylediyse de, bence henüz karilerime hikâye edecek sıra gelmiş değildir. Bu ahvâl-i garibenin sırasını bozmamak ve letafetini kaçırmamak için hikâyenin her ciheti hakkında kararlaştırdığım sırayı, tertibi yine bozmayacağım.

Refet, Seyyit Mehmet Numan'ın kendisine verdiği talimatı şu vechile hikâyede devam eyledi. Dedi ki:

- Bundan maada Seyyit yine Ağavni vâsıtasıyla Karnik'e tebliğ olunmak üzere bana dedi ki: "İşin neticesi, Karnik'in meyli Siranuş'ta olmaktır. Siranuş yüzünden kendisine tertip eylediği maîşet-i bahtiyârâneyi itmam için bir de bana damat olmağı zihninde tasarlamıştır. İhtidayı da bunun için tertip etmiştir. Gerek ben sağ kalayım, gerek vefat edeyim, benim servetimle ve zavallı hasta kızcağızımın makhuriyetiyle Siranuş'un bezminde keyif çatmağı kurmuştur. Bununla beraber o heveskâr delikanlıya buğz etmek de istemiyorum. Benden babalık, efendilik istedi. Diriğ etmeyeceğim. Mülâzemet-i âşıkanesinde bulunduğu Siranuşla izdivac eylerse mükemmel bir düğün masrafını kendim verdikten maada, yine hizmetimde kullanıp, aylığını da arttıracağım. Zira elimde doğmamışsa da, elimde büyümüştür. Şimdiye kadar hiçbir fenalığı da görülmemiştir. Bilâkis yüzünden hayırlar görmüş, paralar kazanmış, yalnız şu son meselede şeytan onu igfâl eylemişse de Rahman benim imdadıma yetişmiştir. Anladın mı oğlum. sana tevdi eylediğim şu memuriyet, gayet nâzik ve insaniyetkârâne bir memuriyettir. Sen de Karnik'i görecek olursan tavr-ı husûmetle telâkki etme. Sûret-i pederânede davranarak kendisine nasihat ver. Haydi göreyim seni."

Ben- Koca Seyyit Numan.

Refet- Evet. Hakikaten kocaman.

Ben- Ey. Bu gerçekten nâzik olan memuriyeti nasıl ifa ettin bakalım? Zira bu memuriyetin bir cihet-i nezâketi daha var. Yani Seyyit Mehmet Numan Karnik'in mükemmelen düğün masrafını vermeği ve aylığını arttırmağı vaad etmekle göstermiş ve anlatmış olacak ki kızını ondan diriğ etmesi, onu umduğu paraya nailiyetten men için değildir. İstediği şey paraysa, işte onu diriğ etmiyor. Bu nâzik memuriyeti hüsn-i ifâ edebilmek dahi umûr-ı müşkiledendir.

Refet- Ayniyle efendimin tarif eylediği yolda ifa ettim. Gittim, Ağavni'yi buldum. Tebliğ edilecek şeyleri tebliğ ettim. "Zavallı Siranuş" diye hayıflandı.

Ben- Seyyit Mehmet Numan'a, yahut kızı Feride'ye hayıflanmadı mı?

Refet- Bunu ben de sormuştum. "Feride'yi koruyacak o kadar zeki ve âkıl bir peder var. Asıl acınacak Siranuş'tur." Cevabını verdi. Ben alıklaştım. Zira Siranuş'la Karnik arasındaki münasebeti bilmiyordum. Hiç de bilmiyor değil. Karnik bir kızın arkasında dolaşıyor diye kulağıma çalınmıştıysa da o kız kimdir? Kimin nesidir? Nasıl şeydir? Öğrenmeye merak bile etmemiştim.

Ben- Sonra öğrendin. Öğrendin de şaşa mı kaldın.

Refet- O cür'et daha sonraları vukua geldi. İlk öğrendiğim şey Karnik'in Siranuş'la pek ciddi iştigalinden ve âdeta aralarında izdivaç vaadi verilip alındığından ibaretti. Ağavni Madam C....'nin pansiyonundan çıktığı zaman Siranuş oraya yeni girmiş, henüz üç aylık bir şakirtmiş. Sonraları Karnik ile Siranuş arasında mülâzemet-i âşıkane vukua geldikte, ehl-i iffet bir Ermeni familyası hanesinde ikamet eden Siranuş'la o da mülâkat edip, münasebet peyda etmiş. Hatta Karnik'in nesi olduğu pek de muin olamayan bu kadını Siranuş, Karnik'ten kıskanarak, bir aralık yüz vermemek bile istemiş. Ağavni, bu bapta teminât-ı kat'iye vererek oraya gelişi bilâkis Karnik'le izdivacı meselesine bir suret vermek için, yine Karnik tarafından vuku bulan ricalara mebni idüğünü anlatmışsa da, Ağavni hakikaten zahirinden anlaşılamayacak derecelerde safvet-i derûn sahibi bir kız olduğundan bu Karnik'in bazı hususiyyât-ı ahvâlini Siranuş'tan ketm etmemiş.

Ben- Evet. İşin bu ciheti bana dahi hikâye olunmuştu ya. Karnik'in maddeten bir fenalığı mesmu değilse de fezâil-i ahlâkıyyesi pek de mücerrep ve muhakkak olmadığını Ağavni Siranuş'a söylemişse de, zavallı Siranuş, bunu, Karnik'i kendi gözünden düşürmek maksadına haml ederek, inanmakta müteredditkalmışmış.

Refet- Nihayet birkaç mülâkat ve müzakereden sonra Siranuş, Karnik'le izdivaca karar verir. Bu işte Ağavni de, ben de dahildim. Siranuş'un müverridi malûmunuz olan bin iki yüz

liralık kadar bir sermayesi vardır ki Mısır konsolidesine yatırılmıştır. Onun yedi sekiz liralık vâridatı kızcağızın medâr-ı taayyüşüdür.

Ben- Zavallı Siranuş.

Refet- Ne kadar zavallı ya. Seyyit Mehmet Numan'a da müzakerenin sûret-i cereyan ve devamından malûmat veriliyor. Ha. Şunu unutmayalım ki işin biraz yoluna girmesini müteakip Karnik geldi. Seyyit'in ayaklarına kapanarak affına da mazhar oldu.

Ben- Evet, evet. Hatta on bin frank düğün masrafı namıyla bir de ihsana nail oldu. Değil mi? Beş yüz napolyon.

Refet- İşte, alt tarafını biliyorsun ya.

V

Evet. Alt tarafını biliyordum. Daha evvelden öğrenmiştim. İşte öğrendiğimi, bildiğimi karilerime de arz edeyim:

Evvelâ şunu haber vermeliyim ki Seyyit Mehmet Numan'ın böyle beş yüz liraya birden ihsan edivermesi zenginlikte Rotsehild'e muâdil olup da ol miktar parayı istisgâr eylemesinden naşi değildir. Kendisi her hâlde ticaret erbâbı ahz ve ita ile müştagil kâr uşağı bir adam olduğundan, şu beş yüz Fransız lirası Seyyit Mehmet Numan nazarında da büyücek mebaliğdendir. Fakat bu adam lüzum sahibi olmayan ve sebep ve hikmeti bulunmayan yerlere para sarf etmemekte ne kadar mutasarrıf ise ulüvv-i cenâba taallük eden ve kendi hikmetine tevafük eyleyen yerlerde semahati de fevkalâdedir.

Çocuk yaşından beri yanında bulunup, ta kendisine damat olmağa kadar heveslenmiş olan ve bu maksadına medâr-ı vusûl olmak için tebdîl-i mezhebi göze aldıran bir Karnik'i Seyyit Mehmet Numan, makhûren tard ve def edemezdi. Her hâlde herifin hevesi gayr-i meşru değil a. Ama içinde makâsıd-ı sâire-i hafiyye varmış. Ama diğer taraftan Siranuş namında bir kıza daha mülâzemeti, maiyetinde istihdam olunan adamlar üzerin-

de nazar-ı tecessüsü parıl parıl parlayan Seyyit'in malûmuymuş.

Varsın olsun. Seyyit cihân-dîde bir adamdır. Teehhül eden delikanlılardan birtakımının metreslerine son veda, ta zifaf gecesi icra eylediklerini ve hele bazılarının "ororuvar" (au revoir) veda takyidisiyle zifafa gittiklerini çok işitmiş, çok görmüş. Yalnız, böyle bir tertipdeki hiyânet-i sahîhadan, kasd-ı sahîhadan kendisini kurtarmak lüzum-ı herde-endişânesiyle Karnik'in, kendi kızından ümidini kesip, fakat istediği şeyi babalık, efendilikse onu işte böyle bendegânından hiçbirisine yapamayacağı bir derece-i fevkalâdede göstermiş.

Aradaki vesait hep Ağavni ve Refet ve bir de Seyyit Mehmet Numan ticarethanesinin en kadim, en mutemed memurlarından olan ihtiyar Petro Polo oldukları hâlde izdivaca karar verilerek, bir pazar günü nikâhları kıyılmak üzere bazı eşe dosta perşembe gününden davetnameler gönderilmiş. Yine o perşembe günü beş yüz Fransız altını Karnik'e teslim edilmiş. Ondan maada cumartesi akşamı da Ermeni patrikhanesinden kaldırtılan ufacık bir çelik çekmece Ağavni'nin odasına kadar gönderilip Karnik'e verilmiş ki, açıldığı zaman derunundan çıkan Mısır konsilidelerini Ağavni ve Refet ve Petro Polo ve hatta Siranuş dahi mevcut olduğu hâlde sayarak, üzerlerine Karnik kendi kalemiyle birer birer kendi ismini de yazmış.

Her iş bitti ya? Ertesi pazar günü nikâh için huzuru lâzım gelen zevat kilisede içtima etmişler. Ama Karnik yok. Ha şimdi gelecek. Ha şimdi gelecek. Ne gelen var, ne gelecek. Zira akşam olduğu hâlde Karnik yok.

Zavallı Siranuş'un iki gözü iki pınar. Zavallı Ağavni'nin de iki gözü iki pınar.

Zavallı Refet.

Koca Refet. İçlerinde tedbirini şaşırmayan yalnız bir Refet olmuş. Hemen Beyoğlu mutasarrıflığına koşup vukuatı haber vermiş. Ağavni'nin odasında Karnik'in birkaç fotoğrafya resmi bulunarak, icra edilecek taharriyat ve takibât-ı zaptiyyede işe yaramaları için onları da mutasarrıflığa vermiş.

Badehu bir baş koşup keyfiyeti Seyyit'e haber vermiş. Seyyit bir kere deryâ-yı hayrete dalıp, onu girdapları, mevceleri içinde bir hayli yuvarlandıktan sonra başını kaldırarak sormuş ki:

- Oğlum. Karnik'in başka hangi kadınla münasebeti vardı?

Refet işin bu cihetinden bilkülliye bîhaber bulunduğunu ityan ve temin eylediği hâlde, Seyyit Numan mülzem olmayarak:

- Hayır hayır. Bu işin içinde bir karı daha bulunacak.

Diye, inat etmiş. Refet'te sükûn. İhtiyarsa hatırından geçen şeyleri kendi kendisine başını sallayarak tasdikle beraber Refet'e demiş ki:

-Şu anda Karnik ya şeytanların bile yerini bulamayacakları bir yerde, bir karıyla beraber ihtifa eylemiştir veyahut yine şu anda bu habis İstanbul'da bulunmayıp, yanında bir karı olduğu hâlde firardadır.

Refet'te hâlâ sükût. Hem de bir sükût-ı mütehayyirâne. Hiçbir şeyden haberi yok ki bir şey söyleyebilsin. Hiçbir şeye imkân veremiyor ki hiç olmazsa zannını, tahminini dermiyan eylesin.

İhtiyarsa hâlâ düşünüyor. Hem de derin derin düşünüyor. Pek derin düşünüyor.

Bir aralık deryâ-yı hayretten bir daha baş kaldırarak sormuş ki:

- Refet. Bu Siranuş denilen kız güzeldir. Değil mi?

Refet- Güzel, efendim.

- Pek mi güzel?

- Hakikaten pek güzel. Hem pek güzel, hem gayet terbiyeli, hem de...

Ey? Hem de? Sözünü kesme.

- Pek de ırz ehli.

- Acayip. Irz ehli olduğunu neden biliyorsun?

Refet bundan evvelki sözünü gayet mahcubâne bir tavırla söyleyebilmişken Seyyit'in son suali üzerine ya bin kat daha mahcup olmak veyahut bir cür'et-i küstahâne ile def-i hicâb eylemek mecburiyeti arasında muhayyir kalmış. Fakat filhâl ikinci ciheti tercih ederek demiş ki:

- Seyyit. Siz her şeyi biliyorsunuz. Bildiğiniz şeyleri de bize söyletmek istiyorsunuz. Emrinize inkıyat etmiş olmak için işte diyorum ki, Siranuş'un pek de ırz ehli olduğunu bu haysiyyet-i celîleyi bir kere kaybeyledikten sonra tekrar ele geçirmek gayret-i mütahassirânesiyle ıslâh-ı nefse cebr-i nefs eyleyen bir kadından işittiğim ve kendine kat'iyen emniyet dahi eylediğim için söylüyorum.

- Ağavni'den değil mi?

Evet efendim.

- Aferin. Doğru söylediğine teşekkür ederim, öyleyse bilmiş ol ki Karnik'in mağlûp olduğu kadın ne güzeldir, ne terbiyeli, ne ehl-i ırz. Zira o mel'unun aradığı şeyler, bu faziletler olsaydı, kızımı almak için beni de iğfale çalışmazdı ve Siranuş'u da ümidinin fevkinde bir nimet-i Hüda bilerek öper, başına kordu.

- Siz zekisiniz Seyyit. Hakimsiniz. Kat'iyen inanırım ki bu tahmininiz doğrudur.

Refet böyle söylemiş. Hakkı da varmış. Yani Seyyit Numan hakikati pek doğru olarak tahmin etmiş. Zira işin üzerinden bir hafta geçmeksizin Bulgaristan kapı kethüdalığı vasıtasıyla Varna'dan zaptiye nezaretine gelen bir telgrafnâme-i cevâbîde:

"Fotoğrafya resmini gönderdiğiniz Ermeni, beraberinde yaşlıca bir şişman karı dahi olduğu hâlde tarihten üç gün mukaddem Rus pasaportuyla Varna iskelesine çıkıp Rusçuk'a giden sürat katarına binmiş olduğu, pasaport memurluğundan bildirilmiştir. Fotoğraf resmi derhal Rusçuk polisine gönderildikte, bu adamın yine mahut karıyla birlikte, Rusçuk'ta eğlenmeksizin Gyorgovia'ya geçtiği cevabı alınmış."

Haberi itâ olunduğu gibi, o zamanlar bu keyfiyet gazetelere dahi sermaye-i bahs ve makal olduğundan, bir sabah Beyoğ-

lu'nun vasat halli Ermeni ahalisinden altmış yaşında ve hüsn-i hâl ile maruf bir adamcağız mutasarrıflık dairesine gelerek, mahut Karnik ile firar eden şişman karı, kendi karısı olduğunu ve bir haftadan beri gaybubet etmesiyle her tarafta taharri olunmuşsa da, izi bulunamadığını ve o hain karının beş bin liralık kadar Fransız eshamını da, bin beş yüz liralık mücevheratla beraber alıp götürdüğünü zavallı ihtiyar ağlayarak söylemişse de, ticaretçe itibârına halel gelmemek için, bu müsibetin ilân olunmayıp, ihfâsını da rica etmiştir.

Nasıl? Seyyit Mehmet Numan'ın tahminine diyecek var mı? Yaşlıca ve şişman olduğunu Varna telgrafnâme-i cevâbiyyesinde gördüğümüz hain karının oldukça hatırı sayılır çirkinlerden bulunduğunu da kendisini tanıyanlardan istihbâr eylemiştik.

VI

Beşeriyet işte böyledir. İnsan evladında bazı böyle hâller görülür ki, cinnet-i sahîhadan farkları pek azdır.

Yalnız Karnik'e şaşıp kalmayalım. Dostlarımızı, aşınalarımızı şöyle bir hatırdan geçirelim. İçlerinde bir haylisini görürüz ki, evinde barkında ırzıyla, edebiyle helâlinden âdeta ibadet nevinden esbâb-ı safâ ve bahtiyarîsi mevcut ve mükemmelken Beyoğlu'nun, hatta Galata'nın ne murdar yerlerinde sürünüyorlar. Namuslarını, haysiyetlerini, servet ve sıhhatlarıyla beraber ne yaman tehlikelere duçar ederler.

İnsan için rüûs-ı hikmetten birisi de kendini tanımaktır. "Kendini tanımak" denildiği zaman elindeki nimetin kadrini bilmek dahi o sözde dahildir.

İnsan, şimdiye kadar geçmiş şeylerin ne iyiliğinden, ne fenalığından gelecek şeyler için bir hükm-i kat'î çıkaramaz. Nice yıllar sefalet içinde sergerdân olan bir bedbahtı görürsünüz ki bir nikbahtlık saati hulûl edivererek bir nedâmet-i kat'iyye ile sırma gümüş gibi tetahhur ediverir. Diğer birini görürsünüz ki hüsn-i hâliyle enzâr-ı istihân-ı âlemi kazanarak yaşayıp gider-

ken, bir iğvâ-yı şeytandan tahlîs-i nefse muvaffak olamayarak, geçmiş ömrünü de geleceğini de berbat eder gider.

Hakim, işte bu ahvâl-i umûmiyye-i beşeriyyeyi nazar-ı intikaddan uzak tutmayıp, hele her şeyin akıbeti neye müncer olduğunu araştırandır. Akıbet-endiş olanlar görürler ki, hiçbir şey cezasız kalmıyor. Sû-yı ahvâlden nedâmet-i sahîha ile afv-ı Rabbânîye sığınan tövbekârlar mutlaka berhudar oluyorlar. Hüsn-i ahvâlini ağvâ-yı nefsânî ile tağyir edenler dahi elbette mücâzât-ı lâyıkasını çekiyorlar. Herkes cezâ-yı amelini buluyor. Zerre miskali hayredenler hayr görüyor zerre miskali şerr edenler şer görüyor, şerden necat dahi, ancak ezdil ü can nedametle afv-ı Rabbânîye sığınmakta bulunabilir.

Bu muhâkemât-ı vâizâneyi bir kuru hikmet-perdâzlıktan ibaret zannetmemeli. Ahvâl-i âlemin tetebbuunda müdavemet göstermeli ki hakayık-ı mezkûrenin hakayık-ı kat'iyye ve maddiyyeden olduğu sübût bulunsun.

Biz hikâyemizde devam edelim. Karnik'in firarından sonra Seyyit Mehmet Numan Refet'i bir daha huzuruna çağırıp der ki:

- Evlat. Benim tarafımdan Siranuş'a gidip selâm söyleyeceksin. Tesliyet için ne kadar söz söylemek lâzımsa söyleyeceksin. Rica edeceksin ki Ağavni'nin sakin olduğu haneye nakl-i mekân eylesin. Zaten bol para içinde yaşamağa alışmış sa'bü'l-maîşe bir kadın değildir ki geçinmesinden korkulsun. Beni kendisine peder ve seni birader addeylesin. Hüda kerimdir. İhtimal ki Karnik'in kasti firara kadar değildi de, benim, kendisine gösterdiğim efendiliğin, babalığın ciddiyet-i kat'iyesine inanamayarak ve müstakbelini Siranuş'la bizim aramızda bulunmaktan ziyade, mahut ihtiyar. şişman karının âğûşunda emin görerek bu işi irtikâp eyledi. Bu hâlde kızcağızın sebeb-i felâketi ben sayılırım. Ettiğim fenalığı tazmine çalışacağım. Bakalım Hak taâlâ ne gösterir.

Refet, zaten ihtiyarın benden ziyade hayrân-ı hikmeti olmasıyla, her hakimâne, âlicenâbâne emirlerini nasıl hayranâne ve dakika-sencâne bir tavırla telâkki ederse, bunu da öyle telâkki eder. Kalkar, evvelâ Ağavni'ye gidip keyfiyeti hikâye ve

reyini istizah eder. Ağavni, Seyyit'in maksat ve merâm-ı sahîhini anlayamayarak, müştebihane bir tavırla Refet'e:

- Refet. Sakın sizin Seyyit ömrünün sonunda gençleşmiş, dinçleşmiş olmasın.

Derse de, Refet, Seyyit Mehmet Numan'ın hüsn-i hâli öyle olur olmaz vesâves-i şeytâniyye ile mütezelzil olabilecek ahvâl-i haseneden bulunmadığına kat'iyen emin olduğundan:

- Aklını mı bozdun Ağavni? Eğer Seyyit hakkında da böyle bir iştibah muhtemelse, artık insanlığımızdan haya ederek şu dünyadan vücudumuzun indifaı temennisinde bulunmalıyız.

Der. Maahaza Ağavni'ye yine itmi'nân-ı tâm gelemez. Müvesves kadın:

- Biz tesadüf etmedikse de okuduğumuz romanlarda çok gördük. Böyle zengin ihtiyarların "metres" demekten haya eyledikleri ve nev-amâ evlâd-ı maneviyyeleriymiş gibi görmek ve göstermek istedikleri gencecik, güzelce, körpecik birer kimseleri bulunur. Ekseriya da Amerika'da ve İngiltere'de görülür.

Diye, mülâhazât-ı müstehziyânesinde biraz daha devam eylemişti. Nihayet Refet o müvesves kızı sözle temin edemeyeceğini görerek, temin ve iknada devama da lüzum görmemiş. Ağavni'ye:

- Biz, her hâlde bize tevdi olunan vazifeyi ifa edelim de kabul ve adem-i kabûlü Siranuş'un reyine kalsın.

Demiş. Kalkmışlar. Siranuş'un nezdine gitmişler.

Bu kız için demincek "iki gözleri iki pınar" dememiş miydik. Hâlâ da öyle. Bahusus ki Siranuş hakkında öteden beri karilerimize verdiğimiz malûmattan anlaşılmış olacağı vechile, bu kız kulûb-ı kaviyye ve efkâr-ı metîne erbâbından gereği gibi müteazzım, mütekebbir bir şey olduğu hâlde iki gözü iki pınar.

Mazur değil mi? Kıt kanaat medâr-ı taayyüş olabilecek sermayeciği elinden gitmiş. Şu ahval ve ahlâkıyla kime boyun eğecek?

Siranuş'un husûsiyyat-ı ahvâli bize malûm olduğu kadar karilerimize de malûm olsaydı, şu anda bizim bu kızcağıza acıdığımız kadar, karilerimizin de acımaları lâzım gelirdi.

Bazı ahvale göre yüzsüzlük, arsızlık bir sermaye sayılır. Aç kalmamak emrinde arsızın, o ahvalinden istifade ettiği olabilir. İzzet-i nefs sahibi vakurlar bu cihetçe daha ziyade acınmağa şayandırlar.

Gerek Ağavni, gerek Refet, Seyyit Mehmet Numan tarafından tebliğ edecekleri şeyleri, nasıl tebliğ edebilmek hususunda mütehayyir kalarak, bir hayli zaman yüz yüze bakıştılar. Bu tereddütleri Siranuş'un merakını arttırdığı ap aşikâr görülmemiş olsaydı, belki hiç de ağızlarını açamayarak dönerlerdi. Nihayet kızcağızın:

- Canım, Allah aşkına ne olmuş? Ne var.

Diye amana düşmesi üzerine hâmil oldukları vediayı tevdi edebildiler.

Siranuş, bunların sözlerine söz katmaksızın evvelinden sonuna kadar dinledi. Nihayet:

- Seyyit Mehmet Numan bana karşı hiçbir tazmine medyun ve mecbur olmadığı hâlde, beni sadakasına muhtaç görüyor demektir.

Dedi. Lâkin bu mütalâasına Refet'le Ağavni tarafından cevap verilemeyip, o yürekler acısı bedbaht kızcağız yine kendisi sözde devam eyleyerek:

- Evet. O kadar kerim bir zatın sadakasına arz-ı ihtiyac edebilirim. O nankör, gaddara ettiği babalığın kadri bilinemediyse, bana ettiği babalığın kadri bilinecektir. Minneti çekilecek ve şükrü ifa olunacaktır.

Dedi. Koca Refet. O sâhib-dil kızın bu nimetşinasâne sözünden müteessir olarak ve gözleri dolarak ayağa kalkıp elini uzattı ve:

- Öyleyse kardeş olduk.

Dedi. Siranuş'sa:

- Bu dest-i kerem-peyvesti evvelâ, bana babalık teklif eden zât-ı muhteremin eline vekildir diye kabul ederek, muteakıben de bir..... bir kardeş elidir diye kabul ediyorum.

Dedi. Şu mecliste hazır olan üç zatın altı gözü şıpır şıpır yaş dökmeğe başladılar ki, bunları her kim görseydi, onların da gözleri yaşarırdı.

VII

İşte mektep sokağındaki haneye Siranuş'un nakl edilmesi bu surette vukua gelmiştir. Gelin olmak emeliyle kızcağızın çamaşır ve elbisece her şeyi mükemmel olup, ihtiyacı yalnız sedd-i ramaka münhasır kaldığından idaresi Seyyit Mehmet Numan için hiç de tahammülgüdaz bir bâr hükmünde değildi. Refet masarifin muhâsebe-i umûmiyyesini gördüğü sırada, o zavallının da hesabını görüyordu. Kuşluk ve akşamlık taamlarıyla oda kirası on bir, on iki liralık bir yekün teşkil ediyordu ki, meblâğ-ı mezkûr Seyyit Mehmet Numan için değil, Refet için bile büsbütün yılacak, altında ezilecek şeylerden addolunamaz. Çünkü Ağavni'nin Refet'e hiç ihtiyacı ve Refet'in de bir tek valideden başka bakacak kimsesi yoktu.

Madem ki idareden, geçinmekten bahsediyoruz, şunu da haber verelim ki bir hesab rü'yetinde Siranuş yekûn masarife vukuf hâsıl ettikte, bunu şimdiye kadar kendi harc edegeldiği miktardan zait görerek masarifçe tenkihat icrasını rey eylemişti de Refet:

- Bana verilen talimatın hududundan harice çıkıyoruz.

Diye, redd eylemişti. Hatta Siranuş tarafından:

- Ta hudut başına kadar varmak da mecburi değildir a. Bu haneden çıkmalıyız. Kendimize mahsus iki odalı bir hanecik tutmalıyız. Taamımızı kendimiz pişirmeliyiz. Bir kerimin sadakasıyla yaşadığım hâlde, evvelkiden ziyade bolluk içinde maîşet-i kibârâneyi insafa yediremiyorum.

Demişse de, Matmazel Ağavni:

- İyi ama sen münsifane hareket edesin diye bizi de dûçâr-ı zillet etmeğe hak kazanamazsın ya.

Mukabelesiyle redd etmiş olduğu gibi, Refet dahi Ağavni'ye hak vererek:

- Bahusus ki o hâlde Seyyit Mehmet Numan'ın da emri haricine çıkmış olacağız. Ben Seyyit Mehmet Numan olsam, sizin tarafınızdan iltizam edilecek olan bu tedbiri kendi semahatime ve ulüvv-i cenâbıma karşı bir hakaret addederdim.

Deyince, artık Siranuş için teslimkârâne bir sükût mecburiyeti gelmiştir.

Karilerime haber vermeliyim ki, romanımızın işbu a'zâ-yı vak'asıyla ben, muarefe peyda eylemiş olduğum zaman şu sûret-i maîşete verilen kararın üzerinden dört ay kadar zaman geçmişti. Hikâyenin bundan sonrasını nakilden evvel şu noksanı ikmal etmeliyim ki:

Karar-ı vâki dört aydır icra olunmakta bulunduğu hâlde, ne bir gün Seyyit Mehmet Numan Beyoğlu'na gelip mahmiyesini görmüştü, ne bir gün mahmiyesini İstanbul'a celb ederek görüşmüştü.

Malûm a, fikrinde şeytanet ciheti daima galebesini göstermekte bulunan Matmazel Ağavni, o pîr-i civânmerdin bu zavallı kızcağız hakkındaki eser-i semâhatine hakikati vechile mana veremeyerek, dûçâr-ı iştibâh olmuştu. Dört aylık bir zaman kızın bu sû-yı zannını gereği gibi tadil eylediyse de, büsbütün mahfetmiş olduğunu kimse iddia eyleyemez. Şu hâl daha ne zamana kadar devam edebileceğini kimsenin hükm edemiyeceği bir hâldir. Tamamiyle ahvâl-i tabiîyyeden değil ki, böylece devamı hakkında fikirlerde, kalblerde de istikrar husule gelebilsin.

Yalnız Matmazel Ağavni değil, Siranuş'ta da bu istikrar yoktu. Vakıa Seyyit Numan'ın inâyet-i semihânesinden pek müteşekkirdi. Lâkin işin sonu nereye varacak? Her âkılın asıl nasb-ı nazar-ı ehemmiyyet edeceği şey, bu âkıbet-endişlik değil midir? Akıbet-i emrin neye müncer olacağının bilinememe-

si, o talisiz kızcağızı nevama daimî bir işkence hâlinde bulunduruyordu. Haniya Şirket-i Hayriyye vapurunda, bunlara ilk tesadüf eylediğimiz gün yanlarında gördüğümüz yaşlıca kadın yok mu? O kadın, işte, bu haneye nakl-i mekân etmezden mukaddem Siranuş'a kendi hanesinde bir oda icarıyla, ev zımmında analık vazifesini de ifa eyleyen iyi halli bir kadıncağız olduğundan, Siranuş, musibet mi yoksa saadet mi olduğu hakkında bir hükm-i kat'î veremeyerek, gâh birine ve gâh diğerine tebdîl-i hükm ettiği şu hâlden pek sıkıldıkça kadıncağızı çağırır, onunla hasbıhâle girişirdi. Zaten her ne zaman sokağa çıkacak olsa bu kadını mutlaka yanında bulundururdu ya.

Bereket versin ki bu kadın hakikaten iyi hâlli, iyi mütalâalı, ırzlı edepli bir şey olduğundan, Siranuş kendisiyle hasbıhâle giriştikçe:

- Kızım. Birisi yetmişlik zengin, âkıl, muteber ve hüsn-i hâline cihan şahit bir tacir ve diğeri genç âlicenap, kahraman, her şey görmüş geçirmiş, hüsn-i hâle avdet etmiş bir kibarzade babalık kardeşlik vaadiyle senin muhafazanı, idareni, müstakbelini deruhte etmişler. Daha ne endişe ediyorsun. Bir alçak yüzünden kaybeylediğin şey pek de ehemmiyeti olamayan bir servetten ibaret değil mi? Ona mukabil, şu iki dostun sana olan taahhüdü milyon değer. Kendini ne üzüp duruyorsun? Evvelâ Cenabıhakka tevekkül, saniyen o hamilere itimad ederek zevkine bak. Ye iç, gül oyna. Haktaalâ'ya şükür ve dostlarına da duâ et.

Yollu tesliyetlerle kızcağızda zayi olan inşirahı iadeye himmet eyliyordu.

Bu dil-şikeste kızcağızı müteselliyle münşerih etmeğe gayrette bulunan yalnız Vartov Dudu zannolunmasın. Bilmem bundan evvel dahi haber vermiş miydik? O insaniyetli kadıncağızın ismi Vartov Dudu'dur. Evet, derd-i derûnuna mağlûp olduğu esnalarda Siranuş'un imdadına yetişen yalnız Vartov'du diye hükm olunursa, Ağavni için de, Refet için de, hatta Seyyit Numan için de büyük haksızlık edilmiş olur.

Ağavni'nin piyanoca kudreti Siranuş derecesinde olmadığını evvel dahi haber vermiştik. İkisi de bir pansiyondan çıkmışlarsa da, Ağavni Madam C....'nin pansiyonunda, bir aralık sadece kendi felsefesiyatına hasr eylediğinden, tedrisat ve talimatın hiçbirisine ehemmiyet vermiyordu ki. En ziyade ehemmiyetle iştigal eylediği şey roman mütalâasından ibaretti. Siranuş' sa, bilâkis kendisine her ne tedris olunursa, olanca kudret ve gayretiyle onu hüsn-i telâkkiye çalışırdı. Hoş kariben kızcağızın bu hâllerini de tavsil edeceğiz ya. Ağavni'yse kendi istifadesinden ziyade, Siranuş'u eğlendirmeğe medar olmak üzere, vakit buldukça refikasını piyano başına celb ederek, saatlerce işgal ve kendi de iştigal ediyordu. Siranuş'un piyanoyla iştigalden de sıkıldığını gördükçe, artık kocaman bir kütüphane teşkil etmiş olan romanları ortaya yığarak Ağavni'nin, refikasını eğlendirmeğe ne derecelerde gayret eylediğini görseydiniz, bunları, yekdiğerinin refikası değil hemşiresi zann eylerdiniz. Hatta kendi okuyarak, Siranuş'a dinleterek eğlendiremediği ve romanın netayicini görmeği, arkadaşının isticalini de anladığı zaman sabırsızlıkla üzülmemesi için şifahen ve muhtasaran tefhime kadar da varırdı.

Ya Refet? Ya koca Seyyit Mehmet Numan? O pîr-i kâmil sanki Ağavni'nin zannı vechile Siranuş'a âşıkmış. Hem de görmeden âşık olmuş gibi Refet'e sık sık:

- Çocukları sıkmamalısın. Onlar gezmek, yürümek isterler. Gülüp oynamak isterler. Mertebe-i israfa varmamak şartıyla masârif-i fevkalâdeye de mezunsun.

Emrini tekrar eylediğinden, Refet bu mezuniyetini de bir sûret-i âkılânede hüsn-i icrâdan geri durmuyordu.

Evvelce anlattık ya? Bunlarla muarefemiz bir mevsim-i baharâ müsadifdi. O sene Frenklerce "mikarem" denilen perhiz ortasında itası mutat olan umumi balolardan birine bile, fakat tebdîl-i kıyâfet olarak bu kadınları götürmüştü. Hava müsait oldukça akşamları Şişli'ye, Feriköyü'ne, Taksim bahçesine, geceleri Tepebaşı bahçesine de götürüp, tenezzühleri hususunda ihtimamdan ayrılmıyordu. Yalnız Seyyit Mehmet

Numan'ın talimât-ı kat'iyyesi iktizasınca kadınları Vartov Dudu'dan başka hiçbir kimseyle görüştürmüyordu.

VIII

Hiçbir kimseyle görüştürmediği hâlde benimle nasıl görüştürdüğü şimdi hatıra gelmiştir.

Fakat ben de derhal ihtar ederim ki, beni görüştüren Refet olmamıştır. Ben kendim görüşmüşümdür. Refet'in bir cesareti görülmüşse, o da beni Siranuş'la görüştürmeği kurduğu zaman, Seyyit Mehmet Numan'dan istizan etmeyip, Siranuş'un kendisinden istizan etmesi kaziyesinden ibarettir.

Ben, bir aralık, bunu Refet'ten de sormuştum. Efendisinin emirlerinden, nehylerinden zerre kadar harice çıkmadığı hâlde, nasıl olup da, beni efendisinin mahmiyesiyle görüştürebildiğini sual eylemiştim. Demişti ki:

- Eminönü'nde ilk görüştüğümüz sabah kıvırmış olduğun mini mini yalanı unuttun mu? Güya sana bir mektup gelmiş. Onda Siranuş'un ahvalinden, esrarından bahs olunmuş. Mahmiyemize taallûk eden böyle bir hâle karşı lâkayt bulunabilir miydim? İşin neden ibaret olduğu anlaşılmalıydı da, sonra efendime vereceğim haberi ona göre vermeliydim. Öyle değil mi?

O mini mini yalancılığı bu surette gözüme vurması doğrusu ya, beni epeyce mahcup eylemişti. Maahaza sormuştum ki:

- Ey, sonra efendine haber verdin mi?

- Vermez miyim ya? Cismimle, canımla sadıkane bağlanmış olduğum efendimden bu işi ketm edemezdim a?

- Ey, Seyyit Mehmet Numan ne dedi?

Refet tavrını değiştirerek, kaşlarını çatarak demişti ki:

- Yok azizim. Vakıa aramızda ahd olunan dostluk pek ciddidir ama, bir bende-i sâdıkla efendisi arasındaki hususiyatı ifşaya mecburiyet gösterecek hiçbir kuvvet tasavvur oluna-

maz. Meramın bana yalan söyletmekse o başka. Fakat doğruyu mümkün değil söyletemezsin.

Şimdi siz olunuz da şu kahraman çocuk hakkındaki muhabbetinizi tezyit etmeyiniz. Kendisi bir beyzade. Binlerce kese akçe miras yemiş. Evâhir-i sefâhatinde matrûdu olduğu adama bir kere ittiba' ederek sadakat vaad eyledikten sonra aht ve peymanını ifada bu kadar müdavim olan bir insan-ı kâmil sevilmez mi?

Onun yerinde başka bir soysuz olsa, belki de bunca iyiliğini gördüğü zat tarafından bir zaman bir haklı tekdir, bir mürşidane matrûdiyyet gördüğü için kalbinin en derin katmerlerinde me'lunâne bir hiss-i intikam saklayarak evamir ve nefâhisine böyle ezdil ü can ittiba' ve inkiyat şöyle dursun, türlü mefsedetler melanetler irtikâbından bile çekinmezdi.

Mahaza Seyyit Numan'ın Refet'e benim için ne yolda talimat vermiş olduğu anlaşılmakta da tehir vaki olmadı. Harekât ve sekenâtının kâffesinden efendisine malûmat vermeği muktezâ-yı sadakat bilen o kahraman çocuk bunlarla birkaç mülâkatımı, vukuatı kayt ve zaptımı da haber vermiş. Garibtir ki keyfiyet pir Seyyit'in merakına bile dokunmuş.

Kendisiyle de birkaç defa mülâkat ederek pek ziyade teveccühünü kazandığım misillü emniyetine de mazhariyetimi gereği gibi ümit eylediğim bir zamanda bana demişti ki:

- Bizim Beyoğlu'ndaki çocuklarla görüşüyormuşsunuz?

- Evet.

- Hatta onların sergüzeştleri hakkında da bir kitap yazıyormuşsunuz.

- Buna henüz evet cevabı verilemez. İş daha o kitaba zemin olacak ahvali toplamak ve bir mecmuaya kayd etmek derecesindedir.

- Bazı kuşluk ve akşam taamlarına da kalınıyormuş.

- İki defa vaki oldu. İlkinde akşam, ikincisinde kuşluk taamıydı.

- Fikr-i hikmetinizi bunca dekayıka erdirdiğiniz hâlde, elbette bunu da düşünmüşsünüzdür ki, onlar bizim dahîlimizdirler. Arap ahvalini biliyorsunuz ya? Dahîlimiz ne demektir. Mahmîlimizdirler.

- Şüphesiz.

Şüphesiz ama, bizim pîr-i hikmet-semîrin şu sözü âdeta ulüvv-i cenâbımıza dokundu. Ne demek. Bizde bir fikr-i taarruz, nazar-ı tecâvüz var da bunlar Seyyit cenaplarının dahîlleri, mahmîlleri olmasından ihtirazen mi kendimizi memnu göreceğiz?

Garip şey. Seyyit'in bu sözü bende olan tesirini serien arttırmağa başladı. İhtimal ki teessürümü o da anladı. Anlasın, anlamasın. Anlamamış itibariyla ben anlatmağa lüzum gördüm. Dedim ki:

- Bu kızlar mahmiyeleriniz, dahîlleriniz olduğunu bilmez değilsem de, o dehâlet ve himayenin benim nazarımda ne ehemmiyeti olabileceğini hiç düşünmemiştim. Düşündüğüm şuydu ki, birisi en büyük fazileti hakk-ı terbiyenizi itirafından, inkıyâd-ı nâmından ibaret bulunan ve fezâil-i sâiresiyle beraber bu faziletin de büyüklüğünden dolayı bence pek ziyade mahbup, pek büyük dost olan bir kahraman gencin metresidir. Bilemem, siz İstanbul âlemlerinde düşüp kalkmış mısınız? Fakat bu âlemlerde gezip tozanlar, düşüp kalkanlar bilirler ki bir adam, benim Refet'le olan dostluğum kadar dostluk peyda eylediği diğer adamın metresine karşı kendisini de hami ve muhafız addeder.

Ay. Bizim Seyyit Numan'a havf gibi bir hâl geldi. Rengi attı. Epeyce müteredditâne ve daha doğrusu gereği gibi haifâne bir tavırla dedi ki:

- Hayır. Demek istediğim o değildi.

Muhterem ihtiyarın bu hâl-i haşyetini görünce âdeta yüreğim acıdı. Dedim ki.

- Emin olunuz peder. Dediğimizi pek âlâ anladım. Asıl ihtirazınız ötekindendir değil mi? Emin olunuz dedim a. Emin

olunuz. Benim, onun kadar evladım vardır. Bu cihetten gözüm doymuştur. Bıkmışım, usanmışım bile. Bıkamadığım, usanamadığım bir şey varsa, o da hakayık-ı ahvâl-i beşeriyye hakkındaki tetebbuât ve tetkikattır.

Muhterem ihtiyarın çevresinde itminan alâmetleri görülmeğe başladı. Hâl ve şanında ve vaz' ve edasında büyük bir mülâyemetle dedi ki:

- Ahvâl-i beşeriyyenin sanki hangi ciheti ibrete şayan değildir. Salt bunlar değil a, kimin hakayık-ı husûsiyyat-ı ahvâli araştırılacak olsa pür-ibret, pür-hikmet bir kitap yapılabilecek zeminler bulunur.

- İnşallah bu kitabı yazar, bitirirsem, size de gösteririm. Umarım ki beğenirsiniz.

- İnşallah.

IX

Seyyit Mehmet Numan'la kızlar hakkında şu muhaverenin sebk etmesi üzerine, o cihetten ayağımı kesmeğe mecbur oldum. Zaten epeyce vakitten beri gitmemiştim ya. Yine epeyce vakte kadar, yani lüzûm-i sahîh taayün eyleyeceği zamana değin gitmemeğe karar verdim.

Müvesves ihtiyarla şu son mülâkatımızın vukuu üzerinden bir hafta kadar zaman mürur eyledi. Bu müddet zarfında Refet iki defa matbaaya gelip bana göründü. Kendi hakkındaki muâmeleme zerre kadar halel getirmekten fazla, daha dostâne, daha merdâne muâmelâtta da bulundum. İki defasında da müfârakat ederken Matmazellere, tarafımdan selâm götürmesini rica eyledim.

Lâkin mahmiyeleri hakkındaki sözüm yalnız bu irsâl-i selâmdan ibaret kalırdı. Kendileriyle mülâkat arzusunda bulunduğumu anlattırabilecek hiçbir işrapda bulunmak şöyle dursun, hatta bu ahvali bilahare bir kitap yapmak için başlamış olduğumuz kayıtlardan da bahs etmeyerek, âdeta bu sevdadan da vaz geçmiş gibi görünmeği iltizam eyliyordum.

Aradan üç dört gün daha mürurundan sonra Refet bir daha geldi. Kendilerini yakadan mı attığımı sualden bed'ile, bu kadar zamandan beri gelip görünmemiş olmaklığım, Matmazelleri merakta bıraktığını söyledi. Yazılmış müsveddem bulunmadığı için gitmeğe mecburiyet görmediğimi söyledim. Safiyâne bir tavırla gülerek dedi ki:

- İyi ama senin bize bir de borcun vardı.

- Borcum mu? Acayip. Tahattur edemiyorum.

- Neden? Gazetecilerde bu kadar nisyan olur mu?

- Nisyanın en çoğu gazetecilerde bulunur. Zira muvâredât-ı zihniyyeleri pek çok ve mütenevvi ve mütehâlif olduğundan kuvve-i hâfızada bunlar bilmünâvebe yer tutabilmek için kendilerinden evvel orada yer tutmuş olan şeyleri tarda mecbur olurlar.

- Hayır, hayır. Artık benim gazetecileri, müellifleri, edipleri, feylesofları arzuhâlci zann ettiğim zamanlar çoktan geçmiştir. Ben sizin hâlinizi, sanatınızı pek âlâ öğrendim. Çırak olarak matbaanıza gelirsem az zamanda kalfa çıkarım.

- Gerçek hatırıma gelmiyor. Borcum neymiş?

- Öyleyse ihtar edeyim. Sen, bize bir ziyafet borçlu değil misin? Fiyatı bile sorup öğrenmedin mi? Topu on altı franktan ibaret değil midir?

Ooo. Demek oluyor ki asıl maksat bizi davettir. Ne diplomatlık. Kendileri tarafından davet edilecek olsam, şayet meşru ve gayr-i meşru bir özür tedarikiyle icabetten istifâ ederim diye, bizi bir ziyafete borçlu çıkarıyorlar. İfâ-yı deynden istinkâf mümkün olamayacağını düşünüyorlar.

Bu mülâhaza beni derhal ikaz eyledi. Dedim ki:

- Haa. Bu mu? Evet. Borcumu ikrar ederim. Ne zaman isterseniz tediyesine hazırım.

- Biz tüccarız kuzum. Borçlularımıza o kadar uzun mühlet veremeyiz. Hemen bu akşam tediye-i deyne hazır mısınız?

- Hemen bu akşam mı? Vakit müsait mi? Şimdi saat kaç?

- Saat dokuza geliyor.

- İyi ama Seyyit Mehmet Numan'ı ne zaman göreceğiz, Beyoğlu'na ne zaman gideceğiz?

- Bu gün Seyyit'i mi görecektiniz?

- İstizan için.

- Refet müteessirâne bir tavırla ayağa kalktı. Daha bu tavr-ı teessüründen anladım ki Seyyit Mehmet'ten istizana gördüğüm lüzum neden dolayı olduğuna Refet dahi zihin sardırmıştır. Bunu o da izah eyledi. Dedi ki:

- Haydi o müvesves. Haydi o ihtiyar. Siz nesiniz?

- Ondan daha müvesves, ondan daha bunak.

- Yok, ben iki müvesves, iki bunak arasında ezilemem. Beyoğlu'nda ilk akşam kaldığımız zaman nasıl biraderâne zaman geçirmişsek, yine öyle zaman geçirilecekse haydi gidelim. Ve illâ aramızdaki dostluğun bekasını pek ziyade rica etmekle beraber....

Ben de yerimden kalktım. Kıyamımı görünce, kahraman delikanlı sükût eyledi. Benim ne söyleyeceğime muntazıran durdu. Bense bir yandan ceketimi, fesimi giyerek:

- Beni ilk akşamki sûret-i biraderâneden rû-gerdân edecek hiçbir kuvvet bulunamaz. Haydi bakalım.

Deyip yürüdüm. Refet dahi pek büyük bir memnuniyet tavrıyla arkamdan geldi.

Benim izah ve tafsilime hacet var mı? İşte artık anlaşıldı ya. Refet fatin ihtiyar tarafından bizi ırzaya memurmuş. Daha ziyade üstelemek lâzım değil.

O akşam Beyoğlu'na vardığımız zaman kırk yıldan beri hasreti çekilen bir dost birden bire zuhur edivermişcesine hüsn-i istikbâl gördük. Ya Refet ne kadar şetâretliydi. Daha merdivenden çıkarken:

- Medyûnu yakaladık. Getirdik. Filhâl ifâ-yı deyne mecburdur.

Diye bağırıyordu.

Bu akşamki eğlencemiz, diğer defaya da makis olmadı. Edilecek hasbıhâl, okunacak müsvedde bulunmadığından, yemekten evvel bir âlâ konserto yapılarak kulaklarımızı teşnif eyledik. Yemekten sonraysa hep edebiyata, felsefiyata dair mübahaseyle zaman geçirdik.

Ancak Köprü'nün açık olduğu zamana kalmaksızın biraderin hanesine kapağı atmak mecburiyetini beyan eylediğimde Refet yine kıyamla bana refakati dermiyan eyledi. Kalması için kuvve-i nutkıyyemin müsaadesi derecesinde rica ve ısrar eyledim. Mümkün değil kabul ettiremedim. Matmazellerle her zamankinden daha dostane, daha safiyâne bir veda icra eyleyerek, Refet'le beraber avdet eyledik. Filvaki Köprü'yü açık bulmadığımızdan gece vakti sandal külfet ve tehlikesine düşmeksizin Köprü'yü yürüyerek geçtikse de, İstanbul cihetinde birer kâğıt fener tedariki mecburiyetinden yine kendimizi kurtaramadık.

İntihâ-yı Kitâb-ı Râbi

Kitâb-ı Hâmis

MÜŞKİLÂT-I MUĞLÂKA

I

Mahmileri olan kızlar hakkında benim için dûçâr-ı vesvese olan Seyyit Mehmet Numan'ın bu vesvesesini izaleye hiçbir kimsenin tavassut etmiş olmadığını ve mahaza benim hakkımda icra ve ikmal eylediği tetkikat neticesinde öyle olur ol-maz iğvaların tesiriyle hatt-ı hareketini şaşıranlardan bulunmadığıma kanâat-i kat'iyye husulünden sonra şübühatını bilizale, tecdîd-i münâsebet için beni irzaya Refet Bey'i memur eylediğini zeki ihtiyarla tekerrür eyleyen bir kaç mülâkatta anladım.

Hatta nihâyet-i emirde bunu ihtiyar dahi ketm etmedi. Safiyâne bir kalple keyfiyeti bana itiraf dahi ederek, yalnız hâl ve mevkiin nezaketinden dolayı derece-i mazuriyyetini bana da tasdik ettirmeğe çalıştı. Ben de tasdik ettim.

Mütecessis, meraklı, zeki ihtiyar şu Siranuş ve Ağavni ve Refet ve Karnik arasında dönen romandan zaten bîhaber bulunmamakla beraber, ona dair olan malûmatını itmam eyledikçe, kaleme alınacak hikâyeye de merakını arttırıp, şimdiye kadar yazılmış olan müsveddelerin kendisine iraesiyle beraber bu tesvidatta devamımı da rica eyledi. Ricasını redd edememek luzumu aşikârdır. Binaenaleyh:

- Müsveddeler sonraki ikmalât ile pek karıştılar. Müsaade ederseniz bir kâtibe tebyiz ettireyim de öyle görünüz.

Dedimse de, cin fikirli herif gülümseyerek:

- Ne zahmet efendim, ne zahmet. Daha doğrusu bu işe bizim de zahmetimiz geçmiş olsun. Ben tebyiz ettiririm. Müs-

veddeleri öyle girişli çıkışlı, karma karışık görmek daha tabiî olacağından, daha ziyade hoşuma gider.

Dedi. Anlayabildiniz ya? Şayet kendisine irae için müsveddatı bir daha tadil ihtimalinin bu suretle önünü almak istiyordu. Benim için bu dakikayı anlamamış gibi görünmek lâzım geldi. Bununla beraber teklifine filhakika rıza gösterivermeği de diplomasiye muvafık bulmadım. Dedim ki:

- Bizim karışık müsveddatı, yolunu, sırasını bulup da tebyiz edebilmek her kâtibin harcı değildir. Yine bizim hizmetlerimize alışkın olan kâtipler yapabilirler.

Seyyit Mehmet Numan bu sözümü tasdikle beraber:

- Merak etmeyiniz demedim mi? Bu işle bizzat iştigal edeceğim. İşin beni yorması şöyle dursun, bilâkis ziyadesiyle eğlendireceğini temin eylerim. Başka işim, eğlencem yok ki. Bakalım, bir tecrübe edelim. Becerebilirsem febiha. Yapamadığım surette sizin müsveddatınız hep elde olacağından yine istediğimiz gibi icrayla ıslâh eyleyebilirsiniz.

Yollu teminâtla bizi irza edebilmiş oldu. Hele tesvidatta devamımızı pek ziyade rica eyledi ki, bence de maksad-ı aslî bu olduğundan, bu ricayı hiç redd edemedim. Mevcut müsveddeleri ihtiyara bilâ-risal tahririnde devam olunacakları da yazmağa başladım. Bu defa yazılan müsveddeler Matmazel Siranuş'a dairdiler. Kendi hakkında şimdiye kadar aldığım malûmatı mufassalan yazmağa başladım.

Bu iş için dört gün geçirdimse de, küllîyevm sabahtan akşama kadar çalıştığıma haml olunmamalıdır. Sair hidemât-ı yevmiyye, vaktimin en çoğunu işgal ederek, asıl ve zayıf yevmiyeyi ifadan sonra bulabildiğim saatleri bu tahrire sarf ediyordum.

Vesvese istidadı zekâvet ve fetânetine bile galip olan ihtiyarı bu yüzden de temin etmiş olmak için bu müsveddeleri de alıp, nezdine gittim. Dedim ki:

- İşte bunlar, asıl mahmiyeniz Matmazel Siranuş'a dairdirler. Lâkin, henüz kendisine okuyup, tadilât-ı lâzimesini ic-

ra etmedim. Şöylece size bırakayım mı? Yoksa sahib-i sergüzeşte okuyup, ilâve ettireceği şeyleri de ilâveden sonra mı size vereyim?

Seyyit Mehmet Numan dedi ki:

- Usulümüzü bozmayalım oğlum. Siranuş bunları görmeyince, sizce bile yazdığınız şeyler hakkında itminan hâsıldır diye hükmolunamaz. Bir kere kendisine okuyunuz. Lâzım gelen yerleri tashih ve ikmal ediniz de ben sonra göreyim.

Şu re'yi-savâb benim tarafımdan da istisvâb edilmesi üzerine, ihtiyar daha ziyade tavr-ı mahzûziyyetle dedi ki:

- Sahih. Asıl vazifeyi ifada gaflet eyledim. Tebrik eylerim oğlum. Hikâyenin kaleme aldığınız kadarı ne güzel kaleme alınmıştır.

İhtiyarın bu tebriğinden ben de memnun oldum. Dedim ki:

- Bir eseri, sizin gibi kudret-i temyiziyyesine kimsenin diyeceği olmayan bir ihtiyara beğendirmek hakikaten mûcib-i iftihârdır.

- Müsveddâtı kâmilen okudum, bitirdim. Ondan sonra bir kâtibe imlâ suretiyle yazdırmağa başladım. Yazısı ve imlâsı pek yolundadır. Zannederim ki beğeneceksiniz.

Bu sözü söylemekle beraber çıngırağı çaldı. İçeriye giren bir adama emr ederek, şu tebyize memur olan efendi yazdığı şeyleri getirip gösterdi. Mükemmel ciltli bir deftere kaydediyormuş. Hakikaten yazısı da güzel, imlâsı da doğru. Ben de memnun oldum. Seyyit Mehmet Numa'na teşekkür ve kâtibi tahsin eyledim.

Bu gün ihtiyarla vedalaştığımda saat on buçuktu. Mağazanın alt katına indiğim zaman Refet'i orada buldum, sordum ki:

- Bu akşam Matmazelleri görmek mümkün müdür?

- Muhâl değildir.

- O ne demek? Mutlaka istersek görebileceğiz demek mi?

- Evet.

- Yani mutlaka lâzım olmayıp da, bu akşam görmemiş olsak daha âlâ olur demek istiyorsun. Öyle mi?

- Birader. Dört gündür valide pek fena hasta. Aklım başımda yok. Tabipler humma olduğuna kanâat etmek istiyorlar da...

- Ne? Vah vah vah. Humma mı? Bu fena hevadis.

- Siz isterseniz yalnızca gidiniz.

- Amma yaptın ha. Vehimleri, vesveseleri henüz üstümüzden atmadığımız hâlde, bir de seni vesveseye düşürecek olursak.

- Beni mi? Kat'iyyen. Ben, senin kim olduğunu, ne olduğunu o kadar öğrendim ki teyzîd-i ma'lûmâta ihtiyacım yoktur.

Kahraman Refet'in bu emniyetine gerçekten sevindim. Fakat o akşam gitmeği tensip etmeyip, ertesi sabah erkenden gideceğimi ve öğleden evvel işimi bitireceğimi, sonra, doğruca matbaaya geleceğimi haber vererek:

- İstersen sen de matbaaya gel de kuşluk taamını beraber edelim. Geçen gün sana tarif etmiş olduğum çiğ kıymalı yumurtayı yaptıralım.

Dedim. Refet teklifi kabul edemedi. İşlerinin buna mani olacağını söyledi. Vedalaştık, ayrıldık.

II

Güzel ahbaplarımızın yattıkları, kalktıkları zamanı artık lâyıkıyla öğrenmiş olduğumuzdan, ertesi gün tamam saat-i lâzimesinde Beyoğlu'na vardım.

Ahvâl-i âlem ne kadar mütebeddildir. Buraya ilk geldiğim günkü hâlimi düşününce, bugüne kadar vuku bulan tebeddülâta kendim de şaşıyordum. Kapıyı çalarak, açan kapıcıya mültefitâne birkaç kelime söyleyip, merdiveni de çıkarken yu-

karıdan sözlerimi işiten Siranuş, merdivenden aşağıya uçarcasına bir tehâlük-i mahzûzâne ile beni karşıladı. İkimiz dahi ilk telâkide söyleyeceğimiz sözleri evvelden ezberlemekte bulunduğumuzdan, ikimiz beraber söze başladık. Hangimiz, hangimizi dinlemek lâzım geleceğini tahattur bile etmeyerek, ben:

- Sakın ha. Reyime itiraz etmeyiniz. Bu gün size bir kuşluk taamı ikrazına geldim ki Refet'i maafaiz bir akşam taamına borçlu edeyim diye.

Dediğim sırada Siranuş dahi:

- Aman buraya sizi Cenâb-ı Hak gönderdi. Yalnızlıktan patlıyordum. Ağavni burada yok. Vartov Dudu da bir işe gitti.

Diyordu.

O, benim sözümü çar çabuk anlayıp tasdik ve tasvip de eyledi. Ben, onun sözünü o kadar çabuk anlayamadım. Sordum ki:

- Vartov'un ne işi varmış?

- Galiba Karnik'in kaçırdığı mahut madamdan kocasına bir haber gelmiş. Karnik'i de tevkif ettirmek için bazı tedabir ittihazı mümkün olacakmış.

- Beh. Şu yorulduğunuz şeye bakınız. Fikr-i intikamda mı bulunuyorsunuz? Öyle ise hükmederiz ki Karnik'i pek seviyormuşsunuz.

Siranuş'a cüz'ice bir pembelik geldi. Dedi ki:

- Sevmek mi? O sevda denilen şeyi şimdiye kadar hiçbir kimse hakkında hissetmemişimdir.

Halbuki bu sözü söyledikten sonra o lâtif pembelik bilkülliye zail olduktan maada hiç de letafeti bulunamayacak bir sarılık bile zavallı kızcağızın güzel yüzünü istilâ eyledi. Dedim ki:

- İnsan sevmediği bir adamla izdivacı kararlaştırır mı?

Hem söyleşiyor, hem merdivenden yukarı çıkıyorduk. Mahut üç metre arz ve altı metre tûlündeki mefruş sofaya geldik, Siranuş dedi ki:

- Bütün ahvali size hikâye etmiş olduğum hâlde bu suale hacet mi vardı?

- Ha. Evet. Hatâ ettik. Hatta hikâye ettiğiniz şeyleri kaleme aldıktan sonra da hatâ ettik. Bu gün size gelişim, yazdıklarımı okumak içindir.

Siranuş'un rengi yerine geldi. Verdiğim haberden memnun olarak dedi ki:

- Tahririniz geciktiği için ben âdeta vaz geçtiğinize zahip olarak, ümidimi bile kesmiştim.

- Teehhürden büsbütün vaz geçmek nasıl anlaşılabilirmiş? Hatta yeni bir kollaboratör (muâvin-i tahrir) bile peyda ettik.

- Kim? Refet mi?

- Seyyit Mehmet Numan.

- Etmeyiniz Allahı severseniz.

Sofadaki koltukların birisi üzerine ben oturdum. Diğerine de Siranuş oturdu. Seyyit Mehmet Numan'la olan macerayı anlattım ama, vesvese cihetini değil. Yalnız tebyiz cihetini. Siranuş memnuniyetini tezyid eyledi. Dedi ki:

- Şu ihtiyar gerçekten bir canlı muammadır. Değil mi efendi?

- Halli muhâl olan muammalardan mı zann ediyorsunuz?

- Hemen de onun gibi bir şey.

- Neden?

- Ya bu kadar ulüvv-i cenâb, bu kadar semahat, bu derece de merak olur mu?

- Neden olmasın? Herif seksen yaşına gelmiş. Servet ve sâmânı yolunda. İktisâb-ı dâimiyyesi daha yolunda. Zevkçe,

safâca, eğlencece bu dünyada başka bir nasibi yok. Sizi himaye, sizinle iştigal maddesinin öyle bir ihtiyarda mucip olacağı zevk-i rûhâniye söz mü ister?

Güzel esmer yeni işittiği bir şey olmak üzere bu sözlerin her kelimesini başka başka birer tavr-ı taaccüple telâkki eyliyordu. Nihayetinde çehresine bir itminan hâli geldi. Dedi ki:

- Hakikat. Efendi. Bu semahatli zatın bana olan himaye ve iânetine hiçbir mana veremediğim için de içim üzülüyordu. Ettiğiniz tevile karip sözleri Vartov Dudu'dan da işitiyordum da yine mutmain olamıyordum.

- Ey. Şimdi mutmain oldunuz mu?

- Epeyce ama. Bu adamın bir kerrecik olsun beni görmesi lâzım değil miydi? Kendisinden gördüğüm inâyetlerin teşekküratını arz için.

- Onun yerinde ben olsaydım bu merak size gelmezden evvel bana gelirdi. Sizin gibi müstesna bir kadını görmekte istical eylerdim. Fakat mülâhazatında kılı kırk yaran ihtiyarın ne hikmete mebni bu meraka düşmediğini ne bileyim?

- İşte meselenin bu ciheti muamma değil midir?

- Varsın olsun. Bizce celp lüzum ve mecburiyet olmadıktan sonra muamma olsun, ne olursa olsun zevkimizi, safâmızı hiç bozmamalıdır.

- Vartov Dudu da öyle söylüyor.

- Pek doğru söylüyor.

Bu musahabe-i mütekaddime hitam bulduktan ve birlikte edeceğimiz kuşluğun ekstraları da uşağa emr olunduktan sonra ceketimin koyun cebinden çıkarıp sofadaki küçücük masa üzerine koymuş bulunduğum müsveddeleri okumağa başlamak sırası geldi. Siranuş, üzerinde oturduğu koltuğu benim tarafıma doğru biraz daha çekip yaklaştırarak ve mücessem bir dikkat kesilerek, ben de okumağa başladım.

III

"Miladın bin sekiz yüz şu kadarıncı senesinin mâh-ı haziranında, bir sabah Beyoğlu'nda, Kalyoncu Kolluğu civârında kâin Süryani kilisesinin zangocu, şafaktan evvel papaz efendi ve bazı müteabbidleri uyandırmağa gitmek için kilise kapısını açtıkta eşik üzerinde bir beyaz boğça gibi bir şey gördü. Yanında da mahalle köpeklerinden ikisi yalanıp duruyorlardı. Bu boğçanın yeni doğmuş bir çocuk kundağı olduğunu görüp anlayınca, zangoç ağanın havfı hayretine galebe eyledi. Acaba çocuğu köpekler yemişler mi?"

"Vakıa çocukta ses sada yoksa da, köpekler tarafından paralanmış olsa, beyaz kundak üzerinde kan lekeleri bulunmaz mı? Bu hatıra zangoç ağayı derhal müteselli eyledi."

"Ama şimdi ne yapsın? Çocuğu burada terk edip de uyandıracağı adamları uyandırmağa mı gitsin? Yoksa o hizmetten vaz geçerek çocukla mı iştigâle başlasın?"

"Merhamet-i ilâhiyye zangocun hatırına bir güzel çare ihtar eyledi. Halep tüccarından Sâdıkulûyûnî dahi o sabah uyandıracağı zevattan olup, adamcağızın hanesinde kundakta bir çocuk bulunmak hasebiyle şu âğuş-i mâderden matrut kızcağızı da oraya götürürse bir çare bulunabileceğini düşündü. O surette hareket etti."

"Nasıl? Kilise eşiği üzerine atılıveren şu masuma yüreğiniz acıdı ya? Halbuki Avrupa medeniyeti, Beyoğlu'nda teessüs edeliden beri böyle yürek acısı olacak masumlar nevadirden değildir. Bizde henüz bu misillü bedbahtânı barındırmak için Avrupa'daki melceler gibi yerler yayılmamışsa da, kilise kapılarına ve bazı zengin ve mürüvvetkâr familyaların alt kattaki pencereleri derununa böyle yeni doğmuş çocuklar bırakılması kesîrü'l-vukû ahvaldendir. Avrupa'ca "fiy mer" (fillemére) yani valide kızlar veyahut kız valideler denilen meselenin bizdeki Beyoğlu'nca da halli lüzumu çoktan beri hâsıl olmuşsa da, henüz hâlledilmemiştir."

"Zangoç, çocuğu Sâdıku'l-uyûnî hanesine bırakarak, kendisi, uyandıracağı sair zevatı uyandırmağa gitsin. Sûdıku'l-

uyûnî'nin zevcesi Bayzar Dudu kemâl-i merhametinden nâşi bu çocuğa ilk lâzım gelen imdadı yetiştirmekte teehhür etmedi."

"Şuracıkta filhâl ihtar ediverelim ki Halep ve Şam ve Beyrut'un artık Arap addolunan Süryanî Ermenileri İstanbul'da kendi mezheplerine mütevafık Ermeni kadınlarıyla bilâ-izdivâc yavaş yavaş mini mini bir cemâat-i muhtelite teşkil yolunu almışlardır."

"Bayzar Dudu, nâm-ı diğer madamü'l-uyûnî çocuğun kundağını açınca: "A. A zavallı. daha yeni doğmuş. Göbeği bile kesilmemiş." Diye çırpınarak, oraya pek yakın bulunan bir Rum ebesine hizmetkârını koşturdu. Ebe gelip çocuğun göbeğini keserek, yıkayarak, kundaklayarak, bir yandan da çantasında bulunan ananson ve peynir şekeri bir cezveye konulup kaynatılmakta bulunduğundan, onu, yavrucağıza tatlı kaşığıyla içirmeğe başladı."

"Bu bîçare nur topu gibi güzel bir kızdı."

Kıraâti buraya getirdiğimizde Siranuş'un yüzüne baktım ki, âdeta müthiş bir tündlük peyda etmişti. Tesirini tadile medar olmak için dedim ki:

- Şimdi o kız kundaktaki hüsnünden bin kat daha güzeldir.

Gülümser gibi olduysa da, hatır için gülümsediği ap aşikâre anlaşılıyordu. Mahaza o dalgınca teessürünü bırakarak dedi ki:

- Ya karileriniz bu malûmatı nasıl aldığınızı bilemeyerek, hayalî olduğuna zahip olacak olurlarsa?

Vakıa Siranuş'un hakkı yok mu? Bu malûmat bilahare kendisi tarafından, zangoç bulundurularak ve hatta Madam Bayzaru'l-uyûnî de görülerek ve o zamanki inâyetinden dolayı teşekkürât-ı lâzimesi de ifa edilerek istihsal olunmuştu. Ben şu izahatı burada vermemiş olduğumu noksan addettim. İleride de izâh-ı mezkûr sebk etmediğini düşündüm. Elimdeki müsvedde paketini karıştırarak izâh-ı mezkûr nereye girmek lâzımsa oraya işaret eyledim. Badehu kıraatte yine devam ettim.

"O zamanlar İstanbul'da şimdiki gibi emziklerin envâı şayi olmamıştı. Keçi memesi namıyla kese gibi bir nevi emzik müstamel olup, fakat kadınların pek çoğu onu kullanamadığından evlat sahibi olan kadınlar mutlaka kendi memeleriyle emzirmeğe mecburdular. Çocukların selâmeti, sıhhati için de en muvafık tarik budur ya. Ama Sadıku'l-uyûnî Londra ve Amerika ile ahz ve itada bulunduğundan, Amerika'da yeni icat edilmiş bir nevi lastik emziği celp ve sûret-i isti'mâlini karısına tarif eylemiş bulunduğundan, bu hanede emzik istimâl olunuyordu. Madam Bayzar bunlardan bir tanesini de şu lâkitaya tahsis ederek, aç yavrucak ana memesi gibi bir tahassürle emziği çekiştirmeğe başladı."

"Bu çocuğun ne edileceğine ve o hanede hıfz olunup olunmayacağına ve başka bir yere def edilip edilmemesi lüzumuna dair henüz hiçbir müzakere cereyan etmemiş, hiçbir karar verilmemişse de, gerek Bayzar Dudu, gerek kocası gayet merhametli insanlardan bulunmak hasebiyle kızcağız için elbette bir çare bulunacağı kendisini her gören ve gördüğü anda beğenip seven hane halkı tarafından kat'iyen hükm olunuyordu. Lâkin işin ilerisi halkın verdiği hükme muvafık çıkmadı. Bakınız ne oldu."

IV

"Zavallı zangocun bu sabah duçar olduğu havf ve hayret, on altı saat sonra duçar olduğu havfa nispetle hiç menzilesinde kaldı. O gün gelip, o gece saat beşi, altıyı buldukta, derununda yattığı kilisenin kapısı kemâl-i şiddetle dakk olundu. Zangoç ağa, nenin nesi olduğunu bilmeyerek ve fakat şöyle vakitsiz bir vakitte kilise kapısının çalınmasından merak ve telâşa düşerek, yalnız bir gömlek ve iç donuyla yalın ayak başı kabak kapıya koşup, açtı. Bir de ne görsün? Gulyabani gibi bir herif. Boyu, en uzun boylu adamlardan sekiz on parmak daha uzun. Vücut, en iri vücutlardan daha iri. Fazla olarak başında yarım köy kabağı kadar bir Tunus fesi. Arkasında, önü bükme işli ve Macarvâri kaytanlarla ilik düğmeli bir setri. Ayağında,

paçası dar ve yukarıya doğru gittikçe geniş bir pantalon ki o zamanla buna Fransız biçimi pantalon derlerdi."

"Hafifçe esen rüzgâr, zangocun elinde o zamanın yağ mumlarından ibaret bulunan şamdanı söndürmek derecelerine getirdiği için zangoç birden bire bu adamın yüzünü göremediyse de, kapıyı açar açmaz herif içeriye girip, zangoç hayret-i fevkalâdesinden nâşi mümanaat ve mukavemeti derhatır edemeksizin, herif kapıyı da kapadığından rüzgârın vezanı, cereyanı men olunarak, egerçi fitili gereği gibi uzamışsa da, kırmızı dipli olup olmadığı ve Varna'dan gelip gelmediği muhtâc-ı ızah bulunan yağ mumu epeyce ışıladı. Zangoç Ağa o zaman gördü ki karşısındaki iri yarı, heybetli herif simsiyah pala bıyıklı, orta yaşlı, gereği gibi esmer tenli, tünd çehreli, kalın ve kaba sesli, kahraman tavırlı bir Tunusludur."

"Bu adam setrisinin altından, pantolon üzerine bir de kılıç kuşanmıştı. Setrisinin önü açık olduğu için kılıcın tokası görünüyordu. Hatta tokası üzerindeki çıpa resmi bile zangocun nazar-ı dikkatine vasıl oluyordu. Anlaşıldı ki bu adam Tunus bahriye zabitanındandır."

"Bahriye zabitanından olan bir adamın setrisi Macaristan'ın Uhlan suvarisi gibi kaytan ve bükme mahlûtî ilikli, düğmeli olur mu diye istiğrap mı ettiniz? O zamanlar üniformalarca münasebet ve adem-i münâsebete şimdiki kadar dikkat olunuyor muydu ya? Mısır ve Tunus bahriye zabitanında değil a, çocukluğumda, hatta biraz da akrabamızdan olan bir Osmanlı bahriye zabitinin kunduralarında mahmuz görmüş olduğumu hiç hatırdan çıkaramam."

"Şu Tunuslu zabitin heybeti pek korkunçtuysa da, sûret-i ifâdesi ve evzâı ilk telâkîsinden husule gelen korkuyu derhal tadil edebilirdi. Mülâyim bir tavırla zangoca sordu ki:"

"- Dün gece buraya bırakılan çocuğu ne yaptın?"

"Bu sual üzerine zangocun telâşı ne kadar gülünç bir surette olduğunu sormayınız. Adamacağız, çocuğun ne olduğunu ananesiyle anlattı. O zaman Tunuslu dedi ki:"

"- Şimdi beni o haneye götürmelisin."

"Bîçare zangoç, gecenin bu vaktinde Sâdıku'l-uyûnî'nin hanesine gitmek ne kadar makûs olacağını düşünüp, Tunuslu efendiye biraz meram anlatmağa çalıştıysa da o heybetli adam, eğer arzularına filhâl itba edilmeyecek olursa işin ne yaman müşkilât kesb edeceğini kılıcını okşayarak ifham etmesi üzerine, zangocun havfı büsbütün arttı. Hemen öyle, gömlek ve iç donuyla, yalın ayak başı kabak hâlinde sokağa çıkıvermeğe davrandıysa da, temkinini, metânetini bozmayan zabitin ihtarı üzerine, hiç olmazsa arkasına kürkünü giymek lüzumunu hissedebildi."

"Bir zangoçta kürk giymek lüzûmuna taaccüp mü ettiniz? Zavallı zangoca bu kürkü çok görmeyiniz. Zira onun yalnız ön tarafından dört parmak kadar yeri bundan yirmi beş sene mukaddem bîçare zangoç biraz daha hâlli vakitliyken nâfeden yapılmışsa da, o zamandan beri tüyleri döküle döküle uyuz keçi derisine benzemiş. Kürkün ondan ötesiyse vaktiyle kuzu pöstekisiymiş. Onun tüyleri nâfeden evvel dökülüp, az zamanda yalnız bir deriden ibaret kalmış. Kürkün kabını hiç sormayınız. Ne renkte olduğu değil a, ne kumaştan olduğunu bile tarif edemeyiz. Çünkü kürk kabında ne hav kalmış, ne renk"

"Zangoç Ağa Tunuslu zabitin önüne düşerek Sadıku'l-uyûnî'nin hanesine kadar gittiler. Kapıyı çaldılar. Uykusundan güç hâl ile uyanabilen uşak, bu vakitte hane halkından kimseye kaldıramayacağını anlatmak istediyse de, Tunuslu bir kere içeriye girmiş olduğundan, öyle olur olmaz lâflarla kapıdan dışarıya çıkarılabilir mi?"

"Herif kılıcı şöyle bir okşadı. Arka tarafında bulunup, kendisini Tunusluya göstermeyen zangocun nice gülünç evza ve harekâtle uşağı ırza için verdiği işaretleri görmeliydi ki, hem bîçarenin havfına acıyasınız, hem de tavrına gülesiniz."

"Uşak yukarıya çıktı. Biraz sonra aşağıya indi. Efendiyi uyandıramamış mı? Yoksa uyandırmış da efendi aşağıya inmekten mi korkmuş? Her neyse, uşağın arkasından aşağıya

inen Madam Bayzar oldu. Kadıncağız, gecelik hâli üzerine bir büyük şala bürünmüştü. Bu Tunusluyu görünce, heybetinden o da epeyce ürktüyse de, Tunuslu, Fransız askerlerinin selâmı gibi askerce, sağ elinin avucunu madama çevirip, parmaklarını şakağına değdirmek suretiyle ve kemâl-i ta'zîm ile kadını selâmlayınca havflar, haşyetler zail oldu. Tunuslu dedi ki:"

"- Madam. Dün akşam şu adamın buraya bir çocuk getirdiği sahihidir?"

"- Sahihtir ağam."

"- Yok madam. Bana unvan verecekseniz "Beyim" demelisiniz. Yahut hiçbir unvan vermemelisiniz."

"- Madam Bayzar derhal kendisini toplayarak kemal-i nezaketle özür dileyen bir terbiyeli kadın olduğunu evza ve etvârıyla gösterek dedi ki:"

"- Gerçektir beyim. Çocuk da yukarıda ve bir hâl-i istirahattadır."

"- Kız mıdır, oğlan mıdır madam?

"- Elmas parçası gibi bir kızdır beyim."

"- Vah...."

"Bu Tunuslunun, bu son sözü bir teessüre delâlet eyledi. Mahaza o çocuğun şimdi, şu anda kendisine teslim edilmesi lâzım geldiğini dermiyan etti. Madam Bayzaru'l-uyûnî mülâhazalı bir kadındı. Çocuğu ne sıfatla istediğini, o heybetli heriften korkmaksızın sordu. Tunuslu:"

"- Babası sıfatıyla madam."

"Deyince, kadıncağız bu talepden çocuğa bir fenalık gelmeyeceğini anlayarak razı oldu. Bizzat yukarıya çıkıp, çocuk kucağında olduğu hâlde aşağıya indi. Çocuğun kundağı gayet muntazamdı. Tunuslu çocuğu ışığa çevirerek kemâl-i dikkatle bade'l-muâyene, madama dahi gösterip:"

"- Bu çocuğun, benim çocuğum olduğuna ve ben onun babası olduğuma daha şu hâlindeki müşabehetinden büyük bürhan mı istersiniz madam?"

"Filvaki o müşabehet pek meydandaydı. İri herif yavrucuğun yüzüne dikkatle baktıkça, tavrında şevkat-i pederâne alâyimi nümayan olup, hem de artıyordu. Nihayet kendi kendisine söylüyor gibi bir tavırla:"

"- Kız olsun, oğlan olsun, hepsi evlat. Hepsi Allah vergisi. Ciğer pâresi değil mi?"

"Diye, öpmeğe davrandıysa da, dudaklarından evvel pala bıyıkları nevzatın nâzik yüzüne dokunduklarından, adamcağız bir eliyle bıyıklarını kaldırıp, dudaklarını meydana çıkararak evladını o surette öpmeğe muvaffak olabildi."

"Bu hâl Madamu'l-uyûnî'de hem bir tatlı teessürü, hem de çocuğun selâmeti için itmi'nân-ı kat'îyi mucip oldu. Fakat Tunuslu, kızcağızı öptüğü zaman hâlâ kendi kendisine mırıldanmak tavrıyla:"

"-Hay merhametsiz karı hay."

"Demişti de, bu hâl Bayzar Dudu'da yeniden bir havfı mucip olmuştu. Binaenaleyh o heybetli herif, çocuğu alıp gideceği sırada Madam Bayzaru'l-uyûnî kolundan tutarak, bir vaz'-ı müsterhimâne ile:"

"-Validesine bir eser-i hışm ve gazap göstermeyeceğinizi bana temin eder misiniz? Beyim."

"Deyince, Tunusluya bir durgunluk geldi. Kadıncağız hakikaten hem merhametli, hem mülâhazalıymış. Sualini, ricasını tekrar etti. O zaman Tunuslu:"

"- Şu sualiniz, şu ricanız beni epeyce müthiş bir azmdan nükul ettirdi madam. Emin olunuz validesine hiçbir kahrım dokunmayacaktır."

"Dedi ve kadını, evvelkinden daha nâzikâne ve daha askerâne bir suretle selâmlayarak, çocuğu koltuğu altına alıp, kapıdan çıktı gitti."

İhtimal ki Madam Bayzaru'l-uyûnî'nin şu hikâyemizde mevkii yalnız bundan ibaret kalacaktır. İhtimal ki bir daha bu kadın sahn-ı vukuâta çıkmayacaktır. Lâkin ne kadar iyi, ne

kadar mülâhazalı bir kadın olduğuna yalnız şu kadarcık bir müşâhedemiz medâr-ı istidlâl olamaz mı?

Bir ma'sûme-i metrûkeyi şöyle temiz pak bir kundak durununa koymak derecesindeki inâyet ve merhamet, olur olmaz kadınlarda bulunabilecek ahvalden değildir. Saniyen, gerek çocuğun ve gerek vâlidesinin te'mîn-i selâmetleri için müthiş Tunusludan vaat olmak lüzumu, olur olmaz kadınların değil a, olur olmaz erkeklerin bile hatırına gelemeyecek tedabirdendir.

Garip ve tatlı hikmet değil mi? Gâh bir dakikalık muamele insanoğlunun mahiyetini takdire kifayet ediveriyor. Gâh kırk yıllık tecrübe hâlâ insanoğlunun mahiyetini meydana çıkaramıyor.

V

"Eğer bu zabitin arkasına düşeydiniz, Beyoğlu'nda "Çukur" denilen mahalleye doğru gittiğini görürdünüz. O zamanlar bu mahallede tek tük baraka nevinden bazı hanecikler yapılmıştı. Sanki Tunuslu takip olunmadı mı zann ediyorsunuz? Mahut kürkünü lâbis zangoç Ağa bu takip merakını nasıl yenebilir?"

"Tunuslu, kundak koltuğu altında olarak Çukur mahallesine kadar vardı. Orada "baraka" ismi az ve "ahşap hane" tabiri çok görülecek yeni yapı bir meskenin kapısını dakk eyledi. Pencerelerde ziya görüldüğü gibi, kapı dakk olunur olunmaz açıldığından anlaşıldı ki derunundakiler uyumuyor, Tunuslunun vüruduna muntazırdırlar."

"Takip eden zangocun pencere altında işitmiş olduğu sözlerden olmak üzere yazıyoruz ve haber veriyoruz ki, Tunuslunun bu hane derununda söylediği sözler gayet mütehevvirâneydiler. "Bu cocuğa ömrün oldukça bakmak için bana dinin imanın namına yemin vereceksin" diyor ve genç kadın sadası da istenilen yeminleri edip, te'mînât-ı sâireyi de diriğ etmiyor. Tunuslu "Hem, çocuk kendi çocuğun olduğunu

herkes ilân edeceksin. Zira böyle ilân etmezsen, çocuğa öz validesi sıfatıyla bakacağından emin olamam"diyor."

Genç kadın bu taahhütte de kusur etmiyor. Lâkin Ṭunusluya kanaat geliyor mu ya? Herif hiddet ve tehevvür hâlinde! Masadını bir kat daha takviye için kadına "çocuğu kilisede kedi namına vaftiz de ettireceksin. Resmen anlaşılsın ki senin çocuğundur" diyor. Kadıncağız "Ya babasının ismini sorarlarsa ne diyeyim?" dediği hâlde mütehevvir zabit "İstersen benim ismimi ver, istersen başka bir Ermeni ismi bul. Ne yaparsan yap, çocuğun selâmetinden beni temin et" cevabını veriyor. Gâh "Bilmiş ol ki çocuğun kılına hatâ getirecek olursan boynun kılıcıma karşı kıldan ince kalır" diye, tehdit eyliyor. Gâh "Ben çocuğumun idaresinden asla âciz değilim. İdare için lâzım gelen her şeyi yapacağım. Hatta sen de o sayede namerde muhtâc olmaksızın taayyüş edebileceksin" diye te'mînât-ı teselliyetkârânede de kusur etmiyor."

"Kapı önündeki zangocun hâlini düşünüyorsunuz ya? Adamcağız âdeta rüya görüyorum zann ediyor. Nihayet sabah yaklaşıp kilise hizmeti zamanı geldiği gibi, müthiş Tunuslu işini bitirdikten sonra, her hatvesinde haneciği sarsarak, merdivenden indiğini anlayınca, zangocun tabana kuvvet nasıl kaçıp kurtulduğunu tafsile hacet görülmemiştir."

Kıraati bu dereceye getirdiğimizde Siranuş bir tavr-ı mu'terîzâne ile başını kaldırdı. Dedi ki:

- Hayır. Zangoç kaçmadı. Bilâkis çocuğun vaftizine, vesairesine muâvenet vaadiyle Tunusluyu teskin eyledi.

Ben- Hayır. Zangocun işe müdahelesi ertesi gün başlamadı mı ya? Tuttuğum kayıtlar öyledir.

- Yok. Daha bu akşamdan başladı. Zangoç kapıdan dinleye dinleye işe vâkıf olduktan sonra herçibâdâbâdı göze aldırarak kapıyı çalıp içeriye girdi. "Affeyleyiniz beyim. Gizli şeyleri dinlemek iyi değildir ama taaccüp ve hayret beni buraya kadar getirdiğinden şu esrara vâkıf olmuşumdur. Anlaşıldı ki bu çocuk, sizinle şu kadından tevellüt eylemiştir. Gösterdiğiniz lütuf büyüktür. Emr ettiğiniz şeylerin icrasında benim de mu-

âvenetimi kabul buyurursanız hasbetenlillah muâvenetten geri durmam" dedi ve Tunuslu bu muâveneti kabul etti de, zangoç dahi ertesi sabah ona göre muâvenete geldi.

Ben- Pekâlâ, o yolda da tashih ederiz.

Siranuş- Hiç Tunuslunun müsaadesi olmasaydı, validem, ertesi gün zangocun teklif eylediği muâveneti kabul eyleyebilir miydi? Onlar, o adamlardandır ki tehditlerini ikaa daima kadir, daima hazırdırlar.

Müsveddenin alt tarafını Siranuş'un tarifi vechile tadil için iktiza eden şeyleri işaret eyledim. Badehu müsveddatın daha alt tarafını kıraatta devam ettim:

"Çocuk hakkında Tunuslunun verdiği emirler zangoç Ağanın da inzimâm-ı muâvenetiyle tamamen icra olundular. Bu Tunuslu iki ayda bir kere Tunus'tan İstanbul'a gelen bir vapurun suvârisiymiş. Her defa İstanbul'a gelişinde bir hafta kadar oturup, yine memleketine gidermiş. Siranuş'un tevellüdünden sonra, dört sene kadar bu gelip gidiş devam etmiş. Gerek çocuk, gerek validesi hiçbir kimseye, hiçbir şeye muhtâç olmaksızın Tunuslunun saye-i lütfunda geçinirlermiş. Adamcağızın gerek çocuğa, gerek validesine muhabbeti mütenâkıs olmayıp, mütezayidmiş. Yalnız, bazı kere çocuğun kız olacağına oğlan olmasını arzu ederek, hiç olmazsa, ondan sonra bir de oğlan doğması temenniyatında bulunurmuşsa da, Siranuş'un validesi, çocuklar büyüdükten sonra elinden alınacağını düşünerek ve artık kadınlığın bazı esrar ve ahkâm-ı mahsûsasını da öğrenerek, çocuk doğurmamak hususunda kadınlardan pek çoğunu vezâif-i nisvâniyyelerine karşı hiyânete sevk eyleyen tedabire bu kadın da müracaatla doğurmazmış."

"Dört seneden sonra bir aralık Tunuslu İstanbul'a gelmez olmuş. Şu adem-i vürûd üzerinden dört beş ay kadar zaman geçtiği hâlde Siranuş'un validesi yalnız Tunuslunun sıhhati, hayatı için merakta kalarak, yoksa bir maîşet-i mebzûlenin müsait olduğu iddiharatıyla yine hoşca geçinmekten geri kalmamış. Ondan sonra İstanbul'da ticaretle iştigal eden Arap-

lardan birisi, bir gün Siranuş'u ve validesini Ermeni patrikhanesine celb ettirerek, o zamanın kese akçe hesabıyla patrikhane ṣandığına iki yüz yirmi akçe yatırmış ve Tunuslunun vefatını haber vererek, başka da vârisi olmamak hasebiyle bu akçeyi Siranuş'a vasiyet eylediğini ve doğrudan doğruya patrik bulunan zatı vâsi koyduğunu ve kızın talim ve terbiyesine gayret edilmesi arzusunda bulunduğunu badettebliğ beş mühürlü bir de mazruf teslim ederek:"

"- Kız yirmi bir yaşına geldiği zaman bu mazrufun kendisine teslim edilmesini de şart ittihar eylemiştir."

"Demiş. O zamanlar ancak beş yaşında bulunan Siranuş şu patrikhane işini o kadar güzel hıfz etmiş ki, hâlâ gözü önünden gitmiyormuş. Çünkü bunlar için yanlarında bir de Arap taciri bulunduğu hâlde patrikhaneye müracaat pek fevkalâde husûsât-ı mühimmeden olduğu gibi, Tunuslunun haber-i vefâtı üzerine orada validesinin hüngür hüngür ağladığını da görmüş ki, müşâhedât-ı mezkûrenin mini mini yavrucuk üzerindeki tesiratı elbette zail olamaz."

VI

Te'sîrât-ı mezkûrenin zail olamadığı hâlâ ap aşikâre görünüp duruyordu. Zira karşımdaki Siranuş'un gözleri sulanmakla kalmayıp, şıpır şıpır damlamağa da başlamıştı. Bunun üzerine istizahâta girişmekleğime müsaade etmeyecek bir tavırla başını salladı ki, okumakta devamımı emir demekti. Ben de emre imtisal eyledim. Müsveddenin alt tarafını bervech-i âti okudum.

"Tunuslunun vefatından sonra Siranuş'un validesi iki sene daha yaşadı. En evvel fakrüddem başlayan bir maraz-ı medîd kadıncağızı genç kabre ithal eyledi. Ama Siranuş bu felâketten derece-i müfrîtede müteellim olmadı. Zira validesinin vefatından yedi sekiz ay mukaddem leyli kız mektebine konulmuş olduğundan, validesinin ne hastalığını, ne vefatını görmemişti. Yalnız hanesine mezuniyet vakti geldikte haber-i musîbet kendisine bittebliğ, sair öksüz çocuklarla beraber

mektepde kalacağı beyan edilince, hemen yalnız mektepden çıkamamak derecesindeki bir elemle müteellim olmuş ve validesinin vefatı demek, ne demek olacağını başka türlü takdir edememiştir."

"Siranuş'un gerek sunûf-ı ibtidâiyyede ve gerek sunûf-ı tâlîye ve âliyede derslerince gayet parlak imtihanlar vermesinden maada ahlâk ciheti de muallime ve mürebbiyelerinin daima tahsinlerine, âferinlerine mazhar olurdu. Hangi sınıfta bulunsa ders ve ahlâk cihetiyle sınıfının birincisi addolunmaktan maada, âdeta mürebbiyelerinin, muallimelerinin, refikasındanmış gibi mümtaz addolunurdu. Sofralarda riyaset mürebbiyelerin vazifesi olup, en küçük sınıfın sofrasında riyaset şerefi de Siranuş'a lâyık görünmüştü ki, sair şakirdandan hiçbirisinin, hiçbir zaman böyle bir şerefe nailiyeti mektepce vaki değildir."

"Bizim Siranuş on üçünü bitirip on dördüncü yaşına girdikte hakk-ı vesâiti haiz olan Ermeni patrikhanesinin delâletiyle, yalnız Fransız lisan ve edebiyatında tekemmül için Madam C....'nin pansiyonuna da ithal olunmuştur. Evvelce dahi haber verdiğimiz vechile Matmazel Ağavni'nin o mektepden çıkmak üzere bulunduğu esnada, Siranuş dahi mektebe girmiştir."

"Ağavni'nin bu mektepde sinn-i rüşdü beklemek için lüzumundan pek ziyade beklettirildiği malûmdur. Bu münasebetle Ağavni, artık mektebin şakirdanından addolunmaktansa heyet-i idâre ve talimiyyeden addolunmak derecelerinde bir imtiyaz peyda eylemiş olduğu gibi, Siranuş dahi her sınıfında birincilik ve ahlâk cihetinde mükemmeliyet şöhretini haiz olduğu hâlde Madam C..'nin pansiyonuna gelmiş ve def'aten bütün şakirdanın nazar-ı ehemmiyyetini kendisine celb etmiş bulunduğundan Ağavni ile pek az zamanda, pek büyük münasebet peyda eylemişti."

"Vakıa o zamanlar Ağavni âdeta bir kadın, hem de hukûk-ı tabiîyye-i nisvâniyyesinden kemâl-i rüşd ve muhtariyetiyle istifadeye can atarcasına hazır ve muntazır bir kadın olduğu hâlde, Siranuş henüz nisvâniyet sıfatını belki de ihraz etme-

miş sayılacak çocuklardan idiyse de Ağavni'nin hafifmeşrebine mukabil, Siranuş'un mizâc-ı vakûrânesi, asıl kadınlığı Siranuş'ta gösterdiği gibi, tahsilce dahi, kendisinin büyük ablası olabilen Ağavni'ye kat kat tefevvukunu herkese, hatta Ağavni'nin kendisine de teslim ettiriyordu. Binaenaleyh yaşça aralarındaki farkın bir hükmü kalmayarak, bu iki kız, ehemmiyetçe bir tevasi hâsıl eylemişlerdi."

"Ağavni tamam mektepden çıkacağı sıralarda kendi hissiyât-ı nisvâniyyesinden Siranuş'a da haber vermek ve onunla kadıncasına konuşmak istiyorduysa da Siranuş henüz bu yoldaki musahabâtın mahiyetini takdir edemeyecek kadar çocuk olduğundan..."

Güzel esmer burada sözümü kesti. Dedi ki:

- Hayır efendim, hayır. Çocuk olduğundan değil. O zaman için beni o kadar küçültmeyiniz. Tabiat-ı nisvâniyem bile anlatmak istediğiniz derecenin fevkindeydi. Hele zihnim her şeye eriyordu. Çıkıp geldiğim mektepte sanki benden büyük kızlar yok muydu? Sanki onlar hırçınlıkta Ağavni'den aşağı mıydılar? Fakat ben, o yoldaki musahabattan hoşlanmıyordum. Bîkesliğim, bîvâyeliğim derûnumu söndürmüş olduğundan mıdır nedir, gerek hâl-i hâzırım ve gerek müstakbelim için daima endişeler ederek, kendimi sair kızlardan başka türlü muhafazaya mecbur buluyordum.

Siranuş'un bu sözlerini ehemmiyyet-i lâyıkasıyla dinledim. Müsveddeler üzerinde ona göre icrâ-yı ta'dîlât için kayıtlar da tuttum. Badehu yine müsveddatı kıraatta devam eyledim:

"Siranuş bu mektepte üç sene kaldı. Badehu mekteb-i mezkûrenin gerek fünun, gerek edebiyat derslerinde ve mızıka ve el işlerinde şimdiye kadar bir misli daha görülmemiş ekmel-i şâkirdânî olmak mertebesinde imtihan vererek oradan çıktı. Yine patrikhanenin tensibi vechile Vartov Dudu ve kocası Boğus Ağa'nın hanesine misafir ve emânet verildi ki Siranuş'un bu haneden çıkması, ta Karnik'le teehhülü meselesinin o netîce-i elîmeye müncer olmasından sonra vukua geldiği malûmumuzdur."

"Boğus Ağa'nın hanesinde bulunduğu müddet Siranuş'u artık müstebidane bir baskı altında mazlum bir öksüz kızcağız diye telâkki etmemelidir. Hiç baskısız, büsbütün başı boş ve Ağavni gibi aklı ne tarafa eserse o taraflarda gezer tozar makuleden hiç addetmemelidir. Vartov Dudu ve Boğus Ağa gerçekten erbâb-ı nâmus ve istikametten bulunarak, bu okumuş, terbiyeli kız hakkında analık babalık vazifesini bihakkın ifa eyledikleri cihetle Siranuş âdeta hâli ve vakti yolunda bir familya kızı gibi giyinip kuşanmakta, yiyip içmekte, gezip yürümekte ve yerine göre gülüp oynamaktaydı."

"Konu komşu bu öksüzün hatırına riâyette kusur etmeyerek, bilâkis cehâlet veyahut ona yine karip ma'lûmât-ı nâkısa ile talim ve terbiye-i mükemmele arasında görülecek olan fark, Siranuş'la o mahalle kadınları arasında da görünürdü. Siranuş onların teveccühüne iftikardan masun olarak, onlarsa bu mükemmel kızın ulüvv-i mertebe-i insâniyyesine meftundular. Hatta bazı kızlar ve genç kadınlar kendisinden muzıka ve Fransızca taallümüne de gelirlerdi. Güzel esmerin şakirdliğine en ziyade mahalle delikanlılarının heveskâr olduğunu da hatırdan çıkarmamalı. Ama Vartov gençlerin ve gençliğin bu yoldaki mukteziyatını çoktan öğrenmiş ve fakat sinn ü sâli hasebiyle unutmağa takarrüp etmesi lâzım geldiği hâlde unutmamış olduğundan, komşu delikanlıların münasebet peydası hakkındaki hevesleri üzerine Siranuş'un değil, delikanlıların nazar-ı dikkatlerini açarak:"

"- Siz heveslerinize muvafık kızı Siranuş'ta bulamazsınız. Gidiniz, başka kapıları çalınız, yoksa...."

" Diye muâmelât-ı serbâzânede biraz daha ileriye gidecek olurlarsa görecekeleri mukabeleyi tasrihe lüzum görmeksizin anlatıyordu."

" Siranuş, Beyoğlu kızlarının can attıkları ve hatta nailiyeti için en büyük fedakarlıkları göze aldıkları balolardan bile geri kalıyordu. Bilâkis zevkin bu türlüsünü en iyi süren kız kendisi oluyordu."

"Makas ve iğne denilen şey güzel ellerinin yabancısı olmadıktan başka, moda gazetelerinden ahkâm istihracı hususunda da aczi olmadığından ve öyle birkaç kuruşa isticar edilmiş bin sefilin arkasına geçirilmiş, bunların terleriyle, kirleriyle mülemma çarşı elbisesi ziyadesiyle istikrahını mucip olduğundan, karnaval mevsiminde iki üç kat güzel balo elbisesini bizzat biçer, diker, donatır ve hatta yanından ayırmamak mecburiyetinde bulunduğu Vartov Dudu'ya da hâline münasip bir "kapuşon" diker, baloya öyle giderdi."

"Baloda her türlü adamla görüşür, her arzu edenle raks eyliyorduysa da, hiçbir kimseyle büfeye gitmez ve hiçbir kimsenin yanında yüzünü açıp kendini tanıttırmazdı. Hatta tanınmamak ve onun zımmında dahil olan mehalike duçar olmamak için muarefesi olan kızlara, kadınlara bile kendisini bildirmezdi. Nihayet bir gece, kızcağızı tanımağı pek ziyade merak eyleyen bazı arsız erkeklerden bizar kaldığı cihetle lüzumu oldukça, himayesinden istifade için yalnız bir kavalye reh-i keşf-i nikab eylemişti."

VII

- Ah. Sağlık selâmetle ona da keşf-i nikab etmemiş olsaydı.

Bu sözü söyleyen Siranuş olduğu anlaşılıyor ya? Bîçarenin hakkı da vardır. Çünkü işte keşf-i nikab ettiği kavalye Karnik yüzsüzüdür. İşte müsveddatımızın mabadinde suret ve keyfiyeti görülecektir.

"Siranuş'un kendisine kavalye intihap ettiği Matmazel Ağavni'yle muarefe ve münasebeti olan Karnik'tir. Vakıa o zamanlar Ağavni'nin hâl ve şanıyla Siranuş'un hâl ve mevkii arasında hiçbir münasebet olamayacağı derkârsa da , Siranuş Madam C...'nin pansiyonunda peyda olan münasebet üzerine aralıkta bir Ağavni'yle görüşmekte yine bir beis görmüyordu."

"Bu beisi yalnız Siranuş değil, Vartov Dudu ve kocası Boğus Ağa dahi göremiyorlardı. Zira Ağavni öyle sefâhât-i serbâzâne âleminin en murdar sefillerinden bulunmak şöyle dursun, belki nice misaline gıpta-resan olan kibar esafilden

madut olmakla beraber, Siranuş'la görüştükçe o âlemlerin ahvalinden kat'â bahis açmayarak, hatta pansiyonda kızlar erbâbında vukuu âdet hükmünde bulunan hasbihallere bile girişmiyordu."

"Ağavni, egerçi bilâ-ihtiyâr kendisini vur patlasın çal oynasın âlemlerinde kaybedip gitmişse de, Siranuş gibi bir iffet-i mücessemenin karşısında bulundukça, onu pek âli ve kendisini pek zelil bularak, zilletin ülviyete ve fuhuşun iffete karşı her zaman mecbur olduğu tazimle boyun eğmekten vicdanını kurtaramıyordu."

"Hatta bu teslimiyet Ağavni için bir mahzûziyyet-i rûhâniyyeyi bir lezzet-i vicdâniyyeyi de istilzam eyliyordu. Muahheren Ağavni'nin kendi lisanıyla itiraf edilmiştir ki, o vâdi-i ma'yûbda pûyân olmaktan bıkması, usanması da, Siranuş'ta görüp daima hayran kaldığı iffet-i melekâneye encâm kâr imrenmesi sayesinde hâsıl olmuştur."

"Hayfâ ki Ağavni, Siranuş yüzünden nâil-i ni'met-i necât olduğu hâlde, zavallı Siranuş, mücerret Ağavni yüzünden dûçâr-ı ziyan olmuştur. Zira balolarda himayesinden istifade için bir kavalye reh-i ihtiyâc görüp de o kavalyeri dahi Karnik olmak üzere tercih ve tayin eylemesine mahza Karnik'in Ağavni'yle münasebeti olması sebebiyet göstermiştir."

Burada dahi Sirauş güzel siyah gözlerini kaldırıp yüzüme bakarak:

- Ama bu hâlden dolayı Ağavni'yi mesul tutamam.

Dedi. Ben dahi:

- Biz de onu mesul tutmuyoruz ya. İşte adem-i mesûliyyeti keyfiyeti bu fıkrayı takip ediyor.

Dedim ve hemen müsveddenin alt tarafını okumağa başladım.

"Lâkin Ağavni Siranuş'un Karnik için sorduğu şeylere dosdoğru cevap vermekten ihtiraz etmedi. Vakıa bu delikanlıdan bilfiil bir fenalık zuhurunu görmemiş. Hovardalık âlemle-

rinde gezip tozarsa da, sair gezip tozanlardan hüsn-i hâlce fâik görünüyormuş. Ama gereği gibi hatırı sayılan züğürtlerden olup, kumarı ziyadece sevmek cümle-i maâyibinden sayılırmış. Birkaç patırtıda gürültüde bulunarak, bazısında dârip ve bazısında matrup sıfatıyla galibiyet ve mağlûbiyeti de ona göre ortaya koymuşsa da öyle belâları kendisi davet edecek ataklardan değilmiş."

"Siranuş'ta, öyle balolar âleminde kendisine arkadaş edeceği kavalyeri Aynaroz maâbedinde züht ve perhize vakf-ı ömr edecek sulehadan intihap eyleyecek değil a. Karnik züğürtse kendisi değil. Karnik'ten bir limonata derecesinde ikram isteyeceği de yok. Eli yüzü yunmuş, sözü sohbeti yolunda, temiz pâk, güzelce bir delikanlı."

"Bir karnaval mevsimini Karnik'le refakatta geçirdiler. Vartov Dudu dahi bu delikanlıda korkacak bir hâl görememişti. Zira o müdekkikane gözleriyle delikanlının her hâlini, her hareketini muâyene eyleyerek görmüştü ki, Karnik arsızlığı, yüzsüzlüğü yine o yoldaki eğlencelerden mahzuz olan kızlarla kadınlarla edip, yoksa Siranuş'u onlardan addetmiyor. Emniyetin asıl en büyüğü Siranuş hakkında vaki olduktan sonra Karnik'ten de taarruz vuku bulmayacağı derecesinde bir emniyet kâfi görülmez mi?"

"İşte, bu emniyet iktizasınca her cumartesi akşamı baloya devamda Mösyö Karnik kavalyer intihap olunup, hatta bir akşam Vartov Dudu hastalanarak kendisi baloya gidememiş ve kızı yalnız Karnik'le göndermişti. Ama bu hastalık ca'lîydi. Onlar gittikten sonra kendisi komşulardan bir başka renkli kapuşon alarak baloya koşmuş, izlerini takiben, hâl ve hareketlerini tecessüs eylemişti. Kendisi de orada olduğu zamanki hâl ve suretten başka hiçbir şey göremeyince kalben itmi'nân-ı tâm hâsıl eylemişti."

Siranuş'un bir daha yüzüne bakması, şurada dahi tashih veya ikmali lâzım bir sehv veya noksan bulunduğunu anlattı. Fakat hatırına gelen şeyi meydana koymak hususunda pek müteredditt görünüyordu. Ben sormayınca söylemeyeceğini

anladım. İstîzâh-ı merâm eylediğim hâlde dahi, çehresi ağararak, yutkunarak, dudakları titreyerek dedi ki:

- Bu balolar esnasında vuku bulan bir vak'adan haberdar olamadığınız için yazmamışsınız. Ama ondan Vartov Dudu bile haberdar olamamıştır.

- Şimdi ikmal edebiliriz ya.

- Eğer mümkünse.

- İmkân demek sizin rizanız demektir.

- Ben söyleyim de kalbimden o ukte de gitsin. Münasip bulursanız yazarsınız. Bu vak'a beni Karnik hakkında ikaz etmeliydi. Ama ben teyakkuz edemedim. Onu Karnik'in denâet-i tab'ına bürhân-ı kâfi görseydim, o habisle izdivaca kadar tezyîd-i münâsebâttan kendimi men eylerdim. Halbuki işin içinde Karnik'in gafil görünmesi, bir gaflet-i câ'lîyye ve iltizâmiyye olduğunu anlayamadığımdan, murdarı mazur görürüm.

- Muhakemesini sonra ederiz. Şimdi vak'aya bakalım.

- Karnik'i kavalyer ittihaz eylediğim zaman bazı kere maske altında boğulmak derecelerinde sıkıldıkça, yüzümü açmağa cür'et peyda eylemiştim. Erbâb-ı nâmustan bir kavalyer olduktan ve ben de hiffet-mizac ile mimlenmemiş bulunduktan sonra bu keşf-i nikab cür'etinden dolayı muâteb tutulamam. Değil mi?

- Tabiî.

- Hâl ve şanına nazaran bir İngiliz, bir centilmen addolunabilecek Kirkor namında bir Ermeni, beni öyle hararet-i demden kızarmış bir hâlde görünce âdeta âşık olmuş. Ama ismini Kirkor diye haber verişim yalnış düştü. Malûm ya. Böyle frenkleşen Kirkor'lar "Gregoire" ve Ohannesler "Jean" Viçenler "Vincent" filân olurlar.

- Tabiî, tabiî.

- Bu arsız herif yavaş yavaş bize sokuldu. Karnik dahi bunu bana hem terbiyeli, hem zengin bir adam olmak üzere

tavsiye etti. Ben hâlde bulunan bir kızın şu kadarcık bir hayâl-i hâma duçar olmasını mazur görmeniz şartıyla itiraf ederim ki, ben de bu adamda müstakbel için bir zevc hulya ederek, o kadar muhteriz bulunmadım. Yalnız balodan maada, haneme dahi devam için arzular göstermeğe kalkışınca bittabi men ettim. Nihayet beni kendisince istihzar edilebilecek yerlere de da'vete kalkışmasın mı? Cüzdanından bir vizite kâğıdı çıkartacak olsa, cüzdanında beş on bin franklık bank kaimeleri görülür. Port menesinden (para cüzdanından) bir çeyrek çıkaracak olsa, derununda yirmi otuz lira görünür. Bir akşam taktığı yüzüğü, boyun bağı iğnesini filânı diğer akşam takmaz. Her taktığı elmaslar pek değerli şeyler.

- Tamam, bir kadını, bahusus o zamanki hâliniz gibi tecrübesiz genç bir kızı iğfal edebilecek nümayişler. Öyle değil mi?

- Şüphe mi edersiniz? Asıl şâyân-ı dikkat olan şey Karnik'in gafletidir demiştim. Hem de gaflet-i câ'lîyye ve iltizâmiyyesi. Çünkü herif, meselâ üç limonata parası vermek için Karnik'e bir lira verip bozdurtur. Fakat paranın üst tarafını istemez. Yılbaşı için elbise yaptırmak üzere Karnik, herifften beş liralık bir bank kaimesi istikraz etmiş. Bir daha tediye etmemek şartıyla. O şartları, o zaman bilseydim belki yine teyakkuz ederdim. Sonradan öğrendim.

- Karnik tebdîl-i isim ile kendisi için Alfons .... namını münasip buluyor demekse de, siz anlayamıyorsunuz.

- Nihayet herif, bizi âdeta kendisi gibi yakışıklı, zengin centilmenlere metres, yani gönül eğlencesi olmaktan başka bir şeye müstait ve lâyık bulmayarak, teklifatını biraz daha sûret-i cebbârânede pazarlık yoluna düşürünce fena bir çehreyle arkamı çevirdim. Habisle bir daha yüz yüze gelmemeği ve yüzümü de açmamağı iltizam ettim. Biraz terbiyesi olsa bu merdûdiyyete kanâat eylemesi lazım gelirdi, değil mi? O ise benden intikam için beraberlerinde yaşadığı şüfeha erbâbında bana muvaffakıyetini bile ilâna başlamış. Metresi bile olmuşum. Hatta kim bilir hangi milletten bir âşüfte Siranuş olmak üzere bazı mahafilde dostlarına prezante eylemiş. Zavallı ben, dillere düşmüşüm de kendim haberdar değilim.

- Hay murdar hay.

- Bu şöhreti balo mevsiminden sonra ağızdan ağıza tam bizim Vartov Dudu'ya kadar gelmiş. Bereket versin ki o gibi sû-yı şöhretlerin sıhhatini ispat edecek zerre kadar hâlimi, bana yakin olanların hiçbirisi görememiş bulunduklarından, iftira her ne kadar pek müthişse de, bir iffet ve ma'sûmiyyet-i kat'iyye mukabilinde su gibi erimiş gitmiş. Siz bu adamı da gördünüz.

- Kimi? Mösyö Gregoire'yi mi?

- Evet. Şirket-i Hayriyye vapurunda uzaktan görür görmez ihtiyarım elden giderek bir mecnûniyyet-i muvakkata ile tokatladığım herif.

- Vay. O muydu o?

- Ta kendisi.

- Halbuki kuvve-i hafızam beni dûçâr-ı hatâ etmiyorsa o herif sizinle adem-i muârefesinden bahsediyordu.

- Öyle olacak değil mi ya? Balolarda peyda olan muarefenin başka yerde hükmü olur mu? Âlem içinde tekrâr-ı mülâkat edilse, tekrar prezante edilmeğe ihtiyacı olur. Balo denilen şey bu âlemden hariç, başka bir âlemdir.

- Umumi olan balolar. Yoksa resmi, gayr-i resmi, hususi balolardaki muarefe her zaman makbul ve mer'îdir.

- Bizim de gittiğimiz balo tavuşan balosu denilen en umumi, en rezil yerlerden değil miydi?

Vapurda bu kadından gördüğüm o cür'et-i fevkalâdeyi şimdiye kadar tetebbu etmekte bulunduğum husûsiyyat-i ahvâline bir türlü yakıştıramadığımdan pek büyük meraktaydım. Bu merakın da şu suretle hallinden, izalesinden memnun kaldım. Elimdeki müsveddatın bâkisini dahi bervech-i ati okudum.

"Karnaval mevsiminin güzarından sonra Karnik, Boğus Ağa'nın hanesine devamdan münkatı olmadı. Siranuş'la görüşüyordu. Şöyle ırz ve edep dairesindeki sohbetlerinden Vartov

Dudu Boğus Ağa dahi hiç kuşkulanmıyorlardı. Bütün yaz bu muâmele devam ederek, konu komşu muamele-i mezkûrenin nihayet bir izdivaca müncer olacağı zannına bile kuvvet ver; mekteydiler."

"Ama bu zanlara ne büsbütün vâhî diyebiliriz, ne de bilkülliye sıhhatine kanâat ederiz. Karnik'in Siranuş'a âşık olduğunu zannedemeyiz. Çünkü aşk denilen şeydeki ciddiyet, evvel-be-evvel âşıkın öyle sevda zenbûru kesilerek her çiçekten bal almağa yeltenmesini men eyler. Karnik'se gençliği mukteziyatına itbâdan geri durmayıp, fakat yüzünden hiçbir ümit olmaması hasebiyle yalnız o şükûfe-i cemâle uğradıkça bâlı bûyu olmayan bir çiçek idüğü itibâriyla ve hiç taarruzsuz bir tavâf-ı sâde ile etrafında dönüp dolaşıyordu."

"Siranuş'a gelince, Karnik'ten hiç hoşlanmıyordu, diyemeyiz. Karnik'e âşık olduğunuysa hiç hükm eyleyemez. Karnik'in çirkin addolunamayacak kadar güzelce olması ve hele kendine karşı husûsiyyat-ı ahvâli söz götürmemesi Siranuş'u ezdil ü can mahzuz eyliyordu. Ama musahabeyi, muâmeleyi sevda suretine dökmek ve izdivac gibi şeylerden bahseylemek bunların programlarında asla dahil değildi."

"Bu hâl ileriki karnavalda yavaş yavaş yüz göstermeğe başladı. Er geç bir kocaya varacağına göre, Siranuş şöyle Karnik gibi emr ve nehyine muti ve münkad bir adamla akd-ı refâkât-ı ebediyyede pek büyük menfaat umulmasa bile mazarrat hiç umulmayacağını düşünüyordü. Buna karşı Karnik'in ne düşündüğünü bilemeyiz. Düşünceleri neticesini bilahare ortaya koymuş olan bu herifin, o zaman yalnız Siranuş'a ne surette görünmekte bulunduğuna hasr-ı ehemmiyet eyleriz."

"Bu görünüş dahi pek muvafıktı. Siranuş'a anlatırdı ki, kendisine zevc olabilmek hayalinin de fevkında bir bahtiyarlıktır. Kendisince muhâle karip addolunan bu bahtiyarlığa nailiyyetini farz eyledikçe Siranuş'un ebediyen minnettarı kalacağını işrab eyliyordu."

"Bir aralık Seyyit Mehmet Numan mağazasında Karnik'in maâşına epeyce bir zam vukuu Karnik'i, o gereği gibi züğürtlükten yine gereği gibi kurtardı. Bu hâl delikanlının Siranuş nazarındaki ehemmiyetini de arttırdı. Ama muhabbet derecesinde değil! Muhakkaktır ki Siranuş, Karnik'i sevda derecesinde muhabbetle aslâ sevmemiştir. Oğlanın hâl ve şanı, hesabına muvafık düştüğü için işi izdivac derecelerine kadar vardırmıştır."

"Safdil Ağavni, Siranuş'un, kendisine bu emeli açtığı sırada Karnik için öyle izdivaç derecesindeki emeller pek de beca görülemeyeceğini ketm etmeyip, söylemişti. Ancak daha hikâyemizin mebâdisinde beyan olduğu ve bir iki yerde de tekerrür eylediği vechile Siranuş bu bapta Ağavni'nin safvetinden emin olamamıştır."

VIII

Kıraati buraya kadar getirdiğimizde kuşluk taamı zamanı gelerek, tabiî bir fâsıla vaki oldu. Hatta taamdan sonra müsveddatın alt tarafı okunmakta devam dahi edilmedi. Zaten hikâyenin bundan sonrası karilerimizin malûmu olup, müsveddât-ı mezkûreyi kıraatimize ihtiyac dahi göstermezler. Siranuş'la kıraatte devam edemediğimizin sebebi sofra başında açılan yeni bir söz oldu.

Buraya kadar yazılan şeyleri tadilât ve tashihât-ı lâzimesinin de icrası şartıyla Siranuş kabul ederek, daha kaç bap ve ne kadar kâğıt bulunduğunu ve münderecatını sorduktan ve bizim tarafımızdan dahi izâhât-i lâzimesi verildikten sonra dedi ki:

- Şu Ağavni ve Refet Bey'le bu haneye nakl edişimizden sonraki vukuat erbâbına bir bap daha sıkıştıracaksınız.

- O baba neyi yazacağız?

- Henüz sizce malûm olmayan ve şimdi benim ağzımdan alınacak olan esrarı.

- Esrarı mı? Bunu bir ehemmiyyet-i mahsûsa ile söylüyorsunuz.

- Öyle ya. Hem az ehemmiyet de değil. İnsanın kanını biraz üşütecek, derisini biraz buruşturup, tüylerini de gereği gibi ürpertecek bir ehemmiyetli esrardan.

Sanki Siranuş benim hâlimi tasvir ediyordu. Söz söylerken peyda eylediği tavır ve vaziyyet-i ciddiyye bende öyle bir teessürü mucip olmuştu. Binaenaleyh:

- Üzmeyiniz. Merakımı arttırmayınız. Çabuk söyleyiniz bakayım. Şu benim vakıf olamadığım esrar ne gibi şeylerdir?

Dediğim zaman, biraz daha kendisini çekip çevirerek dedi ki:

- Azizim. Bu hanedeki dirliğimiz, bizim için pek muvakkattır. Yakında bu dirlik bozulacaktır. Hem de hepimizin kalbinde büyük bir tesir bırakarak bozulacaktır.

- Beni korkutuyorsunuz. Böyle bir hüküm vermek için fal mı açtınız?

- Hayır. Müstakbeli keşf için oyun kâğıtlarına müracaat eyleyecek zaîfü'l-kalb kadınlardan değilim. Aldığım ihbâr-ı sahîha üzerine haber veriyorum.

- İzah ediniz efendim.

- İzahı şu ki Refet yakında Seyyit Mehmet Numan'a damat olacaktır.

- Ne diyorsunuz Allahı severseniz?

- Damat olacaktır diyorum. Fakat size bunu bir sır olarak tevdi eyliyorum. İhtimal ki henüz Refet'in kendisinin de haberi yoktur.

- Refet'in kendisinin bile haberi olmayan şeyi siz nerden haber almış olabiliyorsunuz?

- Şimdi onu da anlarsınız. Fakat bilmiş olunuz ki Seyyit Mehmet Numan'ın kızı Feride Refet'e âşıktır.

Sübhanallah. Kendimi Alexandre Dumas'ın romanları içinde kaybetmiş ihtiyarlara benzeteceğim geliyor.

- Alexandre Dumas'ın romanları da hayâlât-ı mahzadandır diye redd edemezsiniz ya? Hiçbir şey sırf hayali olamaz. Hakikat âleminde vücut bulan şeylerin vâhimeye intikal eyleyen ahkâmı sizin gibi erbâb-ı karîhayı hayallendirir de o romanlar vücut-pezîr olur.

Kızın bu sözleri gerçekten nazar-ı velehime çarptılar. Âdeta mütelâşiyâne bir tavırla sordum ki:

- Canım, bu haberi kimden aldınız? Bu inanılmayacak haberi.

- Şimdi onu sormayınız. Öyle bir izdivacın vukuunda Ağavni'nin ne olacağını sorunuz.

- Vakıa orası da öyle ama.

- Aması yok. Siz belki dikkat etmiyorsunuz. Ağavni Refet'i âdeta benden bile kıskanıyor.

- Gerçek mi?

- Nasıl gerçek mi? Delikanlının güzelliğini, mertliğini, ulüvv-i cenâbını, semahatini, letafetini biraz ziyadece methedecek olsam. Ağavni'nin benzi kül gibi uçarak, medihdeki mübâlağâtın muhabbet-i derûna delâlet eyleyeceğinden bahisle, Refet'in o kadar da kıymetli, değerli bir şikâr olmadığını temine çalışır. Aklınca takdirimde, muhabbetimde yanıldığımı anlatmak ister.

- Canım, bunlar kadınlık mukteziyatından olan şeylerdir. Vaktiyle siz dahi Karnik'i Ağavni'den kıskanmıyor muymuşsunuz?

- Orası öyle ama, Ağavni Refet'in delisi, divânesi olduğu kadar, ben Karnik'in delisi, divânesi değildim. Benimkisi bir hesaptı. Ağavni'ninkisiyse bir sevda. Eğer o da benim gibi hesap üzerine hareket etseydi, gönlünü sevda-yı nâ-becâya kaptırmazdı.

- Neden nâ-becâ olsun?

- Evvelâ aralarında yaşça bir hayli fark var. Kadın, kocasından ne kadar küçük olsa ziyanlı görünmez ama, kocasından büyük oldukça pek ziyanlı görünür.

- Yok, yok. Farkları o kadar değildir.

- Saniyen, birisi İslâm, birisi Hristiyan. Bu münasebetten bir izdivaç beklenebilir mi?

- Bizce müsaade vardır. Yehud ve Nasranî tezevvüc edebiliriz.

- Ama , yine o kadar mütenasip düşmez.

- Pek de canları isterse, Ağavni tebdîl-i mezheb ile İslâmiyeti kabul ediverir. Emsali çok.

- Siz de bir avukat gibi müdafaa eyliyorsunuz. Fakat ne kadar müdafaa etseniz boştur. Hatta dediğiniz gibi, bunlar yekdiğerine tezevvüç derecesinde lâyık oldukları farz edildiği hâlde bile bedbahtlıkları da o nispette büyümüş olur. Zira, ihtimal ki Ağavni'de sevda işini böyle izdivaç derecesine kadar vardırmak mertebesini bulsun. Farz edelim ki Refet dahi bu arzuya yok demesin. Ya, orta yere Feride'nin Refet'e tezevvücü meselesi de girerse? Ağavni'nin hâli bin kat daha müşkülât peyda etmiş olmaz mı?

Kalbimden Siranuş'a hak veriyordum. Mahaza zahirde metânetli davranıyordum. Sordum ki:

- Canım, size bu haberi kim getirdi? Yanlışlık asıl bu haberdedir.

- Hiç yanlışlığı yoktur. Seyyit Mehmet Numan'ın taht-ı himâyesine gireliden beri bizim Vartov Dudu Seyyit hanesine gidip gelmeğe başlamıştır. Seyyit kızı Feride'nin Refet'e âşık olduğu haberini getiren de Vartov Dudu'dur.

IX

Meseldir ki yâri an, âğuşunu hazırla derler. Bir miktarını yemekte ve bir miktarını yemekten kalktıktan sonra yürüttüğümüz sohbeti tamam şu kerteye getirdiğimizde, kapı çalınıp müteâkıben Vartov Dudu şişman vücudunu merdivenden yukarıya sürükleyebilmekten izhâr-ı acz ede ede, inleye inleye çıkmağa başladı. Siranuş kadıncağızı istikbâl etti. Vartov Du-

du beni de selâmlayarak ve bir köşeye oturarak elindeki temiz keten mendille bir yandan terlerini sildiği hâlde, diğer taraftan:

- Of. Gittiğime de değmedi. Zahmetimiz boşa gitti.

Mukaddimât-ı müştekiyânesiyle, gittiği yerden hiçbir haber alamadığını anlattı.

Bizce zaten sadra şifa verecek bir hâber-i me'mûl ve muntazır da değildi. Şu anda en ziyade ehemmiyet verdiğimiz şey Vartov Dudu'nun Seyyit Mehmet Numan hanesinden getirmiş olduğu diğer haber olmasıyla, onu sormak mecburiyetindeydik.

Fakat temkinli, hezmeli kocakarıyı söyletebilmek için, Siranuş bir mukaddime-i iknâiyye serdine mecbur oldu. Aramızda cereyan eden sözleri kadına anlattı. Bu suretle emniyet peydasından sonra, Vartov Dudu, güya orada bizden başka bir kimse daha gizli olması muhtemelmiş gibi kemâl-i ihtirâz ile etrafını arayarak, hep korka korka beyân-ı hâle başladı. Dedi ki:

- Evladım. Ben başımdan korkarım. Fakat kızıma getirdiğim haber dahi asla yanlış değildir. Feride'nin kendisiyle görüştüğüm gibi validesiyle de görüştüm. İkisi de bu işi ezdil ü can arzu ediyorlar.

Ben- Feride' yle nasıl görüştünüz? Anasıyla nasıl? Bunu bize birer birer anlatınız. Evvel hangisiyle görüştünüz.

Vartov- En evvel kızla görüşmüştük. Hem bir kere değil, birkaç kere. Ne zaman gitsem beni mutlaka bir dakikacık yalnız bularak, Refet'i sorardı. Refet'in mantenotası olan karıyı da sorardı.

Ben- Ağavni'yi. Değil mi?

Vartov- Evet, evet. Ağavni'yi zahir. Haniya kızım Siranuş'tan şüphe ediyor zann etmeyiniz. Ağavni'yi soruyordu. İşte böylelikle giderek kız bana derdini açtı. Gönlü Refet'te olduğunu hiç saklamayıp söyledi.

Ben- Refet'le görüşmüşler mi? Yahut kendisi Refet'i görmüş mü?

Vartov- Görüşmemişler. Yalnız kendisi Refet'i görmüş. Bazı hesap zamanlarında Refet konağa geldikçe.

Siranuş Vartov'un sözünü kesti. Dedi ki:

- Unuttun mu ya? Daha evvelki zamanlarda görüşürlermiş de.

Vartov- Ha. Sahih. Koruyasıca aklım. Her şeyi de aklımda tutabiliyor muyum ya. Çocukken görüşürlermiş de. Nihayet Karnik, kızı almak için Müslüman olmağa kadar göze aldırıp da kovulduktan sonra bir gün Feride Hanım bana: "Refet Bey'e söyle. Beni babamdan kendisine isterse, babam reddetmez, verir" dedi. Ben: "A. A kızım. Ben öyle şeye nasıl karışırım. Babandan, anandan korkmadan" dedim, kızcağız ağlamaya başladı. "Anam, babam benim hâlimi biliyorlarsa elbette merhamet ederler" dedi. Nihayet bir defasında kız daha ziyade üstüme vardığından keyfiyeti anasına anlatmağa mecbur oldum.

Ben- Anasını ne hâlde buldunuz?

Vartov- Kız benden evvel işi anasına da açmış. Ana değil mi? Zavallı kadıncağız. Derhal kızından tarafa olmuş. Ben işi kendisine açtığımda, o da ağlamağa başladı. Hem de dili ne tuhaf bir kadın. Çerkez'miş. Lâkırdılarını güç anlayabiliyordum. Kızı zaten zayıf olduğundan, bu sevdayla, bu meyusiyetle bir hâle uğrarsa ne yapacağım diye ağlıyordu.

Ben- İşi kocasına kendisi ne için anlatmamış?

Vartov- A. Haddine mi düşmüş. Hiç Seyyit Mehmet Numan'a lâf söylenir mi? Zavallılar, heriften tir tir titriyorlar.

Siranuş- Varsınlar titresinler. Baba değil mi? Böyle bir mühim işte..

Bu defa da Siranuş'un sözünü ben kestim. Dedim ki:

- Yalnız korktukları için değil Matmazel. Hem çoğu utandıkları için söyleyemezler. Bırakınız Dudu hikâyesinde devam etsin.

Vartov- Hikâyede devam edecek bir şey kalmadı. İşte söyledim. Bitirdim.

Ben- Bu işi henüz Refet'e söylemediniz ya?

Vartov- Allah göstermesin. Kızım Siranuş'a söylemeden kime söylerim? Ona söylediğim hâlde de sizin için " bir kere efendiye soralım. Onun reyini almadan hiç kimseye bir lâf çıtlatmayalım" dedi.

Siranuş'un yüzüne baktım. O da hâl ve tavrıyla Vartov Dudunun söylediklerini tasdik ediyordu.

Yine bu aralık Vartov Dudu, yeniden hatırına bir şey gelmiş gibi davranarak dedi ki:

- Hatta bundan dört gün evvel yine konağa gittiğimde Feride Hanım beni bir kenara çekerek keyfiyeti Refet Bey'e söyleyip söylemediğimi sordu. Daha, münasip bir vakit bulup söylemediğimi anlattığım zaman, çıkarıp bir de mektub vererek, Refet Bey'e teslim etmekliğimi rica eyledi. Şüphe yok ki bu mektup bir muhabbetnameydi. Ama korktum. Alamadım. Zavallı kızcağız o kadar yalvarıp yakardığı hâlde bir türlü cesaret edemedim. Kızcağızı ağlaya ağlaya bırakıp, hemen kendimi sokağa atarak kaçtım geldim.

Ben- Keşke o mektubu almış olsaydınız.

Vartov- Ama evladım. Ben başımdan korkarım.

Ben- Alıp da yine Matmazel Siranuş'a getirmiş olsaydınız. Çünkü, bildiğime kalırsa Feride öyle okur yazar kızlardan değildir. Sevdiğine söyleyeceği sözleri mutlaka birine söyleyip yazdırmıştır. Biz bu tetkik ve tetebbudan türlü manalar çıkarabilirdik.

Siranuş- Bir daha mektup verirse kabul etmelisin. Emi?

Vartov- Siz bilirsiniz. Madem ki emrediyorsunuz.

X

Bu Feride Hanım meselesinden, ta bizce işe bir karar verilinceye kadar ne Ağavni'ye, ne Refet'e hiçbirşey söylenmemesi kararını tazeledik. Benim de artık işim bitmiş ve matba-

adaki işlerim beni oraya davete başlamış olduğundan kalktım. Vartov'la Siranuş'a veda ederek İstanbul'a geldim.

O akşam Refet'le görüşemedim. Çünkü Beykoz'a gidecek akşamımdı. Matbaaca işlerimi bitirip vapura bindim. Ama şu hikâyede birden bire meydana çıkıveren müşkilât-ı muğlâka âdeta zihnimi perişan eyliyordu. Bu meselede Ağavni'nin hâli gerçekten ehemmiyet verilecek şeylerdendir. Bu mülâhazada Siranuş'un yerden göğe kadar hakkı vardır.

İki akşam hanemde kaldıktan sonra üçüncü günü matbaaya indiğimde arkadaşlardan birisiyle Siranuş'a ait müsveddeleri mazrufen Seyyit Mehmet Numan'a gönderdim. Giden adama Refet'i orada görürse, bugün kendisiyle biraz görüşmek arzusunda bulunduğunu tebliğ etmesini de tenbih eyledim.

Gönderdiğim adam gelmezden evvel Refet çıka geldi. Koltuğu altında bir de boğça vardı. Seyyit Mehmet Numan'ın selâmıyla beraber bu boğçayı da önüme koydu ki derununda müsveddelerin tebyiz edildiği o muntazam ve müzeyen defter ve onun da içinde aynen bizim müsveddeler vardı.

Anlamalı ihtiyar tacirdeki nezaketi ki bana göndereceği bu eşyayı, benim gönderdiğim adamla göndermemiş. Daha ziyade ihtimamlı davranarak âdem-i mahsûsla göndermiş.

Refet'e dedim ki:

- Bu gün benimle görüşmeğe vaktin var mı?

- Zati Seyyit beni sana görderdi. Burada ne kadar kalacak olsam nihayet senin tarafından bir selâmla gittikten sonra hizmetten gaybubet etmiş sayılmam.

- İyi ama ben seninle pek ciddi bir şeyden bahsetmek isterim.

- İyi ya işte. Söyleyeceğin şey ne kadar ciddi olursa olsun ben de dinlemeğe hazır ve âmadeyim.

Kahraman çocuk. Şu mukaddimeler acaba merakını celbedecekler mi diye kemâl-i dikkatle yüzüne baktığım hâlde, Refet'in yüzünde zerre kadar eser-i kakayyüd göremiyordum.

Sevgili kahramanı karşıma oturtup birer kahve, birer de sigarayla keyif çatarak, gayet beşuşâne ve hayırhahâne bir tavırla dedim ki:

- Refet, ben seni evlendirmek istiyorum.

- Ne? Evlendirmek mi?

- Vay. Evlenmek, evlendirmek muayyebattan mıdır?

- Valide can üstünde be.

- Bak, ben bunu hatırdan çıkarmıştım.

Kendimi toplayarak ve bahsin o cihetini de tamir eyleyerek dedim ki

- Allah şifa versin birader. Valide kırk yıl yatacak değil â.

- Ne bileyim ama, bence valide pek de kalkacağa benzemiyor.

- Deme Allah'ı seversen. Öyleyse bu yarenliği edecek zamanı fena intihap etmiş olduk. Şimdi dursun da inşallah valide şifayap olduğu zaman konuşuruz.

- Efendi. Bilmelisin ki ben Haktaalâ hazretlerine tevekkülü pek tamam olan adamlardanım. Ölüm, dirim bizim içindir. Validenin hastalığı söyleyeceğiniz şeyler için mani olmasın.

Bende, zaruri bir gülümsemek vaki oldu. Dedim ki:

- Galiba tatlı bahis hoşunuza gitti. Öyle mi?

- Beni o kadar da ağzı sarı yavrucuk mu zannediyorsunuz?

- Her hâlde bilmiş ol ki Refet, ben seni evlendireceğim.

- Anlaşıldı. Ben de evlenmem demeyeceğim. Fakat sen de bana sarışın güzeli alacaksın. Değil mi?

- Yooook!

Bu son sözdeki vavların her birisi birer elif farzıyla ol miktar uzatmalıdır ki, bu kelimeyi nasıl telaffuz eylemiş olduğum anlaşılabilsin.

Bittabi çehrem dahi telaffuzuma münasip bir tavır peyda eylemişti. İşte bu tavır Refet'in de biraz tegayürünü mucip oldu. Sordu ki:

- Ağavni'yi almayacaksın ha?

- Sen bu arzuda mıydın?

- Senin sözün üzerine artık ben hangi arzuda bulunduğumu söyler miyim ya. Sen söyle bakalım kimi alacaksın?

- Söyleyim. Hem de hiç tereddüt ve ihtiraz etmeksizin, apaşikâre söyleyivereyim.

- Ey. Söyle bakalım.

- Seyyit'in kızını.

- Feride'yi mi?

- Seyyit'in başka kızı var mı ya? Elbette Feride'yi.

- Amma yaptın ha. İşte şimdi ben de senin gibi upuzun bir "yoook" diyeceğim.

- Canım, ne için?

- Ne canım, ben Feride'yi ne yapayım? Çirkinlikte çirkin. Sıskalıkta sıska. Terbiyesizlikte terbiyesiz. Cahillikte cahil. Benim gibi gezmiş, tozmuş, bin türlü güzel sarmış bir adama Feride karılık edebilir miymiş? Hem bunda büyük bir mahzur daha var. Onu düşünmüyor musun?

Ben artık hiçbir şey düşünecek hâlde değildim. Zavallı kızcağıza o kadar yüreğim acımıştı ki, Refet'in sözüne cevap bile vermedim. Alık alık yüzüme baka kalmışım. Nihayet yine kendisi cevap vererek, dedi ki:

- Karnik meselesinde, ibret almadın mı? Seyyit, kızını istediğin gibi, bizim de kıza değil, mala talip çıktığımıza hükm ediverecek. O cin fikirli, o müvesves ihtiyar.

- Düşündüğün buysa, bunun çaresi kolaydır. Senin hakkında öyle bir zan vukua getirmemek imkânı elimizdedir.

- Hayır, hayır. Mani yalnız o zan değil.

- Canım, Seyyit Mehmet'ten gördüğün babalıktan o kadar memnuniyet ibraz ediyorsun, o kadar müteşekkir kalıyorsun da, adamcağıza gerçekten evlat olmağı kabul etmemek nasıl olabilir?

Zeki çocuk bu sözüme kuvvetlice bir dıhk ile güldü. Dedi ki:

- İşte, kendisine gerçekten evlat olmak istediğim içindir ki, o hâlde hemşirem olması lâzım gelen kıza koca olmak istemiyorum. Seyyit Mehmet gibi bir adama evlat olmak gerçekten arzu edilecek saadetlerdendir. Lâkin Feride'ye koca olmak hiç de saadet addolunamayacak şeylerden değil midir?

Refet'in bu sözüne ben de güldüm. Sordum ki:

- Öyleyse, sence Ağavni' yle teehhül etmek mukarrerdir. Öyle mi?

- Yok. Mukarrer değil. Kendisiyle buna dair hiçbir söz etmediğimiz yoktur.

- Ama Ağavni'ye muhabbetin de pek büyük olduğundan....

-Hayır, Hayır! Muhabbetim de pek büyük değildir. Biz ayş ve nuş âlemlerinde sevda denilen mevhibeyi köreltmişiz. Artık bizden, öyle pek büyük muhabbetler ümit etmemeli.

- Demek oluyor ki Ağavni'ye ettiğin mülâzemet âkılâne bir hesap netice-i muktezâsıdır.

- İşte onun gibi bir şey.

- Ama ben, onun sana muhaabbetini pek büyük görüyorum.

- Bu müşahedeniz yanlış değildir. Ben evvelleri, öyel değildir de, öyle gösteriyor zann ediyordum. Ama işte, işin üzerinden yıllar geçti. Kızdaki muhabbet artıyor, eksilmiyor. Benim için de muhabbete hürmet lâzım geliyor. Nankörlük mü edeyim?

- Hakkı var.

XI

Evet. Refet'in hakkı var. İnsan Agavni gibi bir kadın tarafından o derecelerde sevilirse, bu muhabbete hürmet, kadirşinaslık, şükr-güzârlık şanındandır.

Her muhabbet çıldırasıya bir sevda hükmünde olamaz. Sevdalar o çılgınlık derecesine devam edemez. Öyle olmak lâzım gelseydi dünya bir sevdazede-gân dünyası olmak ve herkes Kays-asâ dağlara düşmek lâzım gelirdi.

Sevdanın o sûret-i mecnûnânesi insan için bir iki ya vaki olur, ya olmaz. O da her insanda görülmez. Muhabbetin asıl sûret-i ciddiyyesi tarafeynin her hâli, her şanı yek diğerin hesabına, arzusuna, menfaatine muvafık düşmektir. Devam ve sebat dahi işte sevdanın bu türlüsünde görülür.

Muhabbetin bu türlüsünde tarafeyn için hiçbir tehlike, hiçbir ziyan mutasavver olmak şöyle dursun, tarafeynin ikisi için de mûcib-i selâmettir. Karılık-kocalık âleminde dirlik düzenlik denilen şey dahi muhabbetin bu türlüsüyle taht-ı imzâya alınmış olur. Kadınlar:

-Sevip varma.

Derler. Hakları da vardır. Öyle çıldırasıya muhabbetlerle vuku bulan izdivaçların sonu gelmemek nadir değildir. Vakıa bizde muaşaka izdivaç hiç de umumî değilse de, kadınlarımızın nazar-ı dikkatleri emsâl-i nâdiresiyle de meclup olarak bu sühân-ı pür-hikmeti söylemişlerdir. Avrupa'dayse "sana pereştiş ederim. Senin için ölürüm. Ömrümü sana taabbüde hasr eyleyeceğim." teminatı mükerreren ita olunarak aşıkâne, mecnunâne izdivaçlar pek çok vuku bulur da, bunların da pek çoğu balayının müruruyla tadını kaybederek, karı da koca da kendilerine başka gönül eğlenceleri bulmağa kalkışıyorlar.

Refet'le müzakeremiz daha ziyade uzayıp gitmedi. İnşallah validesi iyi olduktan sonra müzakerenin neticesi alınıncaya kadar devam edeceğimiz kararıyla muvakkat bir hitam verilerek, Refet çıktı gitti. Ama, bizdeki teessürü artırdı da öyle gitti.

Zavallı Feride. Bir hayâl-i bîhûde uğrunda üzülüp gidiyorsun.

Bir hafta zarfında Refet'le birkaç mülâkatımız daha oldu. Hem ne acı mülâkat. Oğlancağızın validesi duçar olduğu hummadan kurtulamayıp rahmet-i Hakk'a vasıl olmasıyla bîçareyi tesliye için mülâkat ki, vakıa kahraman çocuk pek büyük bir metanetle bu acıyı karşılıyorduysa da, yine derinden derine pek müthiş yürek acısıyla kıvranıyordu. Valide denilen şeyin kıymeti küçük çocuklar nezdinde ol kadar takdir olunamaz. İnsan yirmi yirmi beşi geçmelidir ki valide kıymeti bilsin. Daha yaşlı oğulların daha yaşlı validelerine muhabbetleri bile, Refet derecesindeki oğulların valideleri hakkındaki muhabbetlerine benzeyemez. Çünkü o zaman valideler pek ihtiyar olarak bunamağa takarrüble, gevezeliklerini de artıracaklarından tadını kaçırırlar.

Refet'le mülâkatımızın bir ikisi de Beyoğlu'nda vuku bulmuştu. Ancak orada dahi teehhüle dair kendisiyle harf-ı vâhit teati olunmadığı gibi, Siranuş'la baş başa kalınabilecek bir zaman da bulunmadığından Refet'le ilk sebk eden muhaveremizden Siranuş'a da haber verememiştim.

Seyyit Mehmet Numan, ipek işlerine ait bir memuriyet uydurarak Refet'i Bursa'ya gönderdi ki asıl maksadı delikanlının tenezzühü kaziyyesi olduğu derkârdı. Refet Bursa'da bulunduğu müddet Beyoğlu'nda mahmiyeleri görmek, gözetmak emniyeti pîr-i müvesves tarafından bize tahvil olundu. Binaenaleyh hemen gün aşırı, birkaçar saat olsun kendileriyle görüşebilmeğe başladım.

Bu mülâkatların ağlebinde Siranuş'le Agavni'yi beraber gördüğümden, yalnız Siranuş'u görüp de öteden beri arzu eylediğim hasbıhâle yol açabilmek hâlâ müşkülattan kurtulamıyordu.

Çünkü Matmazel Agavni, Refet'le ettiği muahedeyi pek hâlisâne ve safiyâne bir surette akt ettiğinden, bazı mübayaattan veyahut istihmam gibi zaruriyattan maada hiçbir şey için kapıdan dışarıya çıkmamakta ve kendisini öyle

mesirelerde filanlarda halkın enzâr-ı temâşâsına arz etmemekteydi.

Hele bir sabah Siranuş'u yalnız Vartov Dudu'yla birlikte bulup Agavni'yi orada göremediğimden şu fırsatı ganimet bilerek, kızcağızı hemen hasbıhâle davet eyledim. Evvela Refet'le sebk eden muhaveremizi yukarıdan aşağıya hikâye ederek, badehu mülahazata dahi giriştim.

XII

Dedim ki:

-İşte Refet'in bir taraftan Feride ve diğer taraftan Agavni hakkında mutalaatta bulunması müşkülât-ı vak'ayı bir kat daha iğlâk eyliyor. Değil mi ?

Siranuş -Neden? Bana kalsa müşkülâtı azaltıyor.

Ben -Hayır! Çoğaltıyor. Zira Feride'nin arzu ve ihtirası Refet'te yoktur.

Siranuş -İyi ya işte! Vakıa bu hâl müşkülâtı Feride için arttırıyorsa da, bizim için azaltıyor. Eğer Refet'te de böyle bir his bulunsaydı o zaman asıl Agavni'den korkmak lâzım gelirdi. Agavni her şeyi yapmağa müstaittir. Feride'yse yalnız acımağa şayandır.

Ben -Ya Seyyit Mehmet Numan dahi kızını Refet'e vermek teklifinde bulunursa?

Siranuş -Ey, o zaman ne olmak ihtimali vardır zannedersiniz?

Ben -Ne zannedeceğim. Refet kabul etse de, etmese de müşkülât artacak. Kabul etse Agavni yüzünden bir belâ çıkacak. Etmese, kendisini efendisinin yedd-i hışmına atacak. İhtimal ki memuriyetini de kaybedecek.

Siranuş -Refet ondan korkmaz. Başlıbaşına ticaret edebilecek kadar vukuf peyda eylemiştir. Yalnız, öyle peder makamında bir efendinin hizmetinde bulunmak nimet ve şerefinin gaybubetinden dolayı müteessir kalır. Fakat müteselli o-

lunuz dostum. Bence, Seyyit Mehmet Numan'ın bu teklifi etmesinden ziyade, etmemesi ihtimali kariptir. Refet, kendi kızına talip çıkmadıkça Seyyit Mehmet Numan'a zevcesi yalvarsa bile, Seyyit tarafından böyle bir teklif Refet'e vaki olamaz.

Ben -Allah versin de öyle olsun.

Biz, Siranuş'la hasbıhâldeyken zavallı Vartov Dudu gayet meyusâne bir tavırla hikâyeyi dinleyerek, hatta gözleri de sulanmağa başlamıştı. Hasbıhâlin nihayetinde kadıncağıza evvelce vermiş olduğumuz talimatı değiştirmek lâzım geldi. Dedim ki:

-Dudu, Feride size bir daha mektup verirse alıp bize getirmenizi söylemiştiysen de gördünüz ya işte. Refet'e öyle mektuplar gelmesinden fayda olmayacağı anlaşıldı. İhtimal ki gördüğümüz müşkülâtı o gibi mektuplar bir kat daha arttırırlar.

Vartov -Anlıyorum beyim! Anlıyorum paşam! Zavallı kızcağız! Zavallı hanım.

Ben -Feride hanım bir daha size bu sözü açacak veyahut mektup filan verecek olursa Refet'i uzun uzadıya zemmederek kendisinden soğutmağa çalışırsınız. Refet'in şöyle çapkın böyle hovarda olduğunu ve Agvni gibi alafranga kaltaklarla düşüp kalktığını ve ondan, kendisi gibi bir hanım kız için hiçbir menfaat umulamayacağını söylersiniz.

Siranuş -Evet! Bizim için en büyük menfaat bu tedbirden husule gelir. Feride'deki sevdayı, arzuyu menedecek olursak işin hiçbir cihetinde müşkülât kalmaz.

Siranuş'un bu sözü üzerine hitabımı ona tevcih eyledim, dedim ki:

-Refet'in, Feride ve Agavni hakkındaki nazariyatı üzerine artık size de kanaat geldi ya? Bu hanenin dirliği kariben mübeddil-i perîşanî olacağı hakkındaki zannınızdan vaz geçtiniz ya?

Siranuş -Daha pek belli değil. Bilâkis evvelki zannım daha ziyade kuvvet bulmak lâzım gelir.

Siran

Ben -Neden?

Siranuş- Ya bu hâne dahi Seyyit Mehmet Numan'ın hânesi demekti. Onun himayesi, onun muaveneti münkatı' olunca...

Ben- Hayır, hayır. Bu fikriniz bilkülliye bâtıl ve merduttur. Evvela bu hane müsalese usulüyle idare olunur. Seyyit Mehmet'in size evlat himayesi bir sülüs nispetindedir. Refet'le Agavni'den ibaret bulunan sülüsüne tesiri olamaz. Zira kendiniz söylediniz ki Refet başlı başına ticaretini yürütebilir.

Bu sözlerim o içli mülâhazalı kızı da nazar-ı dehşete çarpacak, bir derin dalgınlığı mucip oldu. Anladım. Onun söylemesine hacet kalmaksızın mütalaasını anladım. Fakat o da anlatmaktan ihtiraz etmedi. Dedi ki:

-O hâlde ben Agavni ve Refet'in mahmiyesi hükmünü alacağım.

Görünüyordu ki bu mülâhaza güzel esmeri fevkalhad mahzun ediyor. Acaba bir şey söylesem hüznünü tezyid eyler mi?

Bunun için bir hayli düşündüm. Nihayet o söyleyeceğim şeyi söylemezden evvel dedim ki:

-Bana olan nazarınızın hakikatini bilseydim şimdi size bir söz söylerdim ki her hâlde kendinize verdiğiniz zahmetin pek beyhude olduğunu inkâra, iddiaya, ısrara mecaliniz kalmazdı.

Pek manidar bir surette, fakat pek meyusâne bir manayla gülümsedi. Tebessümüyle beraber, o fena dalgınlık çehresinden gitmemişti. Güya güzel gözlerini bana tevcih eylemiştiyse de, bana bakmıyordu. Beni görmüyordu. Galiba hiçbir şeyi görmemek derecesinde dalgındı. Güya benden başka birisine hitap eyliyormuşcasına bir tavr-ı acîb ile dedi ki:

-Size olan nazarım mı? Sizin hakkınızdaki düşüncem mi?

Ben -Evet kızım!

Bu "kızım" tabiri Siranuş'u birden bire ikaz eyledi. Eski dalgınlıktan hemen hiçbir eser kalmamak derecesinde silkinir gibi bir hareketle kendisini topladı. Dedi ki:

-Rica ederim tekrar ediniz.

Ben -Neyi tekrar edeyim? Bir şey demedim ki! Yalnız bir "evet" dedim. Onu mu tekrar edeyim!

Siranuş -Hayır! Bir şey daha dediniz. Beni gayet mübarek bir kelimeyle tavsif buyurdunuz.

Ben -Ha! "kızım" dedim. Bu tavsif sizi müteselli edecekse bin defa tekrar ederim. Zira her defası beni de bahtiyar eyler.

Güzel esmerin o güzel, siyah gözleri yine yaşardı. Gayet ümitvarâne bir tavr-ı intizârla bu defa doğrudan doğruya gözlerim içine tevcîh-i hitâb ederek dedi ki:

-Yalnız o hitap beni bahtiyar etmeye kâfidir. Zaten demincek söylemek için mukaddime tehiye etmek istediğiniz sözü de siz söylemeksizin ben anlamıştım. Hani ya şu kendime verdiğim zahmetin pek bîhude olduğunu bana itiraf ettirmeğe kifayet eyleyecek olan sözü!

Ben -Hayır! İnat ederim ki anlayamadınız.

Siranuş -Yemin ederim ki anladım. İsterseniz siz de, ben de ayrı ayrı o sözü birer kâğıt üzerine yazalım. Bakınız nasıl biri birinin aynı çıkar.

Merak bu ya! Hem de bir nevi eğlence olmak üzere kızın teklifini kabul eyledim. Ben kâğıt üzerine şu cümleyi yazmıştım:

"Bana olan nazarınız Refet'le mün'akid olan uhuvvetiniz kadar mukaddes olsa, Seyyit Mehmet Numan yerine kendimi koymağı bahtiyarlık addederdim."

Siranuş dahi kâğıdı üzerine şu kelimeleri yazmış:

"O hâlde beni Agavni'yle Refet'in himayelerine terk etmeyerek, kendi himayenize alacağınızı teklif eyleyecek değil miydiniz?"

Yek diğerimizin varakasına nasıl mütehalikâne bir nazar ettiğimizi karilerimiz görmeliydiler. Bense Siranuş'u pek müteessir gördüğümden derhal, müteselli olabilmesi için dedim ki:

-Matmazel! Şu noktada bir hiss-i müşterekde bulunduğumuza büyük teşekkür eylerim. Fakat ben Seyyit Mehmet Numan'ın yerine kendimi koyacak olursam size edeceğim muamele sizin şân-ı hürriyyetinize daha ziyade şayan olacaktır. Malûm a? Bir hizmet-i neşriyyede bulunuyoruz. Sizin bunca hünerleriniz, iktidarlarınız meyanında iki hüneriniz vardır ki, kimsenin sadakasına muhtaç olmaksızın sizi pekâlâ geçindirebilir. Birisi Fransızca tedrisi, diğeri muzıka meşkidir. Kalb-i sâfi sahibi kesirü'l-ahbâb namûs-ı kalemiyle müştehir bir muharrir sizi tavsiye edecek olursa feyz-i ta'lîminize arz-ı ihtiyâc eyleyecek az muteber familyalar mı bulunur?

O vakur, âlicenap kızcağıza şu sözüm o kadar hoş geldi, zavallıcığı o kadar sevindirdi, ümitlendirdi ki müştakâne, müstehsirâne bir ahla yerinden kalkarak elini uzatıp, elimi tuttu. Hatta öpmek için dudaklarına da götürmek istediyse de men ettim. Dedi ki:

-Efendi! Ben mütekebbir ve müteazzim bir kız değilim. Aç gözlü hiç değilim. Gayet kanaatkârım. Henüz kendimi tecrübe etmedimse de zannediyorum ki pek de çalışkanım. Kimseye bar olmamak için kendi say ve gayretimle geçinmek bahtiyarlığını istihsal yolunda gece gündüz çalışmağa kendimi pek müstait buluyorum. Efendi! Bilmiş ol ki hikâyesini yazdığınız o Tunuslu'nun bana bıraktığı iki yüz yirmi kese akçe benim hürriyetim demekti. Karnik'in bana en büyük düşmanlığı beni hürriyetimden mahrum bırakması oldu. Beyan ettiğiniz yolda mazhar-ı himâyeniz olursam benim için gerçekten ikinci Tunuslu siz olursunuz.

Ben -Gerçekten ikinci babanız ha?

Siranuş -Bilâ-şüphe!

Ben -Öyleyse demin men ettiğim şeyi şimdi işte kendim teklif ediyorum. Alınız kızım, ikinci babanızın elini öpünüz.

Siranuş, ateş gibi yanan dudaklarını elimin üstüne koydu. Fakat ondan daha ateşin iki damla gözyaşı elimin üstünü tartib etti. Ne yalan söyleyeyim, benim gözlerimden yuvarlanan iki damla dahi, onun siyah saçları üzerinde dikiş tuttturamayarak ensesi üzerine doğru yuvarlandılar, gittiler.

İntihâ-yı Kitâb-ı Hâmis

Kitâb-ı Sâdis

CEHL VE ACZ

I

Matmazel Siranuş'la şu son muahedeyi akdeyledikten sonra oradan çıkıp biraderin hanesine nasıl bir gelişle geldiğimi karilerimin bir güzelce tahayyül etmelerini arzu eylerim.

Şirket-i Hayriyye vapurunda Siranuş'la ilk mülâki olduğum günü bir kere der-hatır etmelidir. Bu haneye ne kadar büyük havf ve ihtirazla geldiğimi ve bu kızın karşısına ne kadar tereddüt ve meskenetle çıktığımı düşünmelidir. Ama onu düşünür düşünmez, birden bire hayali bugünkü gelişime ve bugünkü çıkışıma nakl edivermelidir. Arada, bir kademe daha vardır. Onu da unutmamalıdır. O kademeyse müvesves Seyyit Mehmet Numan'ın benden şüphelenmesi ve bir zaman-ı muyakkat için bu haneden ayak kesmekliğime sebebiyet göstermesidir.

Şu maznuniyet beni o kadar müteessir eylemişti ki tarif edemem. Tarif edemeyeceğim içindir ki hikâyemin o cihetlerini yazdığım zaman da gayet zayıf yazmışımdır. Daha kuvvetli yazamadım. Yazamam ki.

Nasıl yazayım? Karşımda bir Seyyit Mehmet Numan var. Zannediyor ki ulüvv-i cenâbdan lezzet alan yalnız kendisidir. Zannediyor ki genç güzel bir kadını letâfet-i nisvâniyyesinden bilkülliye kat'-ı nazarla yalnız ona sehabetten, yalnız onu himayeden, yalnız ona "kızım" diye hitapdan lezzet almak yetmiş, seksen yaşında pir olmağa mütevakkıftır. Kırk yaşında kuvâ-yı bedeniyyesi yerinde, bu sinniyle beraber henüz sakalında bir kıl ağarmamış olan bir adamın bu gibi husûsât-ı nâzikede yetmiş, seksen yaşında bir pîr kesilmesine ihtimal bile veremiyor. Merhum sağ olmalıydı da, şimdi o adamı elli

yaşında görerek hâlâ sakalındaki beyazların pek madut olduğuna şaşmakla beraber hâl ve şanı seksenlik, doksanlık pîrlerde görülen safvete mümasil olduğuna şaşsın da kalsın. Temaddüh değil el-minnetü lillah tahdîs-i ni'met!

Zaten kalpte bu ihsas yer tutmuş olduğu için değil midir ki bugün Siranuş'un hanesinden çıkıp, biraderin hanesine gelinceye kadar ne hâl ve şanda bulunduğum şâyeste-yi tahayyüldür.

Ben bugün kendi kendime bir paye vermiştim. Hem de nasıl paye! Seyyit Mehmet Numan'ın payesinden bâlâ-ter!

Ama dikkat lâzım! Bundan çend hafta mukaddem Siranuş'tan dolayı Seyyit Mehmet Numan bana bazı sualler iradı selahiyetine sahip olduğunu zannediyordu. Bugün öyle bir zanda bulunamaz. bugün, ben ona cevâb-ı te'mînat itasına mecbur değilim. Ben ona sualler iradına selahiyettarım. O bana cevaplar itasına mecburdur.

Ne için sormayım? Sorarım ki bu kız onun nesidir de ona ayda şu kadar bir masraf bütçesi tayin ederek "Taht-ı himâyemdedir" diye böbürleniyor? -Acaip! O kız bir besleme midir. Bir mantanote midir ki ücret-i şehriyyesine nazaran onun üzerine hakk-ı himâye tayin olunur? Öyleyse müzayedeye koyalım. Ondan birse belki öte taraftan "beş" diyen bulunur.

Heyhat! O zat kâbil-i müzâyede değildir. Hukûk-ı şahsiyye ve medeniyyesine tamamiyle maliktir. Onun ihtiyacını paraya mütehassırdır sanmak, insaniyet ne olduğunu bilmemektir. Bu zatın ihtiyacı yalnız himayeye, yalnız delaletedir.

Siranuş'u himaye et. O vakur zata delalet göster. Ne Seyyit Mehmet Numan'ın on, on beş altınına, ne peder-i tabiîsi olan Tunuslu'nun birkaç yüz kese akçe sermayesine arz-ı ihtiyâc mecburiyetini hissetmeksizin, kalbinde henüz tecrübe etmediği hâlde mevcudiyetinden şüphesi olmayan çalışkanlık hissi sermâye-yi azîmi ile kendi ihtiyacını kendisi tesviye edebilecek.

Nasıl kendi ihtiyacını? Yalnız kendi ihtiyacını kendisi tesviye edebilmek bir insân-ı kâmil için şan olamaz. Hele kendi kudreti kendisine kifayet etmeyen ve başkalarının kudretine arz-ı ihtiyâc eyleyen bîçaregân hiç insan addolunamaz ya! İnsan odur ki, kendi kudretiyle kendi başının çaresini görebildikten maada, birkaç bîçarelere de meded-res olabile!

Zira cemiyyet-i beşeriyyede çaresizler çoktur. Etfal var. İhtiyarlar var. Sakatlar var. Kudretlilerin mürüvvetlerine tab'an muhtaç dermansızlar çok! İşte, kendi başının çaresinden maada, böyle çaresizlere de çare-saz olabilmelidir ki, o iki ayağı üzerinde yürür derisi tüysüz tab'an dahhâk olan mahluka "insan" ıtlakı caiz olabilsin.

Bakınız, bakınız! Ben bu akşam nelerden dem uruyorum? Hissim, tabım ne kadar teali etmiş. Cenabım ne kadar yükselmiş. Bu hâllerinde o kadar esvâk-ı ruhâniyyeyi mucip oluyor ki, bir Siranuş değil a, bin Siranuş bir araya gelerek metresim olsa, ondan tahayyül edebilecek ezvâk-ı maddîyye bu mahsûsât-ı ruhâniyyenin yanında tahta papuşu kadar kalamaz.

Bu kadar da değil. Mütalaatın demincek bıraktığım noktada da kalmamıştır. Daha neler düşünüyorum! Daha neler diyeceğim!

Diyeceğim ki, kimsenin sadakasına muhtaç olmayın, hatta kudret-i şahsiyyesiyle muhtâc-ı sadaka olanların imdatlarına yetişebilmek istidadında bulunan bir zatı, sadakaya muhtaç sanmak ve onun hakkında o vechiyle muamelede bulunmak maneviyatça bir cenâbet-i azîmedir. O Seyyit Numan nerede? Onu, bu mahkeme-i vicdaniyyeye bilihzar istintak etmeli, taht-ı ithâma almalı, bilmuhâkeme mahkûm eylemeli! Zira yalnız bir delaletle serbeste-i tabiîyyesinden bihakkın istifade edebilecek olan bir insân-ı kâmili yetmiş, seksen yaşındaki hikmet-i ma'tûhesiyle dilencilik menzilesine indirmiştir.

Artık sormayınız. Eğer bu akşam bendeki hissiyat, Siranuş'ta varsa bahtiyarâne bir hâlle geçirmesi lâzım gelen ilk akşamı işte bu akşam olmuştur.

İnsan evladını sever. Hayrına, selâmetine çalışır. Çünkü mecburdur. Tab'an, medeniyeten bu mecburiyet altındadır. Yalnız evladını değil! Akrabasını, taallukatını, mensubatını, bendegânını da sever. Kezalik hilkaten ve medeniyeten bu mecburiyet altındadır. Ama pek çok kimseler vakit ve hâlleri hasebiyle bu muhabbetin mukteziyatını ifaya muktedir olamadıklarından böyle cihanlar değer bir lezzetten nefislerini mahrumiyete alıştırmak için o lezzeti de inkâra kadar cebr-i nefs ederler. Fakat Siranuş gibi genç, güzel, ehl-i ma'rifet zeki bir kız elde bulunur da ona hiçbir mecburiyet olmaksızın ve hatta mecbûriyyet-i maddiyye ve müteârife birçok ma'kûsâtı ihsas ve iğra edip dururken, ona safi bir tavr-ı pederânede münasebet peydasından mütevellit lezzet-i rûhâniyye kaç milyon kişiden birisine nasip olabilir ki, mahiyeti kolayca takdir olunabilsin?

Hey hey. Bu akşam şu güzel esmer bir elimi öpmekle bana bir "peder" demekle, beni milyonlarca nüfûs-ı beşeriyye meyânında bir mevki-i mümtaza çıkarmış oldu.

Karilerimden genç olanlar bu zevkin mertebesini mümkün değil zihinlerinde bulamazlar. Çünkü onlar henüz tabiî ve medeni babalık zevkini bile tecrübe etmemişlerdir. Bilemem ki babalık mertebesini ihraz eylemiş bulunan sâlhurdegân bu zevkin derecesini takdir eyleyebilirler mi? Zira gerçekten milyonda bir insana belki de nasip olamayacak bu zevki almağa müstait adamlar bulunabilse dahi, vermeğe müstait Siranuş'lar pek nadir bulunur.

Temin ederim ki Siranuş'tan başkası Ağavni mağavni ve gayrühüm ve gayrühüm (Panusyan'ın dediği gibi) dahi bana bu zevki izafe edemezlerdi. Zira bunun mebniyyün aleyhi ciddiyyet-i kat'iyye ve mutlakadır. Meselâ tamam el ele verdiğimiz saniyede, salisede, rabiada meâni-i diğere delâlet edebilecek belli belirsiz bir tavr-ı akall ve ednâ bir tebessüm bu hâlin içindeki ciddiyyet-i mutlakayı derhâl ihlâl ediverecek gözlerimizdeki o mübarek ve mukaddes o tatlı göz yaşlarına bedel kalplerimiz müzahrefât-ı şeytâniyye ve mülevvesât-ı nefsâniyye ile doluverirdi.

Ne bayağı şey. Çünkü herkese nasip olabilir. Herkes için mümkün. Gayeti beş on altınlık bir meta.

Ama bizimki hazineler sarf olunsa ele geçirilemeyecek olan bir nimet.

II

Artık, bu akşam bendeki neşeye nihayet mi olur? Mevsim kış olmadığına ve ortada boza bulunmadığına bin teessüf. Zira hâl ve şanımı bilenlere ihtara hacet yoktur ki en neşeli bulunduğum zamanlar çoluğa çocuğa en büyük ikramım bozadır. Ne yapalım. Tiynette Çerkezlikten en büyük hüküm şu bozaperestlik kalmış.

İşin içine biraz da eğlence katalım. Bir kıştı ki, yine biraderin hanesine devamım ziyadeleşmişti. Hamdolsun o kış, şakirâne, neşeli gecelerim yekdiğerini takip ediyordu. Çoluğa çocuğa her gece boza in'amı mertebe-i mükemmeliyyetteydi. Nihayet biz, familyaca kendi evimize gideriz. Fakat bozacı alışmış. Saat-i merhûnesinde kapının önünden ayrılmak bilmez ki. "Ha boza", "Mırmırık boza", "Kaymak gibi boza" nağraları yekdiğerini takip ediyorlar. Cevdet'se bozanın aduvv-ı ekberi. Oğlancağız nihayet kapıyı açıp, bozacıyı çağırarak ve o akşam alınabilmesi memul olan bozanın parasını Arnavuta bahş ederek "Hemşehri" Boza merakında olan adam burada misafirdi. Gitti. Rica ederim artık bizim kapının önünde bağırıp durma" diye zavallı bozacıyı tatmîr ederek gönderir.

Bozaya kapılmayalım da sadede rücu edelim. Bu akşam semavi lezzetler, melekâne zevkler kalbimi meşkûn etmiş olduğu hâlde bir gece geçirdim. Bir sazende, bir hanende sizde beş dakikalık bir zevk-i rûhâni hâsıl eyleyebilirse, onu ne türlü mükâfatlara nail görürsünüz? Ücretle icrâ-yı âhenk eyleyen erbâb-ı san'attan ise, ümidinin fevkinde ihsanlara lâyık bulursunuz. Değil mi? O da kendi keyfi için icrâ-yı hüner eyliyorsa ne kadar minnettarâne tebrikâtla gönlümü almağa çalışırsınız.

Halbuki Siranuş'un bende bu akşam hâsıl eylediği hâl böyle çend dakikalık bir mesele-i rûhâniyyede değildir. Tab'ımda câygir olmuş, istikrar bulmuş bir zevk-i sahih.

Buna mukabil ben kendisine ne yapacağım? Kendisindeki kudret-i ta'limiyyeyi inbisata getirmek için bir delâlet. Bunun için bir delâlet. Bunun için gazeteye yazacağım bir ilâna ilk defası için satırı altmış para ve defâat-i sâiresi için nısfı itibarıyla bir hesap. Tuh. Ne şey-i hasîs. Ne hesâb-ı rezilâne.

O akşam biraderin hanesinde mevcut görebildiğim hîşânla gülüp oynayarak, zevk ve safalar ederek yatağa girdim. O kadar güzel rüyalarla bir sabah ettim ki, ömrüm hep böyle bir rüya olarak mürûrunu arzu etmek en büyük hadendişeliğe, hodgâmllığa hamlolunsa sezadır.

Rüyamda hep Siranuş'u, hep Refet'i, hep Ağavni'yi görüyorum. Üçü de benim için sevimli efrat. Artık Siranuş hakkındaki ihtisasatımı anladınız. Fakat Ağavni ve Refet hakkındaki duygularım da meçhûlünüz müdür?

O yiğit kız. O sarışın güzel. Evet. Sefâhât-i ma'yûbe âlemlerinde hayli pûyân olmuş. Fakat o âleme bilerek girmiş, yine bilerek çıkmış. Nefsini izâlede, irşada da yalnız kendisinde kudret var. Eşekler gibi başkalarının ifsadına kanarak düşmemiş. Âcizler gibi başkalarının irşadına ihtiyaçla kalkmamış. Onun ıslâh-ı hâli emrinde Refet bir vesile olmuş. Refet'in vesile olabilmesi de bir ulüvv-ı tab'ından, bir sümüvv-i cenâbından ibaret olmuş. Kızcağız Refet'in mertliğine dayanarak kendisini o sefahat ve sefaletten kaldırıp kurtarmışsa, Refet'i de kurtarmış. Bu kadar âli yürekli kızcağız hâsenât-ı insaniyye âşıkı olanlarca sevilmeğe şayan değil midir?

Ya Refet. O Ağavni'den daha ziyade şâyeste-i tetebbû bir kahraman. Evet. Genç yaşında mirasyedi olarak yapmadığı kalmamış. Sonra varını tüketerek sürünmeğe başlamış. Fakat bir nadime, kendisine bir teklif arz eylediği zaman kim galip, kim mağlup olacağında, kim kimi kurtaracağında bir an ihtiraz ve tereddüt hâlinde ulüvv-ı cenâb galebe ederek, bilahare kendini de halâsa ibrâz-ı iktidar edecek olan zatı ayaklarına

kapandırmış. Ne büyüklük. Binde bir milyonda bir mirasyedide bulunamayacak bir büyüklük. Sonra da akd eylediği muahede ahkâmına harf be harf riayetkâr. Seyyit Mehmet Numan'ın, kızı Feride namı altında her servetini yeyip bitirmiş mirasyedileri tama'a düşürebilecek bir servet mev'ûdken hâlâ "Ağavni" diyor. Sad hezaran âferin.

İşte sabahı bu sevgili çehreler eshabı meyanında ettim. Vakıa aralıkta bir Seyyit Mehmet Numan'ın kupkuru suratı ve cam gibi parlak gözleri de nümayan oluyorlardı. İsterseniz taaccüp ediniz ki rüyalarımda bundan da mütevahhiş olmuyordum. Bu çehreyi de seviyordum. Çünkü o pîr-i fâzılın da Siranuş hakkındaki muamelesini -bir aralık tab'ıma hücum eden ihsâs-ı muârazadan kat'-ı nazar- pek büyük buluyordum. O çehre-i fatin uzaktan uzağa nümayan oldukça, acaba şâyân-ı ta'yîb bir hâlim, şâyeste-i muâheze bir hareketim var mı diye kendi kendimi yoklamağa mecbur oluyordum da, o buğday renginden daha esmer sûret-i Mısrıyyede nümayan olan beşâşet-i lütfiyye şu zanlarımdaki hatamı ilân ederek, gönlümdeki ferahı büyüttükçe büyültüyordu.

Ah. O rüyalı, pürhayal gece. Yalnız o inâyet-i mes'ûdâne, bir ömür kadar değerlidir.

Sabahleyin uykudan kalktığım zaman vücudumu, zihnimi o kadar rahat buldum, keyfimi, neşemi o derecelerde mükemmel gördüm ki, hakikaten tarif edemem. Bizim birader hayli oburdur. İyi yemeği pek sever. Nefse mülâyim ve muvafık gelecek yemekler için bizzat iştigal eder. Hele kemâl-i şükrân ve mahmidetle itiraf ederim ki, beni kendi nefsimden daha ziyade düşünür. Yalnız beni değil, evlat ve ıyâlimi kendi evlat ve iyâlinden ziyade düşünür. Sevgili kardeşimin bu meziyetine minnettar olduğum için huzûr-ı Rabbülâleminde bile itirafıyla iftihar ederim.

Oğlancağız sabahleyin kalkar kalkmaz gözlerini oğuşturarak soluğu kasapta almış. Kıymalık eti alıp, aşçısına götürmüş. Kahvaltı için çiğ kıymalı çırçır böreğini tarifât-ı lâzimesiyle ısmarlamış. Heyhat. Bende o iştiha var mı ya?

Müştehiyât-ı rûhaniyye kâffe-i ezvâk-ı zâhiriyyeye galebe etmiş. Şeker yesem, tuz yemiş zannedeceğim.

O sabah bende yalnız bir arzu vardı. O da Siranuş'u bir de peder gözüyle ve itidâl-i dem ile görmekten ibaretti. Hemen kalkıp yüzümü yıkayabildimse de, sakalımı taramağa filâna tamîm-i efkâr edemeyerek, mümkün mertebe giyinip kuşandım ve Cevdet'in:

- Canım. Çiğ kıymayla kaba saba çırçır böreği.

Demesine de kulak vermeyerek kendimi sokağa attım.

Ver elini Beyoğlu.

III

Meğer bu sabah uykudan uyanışım epeyce geçmiş. Zira Beyoğlu'ndakileri de uyanmış buldum. Onlarsa sabahları biraz geç kalkar takımdandırlar.

Fakat kapıdan girerken, kapıcı elime bir mektup tutuşturmuştu. Mektubun üstü güya Fransızca, fakat gayet acemi bir çocuk yazısıyla yazılmıştıysa da, yanlız yazının fenalığından dolayı değil, kelimatın istihracından dolayı da hayli zahmet çektim. Bu zarfı okumakta uşak benden âlim çıktı:

- Efendim, yazı Fransızcadır ama lâkırdılar Osmanlıcadır.

Diye, zarfın üstünü şöyle okudu:

"Hâlâ bu mektup Beyoğlu'nda, Kalyoncu kulluğu civarında, Matmazel Ağavni'nin hanesinde mürüvvetli Refet Beyefendinin kendi eline vusul bula, ondan başka kimse açmaya."

Hiç şüphem kalmadı ki mektup Feride'dendir. Bu kadar safderunluk ondan başka kimseye verilemez. Uşağa sordum ki:

- Bunu buraya kim getirdi.

- Bir Yahudi.

- Yahudiyi tanıyor musun? Buralarda görünen, göz alışkınlığı olan adamlardan mı?

- Hayır. Hiç gördüğüm adam değil. Hatta burayı da Matmazel Ağavni'nin hanesi zannediyordu.

- Yahudi yalnız mıydı?

- Evet efendim. Yalnızdı.

- Hayır! Mutlaka yalnız olmayacak. Yanında bir başkası ve pek kuvvetli tahminime göre bir Osmanlı kadını da bulunacak.

- Ta şurada, fırının yanında bir Osmanlı kadını duruyordu.

- Genç miydi?

- İşte onu fark edemedim. Dikkat bile etmedim. Aklıma bir şey gelmedi ki.

- Yahudi buradan gittikten sonra keşki bir dikkat edip baksaydın, mutlaka o kadınla aralarında bir münasebet olduğu görülecekti. Neyse.

Diye, merdivenden yukarıya çıktım ki, zaten yukarıdan sesimi işiten Siranuş merdiven başına kadar gelip, beni bekliyordu.

Merdiveni çıkarken o da sordu ki:

- Uşakla ne müzakere ediyordunuz?

- Refet Bursa'ya gideliden beri fahri vekilharcınız ben değil miyim? Vekilharcın da vazifesi aşçı ve uşakla görülür.

Küçücük sofaya girerken kapıcının verdiği mektubu ceketimin cebine sokmuştum. Orada, Siranuş'la selâmlaşıp, hâl ve hatır soruştuk. Kızcağızın bugünkü beşaşeti, bugünkü şetareti, emsâli hiçbir zaman görülmemiş derecede olduğundan:

- Kızım, Allah daha ziyade etsin. Sizi bugün pek neşeli görüyorum. O neşe ve şetareti de güzel yüz göze ne kadar yakıştırıyorsunuz.

Dediğimde, gayet minnettarâne bir nazar-ı şükrânla yüzüme bakarak dedi ki:

- "Kızım" diye ettiğiniz hitabın te'sîr-i rûhâniyyesidir. Bunu bir kat daha arttırmak isterseniz, bana cem'-i muhatab sigasıyla hitab etmeyerek, senli benli muhataba eylersiniz.

- Ona biraz daha vakit var.

Siranuş, dün akşam kendisinden ayrıldığım dakikadan beri ne kadar bahtiyarâne mütalaâtla, ne güzel mesudâne hayalâtla zaman geçirdiğini anlattı. O, benden ziyade bahtiyarlık hissetmiş. Artık badema kimsenin mahmiyesi değilmiş. Başlı başına, hür, müstakil, çalışkan bir muallimeymiş. Kendisine Osmanlı kibar familyalardan bir hayli şakirt bulmuş. Kemâl-i sıdk ve gayretle çalışarak az vakit zarfında şâkirdân üzerinde füyüzât-tedrisiyyesinin âsârı görülmesiyle familyaların pek büyük teveccühüne mazhar olmuş. Ama şakirdanı o kadar artmışki, hangi birine yetişebileceği hususunda mutehayyir kaldığından, yine familyaların tensib ve teklifiyle, hatta muâvenât-i maarifperverîleriyle bir mektep bile açmış. Nasıl mektep. Bir pansiyon. Bir hayli leylî şakirdan bulmuş. Lisan dersleri bir tarafta, muzıka ve elişleri bir tarafta. İşi büyülttükçe büyültmüş.

Bunları bana o kadar ciddiyetle anlatmağa başladı ki, ben bile ayn-ı vâkii söylüyor hulyasına düştüm. Hatta o gayretli kızcağızın bu yoldaki gayretverâne ümitlerini dûçâr-ı zaaf etmemek için dedim ki:

- Sanki siz bunları sırf hulya mı zannediyorsunuz? Böyle bir mektep Osmanlı kibar familyaları için yalnız arzudan da ibaret değildir. Bir ihtiyâc-ı sahih mertebesindedir. Etfâl-i inâs için mekâtib-i ibtidâiyye ve ruşdiyye varsa da, bir mekteb-i âli yoktur. Fıkdanının tesiri de her yürekte yer tutmuştur. Hüdâ âlim iki sene geçmez, şimdi hulya gibi hikâye ettiğiniz şeylerin hakikat olduğunu siz de görürsünüz, âlem de görür!

Aman Ya Rab!. O temkinli, vakarlı Siranuş nerede? Bu hayal üzerine sevincinden zıp zıp sıçrayacağı geliyor.

Matmazel Ağavni'nin nerede olduğunu sordum. Dedi ki:

- Dün gece biraz geç yatmıştık. Hoş o da kalktı ya. Fakat onun tuvaleti biraz uzunca sürer.

- Dünkü müzakeratımızdan kendisine bir şey açtınız mı?

- Refet'e, Feride'ye dair olan meseleden hiçbir şey açmadım. Fakat sevincimi bir türlü yenemediğimden, benim için muallimelik tariki hakkındaki müzakeratımıza dair biraz hasbıhâl eyledim.

Ağavni'yle ne yolda hasbıhâl ettiğini ve işi ona ne yolda anlattığını tafsil eyledi. Yalnız Seyyit Mehmet Numan'ın himâyesi inkıtaından dolayı bu teşebbüste bulunulacağı suretini tadil ederek kendisine bir himâye-i pederâne dahi bu surette benim tarafımdan vaad olunduğunu söylemiş. Ağavni dahi bu tasavvuru tamamiyle takdir ve tahsinde bulunmuş.

Bunun üzerine biraz yavaş sadayla dedim ki:

- Ağavni inmeden evvel sizinle şu müzakereyi de icra edelim. Uşakla ne konuştuğumuzu soruyordunuz. Bakınız şu mektuba!

Cebimden çıkarıp verdiğim mektubu eline alarak, bir hayli evirip çevirdiği hâlde, o da okumakta güçlük çekti. Uşaktan aldığım ders üzerine ona da ben okuyuverdim. Dedim ki:

- İşte bu mektup Feride'dendir.

- Demeyiniz Allahı severseniz. Demek oluyor ki Vartov Dudu'ya gördüremediği işi başkasına gördürmüş.

- Tahminde hatam yoksa bizzat kendisi görmüş olmalıdır.

Diye, uşakla olan mükâlemenin hulâsasını anlattım. Dedi ki:

- Ya Refet'in Bursa'da olduğunu bilmiyor mu?

- İhtimal ki bilmiyor. Bu hareket zaten bir eser-i cehâlettir. Bir de acz-ı me'yûsâne kızcağızın cür'etini arttırmış olmalıdır.

- Bunda hakkınız var ama, Refet'in Bursa'da olduğunu bilmiyor diyemem. Bana kalırsa mektubu buraya kadar isal

fırsatı bugün eline geçmiştir de, ileride o fırsat güç bulunur hesabıyla, hemen fırsattan istifade eylemiştir.

- İhtimal ki öyledir.

- Bu yazı kendi yazısı mıdır?

- Hiç ummam. Fransızcası değil a, içindeki Türkçesi bile kendinin değildir.

- Mektubun içi Türkçe olduğunu neden biliyorsunuz?

- Neden bildiğimi bilemezsem de hiç şüphem yok ki Türkçedir. Hem Fransızcası ne kadar fenaysa Türkçesi de o kadar fenadır. Ağleb ihtimale göre bir kadına yazdırmıştır.

Siranuş istiğrabını arttırdıkça arttırıyordu. Dedi ki:

- Haydi şunu açalım.

- Açalım ama, bu hareket kanunca bir cünha ve insaniyetçe bir ayıptır.

- Ey. Refet'e mi verelim dersiniz?

- Edilecek hareket ondan ibarettir.

- Hayır. Biz Feride'nin de, Refet'in de, hatta Seyyit Mehmet Numan'ın da dostu olduğumuzdan ve hadisenin tehlikelerinden her tarafı korumak tedbirinde bulunduğumuzdan, tedbirlerimizde kusur olmamak için şu mektubu açmalıyız.

Ben mektubu açmağa kolay kolay kani olamadım. Fakat Siranuş mülâhazât-ı iknâiyyeyi pek ileriye götürüp, nihayet bu sırdan Refet'i de haberdar etmek kararıyla mektubu açmağa bizi ikna eyledi.

IV

Filvaki tahminde hiç hatamız yokmuş. Mektup Osmanlıca yazılmış. Hem de o kadar acemi yazısı ki imlâsızlıktan dolayı okunmadan müberra.

Ya şive-i ifâde? Bunu yazan bir kadın olduğu besbelli olduktan maada, hatta gençlerden olmayıp, kocakarılardan ol-

duğu bile apaşikâre görülüyor. Zira mektep görmüş, bir parça da matbuat okumuş bulunan genç nisvanımızın imlâları ne kadar yanlış olursa olsun, ifadeleri bu kadar berbat değildir. Malûmatfuruşluk etmeyerek, söyledikleri gibi yazıverdiklerinden, yazışları da söyleyişleri gibi dürüst ve güzeldir.

Bu mektubu aynen şuraya derc edemeyiz. Yalnız imlâsının kıraat imkânının külliyyen selbedecek derecelerde bozuk olduğu için değil. İstersek imlâyı biraz düzeltebiliriz. Fakat ifade pek berbat. Okunması her yerde mûcib-i mahcûbiyyet olacak surette yazılmış. Hiçbir kadın, hele hiç bir kız nev-i ricâlden hiçbirisine böyle bir muhabbetname yazamaz. Olsa olsa zurafa denilen kadınlar bir birine bu yolda hezeyannameler yazabilirler. Binaenaleyh imlâ ve ifadenin yanlışlarını tashih suretiyle dahi mektûb-ı mezkûru karilerimizin pişgâh-ı enzârına koymaktan teeddüp ederiz.

Fakat muhteviyatından haber verebiliriz. Zavallı Feride Refet'e olan muhabbetinin kıdeminden bahsediyor. Kendisini Arzu'ya, Refet'i Kamber'e teşbih ediyor. Çocukluktan beri kendine meyli, muhabbeti olduğunu teminle beraber "yarim" tabiriyle Refet'in hüsnüne, cemaline, evsafına, ahvaline dair diller döküyor. Mahut ta'bîrât-ı kadîme veçhile uzun, boydan, ince belden, bir karış gerdan, püskürme benden, nazik revişten, hub edadan filândan bahs ediyor ki bunlar Refet'in evsafıyla kıyas dahi kabul edebilecek şeylerden olmadığını düşünenlerin kahkahalarla gülecekleri lâzım gelirse de biraz fikr-i hikmetle teemmül edilecek olursa, kızcağıza gülmek değil, ağlamak lüzumunda kanâat hâsıl olur.

Asıl maksadı, kendisini babasından talep etmesini tavsiyeden ibaret olup, o "ne gecem, gece. Ne gündüzüm, gündüz. Gündüz hayalimde. Gece manamda" tarzındaki ta'bîrât-ı ma'hûde-i sûz-ı şikârâne ile, eğer dediği olmayacak olursa kendisini kuyulara atacağından filândan da dem vuruyor.

Böyle bir hâle karşı bir fikr-i mahsûs-ı hikmetle biraz teemmüle mecburiyyet-i sahîha vardır.

Ahlâkıyyûnumuzdan bir çoğu kızlara, kadınlara yeni romanların okutulmaması reyindedirler. Fakat okutturmamak imkânını bulamadıklarından, hükümlerini biraz daha ileriye götürerek, yazılmamağı da rey ederler.

Kızları, kadınları ihsâs-ı derûna müteallik şeylerden bilkülliyye men edebilmek kabilse deriz ki: Bu da bir hikmettir. Nef'inden, ziyanından hiç bahse girişmeğe lüzum bile görmeksizin, bunun esasen bir hikmet olduğunu bittasdik neticesi muzır veyahut müfit olacağını da tecrübe-i medîdeye havale eyleriz. Lâkin husûsiyyât-ı ahvâlimize biraz göz gezdirdikte bu men'-i kat'iyyenin muhâl olduğunu görüyoruz.

Haydi, yeni romanlar hiç yazılmamış, hiç tercüme edilmemiş olsunlar. Ya bizde eski romanlar yok mudur? Ferhat ile Şirin, Leylâ ile Mecnun, Kerem, Şah İsmail filân nedir. Bunlar nesh ve harekeli yazıyla mahza kudret-i kırââti az olan kadınlara kadar, cümleye okutturulmak için basılmamış mıdır?

Bunların da ortadan vücudunu kaldıralım. Ya o kocakarı masallarını ne yapalım? Kızın yattığı pencereye gelip, içeriye girdikten sora silkinerek teşahhus eden güvercini nereye koyalım? Bir sevdâ-yı hafînin mahsulü olan ciğerpâresini doğurabilmek için bir merhametli kadının kümesine, kömürlüğüne kabul ediliveren kızcağızı ne yapalım?

Hangi birini tadat edelim? Bu yoldaki kocakarı masallarının hangisi tetkik edilecek olsa, hep ihsâs-ı âşıkâneye dair oldukları görülür. Hem de ne safderunâne şeyler. Onlara kapılan kızlar, kadınlar bir namerdin cüz'î iğfaline bile mukavemet edemeyecek ve âdeta "belâhet" tabir olunabilecek safderunluklardan dolayı ne büyük tehlike içinde bulunduklarını güzelce düşünmelidir.

Kadınlar meclisinde bu masalların ne büyük dikkatle istima olunduklarını da muvazene için düşünmelidir ki, bir buçuk saat mütemadiyen söylenen masalı, samiîn baştan başa belleyip ezber ederler. Tekrarı kendilerine emredilecek olsa, hemen hiç noksansız tekrar eyleyebilirler. Çünkü o koca ma-

sal kelime be kileme, harf be harf gönüllerinde muntabi olmuştur.

İşte bu masallara kadar her şeyi ortadan kaldırabilerek, o suretle nev'-i nisvânı bir masûmiyyet-i melekâne dairesinde terbiye etmek mümkünse, tekrar ederiz ki bu da bir hikmettir. Bu da bir yoldur. Ama, bu suretle terbiye edilecek kadının, o masûmiyyet-i fevkalbeşeriyyesi bilâhare teyakkuz-i tabiîyye ister istemez mütehevvil olmak lâzım gelince, tahavvül-i mezkûrun ne suret göstereceği tecrübe-i durâdûra muhtac kalır.

Madem ki bu ciheti muhâldir, o hâlde bize kalırsa, kızlara, kadınlara da roman okutmalıdır. Bizim okutmaklığımıza ihtiyaçları yok ya. Biz ne kadar menetmek istersek isteyelim, onlar yine okuyorlar ya. O hâlde, diyelim ki onların roman okumalarından o kadar büyük havflara, endişelere düşmeyelim. Belki bu kıraatların nef'ini de düşünelim.

Kocakarı masallarında ve eski romanlarda, âşıklar ekseriya o sûret-i sâfiyânede tasvir olunurlar ki sevdazedegânı o nazarla telâkki eden masûmât-ı nisvân, diğer cihetten nice hûne-i melâînin ne kadar ev yıktıklarından haberdar bile olamazlar. Her gördükleri erkeği ya peri padişahının oğlu, yahut Âşık Garip zannederler. Ahvâl-i beşeriyyenin iyisini de fenasını da romanlar şerh ederler. Romanları okuyanlar pek çok felâketler işitmiş, her birinden bir ibret almış olurlar.

Ne hacet, işte Seyyit Mehmet Numan gibi dikkatli bir babanın kızı gözümüzün önünde duruyor. Feride'nin şu gösterdiği eser-i acz ve cehâlet, bu yolda adîmü'l-misâl vak'a-yı yegâne midir zannedersiniz? Cidden bu zandaysanız, hükmederiz ki husûsiyyât-ı ahvâlimizden haberdar değilsiniz.

Bazı kızlar tarafından, bazı delikanlılara şu gözümüzün önünde duran mektup gibi acip ve garip, mahûf ve müthiş "name"ler gönderilmek nâdirü'l-vukû olmak şöyle dursun, çörden çöpten bir çıkın doldurup "mana" diye göndermek bile nevadirden değildir. Bir santimetre tûlünde kaytana bir kıl geçirilerek ve bir parça da siyah renkli kayış ilâve edilerek tertip olunan mana çıkını ne diye tercüme olunur bilir misi-

niz? Söyleyelim de şaşınız. "Kaytan bıyıklı eşim. Kara kaşlı oynaşım. İmdada yetişmezsen. Mevlâya kaldı işim." diye tercüme olunur. Anladınız ya? Kaytan parçasına geçirilen kıl, kaytan bıyığa ve kara kayış parçası da, kara kaşlıya delâlet eylediğinden, yalnız şu iki kelimeyle o manayı istihraç ediyorlar.

Avrupa'da çiçeklerin manası varmış. "langaj dö flör" (language de fleure) diye, her çiçeğin delâlet eylediği manalar, o yoldaki bazı kitaplara da derc olunmuşlardır. Bizim kudemâ-yı nisvândan kalma bir âdet olarak taşın toprağın, çörün çöpün bile manaları vardır. Hatta bu manalar kocakarı masallarına da girmiştir. Bir kadın pencere karşısındaki aşinasına bir aynayı uzatıp, bir kere aynasını, bir kere de tersini gösterdikten sonra, bir de tespih sallamış ve bunun manası da ne demek olduğunu karşıdaki adam anlamış. Bu masalı işitmediniz mi? Bunun manası "gece gelme, gündüz gelme, halk camidèyken gel"miş. Sözü uzatmak istemiyoruz. Yoksa bu yolda ol kadar manalar vardır ve kocakarı masallarında da o derecelerde yer tutmuşlardır ki mazarratı, en açık romanlar mütalâasından daha ziyadedir.

Fakat hîn-i muvâzenede o en açık romanlar bile, okuyanların nazar-ı ibretlerini açtıkları ve bu acûzâne hâller, nisvâniyyet denilen şeyi bir belâhet-i müşahhasadan ibaret bıraktığı için fikr-i dakîk erbâbı, ehven-i şer romanlarda olmadığını kabul ederler. Çünkü hiç olmazsa âkılâne tertip olunmuşlardır.

V

Biz, Siranuş'la olan müzakeremizde bu mütalâata girişmedik ya. Mahal o mahal midir ki? Sizi, şu Feride meselesini teskin arzusundayken, işin tezyîd-i şiddet etmekte bulunduğunu göstererek müteessir kaldık. Hatta müzakeremizi daha ileriye götürmeğe de meydan bulamadık. Çünkü biraz sonra Matmazel Ağavni dahi yukarıdan inmesiyle sohbeti yalnız Siranuş'un muallimeliği hakkındaki hulyalara döktük.

Hulya, ama büsbütün hayâl-i hâm değil. Mümkünâtı tahayyül ediyoruz. Söyleştiğimiz şeyleri kuvveden fiile getirmeğe de iktidarımız var.

Frenklerin "Şato an Espanyi" (Chatéau en Espagne) dedikleri şeyleri bile bazı mehafilde huzzarı eğlendirir. Bu söz "İspanya'da köşk yapmak" manasına olup, hükmü hulya kurmak demek. Matmazel Siranuş'un müntehâ-yı hayâli olan muntazam kız mektebi İspanya'da köşk yapmak mertebesinde hayalattan mıdır? Bu ihtiyacı bir sûret-i ciddiyyede hisseden kibarımız az değildir. Temin ederiz ki iş başlangıçtan ibaret kalmıştır. Bu gün elimde bin Siranuş'um bulunsa, bugün şu işe başlayıverirdim.

Bu hayalin bizi işgal etmesi, diğer cihetten Refet ve Feride meselesi esrarını ketme medarı olduğu için pek güzel işimize yaradı. Fakat o gizli meseleye dair Siranuş ile müzakereyi neticelendiremeksizin ve bir karar vermeksizin mufarakat lâzım geldi.

Aradan birkaç gün geçti. Refet de Bursa'dan avdet eyledi. Tabiî mektubu Refet'e gösterdim. İşin gittikçe büyümesi üzerine nazar-ı dikkatini davet ettim.

Bu mektubun bana ne tarikle vasıl olmuş bulunduğunu anlattığım sırada, şu meselede Siranuş'un dahi mahrem-i esrâr olduğunu bildirmek lâzım geldi. Hatta daha evvel Vartov Dudu'dan nasıl haber aldığımızı da söyleştik. Elhâsıl bu işte Refet'ten hiçbir şeyi ketm etmedik.

Delikanlıcık ciddi bir surette düşünmeğe başladı. Bana dedi ki:

- Birader. İnsan kendi işini kendisi düşünemiyor. Mutlaka dostlara muhtaç kalıyor. Bu belâdan yakayı kurtarmak emrinde benden dostluğu diriğ etme.

- Şüphe mi edersin birader?

- Sen ne rey edersen, ben senin reyinden çıkmam.

- Ben de reylerin en muvafıkını aramaktan geri durmam.

Hatta şu şimdiki hâle göre en muvafık rey bence müstahzardı. Vartov Dudu'ya gidip onu bazı talimatla Seyyit Mehmet Numan'ın hanesine gönderip, Feride'ye nasihat verdirmek cihetini düşünmüştüm. Bu reyi Refet dahi istisvap ederek gittik, kadını bulduk. Çend gün evvel vermiş olduğumuz malûmat henüz icra edilmemiş bulunduğundan, ona şu mektup meselesini de zamm ettik. Bu teşebbüsün sonu çıkmaz bir teşebbüs olduğunu kıza nasıl anlatması lâzım gelecekse kocakarıya öğrettik. Mektubu da kendisine teslim ettik.

Vartov Dudu'nun ertesi gün konağa gitmesi kat'iyyen mukarrer olmakla, netîce-i memûriyyetini ertesi akşam bize anlatması için bir daha içtimaa karar vermiştik. Bu içtima akşamdan sonra Vartov Dudu'nun hanesinde vukua geldi. Kadıncağız pür telaş. Feride'nin hâline yanarak, yakılarak dedi ki:

- Evladım. O kız aklını bozmuş. Ondan böyle şeyler umulur muydu? O kadar pısırık kız. Kendimi öldürürüm diyor da başka bir şey demiyor.

Refet- Allah Allah. Kendini öldürürse bize ne? Kendine karşı bir taahhüdümüz mü varmış?

Vartov- Hatta mektubu Beyoğlu'na kadar kendisi getirmiş. Umulur mu? Umulur mu? Aman Ya Rab!. Ne dehşet. Bir Yahudi bulmuş. Refet'in, mağazasından kalkıp Beyoğlu'na geldiği bir akşam Yahudiyi arkasına katmış, Yahudi, Refet'in nereye girdiğini görüp belleyerek, sonra Feride'nin de önüne düşüp götürmüş.

Ben- Ağavni'nin hanesini öğrenmekten Feride'nin ne maksadı olabilir? Olsa olsa bir maksadı olabilir ki onu düşünmek dahi benim tüylerimi ürpertir.

Refet- Sanki oraya girer yahut çıkarken beni bularak yahut Ağavni'yi görerek bir rezalet çıkartır diye mi düşünüyorsun?

Ben- Bunu neden istib'âd ediyorsun? Bir zavallıda ki cehâlet var. Acz var. Ye's var. Bu üçü birleşince öyle bir cür'et-i

mecnûnâne peyda eder ki hiçbir şey umulmayanların fevkalme'mûl harekâta cür'etleri işte bundan ileri gelir.

Üçümüz de düşünmeğe başladık. Düşünüyorduysak da zihnimizde bir sûret-i tesviye bulamıyorduk.

Her hâlde bu işten Ağavni'ye asla renk verilmemesi kararıyla Vartov Dudu'nun hanesinden çıktığımızda, ben İstanbul'a geldim. Refet dahi Ağavni'ye gitti. Zaten validesinin vefatından beri Refet her akşam Beyoğlu'na gider olmuştu.

O akşam hatırıma bir şey geldi. Ertesi sabah erkenden Seyyit Mehmet Numan'ın mağazasına gittim. Seyyit henüz gelmemişti. Refet bile benim oraya vusulümden sonra geldi. Hatırıma gelen şeyi Refet'e de söyledim. Dedim ki:

- Kızının hâlinden Seyyit'e haber vermeliyim. Senin Seyyit'e damat olmamak hakkındaki mütalâanı da söylemeliyim. Nasihat vermeliyim ki adamcağız kızını bir kimseye tezviç eylesin.

Refet düşündü. Dedi ki:

- Herif pek vesveselidir. Sakın bunun bir ma'kûs cihetini düşünerek müteessir olmasın?

- İyi ama, ortada böyle bir mesele bulunuyor da, onu Seyyit'ten gizlersek, sonra kendisine vermiş olduğumuz dostluk, hâlisiyet, sadakat vaadi nereye kalır? Bu işe sen karışmayacaksın. Ben yalnız kendi tarafımdan söyleyeceğim.

- Vallah birader sen bilirsin. Esmayı üstümüze sıçratmayalım da ne yaparsan yap.

Biz bu lâkırdıda iken ihtiyar geldi. Erkenden beni orada bulduğuna biraz taaccüp eyledi. İkimiz birlikte yukarıya, kendi odasına çıktık. Kahvelerle, sigaralarla hâller hatırlar sualinden sonra maksuda şürû' eyledik.

İşi pek çok mülâhazata, muhâlemata boğmaksızın ve fakat izahı lâzım gelen yerleri de eksik bırakmaksızın, meseleyi bast eyledik. Fatin ihtiyar sözlerimi baştan nihayete kadar

kelime-i vâhide ile kat' etmeksizin dinledi. Bâdel-istimâ başını önüne eğip düşünmeğe başladı.

VI

İhsâs-ı derûnuna her zaman meram anlatmak yedd-i iktidarında bulunan pişkin ihtiyarın bu düşüncesi esnâsında çehresinden mana istihracı muhâldi. Tavrında hiçbir tagayyür görülmüyordu.

Kendi kendine düşünebildiği kadar düşündükten sonra gayet ciddi bir tavırla başını kaldırıp dedi ki:

- Teşekkür ederim oğlum. Beni şöyle bir hasbıhâle davet edişiniz hakkımda hakikaten evlatlık mertebesinde muhabbetiniz olduğuna delâlet eder.

- Bunu tekrar temin etmekliğime ihtiyaç gösteremezsiniz sanırım.

- Şimdi ben de size esrarını evladından saklamaz halisü'l-kalb bir baba sıfatıyla haber vereyim ki ben bu işten bîhaber değilim. Bacı geçenlerde bunu bana anlatmıştı. Zann etmeyiniz ki Refet'i de Karnik gibi telâkki eyledim? Hayır. Hatta ben Refet'le kızımın arasında bir Ağavni bulunmasını da mani görmedim. Çünkü Refet hasâil-i merdâneye mükemmelen malik bir çocuktur. "Evet" dediği şeyin üzerinden mümkün değil dönmez. Kızıma tahsis eylediği bir hakka artık âhirini teşrik etmez.

- Hakikaten Refet'i pek doğru tanımışsınız. Bu delikanlı hakkında benim de mütalâam böyledir.

- Ancak, ben bu işte Refet'in bana damat olmağa adem-i liyâkatini değil, kızımın, Refet'e karı olmağa adem-i liyâkatini mani görürüm. Keyfiyeti bacıya da anlattım. Bizim kızımızda Refet'in nazar-ı rağbetini celbedebilecek ne hüsn, ne terbiye, ne marifet, hiçbir şey bulunmadığını ve yalnız paramız için de Refet'in bize damat olamayacağını gösterdim. Bu heveslerden, bu sevdalardan vazgeçmelerini tenbih ettim. Bakınız, meğer onlar başka bir manevra kurmuşlar. Refet tarafından bir talep

vuku bulursa reddedemeyeceğimi düşünmüşler. Hem de öyledir ya.

İhtiyarın bu safiyâne itirafâtı nazar-ı dikkatimi açtı. Zaten bizde kız çocuklarının terbiyesine erkekler kadar ihtimam olunmuyor ya. Seyyit Mehmet Numan gibi bazılarıysa hiç de ihtimam edemiyorlar. Vakıa Seyyit evlâd-ı nisvânın terbiyesini iltizam etmeyecek kadar gözü kapalılardan değil. Mahza evlat yetiştiremediği ve Feride hakikaten duhter-i yegânesi olup, o da çelimsiz, hastalıklı bir şey bulunduğu için terbiyesine ihtimam olunamamış.

Yine kendisi gibi sade bir kocaya kanâat edecek olsa bahtiyar olabilecek ama, kutsuz tutmuş da erkek nev'inin gereği gibi yükserek tabakat-ı terakki ve terbiyesinde bulunan bir gence heves etmiş.

Görgüce, terbiyece, etvâr ve mişvârca böyle gayr-ı mütenâsib izdivaçlar ne kadar çoktur. Her birinin de zımnında az çok birer roman dâhildir ki, bu romanlarda ya zevcin ya zevcenin mazlumiyeti, onları okuyacak olanları mutlaka acındırır.

Seyyit Mehmet Numan'la bu vadiden sözü daha ileriye geçirmedik. Şu zavallı Feride için bir çare aramak daha ciddi bir meşguliyetti. Lâkin Seyyit de ben de derin derin düşünüp taşındığımız hâlde o çareyi bulamıyorduk.

Kolay kolay bulunacak çarelerden değil ki, buluverelim. Kararı âtiye bittalik o gün Seyyit Mehmet Numan'dan ayrıldık. Hîn-i müfarekatta adamcağız:

- Oğlum. Refet'e de nasihat ver. O da bu işin çaresini taharri yolunda bize refik olsun. Yekdiğerimize zaten hiçbir gücerikliğimiz yoktur. Mevladan hayırlısını isteyelim. Mevla dahi bize yardım eder.

Demişti. Filvaki Seyyit'in bu sözlerini aşağıya inerek, Refet'i bulup da söylediğim zaman onun da gözleri doldu. Kol kola verip sokağa doğru yürüdük. Koca kahraman. Bir aralık irkilip durarak:

- Efendi. Acaba semahatin o derecesine varabilir miyim? Şu ihtiyarın mahzuziyetini istihsal ve hayır duasına nailiyet için Feride'yi almağa kadar cömertlik gösterebilir miyim?

Demesin mi? Bana da bir tavr-ı durgunluk geldi. Korktum bile. Alık alık Refet'in yüzüne bakakaldım. Refet meramını izah eyledi. Dedi ki:

- Seyyit Mehmet Numan'a mertlik göstereceğim diye Ağavni'ye namertlik, nankörlük göstereceğim zannetme.

- Ey, nasıl olabilir ki....

- Bu işi olduğu gibi Ağavni'ye açmalı. Asıl cömertliği de ondan istemeli. Bana müsaade versin. Bundan sonra da münasebetimiz bir kardeş kız kardeş muhabbeti hükmünü alsın.

- Ey, bunu umar mısın Refet?

- Ummaz da değilim. Yani kızcağızda ulüvv-ı cenâbın bu derecesi bile müsteb'id değildir.

- Gerçek mi söylüyorsun?

- O kadar gerçek söylüyorum ki eğer sen de münasip görürsen hemen şimdi gider, bu işi Ağavni'ye anlatırız.

Düşündüm taşındım. Olacak şey değil. Dedim ki:

- Beni götürme. Ben, öyle hayalimin bile fevkindeki işlere girişemem. Sen kendin becerebilirsen mani de olamam. Hatta ne kadar düşünülse taşınılsa eğer maksat Seyyit Mehmet Numan'ı makhûr etmemekse bundan başka çaresi de bulunamaz zannederim.

Refet daha ziyade tereddüde mahal görmedi. Bana yalnız:

- Sen şimdiki hâlde ihtiyara hiçbir şey söyleme. Şayet muvaffak olamayacak olursak, o zaman Ağavni'ye hışmını davet etmiş oluruz. Ağavni hesabına hışmını benden alması da bir şey değil. Fakat kendisi müteessir olmasın diye korkarım.

Dedi ve benden ayrılıp birkaç hatve attıktan sonra, dönerek:

- Bu akşam seni nerede bulurum?

Diye sordu. Saat üçe kadar matbaada bulunacağımı ve ondan sonra biraderin evine gideceğimi söyledim. Bir temenna ile bir veda daha ederek Beyoğlu'nun yolunu tuttu.

Alınız bizde bir hayret daha. Zahir hâlde inanılacak işlerden değil ama herif kahraman. Olabilir ki Ağavni de Refet kadar kahraman çıksın. Alınız size müstakilen bir roman daha.

O gün saatler geçip de, akşam takarrüp etmeğe başladıkça, bendeki heyecanın da arttığını karilerim zihinlerinde bulurlar. Yığılmış olan kitap tashihlerini yapmak için matbaada çalışıyordum. Zihnimin meşguliyetini anlamalı ki mürettip sehvlerini âdeta göremiyerek, ne okuduğumu kendim de anlamıyordum.

Akşamdan sonraca, saat yarıma doğru Refet çıka geldi. Daha odaya girerken çehresinden anladım ki muvaffakıyet haberi yoktur. Delikanlı dahi selâm vermezden evvel:

- Nâfile. Umduğumuz semahati bulamadık.

Diye muvaffakıyesizliğini söyledi de sonra selâm verdi.

VII

Yol yorgunluğundan maada bizim odaya kadar çıkması lâzım gelen iki uzun dik merdiveni de çıkan Refet, biraz da ye'sin mucip olduğu zaafla, betsiz benizsiz bir hâlle karşıma oturdu.

Konuşmağa başladık. Dedi ki:

- Şu Ağavni de ne tuhaf kızmış. Bunun bu derecesine muhabbet mi yoksa delilik mi demek lâzım olduğunu bilemiyorum.

- İşi nasıl anlatmıştın?

- Pek güzel anlatmıştım. Birbirimizle izdivacımıza bin türlü münasebetsizlikler mani olacağını ihtarla, er geç bizim için bir müfârekat zaruriyattan olduğunu ve ne zaman olsa teehhül için bana izin vermek mecburiyetine boyun eğeceğini

güzel güzel anlatmağa başladım. Bilirsin ya? Zaten aramızda izdivaca dair ne söz geçmişti, ne bir şey.

- Bilirim. Bunu evvelce söylemiştin. Ey. Ağavni ne yolda mukabelede bulundu?

- İşin iptidalarında âdeta muvafakat gösterecek gibi göründü. O tavrına bakarak cesaretim arttı. Meseleyi bir kat daha izah ettim. Anlattım ki izdivaç için kendisinden istediğim ruhsat kendisinden güzel, kendisinden terbiyeli bir kıza âşık olduğum için değildir. Mahza bir familyanın bahtiyarlığını felâkete tahavvülden kurtarmak için bu müsaadeyi istediğimi temin eyledim. Fakat nihayet-i emirde alacağım kız, Seyyit Mehmet Numan'ın kızı olacağını açtığım gibi...

- Demek oluyor ki işin iptidalarında alacağın kız kim olduğunu tasrih etmemiştin.

- Öyle ya. Şu teehhül keyfiyetinin bence bir arzu değil, bir mecburiyet olduğunu kafasına güzelce yerleştirmek istemiştim.

- Ey! Seyyit Mehmet Numan'ın kızı olduğunu açtığın gibi!

- Bir kahkahadır kopardı. "Anlaşıldı efendi, anlaşıldı.. Karnik'in kapamadığı lokmaya sizin gaga uzattığınız anlaşıldı." diye sürekli kahkahalara koyuldu. Kızmağa başladım. Öyle para canlısı adam olmadığımı kendisinin de teslim edeceği derkâr olduğundan, bu mecburiyetin nasıl bir mecburiyyet-i sahîha olduğunu takdir etmesi için her cihetini açtım.

- Hâlâ kahkahalar devam ediyor ki, manaları da bu istizanın sem'-i dikkati bile celb edemeyerek şayân-ı istihza bir şey olduğunu beyan demektir. Değil mi?

- Ben hiddetlenmeğe başladığım zaman kahkahaların arkası kesildi. O da kendisini topladı. Dedi ki: "Refet. Senin bana büsbütün mal olmayacağını ve elbet bir gün gelip bir kızla teehhüle kalkışacağını düşünmüyor değildim. Ama herkes ölümü nasıl düşünürse, ben de bunu öyle düşünüyordum. Yani daima istib'âd ederek. Lâkin teehhül edecek olduğuna göre,

hiç olmazsa beni hasedimden öldürüp kurtarabileceğin bir mükemmel kızla teehhül edersin zanneyliyordum. Feride'yle teehhülün beni öyle bir tahlis bahtiyarlığından da mahrum bırakır. Bu, benim için âdeta hakârettir Refet. Feride'nin, babasındaki servetten başka nesi olabilir ki, sen ona rağbet edebilesin? Sıska kızın sana olan sevdasına ve babasının ihtiyarlığına filâna hürmeten bir semahat ha? Refet. Dünyada böyle bir katakulleye inanabilecek kadar ahmaklar kaldı mı? Seni sevenlere hürmet ve semahata kendini mecbur bilirsen beni ne hakla, ne insafla ondan mahrum bırakabileceksin? Diyorsun ki Feride'ye muhabbetin de yoktur. Halbuki çend sene evvel bana muhabbet ibraz etmiştin. Kendini sevdirmiştin. Bir zaman sonra olanca muhabbetinle münhasıran seni sevmeğe beni mecbur etmiştin. Zalim. Bunların hepsini semahat filân diye tevil etmek istediğin bir servete feda eyleyiverecek idiysen, ne için o kadar kahramanâne, merdâne, melekâne ezvâ ve muâmelâtınla muhabbetimi arttıra arttıra böyle çılgınlık mertebesine vardırdın? Bâri o gazeteciden bir akıl sorsaydın, sana öğretirdi ki sendeki bu maksat def'aten hâsıl olamaz. Belki, evvelâ benim hakkımdaki muâmeleyi tebdilden işe başlamalı. Yavaş yavaş beni kendinden soğutturmalı. Zavallı Ağavni'yi horlaya horlaya bıktırıp usandırdıktan sonra, şöyle yarım ağızla resmen bir ruhsatı istediğim zaman, tek senden kurtulmak için ezdil ü can itasına beni mecbur etmeliydi. Yoksa, bu sabaha kadar mühibbâne, kadirşinasâne bin tavr-ı dilpesend, bin vaz'-ı dilnüvâzla beni tashire devam ederek, öğleden sonra şöyle bir teklifle geliverişine servet ve sâmân sevdasıyla aklını bozmuş olduğundan başka hiçbir mana veremem."

Refet'in, Ağavni ağzından söylediği bu sözleri nasıl bir sem'-i ehemmiyetle dinlediğimi elbette karilerim takdir buyururlar. Hatta benimle beraber kendileri de dikkat buyurmuşlardır ki Ağavni'nin şu mülâhazatından bir kelimeyi redde bütün nev-i beşerin talâkati kifayet edemez.

Ne demek? Bir çocuk, bir çelimsiz, âciz, fetânetsiz, cahil bir kızcağız çocukcasına bir sevdaya düşmüş, sevdiği adam,

kendisini esasen istemiyor. Fakat kıza ve babasına semahat göstermek için tezevvücü, fedakârlığı göze aldırmış. Başka tarafta ilişki olmasa neyse ne. Hatta gerçekten bir semahat da addedelim. Ama öte tarafta mükemmel bir Ağavni var ki, kendisinin de dediği gibi, vaktiyle Refet onu sevmiş, o Refet'i beğenmiş. Bazı mülâhazata mebni birleşememişler. Nihayet o mülâhazatı mucip olan ahval bertaraf olunduktan sonra öyle bir surette birleşmişler ki kızın rûz-efzun olan muhabbeti delikanlının da hak-bînlikte, kadirşinaslıkta daima tezayüd mecburiyetini mucip olagelmiş.

Evvel de dedik ya. Olmayacak iş vesselâm. Hayalin bile fevkinde bir roman.

Bu işte daha ileriye varmamasını ve Ağavni'yi meyus etmemesini Refet'e pek ciddi bir surette tashih eyledim ve:

- Ben bu işi, bir zemin ve zamanını bularak Seyyit Mehmet Numan'a anlatırım. Senin hakkındaki teveccühünü, muhabbetini tezyit ve takviyeye çalışırım. Fakat sen ne Seyyit'e, ne arkadaşlarından hiçbirisine bu işe dair harf-i vahit söyleme. Şimdiye kadar ne yolda hareket ediyorduysak, yine o yoldan ayrılma.

Talimatını da itâ ederek delikanlıyı tekrar Beyoğlu'na gönderdim.

Malûm a. Validesinin vefatından beri Ağavni'nin hanesi Refet'in hanesi olmuş kalmıştı.

Bir iki gün sonra Seyyit Mehmet Numan'la vuku bulan bir mülâkatımda Refet'in bu hareketini hikâye eyledim. Koca ihtiyar şaştı kaldı. Refet'in fedakârlıkta bu dereceye varabileceği kendisince me'mul olduğunu itiraf etti. Fakat Ağavni'yi de haksız bulmadı. Ben kızcağıza hışm göstermesi ihtimalinden korkup dururken münsif ihtiyar bilâkis:

- Ben de Ağavni'nin yerinde bulunsam bir kere zencir-i zülfüme bend etmiş olduğum Refet gibi bir arslanı bir daha salıvermek istemezdim. Ağavni'nin de canı vardır. Hem de pek tecrübekâr bir can. Değil mi oğlum?

Diye, o parlak gözleriyle, o buruşuk çehresiyle bir de tebessüm gösterdi. Sözünün ciddiyetine dal olan bu tebessüm bende hiçbir şek ve şüphe bırakmadı.

Seyyit Mehmet Numan'la mülâkatımızdan da birkaç gün sonra Matmazel Siranuş'la vuku bulan mülâkatımızda şu semahat ve fedakârlık meselesini meydân-ı hasbıhâle koyduk. Zaten Ağavni dahi keyfiyeti arkadaşına haber vermiş. Refet'in cömertliğini tahsinden geri duramadıksa da, Ağavni'nin de hakkını inkar edemedik. Çünkü bizce, Refet'teki davranış Seyyit'in servetine tamaan olmadığı muhakkaktı. Fakat buna ne Ağavni'nin, ne de başka hiçbir kimsenin inanamamasını da tabiîyyât-ı umûrdan addeyledik.

VIII

Kendisine vermiş olduğumuz talimat mucibince Vartov Dudu dahi gidip Feride'yi ve validesini görmüş. Söylemesi için talimat aldığı sözleri söylemiş. Hatta kendiliğinden de becerebildiği kadar hakimâne sözler ilâve etmiş.

Feride'nin zavallı valideciği boynunu bükerek teslimiyetten başka bir şeye muktedir olamamışsa da Feride, haniya şu kendisinden hiçbir şey umulmayan Feride, asla mahcubiyet ve meskenet göstermemiş. Bu iş bütün dostların tahsin edeceği bir iş olacakken, yalnız o Beyoğlu'ndaki sarı çiyanın vücudundan dolayı olamadığını ve fakat büsbütün olamamakla kalmayıp, elbette oldurulacağını öyle bir cür'etle söylemiş ki Vartov Dudu'nun korkusundan ödü patlamış.

Vartov, bize bunu hikâye ederken Feride'nin taklidini de yaparak hikâye ediyordu. O kara kuru, cılız, miskin kızcağız, bu sözleri söylerken Vartov Dudu'ya yumruk sıkarak öyle bir tehdit tavrı gösteriyormuş ki Vartov'un bunu taklit etmesi bizi epeyce güldürüyorduysa da dehşetin derece-i ciddiyyetini de düşündürüyordu.

Bîçare Vartov bademe kendisinin bu elçilik hizmetinden avfı ricasıyla:

- Benim elimden gelecek iş değildir evladım. Ben artık oraya gidemem. Şu ihtiyarlığımda dayak yiyemem. Oraya göndermeyiniz. Nereye gönderirseniz can baş üstüne gider, her hizmetinizi görürüm.

Demişti.

Nihayet Siranuş'a dedim ki:

- Siz artık bu işe bitmiş nazarıyla bakabilir misiniz?

- Hayır. Bilâkis romanın henüz başlamış olduğunu zannederim.

- Demek oluyor ki Seyyit Mehmet Numan'ın encâmkâr kızını alması için Refet'e mücbirâne bir emir vereceğini hesap ediyorsunuz? Demek oluyor ki Feride, Vartov Dudu'yu korkutan o cür'et-i me'yûsânesiyle babasını da korkutacağı tahmininde bulunuyorsunuz.

- Ne demek olduğunu, ne tahminde bulunduğumu bilemem. Fakat bu işten benim içim ürküyor. Geçen gün ne denilmişti? Cehâlet ve acz ve ye's bir yerde içtima ederse..

- Hakkınız var ama bu işte bizim için yapılacak başka ne kaldı ki yaptığımız için mesul olabilelim?

- Yapılacak başka bir iş kaldığını göremiyorum. İş zuhurunda uhdemize düşen hizmeti ifadan geri durmayacağımız derkârdır.

Bu karar bizim için epeyce mûcib-i itmi'nân bir karar oldu. Verâ-yı perdeden her ne zuhur ederse etsin biz mesul olmayacağız a. Vicdanımızın icbârı hilâfına olarak kayıtsızlık, gayretsizlik göstermiyoruz ya. Bizim için bu kadarı da medâr-ı tesliyyettir.

Seyyit Mehmet Numan'ın bu meselede ne Refet'e olan teveccühüne halel geldi ne Siranuş'a. Metin ihtiyar cümlemiz hakkında evvelce ne muâmelede bulunuyorduysa yine o muâmelede devam ediyor.

Doğrusu ya, biz de eğlencemizde, zevk ve safâmızda devam ediyoruz. Hatta karilerimizin tahattur buyuracakları

vechile şimdiye kadar ekser ictimaâtımızda Siranuş'u tesliyet mecburiyeti kendini göstermekteyken, elimi öptüğü ve "kızım" hitabına muhatap olduğu günden beri artık Siranuş'un tesliyesi meselesi de ortadan kalkmıştı. Sözün doğrusu istenilirse, denilebilir ki hepimizden daha şen, daha şâtir olanı bile Siranuş olmuştu.

Bu içtimaâtımızın lezzeti arttıkça artmakta olmasına bir sebep dahi Refet'in terakkıyât-ı serîâsı meselesiydi. Haniya o dört beş ay mukaddem bir muharrirle bir arzuhâlcinin farkını bilmeyen Refet? Bundan evvel dahi, düşen münasebet üzerine haber verdiğimiz vechile Ağavni'nin delâleti, irşadâtıyla elyevm Refet muharrir, şair ve edebiyat, hikemiyat ne olduğunu pekâlâ biliyordu. Bunlara dair bahislere de girişiyordu.

Avrupa'nın seksen, yüz kadar meşahirinin tercüme-i hâllerini okumuş. Mecmu âsârları hakkında birer fikir peyda etmiş. Bazılarının eşher-i âsârını mütalaa eylemiş. Benim tavsiyem üzerine meşâhir-i şarkiyyenin de bir hayli asarını okuyarak, zaten hiç vücudu yokken bunlara dair yeniden epeyce malûmat cem etmiş. Refet'imiz başkalaşmış vesselâm.

Müsamerâtımız da bir medâr-ı iştigalimiz de muzıkaydı. Alafranga muzıkayla alaturka muzıkanın yekdiğerine takribi tecrübelerinde bulunuyorduk. Kendi kendimize rast ve nihavent makamlarından alafranga taklidi şarkılar, romanesler yapıyorduk. Bunlara alafranga armoni kaidesince basolar koyuyorduk.

İki kadından birisini primadonna, diğerini kontralto ve biz, iki erkekten birimizi tenör, diğerimizi bariton yahut baso addederek ve piyanoyu da dört elle çalarak âdeta dinlenilebilecek korolu ve armonili parçalar yapıyorduk. Bir zevk bir safâ ki değme gitsin.

Bir işin sonu ne olacağını düşünmeksizin, hatta ferdaya bile atf-ı endîşe etmeksizin gün bu gün, saat bu saat itikadıyla saât-i âtiye hakkında herçi bâd-âbâd hükmüyle yaşamağa "kalenderlik" demek isterseniz, işte bizim bugünlerdeki ahvalimiz kalenderlikti.

Ama ne lâtif kalenderlik. Öyle yakasına kehle dizilmiş, pis, murdar meyhane köşelerinde kalenderlik eden heriflerin halleri değil. Pek çok dünya-perestin gıptasını, hasedini tahrik edecek bir hâl.

Ama bizdeki kayıtsızlık, işlerimiz güçlerimiz hakkında zannolunmasın. Vezâif-i ruz-merremizde zerre kadar kusurumuz yok. Yalnız ittibâ eylediğimiz hikmet-i kalenderâne. İfâsında zerre kadar kusur etmediğimiz vazifelere mukabil bir de hakkımız yok mu? İşte bu hakkımızdan istifade emrinde ne dünkü günün nedameti ne ferdanın gamı mümanaatkârlık göstermiyor.

Heyhat. Ferdanın gamı bizde yokmuşsa, meğer ferdada bizim gamımız varmış. Meğer şu çend haftalık müsâade-i felek, bize şu içtimaâttan ne kadar eğlenebileceksek, çarçabuk eğlenip hesabı itmam emrinde bir icbâr ve ibrammış. O, ferda denilen ve hulûl eylemiş zannolundukça henüz derdest-i hulûl olanlarında nice ahkâm-i gâibe müstetir olarak, belki de teehhür-i vukûlarına mütenâsiben dehşetleri de arttıkça artan eyyamdan korkmalıdır. O ferdalardan ümitlerimiz boşa çıkabilmek pek karip olup, korktuklarımız bulunmasa bile, yeniden yeniye tevellütleri ihtimali bizi daima bizar eyler. Ne kadar kalender olsak boştur. Kalenderliğimizde devamdan inkıtâ' ihtimali bile bazı anlarda yüreklerimizi buz gibi soğutur.

IX

Mevsim sonbahar mevsimi olmuştu. Artık bu kışı ne gibi eğlencelerle geçireceğimizi de müzakereye başlamıştık. Hem de nerelerde? Sonbahar âlemlerini icraya gittiğimiz yerlerde.

Bu akşam Şişli. İki akşam sonra Cendere Boğazı. Bazı akşam Zincirlikuyu. Nihayet bir cuma günü için Kadıköyü'ne, Fenerbahçesi'ne gidilmek meydân-ı müzâkereye konuldu.

Cuma günleri Seyyit Mehmet Numan'ın mağazası kapalı olduğundan Refet'in tatil günleridir. Her yere gidebilir. Fakat bizim yevm-i tatilimizin cumartesi olduğu anlaşıldı ya? Vakıa biz de sair günler bir yere gidebiliriz. Bütün günü bile sarf e-

debiliriz. Ama evvelden birkaç gün var kuvveti pazuya, var kuvveti kafaya vererek çalışıp yazı yığmalıyız.

Ma'kûsiyete bakınız ki bugünlerde dahi meydanda bir mücâdele-i kalemiyye bulunduğundan mukabelât-ı lâzimeyi sıcağı sıcağına icra için hasmımım hangi taraftan, ne hücum göstereceğine anbean muntazır bulunmak mecburiyeti vardı. Binaenaleyh çocuklara dedim ki:

- Siz levazımı alarak sabahleyin gidersiniz. Ben de sabah çıkan gazeteleri okuyup duçar olduğumuz hücumlara mukabelâtımızı, müdafaâtımızı tertip ve ta'biye eyledikten sonra tashihleri Cevdet'e havâle ederek, artık hangi vapura yetişebilirsem onunla gelirim.

Bu kavl ve karar üzerine cuma sabahı erkenden matbaaya giderek gazeteleri gözlerimle yercesine gözden geçirmeğe başladım. Bizdeki mücadelât-ı kalemiyye malûm a. Sûret-i mutâdesi sap yeyip saman savurmak nevindendir. O saplara sopalarla, o samanlara çalılarla mukabele edercesine yazdım çizdim. Hemen, bir yazdığımı bir daha okumamak mecbûriyyet-i acûlânesiyle mürettiphaneye gönderdim.

Tamam öğleden evvel, hatta çok evveldi ki işimi bu kadar erken bitirdiğime memnunen, müteşekkiren giyinip kuşanıp matbaadan dışarıya fırlamak üzere bulunuyordum.

Bir de ne bakayım. Refet soluk soluğa bizim ikinci katın merdivenlerinden çıkıyor.

Daha ne göreyim. Daha aşağıki birinci katın merdivenlerinden de yine soluk soluğa bir madam çıkıyor.

Madamın şapkası, fistanı bence maruf. Fakat Ağavni mi, Siranuş mu?

Bunlar iki olacaklardı. Bu gün ikisi beraber bulunacaklardı.

Aman ya Rabbi!. Yüreğim oynamağa başladı. Bir de Refet'i mosmor kesilmiş bir çehreyle hüngür hüngür ağlaya-

rak yanıma takarrup eder görünce, büsbütün tıkandım kaldım.

Refet, kendisini bir sandalye üzerine atarak ve eliyle gelen kadını göstererek:

- Aman. Ona bak, ona.

Diyebildi. Fakat ben kendimi toplayıp ona koşuncaya kadar, o Refet'ten beter bir hâlle odaya girip, bizim eski kanepenin üzerine serpiliverdi.

Saçları, kaşları, kirpikleri kuzgûni siyah olmasaydı Ağavni zannedecektim. O esmer Siranuş işte bu kadar ağarmıştı.

Limon lâzım. Soğuk su lâzım. Yakıp burnuna koklatmak için yün lâzım. Ahvali cümleye malûm olan matbaalarda bunlar nerede bulunur?

Asıl en ziyade imdada muhtaç kalan da ben oldum. Zira hâlâ bilmiyorum ki nenin nesidir.

Arkadaşlar imdada koşmak istediler. Derhal kendimi topladım. Anladım ki bunları tahrik eden gayret-i imdâd olmaktan ziyade fikr-i tecessüs ve meraktır. Muhtâc-ı imdâd olanlara bir gûne hizmet edemeyecekler. Belki telâşlarıyla hâllerini beter eyleyecekler. Cümlesini takarrrüpden men ettim.

Koştum, yüz yıkanan musluğun tenekesini mıhlı olduğu duvardan söküp getirdim. Siranuş'un yüzüne, gerdanına, şakaklarına, ensesine, kollarına epeyce su sürdüm. Gözünü açtı. İki elleriyle bileklerimi sımsıkı tutarak o siyah, güzel gözlerini bir gazab-ı gazanferâne ile gözlerimin içine dikti. Beni tanıyamıyor gibi bir hâlle:

- Ağavni. Ağavni.

Diyordu. Artık her an gayr-ı münkasımda, benim ne hâlden ne hâle intikâl ettiğimi sormayınız. Ama bunların hâlinden gördüm, anladım ki bir büyük felâket var. Pek büyük. Ölüm derecesinde büyük. Âdeta ölüm...

Refet kendini daha çabuk topladı. Sordum ki:

- Allah aşkına. Asıl acınacak hâle ben geldim. Ne oldu?

Refet güyâ söylediği sözü Siranuş'a işittirmek istemiyormuş gibi boğuk bir ses ile dedi ki:

- Ah birader! Gitti Ağavni, gitti! Boğuldu.

Bileklerimi sımsıkı tutan Siranuş'un avuçları gevşedi. Bileklerimi bıraktı. Sendeleyip düşmek hâline geldi. Kolumu arkasına dolayıp tuttum. Hâl ve tavrımla Refet'ten istizahta bulunuyordum. Dedi ki:

- Vapura girerken....

- Ne oldu? Nasıl oldu?

- Denize düştü.

- Sonra?

- Bir gemiciyle bir de başka adam atladılar ama...

- Kurtaramadılar. Öyle mi?

- Ah, öyle..

Diye, zavallı Refet'in gözlerinden belâ bârânı gibi yaşlar boşandı.

Kolum üstündeki Siranuş'la yarı aygın, yarı baygın hâlle:

- Gitti. Gitti.

Diyordu. Ben ne hâlde olduğumu hiç bilemiyorum. Ağlıyor muyum? Ağlamıyor muyum? Fark edemiyorum. Bir müsibet ki maazallah.

Yine en büyük tedbir biraderde görüldü. Merdiven altından şöyle bir kulak vererek, işin ne cihetten fena olduğunu anlar anlamaz koşmuş, bize en yakın olan eczahane eski zaptiye altındaki eczahane olmasıyla oradan eksik olmayan bir tabibe, hastaların ahvalini de haber vererek edviye-i teskiniyye kavanoslarını, şişelerini, kutularını yüklenip doktorla beraber geldi.

İsabet etmiş. Doktor müdâvât-ı lâzimede istical eyledi. Hatta o da benim rengini diğer hastalardan daha fena bularak "doz"ların en kuvvetlilerini bana tayin eyledi.

Bu hâlde biz hastegâna en büyük müdâvât, rahat-ı kat'iyye olduğunu emirle bir araba çağırtıp -yine Cevdet'in tertip ve delâletiyle- bizi Beyoğlu'na aşırdılar. Keşke oraya aşırmasaydılar. Çünkü Ağavni'nin eksikliği asıl orada görüldü.

Ağlamayan kim var? Biz ağlıyoruz. Diğer kiracılar ağlıyorlar. Uşak, aşçı, hizmetkâr ağlıyor. Matemhane vesselâm.

X

Bizim için pek değilse de, Siranuş için bu gece dahi bir tabip celbine lüzum görüldü. Kızcağızda sıtma pek şiddetli nümayandı. Benim de aklım başımda değilse de, zannederim ki harâret-i gariziyye kırkı geçmişti. Tabip termometresini hastanın şurasına burasına koyarak ve vuku bulan ahvalden dolayı hastaya bedel bizi istintâk ederek, muâlecatını tertip eyledi. Tez Vartov Dudu'ya haber gönderdik.

Vartov, Siranuş'a refâkat edecekse de, Refet'e kim refâkat edecek. Çünkü Refet, o metânetiyle beraber Ağavni'nin odasında yalnız yatabilecek hâlde değildi. Yalnız değil, bir refikle beraber bile yatamayacağını itiraf etti.

Meğer hanede bir boş oda varmış. Onu açtırdık. Derununda yalnız bir yatak varmış. Bir yatak daha yapmasını hizmetçiye emrettik. Zira delikanlıyı bu kadar teessür hâlinde yalnız bırakmamak için benim de o geceyi kendisiyle beraber imrârım lâzım geldi.

Yemek, içmek kimin aklına gelecek? Refet de, ben de muhtâc-ı tedâvi ve muâvenet iken, Vartov Dudu'yla üçümüz hemen gece yarılarına kadar Siranuş'la meşgul olduk.

Kızcağız pek dalgın bir hâlde. Ne kadar da fena fena sayıklıyor ya. Hezeyanları hep Ağavni'ye dair. Hep o müthiş gark keyfiyetine dair.

İsabet etmiş. Doktor müdâvât-ı lâzimede istical eyledi. Hatta o da benim rengini diğer hastalardan daha fena bularak "doz"ların en kuvvetlilerini bana tayin eyledi.

Bu hâlde biz hastegâna en büyük müdâvât, rahat-ı kat'iyye olduğunu emirle bir araba çağırtıp -yine Cevdet'in tertip ve delâletiyle- bizi Beyoğlu'na aşırdılar. Keşke oraya aşırmasaydılar. Çünkü Ağavni'nin eksikliği asıl orada görüldü.

Ağlamayan kim var? Biz ağlıyoruz. Diğer kiracılar ağlıyorlar. Uşak, aşçı, hizmetkâr ağlıyor. Matemhane vesselâm.

X

Bizim için pek değilse de, Siranuş için bu gece dahi bir tabip celbine lüzum görüldü. Kızcağızda sıtma pek şiddetli nümayandı. Benim de aklım başımda değilse de, zannederim ki harâret-i gariziyye kırkı geçmişti. Tabip termometresini hastanın şurasına burasına koyarak ve vuku bulan ahvalden dolayı hastaya bedel bizi istintâk ederek, muâlecatını tertip eyledi. Tez Vartov Dudu'ya haber gönderdik.

Vartov, Siranuş'a refâkat edecekse de, Refet'e kim refâkat edecek. Çünkü Refet, o metânetiyle beraber Ağavni'nin odasında yalnız yatabilecek hâlde değildi. Yalnız değil, bir refikle beraber bile yatamayacağını itiraf etti.

Meğer hanede bir boş oda varmış. Onu açtırdık. Derununda yalnız bir yatak varmış. Bir yatak daha yapmasını hizmetçiye emrettik. Zira delikanlıyı bu kadar teessür hâlinde yalnız bırakmamak için benim de o geceyi kendisiyle beraber imrârım lâzım geldi.

Yemek, içmek kimin aklına gelecek? Refet de, ben de muhtâc-ı tedâvi ve muâvenet iken, Vartov Dudu'yla üçümüz hemen gece yarılarına kadar Siranuş'la meşgul olduk.

Kızcağız pek dalgın bir hâlde. Ne kadar da fena fena sayıklıyor ya. Hezeyanları hep Ağavni'ye dair. Hep o müthiş gark keyfiyetine dair.

Gece yarısından sonra Siranuş biraz rahat eder gibi oldu. Elimizle ettiğimiz yoklamalardan hararetin biraz azalır gibi olduğunu da hisseyliyorduk ama elimizdeki kudret-i lemse i-timat olunabilir mi? Çünkü bizim de hararetimiz derece-i tabiîyyesinden ziyadeydi.

Hastanın yanında bulunduğumuz müddet felâket-i vâkıa-ya dair Refet'le bir söz teâti edemedik. Zira hasta, dalgınlık hâliyle beraber başladığımız sözleri işiterek, onların dimağa inikâsından dolayı hezeyanlarını arttırıyordu.

Bize tahsis olunan odaya geldikten sonra biraz konuşabil-dik. Refet'ten istizâh-ı keyfiyyete müsâraat eyledim. Kazanın nasıl vukua geldiğini sordum. Dedi ki:

- Bilemiyorum a birader. Nasıl başladığını göremedim. Çünkü ben kadınlardan evvel içeriye girmiştim. Seyir sepetini yüklettiğim hamalı kamarotun yanına kadar götürüp, yükü-müzü kamarota teslim etmek için..

- Demek oluyor ki onlar geriden geliyorlardı.

- Evet. Onlara yol açmak da bir hizmet olduğundan, hem hamalı en öne katıp, kendim hamalın arkasından yürüdüğüm gibi, onlar dahi benim arkamdan geliyorlardı. Ben kaptan mevkiine henüz varmış olduğum bir anda, aşağıda bir velve-ledir koptu. Kıyametin bizim başımıza koptuğunu ne bileyim ki o anda koşayım. Ben hâlâ eşyayı kamarota teslimle iştigal ediyorum. Nihayet Siranuş'un feryadı kulağımı tırmaladı. Ar-tık sepeti filânı düşünemeyerek aşağıya koştum. Kalabalıktan da sokulmak kabil mi ya?

- Evet. Âleme eğlence lâzım.

- Olanca kuvveti pazuya vererek kadın, erkek, önümde mani olanları itip kakarak koştum. Benim gördüğüm şey de-nizde zavallı Ağavniy'le diğer iki adamın uğraşmalarından ibaretti. Ağavni boğulmuştu bile. Yahut ihtimal ki bayılmıştı. Ancak iki erkeğin birisi de bir Yahudi'ydi ki can havliyle, Ağavni herifin boğazına sım sıkı sarılmış olduğundan Yahudi de kendini kurtaramamak hâlindeydi.

- Yahudi mi?

Ben şu suali ziyadece bir heyecanla irat eylemiş olmalıyım ki, sualim Refet'in nazar-i dikkatini açtı. Sordu ki:

- Ağavni'yi kurtarmak için denize atlayan iki adamın birisi Yahudi olduğuna neden bu kadar ehemmiyet verdin?

- Ben mi? Buna ehemmiyet mi verdim?

- Baksana. Rengin bile attı. Gözlerin bile fırladı.

- Besbelli Yahudi'den böyle bir gayret-i tahlisiyye umulamayacağı için olmalıdır. Neyse. Ey? Sonra?

- Sonrası, Yahudi Ağavni'yle uğraştığı gibi, bir yandan da diğer adamla uğraşa uğraşa tab ve tüvanı kesilerek o da diplemek yolunu tuttu veyahut, ihtimal ki artık dibe çökmeğe başlayan zavallı Ağavni herifin boğazına kilitlemiş olduğu pençeleriyle onu da çekip götürüyordu.

- Yahudi ha?

- Canım, Allahı seversen bu Yahudi neden senin bu kadar merakını mucip oluyor?

Yahudi'nin neden bu kadar merakımı mucip olduğunu arkadaşıma şerh edecek olsam, hep aklıma gelenleri söylesem, facianın dehşeti bir kat daha artacak. Sabır ve sükûtu vacip gördüm. Dedim ki:

- Böyle vapura binerken, vapurdan çıkarken denize düşenleri kurtarmağa atlayanlar ekseriya gemiciler olurlar da..

- Evet. Diğer adam dahi gemiciydi. Fakat adamcağız iş fenalaştığını görünce "bunlar beni de boğacaklar" diye haykırıp, kendisini kurtararak, yüze yüze geldi, vapurun çarkına sarıldı. Sonra davlumbaz kapısını açarak tayfayı vapura aldılar.

- Ya Ağavni?

- Ah. Ağavni dibe doğru gitti. Yahudi'yi de beraber götürdü.

- Naaşları çıkmadı mı?

- Kim bilir ne vakit, nereden çıkacaktır.

Bîçare Refet yine ağlamaya başladı. Eğer hatırıma gelen şeyleri söylesem, bahusus o müthiş hatıralarım da doğru olsalar, oğlancağız kim bilir daha ne hâllere girerdi. Fakat olanca metânetimi toplayıp iştibâhatımdan zerre kadar serrişte vermemeğe azm ve cezm eyledim.

Meğer Refet dahi Ağavni'yi ne kadar seviyormuş. Ölmeyince, gitmeyince insanın kıymeti bilinmez derler. Hatta kör olur, badem gözlü olur diye bir darbımesel daha vardır. Hâlbuki Refet'in kaybeylediği zat bu mesellerin, bu sözlerin pek fevkinde bir şeydir. Zavallı çocuk ne kadar yansa yakılsa sezavârdır.

Odamıza gece yarısından sonra gelmiş olduğumuz hâlde, daha birçok zamana kadar uyuyamadık. Hep felâket-i vâkıaya dair hasbıhâllerle yekdiğerimizi tesliye suretinde sözlerle yataklarımız içinde bir hayli zaman daha konuşarak, nihayet ikimiz de sızmış gitmişiz.

Ertesi gün ta öğle üstü doktor gelinceye kadar uyanamamışız. Doktor geldiği zaman Vartov Dudu bizi de uyandırmış. Bereket versin ki doktor Siranuş'u pek iyi bir hâlde buldu. O korkulu ateş geçmiş. Kızcağız hemen hemen hâl-i tabiîsine avdet etmiş.

Bu beşaret bizi de ferahlandırdı. Yanına gidip hakimâne sözlerle ruhaniyeten dahi tedavisine gayret eyledik.

Doktor gittikten sonra ben Refet'e dedim ki:

- Bu gün sen burada kalacaksın, Siranuş'u yalnız bırakmayacaksın. Kendin de rahat edeceksin. Ben Seyyit Mehmet Numan'ı görür, mazeretini anlatırım.

İşin tabiî böyle olacağına Refet dahi kanâat gösterdi. Siranuş'sa:

- Allah aşkına. Bizi akşama da yalnız bırakmayınız. Yine geliniz.

Diye yalvardığından, bu ricasının kabulü vaadiyle oradan çıkıp Köprü'ye doğru yürüdüm. Asıl niyetim ve en evvel görülecek işim dünkü gün saat-i malûmede Kadıköyü'ne giden va-

pura varıp, şu denize atlayan tayfayı bularak bir isticvâp eylemekti. Fakat vapuru Köprü'de bulamadım. Yine Kadıköyü seferine gitmiş. Üç çeyrek saat sonra geleceğini haber aldığımdan, o günkü gazetelerin bu fâciâyı ne surette yazdıklarını görmek için Köprü üstünde satılan gazetelerin kâffesinden birer nüsha alarak ve Köprü'nün dehlizine dayanarak okumağa başladım.

Malûm a, o zamanlar demir köprü henüz mevzu değildi. Eski köprünün parçaları şimdiki gibi birer iskele teşkil etmiyorlardı. Bunların üzerinde barakalar, dükkânlar, kahveler, kıraathaneler yoktu.

Gazetelerin kâffesi vak'ayı yanlış yazmışlar. Hatta bizim Tercümân-ı Hakîkat bile. Bazıları boğulan yalnız bir kadın bulunduğunu ve onun da bir kocakarı olduğunu rivayet edip, kimisi bu rivayete pek de fakir idüğini ilâve etmiş. Kadın'la beraber bir de Yahudi boğulduğu hiçbirisinde yok. Yanlız birisi, kadını kurtarmak için atlayan gemicinin de boğulduğunu yazmış. Ne tahkik. İtiraf etmelidir ki matbuâtımızın bu yoldaki tahkikatı ekseriya yüzde doksan dokuz buçuk nispetinde yanlış çıkar.

Bir aralık boğulanın Yahudi olmayıp da gemici olduğu hakkındaki rivayetin sıhhati ihtimali hatırıma geldi. Bu hatıra, bende birçok tasavvurât-ı diğere meydan açtı. Ama o zamana kadar Kadıköy vapuru da gelip Köprü'ye çıma attığından, hakikat neden ibaretse şimdi anlaşılacağını düşünüp sabrettim.

Vapur yanaştı. Yolcular çıktılar. Eğer şimdiki gibi o zaman dahi Köprü üstünden bilet almak lâzım gelseydi, memurlar sellemehüsselâm vapura girmekliğime müsaade etmezlerdi. Biletler vapur içinde alındığından, vapura ilk giren ben oldum. Dünkü tayfayı buldum. Vapur yanaştıktan sonra, o, kocaman çımayı toplamakla meşguldu.

Dün denize düşen kadını kurtaran kendisi mi olduğunu sorduğumdan adamcağız gayet meyusane bir tavırla, kurtaran değil, kurtaramayan kendisi olduğunu beyan etti. Kolundan

çekip baş tarafa, ırgatın yanına kadar götürdüm. Orada bir tarafa ikimiz de oturarak sordum ki:

- Canım arkadaş, bu işin nasıl olduğunu bana hikâye etmelisin. Umduğundan ziyade bahşiş de alacaksın.

- O kadın size müteallik bir şey miydi?

- Sorma oğlum, sorma. Elbette, bu kazayı ilk gören sen oldun.

- Vakıa ilk gören ben oldum ama işin asıl başlangıcını ben de göremedim. Ben gördüğüm zaman bir kadınla bir Yahudi biri birine sarılarak iskele üzerindeki muvâzenelerini kaybedip hemen denize düşmek üzereydiler. Diyebilirim ki ayakları iskeleden ayrılıp, vücutları da denizle iskelenin arasında aşağı doğru uçuyordu. Ama dün vapur böyle yanaşmamıştı. Asıl Köprü'ye on bir numara yanaşmıştı da biz onun üzerine yanaşmıştık. İki geminin arasında korkuluksuz, ince iskelelerden yalnız bir tanesi uzatılmıştı. Olacağa bakınız ki ip bile gerilmemişti.

- Bir kadınla bir Yahudi biri birine sarılarak dedin. Bu sarılmak nasıldı. Bana asıl bunu anlat.

- Vallah efendim, nasıl tarif edeyim? Zannıma kalırsa kadın sendeliyor, denize düşeceğini aklı kesince Yahudiye sarılmış olmalıdır. Çünkü Yahudi kendisini kurtarmağa çalışıyordu. Kadın da Yahudi'nin yakasını bırakmıyordu.

- Fakat bana dediler ki kadın denize düşmüş de Yahudi de kurtarmak için sonra kendini atmış.

- Hayır efendim, hayır. Denize ikisi beraber düştüler. Şöyle, gözlerimin önünde olan bir şeyi göremeyecek miymişim?

- Ya denize düştükleri zaman Yahudi o kadını kurtarmağa çalışıyor muydu?

- Alt alta, üst üste boğuşuyorlardu. Dibe doğru bir kaç defa batıp çıktılar. Ben atlayıp da biraz çekmemiş olsaydım Köprü'nün altına gideceklerdi.

- Böyle boğuştukları esnada ağızlarından bir lâkırdı işitilmedi mi?

- Ne lâkırdı işitilecek? Bir yandan karınlarına su doluyor. Bir hırıltı. Bir hırıltı. Vapur halkı da feryadı ayyuklara çıkarıyorlar. Doğrusu ya, ben onları kurtaramayacağımı anlayınca, kendimi de boğdurmamak için çekilip, işin içinden çıkmağa mecbur oldum.

Tayfaya birkaç sual daha sordumsa da, mahiyetleri hep evvelki suallerin tekrarından ibaret gibi bir surette kalıp, binaenaleyh tayfa dahi, şu verdiği haberlerden daha ziyade bir şey söylemedi. Lâkin, aman ya Rab!. Ya zihnime hücum eden şeyler sahihse?

Bir aralık tayfaya sordum ki:

- Şu Yahudi ne şekil ve kıyafette adamdı?

- O hâlâ gözümün önünde. Gözümün önünden gideceği de yok. Açık kumral, top sakallı. Ufarak bıyıklı, iri yapılı. Genç. Güçlü, kuvvetli bir adamdı. Ayağına yelken bezinden bir kısa dizlik giyerek baldırlar çıplaktı. Arkasında yine o bezden bir camedan vardı ki, kalın Amerikan bezinden yapılmış bir gömlek üzerine giymişti.

Tayfanın bu derece-i istintakı bence kâfi görüldü. Lâkin yakamı yeni bir merak yakaladı. O merakı da halletmeyince mümkün değil İstanbul tarafına geçemedim.

Gerisine geri Beyoğlu'na kadar vardım. Kapıyı açan uşağa sordum ki:

- Şu geçenlerde bana verdiğin mektubu sana kim getirmişti?

- Haniya şu üzeri Fransızca yazıyla Türkçe yazıldığı için okuyamadığınız mektubu, değil mi?

- Evet. Bunu sana galiba bir Yahudi getirmişti, değil mi?

- Evet efendim. Bir Yahudi getirmişti.

- O Yahudi ne şekil ve kıyafette adamdı?

- Ne şekil ve kıyafette mi? Vallah efendim, pek de tahattur edemiyorum.

- Hele bir düşün bakayım. Ayağı potinli, başı şapkalı, eli eldivenli değil a!.

- Yok efendim, yok. Arka küfecisi kıyafetli bir herif.

- Arka küfecisi kıyafetli, ama nasıl?

- Sizi tağlit etmeyim efendim. Kıyafetini de, şeklini de tamamiyle derhatır edemiyorum.

- İhtiyar mıydı?

- Hayır efendim hayır! Hiç ihtiyar değil!

- Öyleyse tüysüz bir genç mi?

- Yok. Bıyıklı, sakallı bir herif ama ihtiyar değil.

Uşağın verdiği cevaplar bütün şüphelerime kuvvet verdiler. Artık zannım hemen yakin derecesine vardı. Uşağa:

- Benim geldiğimi Beyefendiye de, Matmazel Siranuş'a da, kimseye de haber verme.

Dedim. Uşak dahi itâat makamında bir reverans yaptı. Şunu da ilâve eyledim ki :

- Şayet görmüşler, işitmişler de bir şey sorarlarsa, Beyefendi Bursa'dayken aramızda kalan hesaplar üzerinde şöyleştik diye cevap vermelisin.

- Baş üstüne efendim.

Pencereden bakanlara kendimi göstermemek için hanenin duvarına sürünürcesine yakın geçerek Tünel tarikiyle İstanbul'a doğru yürüdüm ama, artık zihnimden, kalbimden geçenleri hiç sormayanız.

XI

İstanbul'a kadar geldim. Doğruca Seyyit Mehmet Numan'ın dükkânına gidip ihtiyarı gördüm. Seyyit'in henüz hiçbir şeyden haberi yok. Benim çehremi, öyle görenleri korkutacak derecede mütegayyir görünce birden bire meraklandı.

Hemen sebebini sordu. Dedim ki:

- Bu sabahtaki gazeteleri görmediniz mi?

- Gördüm. Ne var sanki.

- Dün Kadıköyü vapurundan denize düşen kız...

İhtiyarın tavrı benden ziyade mütegayyir oldu. Son dereceleri derhal bulan bir heyecan ve hafakanla dedi ki:

- Aman çabuk söyle. O kız kimdi?

- Ah kim olacak? Bîçare Ağavni.

- Aman ya Rab!. Ya Refet? Yoksa mağrukayla boğulan da.... zira dün birlikte Fenerbahçesi'ne gitmek için mezundular.

- Hamd olsun Refet'te bir şey yok. Bir şey yok değil, meyusiyet pek ziyade ama, mağrukayla beraber giden bir Yahudi'ymiş.

- Vah. Vah. Vah. Demek oluyor ki zavallı Yahudi denize düşeni kurtarırsam beş on.para mükâfaat alırım diye...

- Besbelli öyle diye..

- Aman Allahı severseniz, muttali olabildiğiniz tafsilâtı inâyet buyurunuz. Muttali olduğunuz tafsilatı ihtiyara min evveliha ilâ âhirihi hikâye eyledik. Bu hikâye esnasında ihtiyarın tavrında ne gibi alâmetler peyda olacak diye olanca kuvve-i basarım ile gözlerinin içine kadar muâyene-i mutetebbiânede kusur etmiyordum. Zavallı ihtiyarda gördüğüm alâmetin kâffesi Ağavni'ye de Refet'e de derûn-i dilden acıdığını gösteriyordu.

Feride'nin babası olduğuna, Feride'yle Refet'in izdivacına o bedbaht Ağavni mani görüldüğüne nazaran bâri bilahare kızını Refet'e verebilmesine imkân hâsıl oldu diye olsun, çehresinde zerre kadar bir emâre-i hoşnûdî nümayan olsa ya. Hayır, hayır.

Hatta ihtiyarın gözleri de kızardı. Sanki hasbeş-şeyhûhe damarlarındaki kan gibi gözlerindeki yaş da kurumuş bitmiş ve artık gözden dökecek yaş kalmamış gibi bir hâle girdi.

Biz ihtiyarla bu acıklı hasbıhâldeyken Seyyit'in adamlarından birisi gelip matbaadan bir hamal geldiğini söyledi. Yanımıza çıkmasına müsaade verdik. Hamal:

- Evvelâ Beyoğlu'na göndermişlerdi. Orada bulunmadığınız haberini götürdüğümde buraya gönderdiler.

Diye, elime bir pusula tutuşturdu.

Ben pusulaya baktığım zaman ihtiyar:

- Nedir Allah aşkına? Yine ne gördünüz?

Diye üzerime atıldı. Meğer rengim büsbütün fenalaşmış. Mazur da değil miyim ya? Bakınız birader ne yazıyor:

" Mağrukanın naaşı zuhur etmiş. Sizi zabitadan istiyorlar."

Bunu ihtiyara da gösterdim. Okudu. Dedi ki:

- Metânet lâzım oğlum, metânet.

- Bende metânet husulünü arzu ediyorsanız siz de beraber geliniz.

- Hay hay.

Kalktık, bir arabaya binip bâb-ı zâbıtaya gittik. Dünkü gün Refet'le Siranuş'un matbaaya geldikleri zabıtaca haber alınmış bulunduğundan mağrukanın bize münasebeti olduğu zannıyla malûmatımızı sordular. Zabıtadan malûmat ketm etmek namusunu tanıyan, vazifesini bilen adamların kârı olmadığından bildiğimizi söyledik. Fakat zanlarımızı, şüphelerimizi de söyleyemeyiz a. Kimseyi ithama kadar varamayız a. Durunuz bakalım. Belki zanlarımız da vâhîdirler.

Naaş balıkhanedeymiş. Etıbbâ muâyenesini icra etmişler. Kolunda, gerdanında, çürükler de varmış. Besbelli kurtarmağa atlayan Yahudi kendisi de can havliyle kıza sıkıca sarıldığı için bu çürükler peyda olmuş.

Mahallesince dahi icrâ-yı tahkîke lüzum görüldü. Defni için cenâzenin, hanesine kadar teslimi lâzım geldi. Allah ahbabı eksik etmesin. Kızcağızın şu dünyada kimsesi yoksa da,

Refet'le Siranuş'a olan münasebeti mi, evvelce anlatmış olduğundan hanesine taallük edecek muamelâtla zaten hasta olan bu zavallıları bir kat daha müteessir etmemek ricasında bulundum. Ricamı kabul ettiler. Maiyetime verdikleri bir komisere benim delâletime ittiba etmesi talimatını ita eylediler.

Kalktık, Seyyit Numan'la beraber balıkhaneye kadar geldik. Zavallı Ağavni'yi gördüğüm zamanki teessüratımı tarif edebilir miyim? Buna cidden imkân yoktur. Yanımda Seyyit Numan bulunmasaydı, metâneti, resâneti büsbütün kaybederek olduğum yere yıkılıverecektim. Yalnız o pîr-i faziletmendin fevkalhât sabır ve teslimiyet alâyimi göstéren çehresini gördükçe tecdîd-i kuvvet eyliyordum.

Kızcağız çırçıplak olduğu için üzerine bir çuval atmışlar. Çünkü biraz şişmiş olduğundan vücudu elbisesine sığmayarak patlamış çıkmış. O vakitler Fransız Katolik rahiplerinden Buj namında bir ahbabım vardı ki bilmem ne sebebe mebni kisve-i ruhbaniyyesini iktisa etmeyip sivil gezerdi. Bu zatı, Beyoğlu'nda tanıyanlar çoktur. Komiserin yanında bulunan candarmalardan birisini, Aya Buj'un ikametgâhına tarif ederek gönderdim. Yarımsaat geçmedi, adamcağız koştu geldi. Naaşın techiz ve defni umurunu kendisine tevdi eyledim. Şu genç bedbahta o da ziyadesiyle acıyarak, teklif olunan hizmeti kabul eyledi.

Bunlar âdetince cenâzeyi ilbâs etmek lâzım geliyorsa da, bîçare Ağavni'nin esvap dolabında nadir olmayan fistanlarına o şişkin vücudu sığabilir mi? Derhal yeniden ve çarçabuk elbise yaptırılmasına karar verdik. Kızcağızı Santa Marya kilisesine nakl edivererek bir gün ve bir gece levazımını bâdelitmam ertesi gün Feriköyü'ndeki Katolik kilisesine defnettirdik.

Bu muâmeleden Refet'e hiç de haber vermemek cihetini düşünmüşsem de bunu kendi hakkında edilmesi lâzım gelen merhamete muvafık bulabilsem dahi mürüvvet-i insaniyyeye mutabık göremediğimden Refet'e, ama yalnız Refet'e haber verdim. Siranuş'a hiç renk vermedik. Refet o sevgili vücudu hâke ebediyen teslim ve tevdi ettiğimiz dakikaya kadar metâ-

netini kaybetmediyse de, suratı mermerden fark olunmuyordu. Bu vazîfe-i müellimeyi bâd-el-îfâ arabamıza binip avdet ederken hıçkıra hıçkıra, hüngür hüngür bir bükâya nail oldu.

Evet. Bunu bir nailiyet addetmelidir. Zira bîçare çocuk maahaza şu bükâ sayesinde biraz ferah buldu.

Beyoğlu caddesine girerken bir gazino önünde arabayı durdurdum. Gazinoya girip en iyi konyaktan bir şarap kadehine yirmi beş dirhem kadar konyak koydurup Refet'e getirdim. O an, sefaletinde içkiden bıkmış usanmış olan zavallı Refet bunu bir ilâç olarak maal-istikrah dikti. Fakat serian hüsn-i tesirini kendisi de gördü.

Lüzûm-ı zarûrisi tahakkuk etmedikçe Siranuş'a bugünkü icraât-ı müellimeyi haber vermemeğe karar vermiştik. Hatta birkaç defa:

- Zavallının naaşı çıkmadı mı?

Diye, sorduğu hâlde Refet de ben de henüz bir haber alınamadığı beyanıyla yalan söylemiştik. Meğer Siranuş iktiza eden haberi almışmış. Beyoğlu'nda bunu duymayan kalmadı ki kendisine bunu haber veren bulunmasın. Yalnız bizim ketmimiz üzerine o da tavr-ı kanaat gösteriyormuş.

Hikâyenin mebadisinde beyan olunduğu vechile bedbaht Ağavni yevm-i rüşde vüsûlünde hamil olduğu İtalyan pasaportunu yırtmış atmış ve bademâ hep Osmanlı gibi yaşaya gelmişse de, vefatının vukuu üzerine ağızdan ağıza İtalyan kançılaryasına kadar giden haber üzerine, bir gün kançılarya memuru çıka gelmesin mi?

Hatta vakt ü zamanıyla kançılaryaya haber vermedik diye az kalmıştı ki bizi de mesul çıkarsın. Biz müteveffânın Osmanlı tebeasından olduğunu ve hiçbir kimsesi bulunmadığı cihetle vefatını mahlûlât idaresine ihbâr etmek üzere bulunduğumuzu beyan eyledik.

Kançılarya memurunda sevinç ve memzüc bir telâş. Emvâl-i metrûke kendilerine kalacağından dolayı.

Belâya bakınız ki daha müteveffânın akîb-i felâketinde odası temhir edilmemesi de mûcib-i mesûliyyet-i ahvaldenmiş. Fakat o mesuliyet, o maznuniyet kime gelecek? Refet'e mi? Refet bu gibi maznuniyetlerin pek çok fevkinde bir adamdır.

Odaya girildikte bîçarenin eşyası, hatta birkaç parça ziynetleri, elbisesi filânı hep yerli yerinde duruyorlardı. Fenerbahçesi'ne gidileceği gün meğer ziynet filânda takınmamış. Bahasız, değersiz birkaç halka bilezik, küpe, tarakla iktifa etmiş. Odası, eşyası o kadar muntazam ki ondan sonra el bile dokunmadığı apaşikâre görünüyor.

Refet'in de bazı eşyası burada bulunduğundan kançılarya memuru:

- Eşyadan hangileri doğrudan doğruya erkek eşyalarıysalar, kanunen onları alabilirsiniz. Akçeye filâna dair şeyler odanın asıl sahibi bulunmasından dolayı, müteveffâya ve onun da kimsesi bulunmamasından dolayı İtalya kançılaryasına aittir.

Diye mukaddimat tehiye eyliyordu.

Siranuş'la Karnik'in izdivacı meselesinden götürülmüş olan mahut çelik çekmece muahharen Ağavni'de kalmış ve o bîçare dahi bütün servetini bu çekmece derununda hıfz eylemişti. Anahtarın saklı olduğu yeri yine Refet gösterdi. Açtık. Derunu türlü devletlerin türlü eshamı ile malâmâl.

En üstünde de el yazısıyla yazılmış bir kâğıt. Bir vasiyetname. Hatta Ermeni Katolik patrikhanesi tarafından da musaddak.

Bu vasiyetname mucibince Ağavni nesi var nesi yok ise cümlesini Ermeni Katoliklerinin babaları belli olmayan bîkes kızlarını terbiyeye vakf ve bahş etmiş.

Oh....Artık kançılarya memurundaki suratı seyr etmeliydi.

İntihâ-yı Kitâb-ı sâdis

Yedinci Kitâb

CEZA

I

Zavallı Ağavni'nin gaybûbetinden sonra Siranuş'un sakin olduğu hane, artık işime gelmez olmuştu. Dikkat buyuruluyor mu? "İşime" diyorum. Benim işime. Benim kim olduğumu biliyorsunuz ya? Güzel esmere "kızım" diye hitab etmek salâhiyetini haiz olan adam.

Zavallı Ağavni'nin, gençliğine doyamayarak bir ecel-i kaza ile gürleyip gitmesi şu hanenin dirliğini bozmuş, büsbütün tebdil etmiştir. Birkaç gün Siranuş'un hastalığı esnasında Vartov Dudu refakatta kusur etmeyip, kızı yalnız bırakmadı. Ama Siranuş iyi olduktan sonra, kadıncağız kendi hanesine gitmek için bizden ruhsat istemeğe başladı. Öyle ya, o da ev bark sahibi bir kadındır.

Henüz kançılarya meselesi meydana çıkmamış olduğu günler Refet, sonradan isticar olunan odada yatıp kalkıyordu. Ben, bu odada yalnız iki gece Refet'e refâkat ettim. Ben de iş güç, çoluk çocuk sahibi bir adamım. Hatta işim gücüm, çoluğum çocuğum başka adamlara da makis değil. Doğrusunu isterseniz bu yaz meşguliyyet-i mu'tâdeme bir de şu romanın inzimamı, beni işimden gücümden hiç de alıkoymamış değildir. Bu gibi hususatta bana mentörlük eden Cevdet'in birkaç defa ekşice suretle itirazâtına da duçar olmuştum. Binaenaleyh bu taraftaki yatağın birisini lağv etmek luzumunu Refet'e anlattığım zaman, zavallı Refet bazı mülâhazât-ı mu'terizâne iradına kalkışacak olduysa da, ben asıl kendi mülâhazât-ı muhıkkam ile çocuğun ağzını kapamıştım.

Vartov Dudu'nun, hanesine çekilmek için ruhsat istediği gün Siranuş dahi dâhil olduğu hâlde üç kişiydik. Dudu, kendi

hanesine çekilecek olursa, Siranuş'un yanında hiçbir kadın kalmayacağını dermiyan eyledik. Hiçbirimizin suratında bu hâli istisvab edecek alâmet görünmüyordu. Nihayet ben dedim ki:

- Zannıma kalırsa söz bana düşecek.

Vartov- Öyle ya. Siz ne emrederseniz öyle olacak efendim.

Ben- Sen ne dersin kızım?

Siranuş- Kızlar babalarına ne diyebilirler.

Ben- Teşekkür ederim. Babalar emrederler, kızlar da itâat gösterirler değil mi?

Siranuş ve Vartov- Şüphesiz.

Ben- Öyleyse kızım da Vartov hanımla beraber onun hanesine gidecek. Fakat şimdiki hâlde buradaki eşya kaldırılmayacak. Bir, yahut iki hafta bu oda hep Siranuş'un odası addolunacak. Vartov Dudu'nun hanesine de intikali, Ağavni'den dolayı husule gelen ye's ve kederi def'e medar olmak için bir nevi tebdil-i hava sayılacak.

Vartov- Pek münasip efendim.

Ben- Sizce de öyle mi Matmazel?

Siranuş- Matmazelcesi nasıl olduğunu bilemem. Kızınızcası da öyle.

Bu kararı ittifak-âra ile vermiş olduk. Siranuş yine Vartov Dudu'nun hanesine intikal eyledi.

Refet bundan dolayı hiçbir itirazda bulunmamıştır. Tedbirdeki asıl maksadımızı anlayamamış olduğu için diyemem. Vakıa ben maksad-ı hafîmize dair kendisine bir şey demeyip:

- Ağavni'yi düşündükçe kızcağızın burada rahat edemeyceği derkârdır.

Yollu bir tevil uydurduğum zaman Refet:

- Evet. Bütün bütün bile bu haneyi tebdil etmelidir. Zira bence dahi burada ikamet mümkün olamayacak.

Demişse de, maişetin bundan sonrası için hiçbir mütalaa mülâhaza beyan edememişti.

Kançılarya muâmelesi bittikten sonra dahi Refet o muahharen isticar edilen odayı terketmedi. Fakat evvelki gibi her gece Beyoğlu'na müdavemette de bulunmuyordu. O dahi def'-i teessüre çare aramak mecburiyetinde bulunduğundan, muvakkaten Büyükada'ya gidip hotel Cakomo'da bir oda tutmuştu.

Bu günlerdeki hâlimiz gereği gibi bir şaşkınlık hâli olduğundan, ahvalin yarın ne suret gösterebileceğini hiç kimsenin hükmetmesine imkân yoktu. Hatta bir aralık tamam dört gün Refet'in Beyoğlu'na hiç uğramadığı ve Siranuş'u hiç görmediği de vaki olmuştur.

Ama ben bu dört günün ikincisinde Vartov Dudu'nun hanesine uğramıştım. Kızcağıza güzel teselliler verdiğim gibi, bir aralık Vartov Dudu'yu da yalnızca kenara çekerek:

- Siranuş'un idaresi için hiç endişe etmeyiniz. Ne masrafı olacaksa geri durmayınız. Hüda kerimdir.

Diyebilmiştim de, o insaniyetli kadıncağız:

- A. Allah göstermesin a beyim. Düşündüğünüz şeye bakınız. Allah kerimdir zahir.

Teslimiyetinden maada bir de beni temin için:

- Zavallı kızcağızın yediğinden içtiğinden ne olacak? Kuş kadarcık bir boğazcağızı var.

Bile demişti.

Bir aralık istedim ki Siranuş'u Büyükada'ya götüreyim. Yazın kuraklığı hasebiyle toprak, toz kesilmiş olan yerler sonbaharın yağmurlarıyla bitterettup her taraf taze çemenistan kesilmiş olduğu gibi Büyükada'nın da letafeti artmıştı. Eğerçi:

- Orada Refet sizi güzel güzel gezdirir, eğlendirir, manastıra gidersiniz, Diyaskalos'a gidersiniz, İstanbul civârında ada kadar güzel yer var mı?

Diye pek çok teşvikatta bulundumsa da mümkün değil kızcağıza kabul ettiremedim.Onun müdafaassını da ben kabul etmiyorduysam da nihayet:

- A canım. Kızcağızın kefeni solmadı. Aramızdaki kardeşlik derecesini de geçen münasebet ve refakat üzerine, biraz zaman bîçarenin yasını tutmak lâzime-i insâniyyet değil midir? Öyle gezip yürüyerek, gülüp oynayarak yas da tutulmaz. Hem bu tebdil-i hava benim gibi Refet'i de müteessir eder. Her eğlencemizde Ağavni'ye dahi alışılmış olduğu hâlde...

Tarzındaki iknaâtla zeki kızcağız beni ilzam eylemişti.

Şu günlerde Seyyit Mehmet Numan'la da mülâkatımıza halel gelmişti. Dedim ya? Şaşkınlık, bozgunluk bir kere yakamıza sarıldı. Hepimiz biribirimizi kaybeylemiş olduk.

Ama hiçbirimizin arasında bir dargınlık, bir küskünlük yok. Neşelerimizin, şetâretlerimizin berkemal olduğu bir anda, hiç muntazır bulunmadığımız bir felâket-i müdhişe herkesin hatırını, zihnini perişan eylemişti. Yekdiğerimizle görüşecek olursak yine Ağavni lâkırdısı açılacak, yine teessürlerimiz teceddüt eyleyecek diye korkuyorduk.

Meğer ne bahtiyar kızcağızmış. Hîn-i vefâtında arkasından göz yaşı dökecek bir kimsesi bulunmamak insan için hakikaten bedbahtlık olup, aksi hâl dahi bahtiyarlık sayılır. İşte dünya darında hiçbir kimsesi olmayan o zavallı bedbaht bâdel-vefat bâri kendisine bu kadar acındırmak bahtiyarlığını görmüş oluyor.

Vukuat-ı âhire bize yeniden yeniye meşguliyetler açtı. Bu teessürler tab'ımızda bâki iken bir hayli müsveddât daha kaleme aldık. Hem de ağlebi Ağavni'ye dair. Zavallı kızcağız. Mezarında kudret-i sem'e malik olsa gidip mezarı üstünde okumalı da arzu eyleyeceği tadilâtı icra etmeli.

II

Dört beş aydır doğrudan doğruya taalluk peyda ederek meşgulü olduğum şu roman bazı ahbap miyânında da şuyu' bulmağa başlamıştı. Siranuş namı bazı Osmanlı familyaları miyanında da gâh gâh zemîn-i müsâmerât teşkil eyliyordu. Bu kız için tahayyül eylemekte bulunduğum müstakbel dahi bazı zevatın mesmuu olup hatta bunu tasvip eyleyenler de bulunuyordu.

Dahası var, Ağavni'nin dûçâr-ı felâket olmasından birkaç gün evvel kibardan bir dostum bana gelip, Siranuş hakkında bir teklifte bulunmuştu. Teklif bence gereği gibi ciddiyse de, bir vaktini bulup Siranuş'a açamamıştım. Kızcağızın tekrar Boğus Ağa, Vartov Dudu hanesine nakl-i mekân etmesi üzerine, bir gün sâhib-i teklif olan zatı görerek işi tekrar ettirdim. Teklifindeki ciddiyet bir kat daha tezyit kılınmasıyla bir kere de Siranuş'u yoklamak için ruhsat istihsal eyledim.

İşte Refet'in dört gün mütemadiyen Siranuş'u görememiş olduğunu haber verdiğim eyyamdan diğer üç dört gün sonra yine mahmiyemi yoklamağa gittiğim bir günde demiştim ki:

- Artık matbaamızın yolunu öğrendiniz ya? Yarın giyinip kuşanarak bir arabaya binip matbaaya kadar gelmenizi rica ederim.

Havfle karışık bir hayretle yüzüme baktı. Fakat sebep sormağa cür'etyap olamadı. Müteeddibâne bir tavırla yine gözlerini indirince dedim ki:

- Oradan da sizi bir konağa götüreceğim. Şimdilik şöyle bir ziyaret için gideceksiniz. Siz oradan hoşlanırsanız, onlar dahi sizden hoşlanırsa, fakat bence daha mühimi asıl siz onlardan hoşlanırsanız, ne gibi dersler için, haftada kaç gün devamınız lâzım geleceğini sonra biz, konağın efendisiyle müzakere eyleyeceğiz, nasıl?

Bir lâhza için mahcup kızcağızda bir morartı hâsıl oldu. Fakat o anı müteakiben azim bir beşâşet-i mahzûzâne peydasıyla çeşman-ı menn ü şükrânı bana tevcih ederek dedi ki:

- Hayalâtımız hakikat suretini alıyor ha?

- Biz, size hayal dedikse, büsbütün de masal demedik ya. Hele bir tecrübe edelim, anlayalım bakalım.

- Emriniz baş üstüne.

Ertesi sabah muayyen olan saatte matbaa önünde bir araba durdu. Bir dakika sonra Siranuş merdivenden yukarıya çıkmağa başladı. Tepeden tırnağa kadar siyahlar giyinmiş, a-

ama matem kıyafetinde olan kadınların tepelerinden dizlerine kadar indirdikleri mahut kalın siyah velev yok. Bir ince siyah tül takınmış. Evza ve etvarı zaten vakurâne ve kâmilane olan o güzel esmere bu kıyafet-i kâmilâne de ne kadar yaraşmış. Şirket-i Hayriyye vapurunda açık yeşillerle ilk gördüğüm günden bin kat daha güzel olmuş. Vartov dahi beraber.

Bizim bir kahveci Abdullah Ağa vardır. O sadık, sevimli Habeşi kim sevmez ki Abdullah Ağa dostlarımızın meçhulü olsun. Abdullah Ağa kahvecimizdir. Kilercimizdir. İcabına göre odacımız, aşçımızdır. Güzel güveçler yapıp bizi pis lokantaların mide almaz taamlarından kurtardığı kuşluklar çoktur. Hele harem kâhyasıdır ki salt bizim değil, müteallikatımızın çoluk çocuğundan, şunu bunu almak için çarşıya çıkan kadınların önüne düşmek dahi Abdullah Ağa'ya ait vezaifdendir.

Bundan yirmi beş, otuz sene mukaddem Bağdat'ta vefat eden gözlüklü Reşit Paşa merhumun kilercisi olan Abdullah Ağa'nın şimdi kaç yaşında bulunduğunu ona göre tahmin ediniz. Irz ve edebini, terbiye ve nezaketini de ona göre mukayese buyurunuz.

Abdullah Ağa'ya talimât-ı lâzimeyi verip Siranuş'a tevdien göndereceğimiz yere kadar gönderdik. Aradan üç dört saat geçtiği hâlde avdet etmediler. Saat dokuza karip olarak on vapuruyla Beykoz'a gitmek için tedarikte bulunduğum esnadaydı ki Abdullah Ağa çıka gelip:

- Buraya çıksınlar mı, yoksa arabadan inmeksizin Beyoğlu'na kadar gitsinler mi diye soruyorlar.

Dedi. Şimdi kendimin inmekte olduğumu beyanla Abdullah Ağa'yı iâde eyledim. Biraz sonra da ben indim. Bu akşam Beykoz'lu olduğumu anlatarak ziyaretin neticesini sordum. Dedi ki:

- Benim ziyadesiyle hoşlandığımdan emin olunuz. Ama onların benden hoşlanıp hoşlanmadıklarını bilemem.

Vartov- Ne güzel hanımlar. Ne kibar şeyler.

Ben- Asıl bencesi sizin hoşlanmaklığınız lüzumuydu. Onlar kibardansa biz de siğardan değiliz a.

Siranuş- İki güzel Matmazel var. Fransızcayı epeyce paralamışlar. Biraz da piyano metodu yapmışlar. Pek cana yakın şeyler.

Vartov- Saatlerce piyano çaldılar. Hanımefendiler de bir hoşlandılar ki. Ben göz ucuyla bakıp görüyordum. Biribirinin kulaklarına eğilerek kızımı methediyorlardı.

Ben- Pekâlâ, pekâlâ. Zaten methe lâyık olan bir şeyi methediyorlarmış. Ben yarın değil öbür gün Beykoz'dan ineceğim. O familyanın efendisinden alacağım cevabı da o gün alacağım. Akşam üzeri size uğrarım.

Badehu yekdiğerimizi selâmladık. Kadınlar arabayı çektirdiler. Ben de Köprü'ye doğru yürüdüm.

O familyanın efendisi daha ertesi günü bizi matbaada aramış. Bir gün sonra geleceğimi haber verdiklerinden İstanbul'a indiğim gün kendisiyle görüştük. Muallimeyi nasıl bulduklarını sorduğumda:

- Vallahi azizim. Muallime ümidimizin, intizarımızın fevkinde. Çoluk çocuk bayılmışlar. Lâkin hakk-ı tedrîs ciheti acaba bizim kesenin muhtemel olacağı derecelerde midir?

Demesiyle ben güldüm. Dedim ki:

- Çocuklar Fransızcayı biraz paralamışlar.

- Vay. Bunu size söylediler mi?

- Biraz da piyano metodu yapmışlar.

- Evet. Nice bin zahmetlerle.

- Bu dersleri verenlere elbette ücret veriyordunuz ya. Biz de ücretin o derecesine kanâat eyleriz.

- Haftada bir liraya mı?

- Ooo. Çok bile.

- Çok mu dediniz? Amma yaptınız ha. Bense kale alınılmasını bile mûcip-i mahcûbiyyet buluyordum.

- Her defasında bir mecidiye kadar araba parası olmasaydı hakikaten çok derdim de, birazını tenzil ettirirdim.

- Lâtife mi ediyorsunuz Allahı severseniz?

- Hayır efendim. Lâtife etmiyorum. Pek ciddi söylüyorum. Bizce mükâfâtın en büyüğü bîçare Siranuş hakkındaki teveccüh ve himayenizdir. Fakat bu kızın bir iki kusuru vardır, haremce ona dikkat etmemişler mi?

- Ne gibi?

- Biraz ziyadece genç. Biraz da ziyadece güzel.

- Ooo. Öyle şeyleri bizim evde arar mısınız ya. Arasanız bile bulamazsınız.

- Tebrik ederim. Ne günden bed ile devama başlanacak?

- Hangi günler Matmazelin işine muvafık gelirse karar kendisinindir. Bizden ikinci haberi beklemeğe hacet yok.

Dostum beyefendi, bu müzakere ve karar üzerine memnunen avdet eyledi. Ya beni ne kadar memnun bıraktı. Alınız işte Siranuş'un hürriyet ve istiklâli hâsıl oldu gitti. Araba kirasından maada ayda on altı mecidiye. Vartov Dudu'nun dediği gibi kuş kadarcık ağzı var. Bahusus ki ağzı var dili yok, hiçbir israfı, hiçbir masrafı yok.

Hem bu bir mukaddimedir. İntisap eylediği familya gerçekten haysiyet ve vakar ve fazilet ile meşhur bir familyadır. Arzu eylediğin derecede emniyetlerini, teveccühlerini kazanırsa Siranuş büsbütün kurtulduktan maada, kendisine bir mesudiyet, bir bahtiyarlık da temin eylemiş sayılacaktır.

O akşamı Cevdet'in hanesinde geçireceğimi haber gönderip, akşamdan sonra saat bire kadar bütün işlerimi bir şekl-i tâm ile gördükten sonra âheste revişle gezinerek Siranuş'a kadar gittim. Pazarlığın neticesini haber verdim.

Aman ya Rab!. Ne kadar memnun oldu. Âdeta inanamayacağı gelerek, kendisini şevklendirmek veyahut mahcup etmeksizin kendisine muâvenette bulunmak maksadıyla bu iş benim tarafımdan mürettep olmasın diye şüphesini bile meydana koydu.

O şüphekâr kabahatliyi tekdir ettim. Hatırımdan bile geçmemiş olan bir kabahati benden umduğu için kabahatini pek büyük gördüm. Mahçubiyetten ziyade sevinç icbarıyla elime sarılıp, öperek dedi ki:

- Kurtuldu ha? Bakınız, Vartov Dudu diyor ki bu kadar parayla bir bey gibi geçinebilirmişim. Karnik'in bana ettirdiği ziyan dahi hesabça hemen bundan pek farklı bir şey değilmiş.

- Kurtulmak bir şey değil. Hak taâlânın hazinesi zengindir. Kendisi de semihlerin esmâhıdır. İnşallah esbâb-ı saâdet ve refâhı daha ziyade çoğaltacağız. Şöyle üç dört iş bulunduğu gibi...

- Ooo. Rotschild kesileceğiz.

Kızcağızın bu masumâne mülâhazasına hep güldük.

Bir aralık dahi bu güzel havadisi Seyyit Mehmet Numan'a ne yolda tebliğ eylemek münasip olacağını der-hatır eyledik. Ben, o işin de çaresini bulmak kolay olduğu beyanıyla hiçbir şey için üzülmemesini nasihat ve emrederek gece vedaını bilicra biraderin hanesine geldim.

III

Bazı ahvâl-i fevkalâde vardır ki insanın gözü önünde güzar eder. Hatta insan doğrudan doğruya ahvâl-i mezkûreye taalluk peyda eyler de ciddiyyet-i kat'iyye ve muhakkakasında bazı bazı yine dûçâr-ı tereddüd olur. "Acaba benim göremediğim, bilemediğim bir cihet var mıdır? Acaba...." diye derinden derine taharriyat ve teemmülâtta bulunmaktan kendisini men edemedeği demler çok olur.

Böyle zamanlar şu mesele de benim için de nadir olmuyordu. Siranuş'ta gördüğüm garaip ve acayip ahval aralıkta bir bence, birtakım teemmülâta sebebiyet göstermekten hâli kalmıyordu.

Ne demek? Bu gençliği, bu hüsnü, bu hüneri, bu kemaliyle Beyoğlu gibi mecmâ-ı ecânib olan bir yerde şimdiye kadar bunca râğbîn-i visâli tarafından bu kadar tekliflere nail olan bir kız bize bu derecelerde masum ve pâk görünsün? Artık büsbütün alel-umyâ denilebilecek bir tavr-ı safderûnâne ile şu zekâvetli, fetânetli esmere inanıvermek kabil olabilir mi?

Ondaki meziyatın onda birine bile nail olmayan ve hatta hiç de meziyeti bulunmayan birtakım benât nev'ini görüyoruz ki fazîlet-i insâniyye denilen şeye buğz ve adavet nazarıyla bakarak kendisini sefahat ve sefalet derekâtının en alçaklarına atmakta muânede mertebesine varıyor. Kimsenin himayesine, iânesine ihtiyaç göstermiyor. "Gençliğim var. Hüsnüm var. Meftunlarım çok. Neye muhtacım?" diye âdeta gurur getiriyor.

Doğrusu ya Siranuş için bulduğum şu memuriyetten bence maksad-ı âlâ kızcağızı ciddi bir surette imtihandı. Yoksa gerçekten Vartov Dudu'nun dediği gibi bîçarenin ne masrafı olacak ki endişeyi mucip olsun? Semahat denilen şeyi de Seyyit Mehmet Numan kendi yedd-i inhisârına almamıştır. Kudret-i nakdiyyeye gelince: Vakıa öyle bir zenginle boy ölçmek bizim gibi adamların dâire-i iktidârları dâhilinde olamazsa da böyle bir mahmiyenin masrafı bizim keseyi değil, yalnız kafayı biraz yormakla kalır. Zaten kesenin neresini yoracak? Gayeti günde bir iki sütun veyahut haftada bir iki forma yazı da onun hesabına yazıvermek kâfi.

Kendisini bir muallime etmek hayalâtıyla eğlendiğimiz zamanlar gözlerimin olanca kuvvetiyle kızın yüzünü, gözlerinin içini tetkik ve muâyeneye koyuluyordun. Bu hulyaları kuru bir eğlence için mi yürüttüğümüzü, yoksa kızda böyle bir gayret-i mesai-perestânenin cidden mi mevcut olduğunu hâl ve şanından peyda olacak âlâyim ve emârâttan istikşâf ve istihraca çalışıyordum.

Günahımı itiraf edeyim. Kızcağızın hâl ve şanında umduğum ciddiyet alâyimini tamamiyle bulamayarak âmâk-ı kalbimde peyda olan şüpheleri bir türlü men edemezdim.

Benim hesabıma göre Siranuş'ta kendi sayı ile müstakilâne yaşamak sevdası bihakkın cây gir olmuş bulunsa bu gibi hulyaları ben açmayınca kendisi açmamak suretinde davranmaz. O, lâkırdıyı hep kendisi açar. Beni icbâr eder. Halbuki Siranuş bir alışkın kuzu kesilerek, biz hangi tarafa gidecek olsak arkamızdan ayrılmıyor. Küçücük bir çocuk, ahmakça bir kadın, meziyetsiz bir kız olsa neyse ne. Bunca meziyyat ve kemalâtıyla beraber Siranuş'un bu derecelerde teslimiyet ve onun içinde de çalışkanlık için hîn-i hasbıhâlde gösterdiği arzuya mütenasip düşmeyecek surette irâe eylediği betâet ve belki de istiğnâ zımmında birtakım âmâl-i baîde ve itizârât-ı hurdeendişâne mevcut olabilmesi hatıra hiç mi gelmemelidir?

Ama bu hatıralar vâki oldukça nazarımda kızcağızı ma'yûb görüyorum zannetmeyiniz. Siranuş meftûn-ı cemâl ve kemâli olanların kese-i fedâkârilerinden tediye olunmak üzere mükemmel döşeli bir hane sahibesi, atlı arabalı bir Beyoğlu âfeti kesilecek olursa kimin hukukuna tecavüz etmiş olacak? "Dur. Bu hâl nedir?" demeğe kimin hakkı olacak? Gayeti Seyyit Mehmet Numan, Refet, Ahmet Midhat gibi ittiba' eyledikleri hikmetin üssül-esâsı bir tabîr-i murâdifi de belâhet olabilen safderunluk üzerine mübteni birkaç feylesof-i perîşân-ı efkârın gözünden düşecek. Ona mukabil bütün servet ve sâmân eshabının, bütün safa ve sefahat erbâbının gözlerine girecek. Bizim gibi eski, safderun dostları yolda rast getirecek olsa selâm vermeğe bile ihtiyacı, mecburiyeti kalmayacak.

Kari. Siranuş hakkında şu yoldaki ihtisasatımı gayr-ı lâyık mı buluyorsunuz? Nazariyyât-ı mezkûreyi tayib etmek mi istiyorsunuz?

Sizi reddetmem. Fakat Siranuş gibi bir mahlûk-i tâm telakki edişim, bende, böyle birbirine uymaz, kimi müferrih, kimi müellim ihtisasat peyda etmeyecek olsaydı, bunca işim gücüm arasında bana, Siranuş da bir iş güç olabilir miydi?

İhtisâsât-ı mütezâdenin yekdiğerini teâkub etmesi bu misillü mesailde insan için medâr-ı tahrikdir. Yoksa kayıtsızlık denilen batâlet ve batâet âlem-i imkânın böyle gizli kapalı ince ve şâyân-ı müsaade ve tetkik olan köşelerini bucaklarını da devr ve temaşadan men ediverir. İnsan bu âlemin bir kapısından girip, diğerinden çıkar da hîn-i hurûcunda izini görmek için arkasına baktığı zaman bir hatt-ı mevhûm-ı müstakim varlığıyla yokluğu bir hüküm götürebilecek surette nazar-ı tahassürünü celbediverir.

Ahvâl-i âleme, hem de ahvâl-i âlemin en nâzik, en manidar, en acip ve garip, en ziyade şâyeste-i tedkik ve istihrac olan cihetlerine vukuf gayreti olmaksızın sabahleyin işe, akşam üstü hanesine gidip gelmek ve yalnız kendi boğazını ve kendi zevkini düşünmek ve mutarriden böyle yaşamakla bir ineğin sabahleyin meraya akşam ahırına gidip gelmesi ve muttariden yaşaması arasında pek de fark görmezsem beni tekdir etmeyiniz. İhtimal ki hilkatlerde bir başkalık olmalıdır. Ahvâl-i âlemin iyisi de fenası da nazar-ı dikkatimi celbden beni ihsastan, işgalden, it'abdan hâli kalamaz. Nazarımda âlem bir tiyatro hanedir. Onun üzerinde oynanan oyunların dekayıkına vukuf için pek mütehassis ve dikkatli davranmağa mecburum. Yalnız saha-i temâşa üzerinde icra olunan şeylere deyil, kulisler aralarına, perdeler arkalarına, süflör bacasına, makinistler merdivenlerine, iskelelerine kadar isâl-i enzâr-ı tecessüse mecburum.

Bu merak beni gâh kârlı çıkarır, gâh zararlı. Siranuş hakkındaki meraksa pek kârlı çıkarmıştır. Bulduğumuz memuriyet üzerine kızcağızın bugün ibraz eylediği âzâr-ı memnûniyyet ve alâyım-ı itmi'nân öyle bey'ü şirâ-yı visâl ile kendi vakar-ı nisvâniyyesi sevda-perestanın pây-ı telvîsi altına atarak geçinmek hayali bu kızın semtine bile uğramayıp mesâi-i mahsûsâsıyla maddeten bahtiyarâne taayyüşe nail olamasa bile muhâfaza-i haysiyyet ve vakar bahtiyarlığını cana minnet addeylemek hiss-i sahîh-i mustakimânesinde bulunduğunu nazarımda kat'iyen ispat eylemiştir. Başka türlü nasıl olabilir ki bu kadarcık bir şey kızcağızı o derecelerde sevindirsin?

Onun böyle sûret-i fevkalâdede sevinmesi beni de ne kadar mutmain eylediğini düşünürsünüz ya? Şu nokta benim için bir mücahede meydanı teşkil eylemişti. İştibâh ordularınının hücumuna hedeftim. Bazı kere ricat mecburiyetleri bile baş gösteriyordu. Şimdiyse gösterdiğim sebât ve metânetin bana netice-i gâlibiyyeti kazandırdığını görmüşüm. Galibim. Galipteki neş'e-i tâmme ile neş'edârım. İşte bu geceyi de biraderin hanesinde böyle bir neşeyle geçirdim ki suret ve derecesini takdir edebilecek vukuf ve tecrübe erbâbının pek nadir olacağını bilirsem de, ne kadar nadir olursa olsun, velev ki bu zevki henüz hiçbir kimse almamış bulunsun, ben kendi neşemle memnun ve mutmain ve binaenaleyh müteşekkirim.

IV

Pazarlık kesilmesinden iki gün sonra Siranuş, mahall-i memuriyyetine devama başladı. Familya halkıyla ilk mülâkatındaki muhabbet arttığını bile o akşam bana söyledi. Ben de ertesi gün Seyyit Mehmet Numan'a gidip, mahmiyesinin artık hüner ve marifetinden istifadeye de başladığını tebşire karar verdim.

Bir de Seyyit Mehmet Numan'ı ne hâlde göreyim? Ne tahmin edersiniz? Adamcağız iki üç hafta zarfında, iki üç yıllıktan ziyade yaşayıp, büsbütün ihtiyar olmamış mı?

Aman ya Rab!. Sakalında değil a, kaşlarında bile bir kıl siyah kalmamış. Yüzü gözü bir kat daha çekilmiş, kurumuş. Bütün vücuduna bir de lerze ârız olmuş.

O sağlam, metin ihtiyarı bu hâlde görünce şaşırdım kaldım. Dilim varıp da adamcağıza ne hâl olduğunu bile soramıyorum.

Fakat sormağa hacet kalmadı. Bîçare Seyyit, kendi kendisine izahât vermek lüzumunu hisseyledi. Fevkalhâd ıstırap hâliyle başını kaldırıp dedi ki:

- Ah evladım. Hâlimizi gördünüz mü?

- Aman efendi baba. Gördüm de ürktüm bile. Ne oldu Allahı severseniz, nedir?

- Feride.

- Ne, bir hâl mi oldu? Aman ya Rab!. Bu ne mesâib-i müteâkıbe?

Adamcağız pek derinden bir göğüs geçirdi. Dedi ki:

- Bu daha fena. Öyle bin musibet ki ölüm bunun yanında yüz suyu.

Hâlâ anlamıyorum, dondum, bozuldum kaldım.

Seyyit Mehmet Numan dahi felâket-i vâkıayı tabir ve tariften sanki havf ediyor. Sağ elini kulağı üstüne ve beyni hizasına doğru kaldırıp baş parmağını bilek hizasından avucuyla beraber tahrik ederek Feride'nin hâli maazallah zihin hâli olduğunu işaret eyledi.

Acaba Ağavni'nin mağrukıyeti üzerine duçar olmuş bulunduğum iştibahat sıhhat-i vukûunu ispat mı edecek?

Merakımdan çıldırıyorum. İhtiyar dahi hâlimi anlıyor. Nihayet dedi ki:

- Oğlum. Kim haber vermiş bilmem, o bedbaht Ağavni'nin felâketi haberi ondan daha bedbaht olan kızcağızımı ziyadesiyle müteessir eylemiş. Daha o akşam hastalanmış. Fakat validesi bana söylememiş. Ertesi gün biz o menhus balık hane işine gittiğimizde hekim getirmişler. Akşam eve gittiğimde bana da söylediler. Hepimiz humma zannettik. Kızcağız fena fena sayıklıyordu. Hep Ağavni ve Refet isimlerini tekrar eyliyordu. Birçok şeyler söylüyordu ya. Hatta Ağavni'yle beraber, bir de Yahudi boğulduğunu haber almış bulunduğundan onu bile sayıklıyordu.

Bir hâle geldim ki az kaldı ben de Feride gibi sayıklamağa başlayacaktım. Lâkin ihtiyarın o gün bana "metânet metanet" diye ettiği hitaplar hatırıma geldi. Metânet lüzumuna kat'iyen kanâat eyledim. Seyyit, hikâyesinin arasını kesmemişti. Ben de kulak vermekte devam eyliyordum. Diyordu ki:

- Meğer hastalığı humma değilmiş. Tabipler üç dört gün zarfında kızın ateşini kesebildiler. Lâkin o sayıklayışları kesemediler. Güpe gündüz, vakti gece zannediyor. Gözü açık olduğu hâlde korkunç korkunç rüyalar görerek ve gördüğü şeyleri sayıklayarak, nihayet yanında bulunanlar, uyanık kızı tekrar uyandırmağa mecbur oluyorlar. O zaman "Anacağım. Anacağım" diye yanında kim bulunursa onun boynuna sarılıyor.

Suphanallah. Bu ne hâl? Seyyit Mehmet Numan hâlâ sözüne devam ediyor. Diyor ki:

- Bazı dostlar bunun hekim işi olmayıp hoca işi olduğunu rey ettiler. Hekimlerden istizan ettim. Bir de hocalar müracaâtı men etmediler. Birkaç hoca getirtip okuttuk. Hiçbir faydasını göremedik. Ne yiyor, ne içiyor. Ağzından çöp geçmiyor. Tabipler de işte bu ekl ve şurbdan inkıtaını pek tehlikeli buluyorlar.

Bîçare ihtiyar biraz sükun eyledi. Ben de susuyorum. Hatırıma birçok şeyler geliyor ama söylemeğe, sormağa cesaret edemiyorum. Nihayet bir parçacığını sormak için cesaret geldi. Sordum ki:

- Feride hanım o cuma günü hanesinden dışarıya çıkmış mı? Bir yere gitmiş mi?

Seyyit Numan yeniden bir sûret-i acîbede bozuldu. Birkaç tela'süm ederek, bir cevâb-ı şâfi bulup da veremiyordu.

Of. Keşki verseydi. Şübehâtım gittikçe kuvvet buluyor.

Nihayet bir yere gitmediğini ve zaten izinsiz kapıdan dışarıya çıkmağa mezun olmadığını bir tavr-ı te'minkârânede söyledi ama bu teminler lüzumu olan dakikadan sonra söylenmiş oldular. Bence bir hükmü, bir ehemmiyeti kalmadı.

Mücerret söz olsun diye bu menhus haberi kızcağıza kim götürdüğünü, ne için götürdüğünü filânı soruyorum. O da cevap olsun diye bir şeyler söylüyor ama ne benim suallerimin hükmü var, ne onun cevaplarının.

Ben düşünüyorum ki bu kazanın haberi Feride'ye vasıl oldukta Feride'yi müteessir etmemeli, memnun eylemeliydi. Acaba bu hâl ifrât-ı şâdîden mi neşet eylemiş ola?

Hayır, hayır. Kızın o hâldeki sayıklayışları, babasının bana haber verdiği derece ve suretten ibaret olmayacak. Kız, hezeyânât-ı mahmûmânesi esnasında, daha birtakım esrar ifşa eylemiş olacak. Fakat ihtiyar Seyyit bunları bil-iltizam ketm ediyor.

Hem mesele Feride'nin sûret-i tabiîyyede bir hastalanmasından ibaret bulunsaydı, Seyyit Mehmet Numan gibi bunca felâketler görmüş, bu kadar evlat gömmüş olan bir adamı bu derecelerde müteessir etmeli miydi? Zavallı adamcağızın cangâhında mutlaka evlat acısından büyük bir acı var. Mutlaka cinayet acısı...

Ah. Cehâletle aczin, ye'sin ictimaından ne yaman neticeler husule gelebileceğini evvel dahi düşünmüştüm. Bu düşüncelerim defaâtle yüreğimi buz gibi dondurarak tepeden tırnağa kadar beni bahr-ı dehşete gark eylemişti. İşte artık şüphem kalmıyor ki...

Ben bu düşüncelerdeyken dalgınlığıma Seyyit Mehmet Numan dikkat eylemiş. O muztaribane sadasıyla beni ikaz eyledi. Şu sözlerini işitiyordum ki:

- Evladım. Bu keyfiyeti size pek mahremâne söyledim. Bunların bir sırr-ı mektûm kalmasını arzu ve rica ederim. Sakın ha Refet'e bu esrarı fâş etmeyiniz. Feride'nin yalnız hastalanmış bulunmasından haber alsın da Ağavni ve Refet vesaireyi sayıkladığını haber almasın. Oğlan acayiptir. Dünya daha acayip.

İhtiyara derhal te'minât-ı lâzimeyi itaya müsaraat eyledim. Zaten işin bencesi de böyleydi. Kat'iyen böyle. Yalnız Refet'e değil, Siranuş'a dahi bendeki şüphelerden şemme işmam etmemelidir. Ne olmuşsa olmuş. İşte, edenler de cezasını bulmuş. Yahudi filhâl. Feride ondan beter.

İhtiyarın yanından kalkıp matbaaya kadar geldim. Fakat sözün doğrusu teessürümün fevkalâdeliğinden nâşı elim işe

varmadı. Üç dört gün mütamadiyen Beykoz'da zaman geçirmeğe kendimi muhtaç gördüm. Bunun için mahmiyeme bir mektup yazarak, Feride'nin de babasının da hastalığından dolayı Şeyyit'e haber vereceğimiz şeyi söyleyemediğimi ve kendisinin memuriyete devamda kusur etmeyeceği me'mûlüm olduğunu ve ben dahi şu günlerde teessürümden dolayı birkaç gün inmeyeceğimi bildirdim ve bu akşamın on vapuruyla bermutat Beykoz'a gittim.

V

Beykoz'da üç dört günü metemadiyen geçirmek için gazeteye, her gün itâsına mecbur bulunduğum yazıları yukarıdan yine göndermeliyim. Bunun için her sabah Beykoz'dan İstanbul'a bir adam inip, yazıları matbaaya isal eder. Her akşam dahi matbaada müterakim evrakla gazeteleri alıp bana getirir. Matbaaca vukuât-ı yevmiyyeyi de bana yazarlar. Vakıa işin başında bulunulduğu kadar muntazaman iş görülemezse de büsbütün de işten inkıta edilmiş sayılmaz.

Feride'nin hastalığını benden evvel Refet yine mağazada haber almış. Hatta bu derdin kolay kolay deva kabul edemeyecek dertlerden olduğunu da öğrenmiş. Gerek kızın ve gerek efendisinin hâline hasbel-hamiyye ziyadesiyle acımışsa da tesliyet yolunda Seyyit Mehmet Numan'la hiçbir hasbıhâle girişememiş.

Bir gün Vartov Dudu'nun hanesine de giderek Siranuş'la görüşmüş. Kızcağız, nail olduğu memuriyeti tebşir eyledikte, Refet dahi bittabi memnun olarak tebrikât-ı hâlisânede ve nasâyih-i birâderânede kusur etmemiş. Bunu bana Refet yazdığı gibi, Siranuş dahi yazmıştı.

Bir pazar akşamıydı ki İstanbul'dan gelen adam Avrupa postasıyla gelen gazeteleri getirmişti. Bir meşgul adamın çarşaf kadar gazetelerden kırk elli tanesini kâmilen okuyabilmesi mümkün olamadığından arkadaşlar göz gezdirdikleri gazetelerde benim nazar-ı dikkatime şayan gördükleri şeyleri kırmızı kurşun kalemiyle çizerek işaret ederler.

Paris gazetelerinden Journal de Deba nüshalarının birisinde birkaç sütünluk bir bendin kâmilen etrafı çizildiğini gördüm. Bittabi evvel be evvel nazar-ı tecessüsü bendin sernamesine fırlattım. "Ön filö Türk" (Un pilleur Turc) cümlesini görünce merakım arttı. Zira bu sername "Bir Türk Şakisi" demektir.

Bendin üç beş satırını okur okumaz "Karnik" ismini görmeyim mi. Gözlerimin önünde alevler parlıyor gibi bir hâle duçar oldum. Hemen bendi okumağa başladım.

Okudukça merakım artıyor. Fakat dört sütunluk bent kolay kolay okunur, biter, tükenir mi? Hikâyenin hulâsasına beni iki dakikada vâkıf edebilecek olana ne kadar mükâfat istemiş olsa vereceğim.

İki gözümü dört açarak bendi okudum, bitirdim. Hooo. Bizim Karnik ne kadar terakki etmiş. Daha ne kadar sergüzeştler var.

Altı ayda bu kadar terakki. Aman ya Rabbi!. Görülmüş, işitilmiş şeylerden değil.

Usûl-i muhâkemât-ı cezâiyyeye vâkıf olanlar için tafsile hacet olmadığı vechile muhâkemât-ı aleniyyede kıraat olunan heyet-i ithâmiyye mazbatalarında ve müddeiumumî ithamnâmelerinde caninin sevâbık-ı ahvâline dair tercüme-i hâl yollu malûmat serd ederler. Karnik hakkında verilen malûmatın İstanbul'a ait olan kısmı, onda bir nispeti bile bulamıyor. Filân tarihte İstanbul'da tevellüt eylediğinden ve bir muteber tacir nezdinde istihdam olunurken yaşlı bir kadın tarafından kandırılıp Romanya'ya kadar kaçırıldığından ibaret bir şey. Vakıa Siranuş meselesi ve gerek onun ve gerek Seyyit Mehmet Numan'ın paralarının aşırılması ve o yaşlı kadının kendi tarafından kandırılması ve onun da, hanesinden bir hayli rukûd ve mücevherat kaldırılması hakkındaki tafsilât nâkıssa da, işin Romanya'dan sonrası hey'et-i ithamiyye mazbatalarıyla müddeiumumi ithamnamesi mükemmelen donatmağa kâfi olduğundan bu noksan câlib-i teessüf de olmuyor.

Bir yandan Feride'nin hastalığı beni ziyadesiyle müteessir eylemişken, diğer taraftan pençe-i adalet-i ilâhiyye Karnik'in de yakasına sarılıvermiş olduğunu görünce ihtisâsât-ı ibret-bînâneme fevkalhad inbisat geldi. Teessüratım arttı. Bin hükema tarafından, bin türlü vak'ayi ile tatbik ve tecrübe olunarak mertebe-i tahakkuka vardırılmıştır ki Cenâbü'l-adlü'l-âdilîn ahkemü'l-hâkimîn (Âdillerin en âdili, hâkimlerin en hâkimi olan Cenâb-ı Allah) bazı müstehakların cezalarında imhâl ederse de ihmal etmez. Elbette herkesin ceza-yı amelini verecektir. Tabiatlarında şekâvete inhimak olanlardan maada hiçbir kimse bu hakikat-i zâhireyi, bu hikmet-i bâhireyi redd için cebr-i nefs eylemez.

Zaten bu hakikat, bu hikmet nev-i beşerin tab'ında da yer tutmuştur. İnsan kısmı hukûk-ı âhire taarruzdan ve cinâyât-ı müdhişeyi irtikâptan nefsini men'e çalışırsa zannetmeyiniz ki ahkâm-ı kavâninden korktuğu için bu imtinâda bulunuyor. Rûh-ı beşer cürm ve cinayet irtikâbından müteneffirdir. Ruh hisseder ki adalet-i ilâhiyye mazlumun intikamını alacaktır. Ruh bunu hissederek bir havf-ı ilâhî ile sahibini sâlâh-ı hâle sevkeyler. Zihni, kalbi nice ebâtille teşevvüş etmiş, kararmış olanlar o mukaddes havfı zayi ederler de ondan sonra mücrim, cani olurlar.

Ma'tûhâne bir hikmetle gevezeleniyoruz zannetmeyiniz. İşte Avrupa gözümüzün önünde duruyor. Oranın kanunları daha şiddetli. Fakat Allah korkusu yüreklerden çıkmış olduğu için cinayetler dahi çoğaldıkça çoğalmaktadır.

Feride'yle Karnik'in ahvali bu hikmetin aleyhine bürhandır zannetmeyiniz. Mücrimlerin, canilerin bizde de vücudu nadir olmamasını bu hakikatin inkârına medar olur sanmayınız. Çend seneden beri mahâkim-i adliyyemiz muntazaman istatistikler tutuyorlar. Alâ kadrü'l-imkân neşr dahi ediyorlar. Bunlarla sabit oluyor ki bizde cinayatın en büyük esbabı cehâletle sarhoşluktur.

Biz insanı benî nevine taarruzdan meneden şey Allah korkusu olduğunda karar kılmıştık. Bu havf-ı re's-i hikmettir. Her cahil, her nâdan o ni'met-i hikmete nail olabilir mi? Sar-

hoşsa bir mecnûn-ı muvakkattır. Hamd olsun fikirleri, nazarları nûr-ı maârifle tenevvür eylemiş bulunan Osmanlı halkı meyânında cinayât nadirâttandır.

Ertesi sabah İstanbul'a inmek mukarrer bulunmadığından Deba gazetesinin bu bendini kestim. Bir mektuba leff ederek evrâk-ı sâire ile beraber matbaaya gönderdim ki, oradan da Siranuş'a göndersinler diye!

Kıza yazdığım mektubta maktu'-ı mezkûrun ziyan edilmemesini tavsiye etmiştim. Hatta bittercüme neşretmek emelinde bulunduğumu da bildirmiştim.

Nihayet, bir gün sonra sabahleyin, erkenden davranıp ilk vapura yetiştim. Köprü'ye çıkar çıkmaz, köprü başından bir arabaya binip Vartov Dudu'nun hanesine vardım. Meğer o gün de Siranuş'un ders günüymüş. Beni gördükte boynuma sarılırcasına, duhterâne ve bahtiyarâne, bir istikbâlle:

- Okudum. Okudum. Journal de Deba'ın bendini okudum. Hak taâlâ beni cihet cihet bahtiyar etmek muradını gösteriyor. Bir yandan hainin mücazatı tebşiratıyla, diğer taraftan da başladığım işteki muvaffakıyetlerle..

Dedi.. Bence Karnik meselesi vakıa Siranuş'un kalbindeki ümidi, şevki kuvvetlendirecek maneviyattan bulunduğu için fevkalhad mühimdiyse de maddiyatça ondan daha mühimmi kızın hizmet-i memuresindeki muvaffakıyetleri kaziyesiydi. Bu bapta bana izahât vermesini rica eyledim. Dedi ki:

- Hangi birini izah edeyim. Bana âdeta yeniden bir familya kazandırdınız. Şakirtlerim olan Matmazelleri canıma sokacağım geliyor. Hem güzel, hem zekâvetli, hem çalışkan şeyler. Valideleri olan küçük hanım frenklerin "kom il fö" dedikleri kadınlardan. Yani hanım olmak için nasıl olmak lâzımsa öyle. Osmanlıca okuyup yazması yolunda, yalnız Fransızcaya hiç vukufu yok. Onun da bir validesi var ki, büyük hanım diyorlar. Hakikat ne büyük hanım? Ne tatlı hanım. Bana "Kızım" diye hitabediyor. Benim için bu hitabın ne tatlı bir hitap olduğunu anlarsınız ya?

Güya anlayamamışsam, anlatmak için elimi kapıp öpmeğe davrandı. Menettim. Mennim kızcağızı mahzun ederek:

- Bu şerefi, bu zevki, bu nimeti benden diriğ etmeyiniz.

Diye bir tavr-ı müsterhimâne ile yüzüme baktı.

Diriğ etmedim. Bir değil, birkaç defa elimi takbil ederek, her defasında da okşayıp sevdi. Ben de onun arkasını sığayıp, gayet hayrhahâne ve pederâne teşvik ve tesliyyet kelimatıyla şevkini arttırdım.

VI

Bu gün kuşluk taamımızı Madam Vartov ve Matmazel Siranuş'la birlikte ettik. Son turfanda patlıcanlarla Vartov Dudu ne güzel yalancı dolma yapmıştı. Malûm a, yalancı dolmaların envâi Ermenilere vergidir. Balıkların envâını pişirmek Rumlara vergi olduğu gibi. Hamur işinin en âlâsını yapmak da Müslümanlara vergi olduğu gibi.

Kuşluk taamımızı erkence etmiş olduğumuz gibi, Siranuş da ben de işimizden gücümüzden geri kalmadık. Ne saadet. Şu günkü günde Siranuş'umuz dahi iş güç sahibi semere-i sa'yı ile yaşar bir çalışkandır.

Bu gün Vartov Dudu olmaksızın ahvali mücerreb bir arabacıyla konağa yalnız gitmesine karar verildi. Arabacı kendisini bekleyemeceğinden akşam matbaaya gelecek, oradan da kahveci Abdullah Ağa'yla Beyoğlu'na dönecekti.

Muallime Matmazel arabasına bindi gitti. Eğerçi İstanbul cihetine kadar ikimizin de yolu birse de birlikte gidemedik. Âdet-i beldemiz iktizasınca İstanbul'da İslâmdan maruf bir zatın her nesi olursa olsun, bir kadınla bir arabada gitmesi muayyeb-i memnuadandır. Değil mi?

O gün matbaada ilk işim Deba gazetesinde mahut Karnik hakkında münderiç olan bendi tercüme etmek oldu. Meğer baron Karnik Viyana'da zavallı şişman ve yaşlıca kadının akçe ve mücevheratını da Franz Joseph rıhtımı üzerindeki kokot-

larla, kumarhanelerdeki kumarbazlarla, opera tiyatrosundaki aktrislerle çarçabuk yeyip bitirdikten sonra en meşhur bir kumarhanenin "grek" denilen hilebazları miyanına dâhil olmuş.

Avrupa ahvaline vâkıf olanlar için tarife bile hacet yoktur ki Avrupa'ca "grek" demek Rum veyahut Yunanlı demek değildir. Belki kumar oyunlarında türlü hüd'alarla birtakım paralı adamları soyan hilebâzlara "grek" derler.

Baron Karnik güya bir Osmanlı beyefendisi olmuş. Şürekâsının Viyana'da ilânlarına göre güya pek zengin bir paşazadeymiş. Fakat kumar oyunlarında da mahareti varmış. Hakikat-i hâlde Karnik'te böyle bir maharet yok ya. Lâkin arkadaşları rejinin bandrolu yapışık olan oyun kâğıtlarını kaynar sudan istihsal olunan buharla gevşeterek söküp, derunlarındaki kâğıtları istedikleri gibi tertip eyledikten sonra yine yapıştırıp, güya hiç açılmamış bir paket kâğıt olmak üzere o yoldaki paketleriyle kendi arkadaşlarına oyun kazandırabiliyorlar.

Avrupa'ca büyük kumarhanelerde her oyunda yeniden bir paketi açmak ve bir kere oynandıktan sonra o paketi terk etmek mutattır. Zira öyle grekler vardır ki herhangi bir paket kâğıdı bir kere kendisi karıştırıp, karşısındaki adama kestirecek olursa, kâğıt ları mutlaka istedikleri gibi tertip eylemiş olacaklarından oyunu behemahâl kazanırlar.

İstanbul'dan zengin bir paşazade kumarbaz geldiği, Vinaya kumarbazlarının malûmu olunca, her taraftan bu zengin beyefendiyle kumar oynamağa can atarlar. Zengin beyefendinin Fransızcası gayet kaht ve Almancası hiç olmadığından tercümanlar vâsıtasıyla oynuyor.

Vakıa birkaç oyunda arkadaşlarının yardımıyla külliyetlice para kazanırlarsa da, bir defasında kendilerinin cümlesinden daha kuvvetli bir grek "Sir bilmem ne" namlı bir İngiliz olmak üzere meydana çıkar. Vakıa bu İngiliz asilzadesinin yapma bir şey olduğu veya hollandez veyahut isveçli bir türedi

grek bulunduğu Viyana kumarbazları nezdinde anlaşılmaz değilse de yine oyuna girişmekten yüz çevirmezler.

Sir bilmem ne bunların bir hayli binlerce filörinlerini oyunda yutar. Ancak Viyana'lılar o türediye paraları kolay kolay yutturmak istemediklerinden, herif filorin kaimelerini hamilen ring denilen caddelerden giderken üzerine hücum edip cebren paraları istihsale kalkışırlar. O da yumruğuna tükürmüş baldırı çıplaklardan bulunmasıyla, mukavemete davranır. Nihayet herifin kafasıiıa bir "kasse-tet" yani kafa kıran indirirler. Kafasını kavun gibi ayırararak sesini çıkartmaksızın, "vik"dedirtmeksizin düzme İngilizin işini bitirip paraları alarak savuşurlar.

Biz bu malûmatı ithamnameden istihrac ediyorsak da, o sıralarda Tercümân-ı Hakîkat'e derc eylediğimiz tercüme-i ayniyyesi okunacak olsa bittabi bu tafsilat görülemez. Çünkü derece-i kuvvetleri Avrupa'lılara malûm olan ıstılahatla bu hikâye topu birkaç satırla icmal edilivermiştir.

Bu cinayetten sonra diğer arkadaşları gibi Karnik'e de Viyana dar gelir. Yalnız Viyana değil, Avusturya toprağı da dar gelir. Karnik zaten Paris'e müştâk olduğundan, oraya kadar düşer. Paris'te evvelâ birkaç Mısırlı bularak kumarbazlıktan ziyade dolandırıcılıkta ibrâz-ı meâsir-i isti'dâd ile herifleri dolandırır. Bunlardan birisi anasl İstanbul'dan gitmiş ve sarraflığı dalkavukluğa, dalkavukluğu daha sair evsâf-ı maneviyyeye katarak cem-i mâl eylemiş bir ihtiyar Ermeni olup, Karnik'in Paris'te çarçabuk peyda eylediği hempalarının delâletiyle Champs-Elysee (Şanzelize) kokotlarını sayd ve şikâr merakına düşen Ermeniyi üstadâne bir hadaa ile müthiş bir batakhaneye düşürür. Zavallı ihtiyarın bu belâya giriftâr olmasında kendi dahlini göstermediğinden kurtarmasına kendi muktedirmiş gibi fidye-i necât filân tavassutlarına çakışır. Ermeni'nin Paris bankalarına ait olan tavsiye ve temin evrakıyla kırk elli bin franklık bark kaimesi de üzerinde bulunduğundan bu paraları aldıktan ve kendisini kendi emin adamıymış gibi o bankalara tavsiyeye dair evrakı imza ettirdikten sonra arkadaşlarıyla beraber zavallı Ermeniyi de boğup, bir

gece yarısından sonra naaşını bir çuvala vaz ile Concourd meydanında Mısır'dan gelme mahut dikili taşın dibine bırakır. Fransa polisinin meşhûr-ı âfâk olan mahâret-i bîgâyesi sayesinde şürekâ-yı cinâyeti kâmilen elde edilip yalnız şu İstanbullu cani ele geçirilmez. Fakat rüfekasından alınan malûmat üzerine Viyana polisiyle muhabereye girişilerek merkûmun oradaki cinayetleri de istihbâr olunur.

Karnik esrâr-ı cinâiyye üzerine mübtenî romanları çokca okuduğundan mıdır nedir, derhal Musullu bir Nasturî papazı kıyafetine bittebdil, sakalı da uzatmağa başlar. Güya Nasturîlerin Katolik mezhebini kabul etmeleri memuriyetiyle Romaya gitmişse de orada bir iş göremediğinden Paris'e kadar başvurmuş. Yeni peyda eylediği mahall-i ikamette kendisini böyle tanıttırıp, polisin taharriyatına karşı bir zaman için izini kaybedebilir. Ama aradan çok geçmeksizin, yani hemen bir iki hafta zarfında bazı Paris erbâb-ı cinâyeti bir Amerikalı'nın teşvikiyle bir İngilizin idamı teşebbüsünde bulunduklarını haber alarak, kendisini de bu kâra hissedar etmeyecek olurlarsa işi bozacağından bahisle müdahele eder. O cinayete de doğrudan doğruya biliştirak biraz ücret alırsa da nâfile elini bir mazlumun daha kanıyla boyadığına değmeyecek derecelerde hisse-i istifadenin azlığından meyus olur. Şürekâ-yı cinâyeti ile bir arbede çıkarır. İçlerinden birisini kama ile vurup öldürür. Diğerini cerh eder. Ama kendisi de sol omuzu üzerinden bir katalan bıçağı darbesiyle mecruh düşer.

Karnik için mecruhiyet bir şey değil. Fakat bu hâl bir emare hükmünü alır. Paris'in bütün cerrahlarına, bütün tabiplerine, bütün eczacılarına polis tarafından "omuzundan yaralı bir adam, bir ecnebi, bir şarklı size müracaat ederse derhal haber veriniz" emri serian tamim olunur. Binaenaleyh Karnik'in ilk müracaat ettiği tabip, polise ihbâr-ı keyfiyyet eylediğinden polis komiseri, bir gün, Karnik bir kahvede otururken:

- Kanun namına. Sizi tevkif ediyorum.

Hitâb-ı müdhişini irat eyler. İşte Karnik burada bir budalalıkta bulunur. Yıldırım gibi bir şiddetle davranırsam ko-

miserin elinden kurtulurum hayâl-i bâtılına düşer. Kamasını çekip komiserin üzerine saldırırsa da, bilmez ki orada dört beş candarma sivil kıyafetle hazırdırlar. Sağ omuzu üzerine kısa, kalın, içi kurşun memlu bir lobut indiği gibi elindeki kama yere düştükten maada kol dahi caninin vücudunun sağ tarafında bir uzv-ı muattal olarak sarkıverir.

İşte ithamnamede Karnik'in şu cinayetleri dahi zikr olunduktan sonra istintakında şöyle inkârda bulunduğu ve halbuki tahkikat-i ibtidâiyye ve intihâiyyesinden şu emareler görüldüğü beyan ve tafsilâtıyla müddeiumumî herifin idamı talebinde bulunur.

Gazetenin bu nüshasında Karnik'in yalnız şu suretle ithamı münderic. Muhakemenin ne yolda cereyan eylediğine ve mahkeme tarafından ne hüküm verildiğine dair muhtaç olduğumuz malûmat nesh-i âtiyeye talik edilmiş ki gazetenin o nüshaları da gelmemiştir.

Altı yedi ay evvelisi Galata ve Beyoğlu gazeteleriyle mehafilini gereği gibi işgal eylemiş bulunan bu Karnik meselesi, bu defa tekrar edilerek Deba gazetesinin bu makalesi karşı tarafta tab olunan Fransızca, Rumca, Ermenice gazetelerin kâffesine derc olunduğu gibi biz dahi Tercümân-ı Hakîkat'e derc eyledik. Diğer postayla muhakemenin bakiyesi dahi gelerek, onu da tercüme ettik ki hulâsası birçok alâyim ve emârattan kat-ı nazar şürekâ-yı cinâyât tarafından edilen itirafat dahi Karnik'in inkârlarını hükümden düşürdüğüne ve hele en son cinayeti olarak polis komiserine bıçak çekmesi hiç de inkâr kabul edemediğine mebni mahkeme-i cinayet ittifakârâ ile caninin idamını hükmetmiş ve bu misüllü mahkûmları muhafazaya memur olan Rovget hapishanesinde münferiden haps-i mücrimîne mahsus olan ufacık odaların birisinin de kapısı üzerine ma-numero "Karnik" ismi yazılmıştır.

Malûmdur ki mahkeme-i cinayetin verdiği hüküm divân-ı temyizde de tetkik olunmayınca ve reis-i hükumetin afvına da müracaatla, müracaat vakıa o taraftan reddedilmeyince mahkemenin hükmü icra olunmayarak, mahkum Rovget hapishanesinde bekleyecektir.

Bîçare Seyyit Mehmet Numan, kızının hastalığından dolayı zaten pek müteessirken bir de Karnik'in duçar olduğu sûyı âkıbete vâkıf olunca teessür bir kat daha arttı. Dünkü, evvelki günkü adamı değil ki kayıtsız bulunabilsin. Çocukluğundan beri hizmetinde bulunmuş olan o habis hakkında zavallı Seyyit Mehmet Numan'ın nazarı gerçekten pederâneydi.

Karnik'in mahkumiyeti bizim koca Refet'te hiçbir teessürü mucip olmadı. Hayır. Böyle demeyelim. Bir tesiri mucip oldu. Ama bu tesir bir hüsn-i te'sir idi. Refet demişti ki:

- Ben ergeç bu oğlanın elinden böyle bir kaza çıkacağını tahmin eylerdim. Çünkü pek kabadayı tavırlı bir delikanlıydı. Ya kıçı üzerinde bir kama, yahut cebinde bir revolver eksik olmazdı. Öyle hizmetkâr makulesi bir adamın ne gibi tehlikesi olabilir ki nâmuskârâne bir müdâfaa-i meşrûa mecburiyetiyle üzerinde silâh bulundursun. Karnik hâl ve tavrında bulunan adamların üzerlerindeki silâh elbette taarruz için olur. Elbette bir gün ya bir tehevvür, ya bir tamayla o silâh-ı taarruzu istimal da eder.

Refet'in bu sözü ne kadar hakimâne bir söz olduğuna dikkat etmelidir. Ehemmiyet vermelidir. İnsan kısmı hangi mesleğin salikiyse, o mesleğin etvârına, ahvaline mütenasip olmayacak hâl ve tavırda bulunduğunu görürseniz, onda, elbette mesleğine nazaran fevkalâde bir gayr-ı muvâfık addolunacak bir istidat bulunacağına hüküm veriniz.

Paçaları dar, ağı geniş pantalonlu ve onun üzerinde Trablus kuşağı ve arkasında kırmızı veyahut mavi fanilâsı, kısa ceketi, küçük fesi koskocaman püskülüyle gördüğünüz gençlere niçin "tosun" denilir?

Bunların kimisi sanatkâr, kimisi esnaf, kimisi mirasyedi ve kimisi de memur sınıfından olmak üzere her biri birer başka mesalikin salikanından olup, şu kıyafetleri ve o kıyafetlerin muktezasından olan kısıkça, boğukça sadayla bir omuzlarını kaldırıp, çenelerini uzatarak lâkırdı söyleyişleri vesair hâlleriyle bunları yanlız tosunluk cem ediyor. Kendilerine

mahsus bir lisanları bile vardır. Hatta geçenlerde erbâb-ı meraktan birisi o lisan için bir de lügat kitabı yazmıştır.

İşte böyle mesâlik-i hasene-i beşeriyyenin hiçbirisine benzemeyen bu tarik erbâbının kâffesinde bir zaman mahâkim-i cinâiyyeyi işgal edebilecek istidatlar mevcut demektir. Refet'in ihbarına göre Karnik dahi bunlardanmış ki zahir hâlleri pek sakitane, sakinane olmakla beraber, asıl sinsilikleri derununda mahfuz bulunmak bu sınıfın mahsusatındandır.

Şu günlerdeki ahval içinde mûcib-i ehemmiyyet olabilecek şey yalnız Siranuş'un hizmetine hüsn-i devâmı ve hizmet ettiği familya nezdindeki makbuliyetle, bir de şu hâlden dolayı kızcağızın kendisini pek ziyade bahtiyar bulmasından ibarettir. Bundan maada ahvalde mûcib-i inşirah olabilecek hiçbir suret yoktur. Çünkü Refet Ağavni kazasından dolayı bâdi-i emirde yine binnisbe metin görünmüşken, zaman geçtikçe teessürünü arttırarak bir ye's-i mücessem kesilmiştir. Vakıa hâlinden şikâyetle kimseyi taciz ettiği yoksa da, bizce Refet demek merdane ve âlicenabane, vakurane ve mekinane bir neşe, bir şetaret demekken, zavallı çocuğun lüzûm-ı zarûri hissetmeyince lâf söylememesi ve bir mecburiyyet-i mahsûsa ile yüzünü buruşturmaktan başka suretle gülmemesi, evvelki gibi eğlenememesi, eğlenderimemesi, arkadaşlar için hiç de hoşa gidecek ahvalden addolunamaz.

Hele Seyyit Mehmet Numan'ı hiç sormayınız. O bîçareyi sormak için Feride'nin hâlini sormak lâzım gelip, Feride'nin hâliyse hiç de sorulacak ahvalden değildir. Hâlâ ağzından lokma geçmiyor. Etıbba süver-i sâire-i sınâiyye ile tağdiyesine çalışıyorlarsa da, o ameliyata da rıza göstermiyor. Minder üstünde oturabilecek kadar da iktidarı kalmamış. Bir deri bir kemik kalmış. Yatağa serilmiş ki oradan kendi kendisine kalkabileceği memul olmayıp, olsa olsa teneşir üzerine kaldırılacağı zamanı beklemeli.

Bu zaman-ı felâket dahi teehhür etmiş değildir. Üç hafta kadar sonra musîbet-efzâ vukû bulmuştur. Fakat o zamana kadar hikâye edeceğimiz sair bazı vukuatımız bulunduğundan, evvel be evvel onları hikâye edelim.

VII

Bizim muallime Siranuş'un hizmet-i talime başlaması üzerinden bir ay geçmişti. Ama bu bir ay zarfında Siranuş'un, şakirtlerine yalnız dört ders vermiş olmasını hesap etmemelidir. Haftada bir ders vermek yalnız ilk haftaya münhasır kalmıştı. İkinci haftasında vazifesi olan dersi verdikten maada, bir gün hanımlar bazı mübâyaât zımnında Beyoğlu'na gelip Vartov Dudu'nun ikametgâhını zaten öğrenmiş bulundukları cihetle, uşak göndermişler ve muallime Matmazeli celb ile arabalarına aldıkları gibi İstanbul'a getirmişlerdi. O gece kızcağızı konakta alıkoymağa kadar varmışlardı ki bu lâtif hadaakârlığın içinde konağın efendisinin de parmağı vardı.

Mahmiyemin gece dahi alıkonulması pazarlık dâhilinde olmadığını yarı lâtife ve yarı cidi tavırla dostum efendiye beyan eylediğimde, o da aynı tavırla:

- Artık bir iştir yaptık. Ne kadar darılırsanız darılın. Biz hepimiz pek memnun olduk, bir âlâ konserto yaptık ki, değme gitsin. Meğer sizin mahmiyeniz emsalsiz piyanist, emsalsiz şantözmüş. A birader! Gündüzleri konakta bulunmadığından, Matmazelin maharetinden hiç istifade edemiyordum. Şu bahtiyarlığı bana çok mu gördünüz?

Demişti. Çok görmedik ama şerait haricinde bir şey olması pek de hesabıma el vermemişti.

Üçüncü hafta iş daha başkalaştı. Matmazel araba ücretini vermesin diye konağın arabasını ta Beyoğlu'na kadar göndermişler ve akşam dahi Matmazelin konakta kalması benim tarafımdan celb-i mülâhazat etmesin diye, yine o arabayla Beyoğlu'na iâde eylemişlerdi.

İyi ama ertesi gün araba yine gönderildi. Daha ertesi gün yine. İşin böyle, her güne binmesi de bizim taraftan daî-i mülâhaza oldu. Zavallı dostum efendi beyân-ı hayretle dedi ki:

- Birader. İş sizin dediğiniz hududu da geçti, benim dediğim hududu da. Sizin Matmazel de o kadar munis, o kadar sevimli olmayaydi. Yalnız bizim hane halkı değil, eşten dosttan

birçok kadınlar dahi bu sanatkârın hayranı olmuşlar. Siz de, ben de ne desek nâfile.

Mahaza bizim mülâhazat büsbütün de tesirsiz kalmadı. Mahmiyemizi bir iki gün rahat bıraktılar.

Dördüncü hafta içinde iş biraz daha başkalaştı. Diğer bir kibar familya dahi Siranuş'un hizmet-i talimiyyesine talip çıktı. Lâkin orada meşk edilecek çocuk yok. Muallime yalnız kendi hünerini gösterecek.

Anlıyorsunuz ya? Bizim mülâhazatın netîce-i icâbı bir şey. Zavallı Siranuş'un piyanosuna, sadasına ve bilhassa dostum efendinin dediği vechile musâhebe-i munisânesine hayran olanlar bize vesîle-i itirâz bırakmamak için bu tertibi de kurmuşlar.

İşte, ayın birincisi bu suretle geçmiştiyse de Siranuş'un haftalığı ve aylığı ilk verilen karar derecesinde de kalmamıştı. İstanbul'a her geçip geldikçe üç çift kadın eldiveni, bir düzine en âlâsından fildikos kadın çorabı, Paris'ten gelme en âlâsından bir çift potin, tabiatla yarışa çıkılmışcasına lâtif bir kutu çiçek cinsinden üçer beşer şişe muattarat, Şekerler, şekerlemeler filanlarıyla avdet eyleyen muallime, böyle gûnagûn nimetlerin, inâyetlerin hangisine, ne yolda sevinip, ne vechile teşekkür edeceğini bilemeyerek şaşırıp kalmakta ve şu nimetlerin velilerine ona göre tezyîd-i ihtisâs eylemekteydi.

Osmanlı semahati bu. Osmanlı ulüvv-i cenâbı. Kibar Osmaniyânımızın böyle Avrupa'ca hizmetkâr ıtlakı lâzim gelenlere bile evlat muâmelesi ettikleri meçhulâttan mıdır? Bir bendelerinden gönülleri hoşlandı mı istihkakının bin kat fevkinde nâil-i mükâfât ederler.

İkinci ayın mebâdîsindeydi ki, bir gün dostum efendi matbaaya gelip, muallime Matmazele dair açtığı sözler esnasında:

- Birader. Sizin mahmiyenin muvaffakıyyat ve muzafferiyyatı tahmin edemeyeceğiniz dereceyi buldu. Yarın öbür gün Şirin Sevda Hanımın gelin olacağı havadisin alırsanız hiç de istiğrab etmemelisiniz.

Demesin mi? Şirin Sevda Hanım mı? Bir tavr-ı istîzâhkârâne ile dostumun yüzüne bakakalmışım. Dedi ki:

- Evet. Ermenice Siranuş kelimesinin harfiyen tercümesi buymuş. Kibardan bir hanım oğlu için sizin mahmiyeyi pek gözüne kestirmiş.

- Aman birader. Ne diyorsunuz?

- Ne dediğimi daha anlamadınız mı?

- Anlaşılacak, inanılacak şey değil ki.

- Neden inanılmasın? Ayıp mıymış? Emsali nadir miymiş?

- Ayıp değil, emsali de nadir değil ama rica ederim kızın aklına bu şeyleri getirmesinler. Buna dair mahmiyeme harf-i vâhit söylenmesine kat'a rızam yoktur.

Dostum kahkahalarla güldü. Bu gülmesine ben de gereği gibi kızdım. Hiddetimi anlayarak dedi ki:

- Tuhaf be. Gerçekten kız babası olsanız bile size düşen şey bu hiddet midir? Bilâkis iftihar etmeli değil misiniz?

- Ne yapmak lâzım geleceğini tayin edecek dakika bu dakika değildir. Benim kat'iyen zannıma göre Siranuş gönlünü henüz hiçbir kimseye vermemiştir. Gönlü hilâfında da....

Dostum sözümü kesti. Tepeden tırnağa kadar ciddiyet-i mücesseme kesilerek dedi ki:

- Merak etmeyiniz birader! Telâş etmeyiniz efendim. Mahmiyenizi kapıp kaçıracak değillerdir. Şu dakikaya kadar da kendisine hiçbir şey açıldığı yoktur.

- Tasarladığınız damatla mülâkat ettiği gibi de yok a?

- Yoktur. İş yalnız validesinin arzusundan ibaret.

- Hay Allah razı olsun. Öyleyse olmayacak bir iş için hemen dûçâr-ı havf olmağa da lüzum yoktur.

- Beni dinleyiniz. Olacağını, olmayacağını henüz hiç kimse bilemez. Elçiye zeval yoktur derler. Ben bir elçiyim. Vazife-i sefâreti icra eyliyorum. Ciddiyet-i lâzime ile sözlerimi istimâa hazırlanmanızı rica ederim.

- Buyurunuz efendim!

- Bu hanım duldur. Pek de zengindir. Bir oğlundan maada kimsesi yoktur. Oğlunun hâl ve şanı sizce dahi istihsan edilecek surettedir. Eğer arada ihtilâf-ı mezheb olmasaydı bu işte hiçbir gûne müşkülât-ı mutasavver bile görülmezdi. O cihetten biraz müşkülât görüldüğünden, bu işi size havâle etmek istiyorlar. "İstiyorlar" değil, havâle ediyorlar. Bir kere Matmazelin efkârını yoklayınız. Olduysa febiha, olmadıysa, arada yenilmiş içilmiş, kırılmış dökülmüş bir şey yok a.

Bu lâkırdının yarıdan sonrasında bana bir dalgınlık gelmiş. Söz bitince bîdar oldum, dedim ki:

- Zavallı kızcağıza iyilik edelim derken fenalık ediyorsunuz.

- Neden?

- Ya bu gibi mesail neticesinde bahtiyarlığının mütemmimi addeylediği hizmetinden de mahrum olacak da...

- Estağfurullah. Bu hatıraya sebep ve mahal göremiyorum. Ahbabımızdan bir hanımın arzusu husule gelemedi diye biz sevgili muallimemizden vaz mı geçeceğiz?

Dostumun şu son mülâhazası bende biraz sükûn ve istirahati mucip oldu. Kendileri, mahmiyeme buna dair hiçbir şey söylememelerini tekrar rica ve tevsik ederek, Siranuş'un yoklanmasını deruhte eyledim. Dostum dahi ettiğim ricayı ezdil ü can kabul eyleyerek:

- Bu akşamdan tezi yok bizim çocuklara kat'iyen tenbih ederim ki Matmazelin yanında bu işe dair şakk-ı şefe etmesinler. O hanım efendiye de bu yolda talimat versinler.

Dedi ve bu karardan memnun kaldığını dermiyanla çıktı gitti.

VIII

Öyle ya. Biz âdeta çocukluk ettik. Mahmiyemiz için ümidin değil, hayalin bile fevkinde bir nimet baş göstermiş. Besbelli böyle hayalin bile fevkinde olduğu için istib'âd eylemişim.

Bir kadın için gâye-i intizâr mesudâne ve bahtiyarâne bir izdivaçdan başka ne olabilir? Mesele, bu mes'ele-i mesûdeden ibaret olduğuna göre, kadına edilecek teklif kabul edilmese dahi haysiyyet-i nisvâniyyesine, izzet-i nefsine taarruz sayılamaz.

Dostum efendinin dediği gibi bu işte olsa olsa yalnız bir muhâlefet noktası var. O da ihtilâf-ı mezhebden ibaret. Halbuki yine onun dediği gibi, bu da emsali madum şeylerden değil. Biz kendisine edeceğimiz teklifte mezheb-i asliyyesine de taarruz etmeyeceğiz. Şöyle sadece bir teklif olarak serd edip, kabul ve adem-i kabulü yalnız kendi temyizine havâle eyleyeceğiz.

Bu akşam zaten Siranuş'u göreceğim akşamdı. Hatta bugün kendisini de İstanbul'da bulunarak, akşam üzeri Beyoğlu'na avdet eyleyecekti.

Matbaaca işimi bitirdikten sonra kalktım, havanın da letafetinden istifade için piyade revişle Köprü'yü geçip, Tünel ile yukarıya çıkarak, hatta bir de Tepebaşı bahçesine baş vurdum ki o zamanlar mezkûr bahçe inşaât-ı cedîdeden olmak hasebiyle Beyoğlu'nca mecmû-ı mergûb-ı enâmdı.

Bahçede Refet'e de rast geldim. Tuhaf değil mi? Her zaman tesadüf ve telâkisi bence mûcib-i inşirâh olan sevimli delikanlıyla bu akşamki tesadüfüm, beni bayağı münfail etmiş olursa istiğrab olunmaz mı?

Vakıa bu infiâlimin sebebi, bu akşam Siranuş'a söyleyecek mühim şeylerim bulunmasından ibaretti.

Maahaza zavallı Refet. Her zaman mahrem-i râzımız, dert ortağımız olduğu hâlde, bu akşam yabancımız sayılıyor.

Hayır, hayır. Bendeki bu infiâl mayub ve müstenfir bir şeydir. Refet bu sırada neden mahrem olmayacak? Siranuş'un bahtiyarlığını benim kadar, hatta benden ziyade Refet dahi arzu etmiyor mu?

Kalbimde peyda olan o fena hissi menettim. İzale eyledim. Bir âna mahsus olarak tavrım tagayyür etmişse bile, velev ki

cebr-i nefs ile olsun bir beşâşet-i biraderâne ile kahraman çocuğun yanına sokuldum. Selâmlaşmak, hâl ve hatır soruşmak gibi levazımdan evvel:

- İsabet oldu ki seni buldum. Bu akşam Siranuş'la edilecek ciddice bir hasbıhâl vardır.

Dedim. Bir zamandan beri solgunluk ârız olan benzine bir kat daha tagayyür gelerek dedi ki:

- İyi ama bu akşam Matmazeli görmek bence mukarrer değildi.

- Mukarrer değildi ne demek? Siranuş'la mülâkatlarımız artık birer karar üzerine mi vuku bulacak.

- Vallah birader. Siranuş'u ne kadar uzun müddet görmezsem, kederlerimi o nispette unutarak rahat ediyorum.

- Anlıyorum, anlıyorum. Fakat ben seni bundan daha metânetli zannediyordum.

- Hatta görüyorum ki yekdiğerimizle mülâki olduğumuz zaman ona da muztaribâne, mütellimâne bir hâl geliyor.

- Tabiî. Çünkü bîçare Ağavni'yi o da hemşiresi gibi severdi. Bununla beraber bu akşam birlikte bulunmalıyız. Zira mesele mühimdir. Siranuş'un teehhülüne dairdir.

- Teehhülüne dair mi? Acayip.

Refet'in bu taaccübü hakikaten acayip düştü. Aldığı haber üzerine ilk hissi istisvâpkârâne olmadığı görüldü. Hatta iş daha nenin nesi olduğunu bilmeksizin, bu tavr-ı mu'terizâne görülürse, meseleyi etrafıyla öğrendiği zaman ne diyecek?

İşi Siranuş'un yanında ilk defa olmak üzere istima eyleyecek olursa, şayet bir itirazla kızı da tağlit eder mutalaasıyla meseleyi Refet'e etrafıyla anlattım. Verdiğim tafsilâtı kemâl-i itinâ ile dinledi. Fakat itinaları hep müstebidâne, hep muterizâneydi. Nihayet dedi ki:

- Sen şimdi bu işi olabilecek işlerden mi addediyorsun?

- Ne olabilecek işlerden addediyorum, ne de olamayacak.

- Bence olabilmesinden ziyade olamamasına aklım yatar.

- Arada muhâlefet-i mezhebiyye olduğu için mi?

- Başka hiçbir şey olmasa bu da kâfi değil midir? Bir kız kolay kolay bu fedakârlıkta bulunabilir mi?

- Ağavni sana böyle bir fedakârlıkta bulunamaz mıydı?

- Öteye bile geçerdi. Fakat Ağavni'de benim için hâsıl olmuş bulunan mecburiyeti Siranuş'ta dahi o şahs-ı meçhul için hâsıl edebilecek miyiz?

- Şahs-ı meçhul ha? Vakıa meselenin bu ciheti câlib-i nazar-ı dikkattir.

Refet benim yüzüme bakıyordu. Ben de onun yüzüne bakakaldım. Ama onun bakışı galibâne ve benim bakakalışım mütehayyirâne ve âdeta mağlûbâneydi.

Biraz sonra kendimi toplayarak dedim ki:

- Öyleyse biz işe evvel be evvel damadı geline prezante etmekten başlamalıydık. Öyle değil mi? Kız alafranga büyümüş. Birbiriyle görüşmeli, tanışmalı, sevişmeli de...

- Bana kalırsa Siranuş'tan bu hâller de uzaktır. Vakıa ben onu, senden evvel tanımıştıysam da sen kendisini benden iyi tanımışsındır. Öyle hâlleşmek, sevişmek filân Karnik hakkında dahi vaki olmamıştı, bu kız ne kadar içli, ne kadar derin düşüncelidir.

Refet'in şu mülâhazatı merakımı mucip oldu. Daha doğrusu bende yeniden yeniye meraklar uyandırdı.

Ey. Dünya bu. İnsanlık bu. Ne bilirsiniz. Ahvâl-i âlemin her ciheti bir roman zeminidir. Herkesin menfiyatı bir müstakil roman teşkil eder..

Şu aklıma yeni gelen şeyi de bir tahkikle yoklamak istedim. Ama güya aklıma hiçbir şey gelmemiş, güya benden hiçbir iştibâh vaki olmamış gibi davranarak dedim ki:

- Öyle ise bunu Siranuş'a hiç de söylememelidir. Değil mi? Zaten lâkırdı, bir damadın validesi, bir dostumun haremi, bir

kendisiyle bir de benim aramızda teâti olunmuştur. Sendense hiç sır çıkmaz. Bu sözü câh-ı sükût ve nisyana atıveririz vesselâm. Dostuma da deriz ki Siranuş kat'iyen kabul etmiyor.

Refet güldü, dedi ki:

- Bu da emânete hiyânet değil midir? Siranuş'un bu teklifi kabul etmeyeceği yalnız sence, bence bir zandan ibaret. Ya kabul ediverecekse?

Acayip. İş me'mulüm gibi çıkmadı. Eğer Refet, Siranuş'un mesudiyetinden ziyade kendi çıkarını, kendi namını düşünüyorduysa böyle söylememeliydi. Bilâkis mütalâamı tasvip etmeliydi. Bu sözü iştibâhâtıma muvafık çıkmadı.

Acaba safderun delikanlı önümde perende mi atmağa çalışıyor diye yüzüne pek dikkatli baktım. Hayır, hayır. Söylediği sözü pek safiyâne söylüyor. Dedim ki:

- Kabul edivereceği de muhtemelse neden beni menediyordun?

- Seni meneden var mı, bilâkis işte sen bu işi mektumiyet içinde boğmağa tahvîl-i inkâr eyledin de ben rıza göstermedim.

- Demek oluyor ki tasarladığımız teklifi edelim ha?

- Evet. Edelim ama, kabul ediverecektir ümidiyle etmeyelim. Adem-i kabûlü ihtimalini akreb görelim de eğer sence bu izdivacın vukuu mutlaka arzu edilirse, kızı iknâ edebilecek delâil ve berahini de hazırlayalım.

Zeki oğlan. Korkarım o da benim ağzımı arıyor. Bu izdivacın vukuu bence mutlaka arzu ediliyorsa... Demek oluyor ki kendisince arzu edilmese dahi, bence mutlaka arzu edilen şeye boyun eğecek.

Of. Bazı nâzik noktalarda iştibâh ne fena şeydir. Refet kadar açık yürekli, mert tavırlı bir kahramanla olsun niçin açıktan açığa konuşamıyoruz. İnsan evladı her işinde diplomatlık etmeğe neden mecbur oluyor.

Bizde birtakım acayip ve garip teessürler daha yüz göstermeğe başladı. Ama Refet'i levm ediyorum zannetmeyiniz.

Asıl kendimi levm ediyorum. Çünkü asıl iştibâh bende, ihtimal ki zavallı Refet'te safvetten, hâlisiyetten başka hiçbir şey yok.

Elhâsıl Refet'le Tepebaşı bahçesinin müstatil alléesini dört beş defa döndük. Bir defa dahi köprü tarafında cevelân ederek, yeşil suları binlerce kurbağalara mesken olan laca da indik. Aralıkta bir hep bu meseledeki tereddüdümüzü izaleye medar olabilecek bazı sözler teâti eyliyorduk. Nihayet:

- Bize düşen şey vukû-ı hâli kıza ihbârdır. Kabul ve adem-i kabulu kendine aittir. Kabule meyyal görülürse caydırmak ve redde meyyal görülürse kandırmak için tarafımızdan asla emek sarf edilmemelidir.

Sözünde ikimiz de karar kılarak, oradan çıkıp, doğruca Vartov Dudu'nun hanesine doğru yola revan olduk.

IX

Siranuş henüz gelmemişti. Vartov'u hanesinde bulduk. Fakat meseleden ona bir şey çıtlatmamak ihtiyatkârlığında bulunduk.

Böyle de davranmak lâzım değil mi ya? Arada tebdîl-i mezheb meselesi var. Taassup meselesi var. Her şey var, her şey var.

Vartov Dudu'nun akşam için tehiyye ettiği nevaleyi tahkik ederek bir tabak tavuk göğsüyle meyveden başka noksanını bulamadığımızdan, onları da biz ikmal ettik. Ezandan sonraca konağın arabasıyla Siranuş da çıkageldi.

Meğer bîçare Refet'in hakkı varmış ya. Ağavni felâketinden beri Siranuş, Refet'i gördükçe güya tecdîd-i mâteme mecbur oluyor. Güya Refet'in yanında Ağavni'yi de arıyormuş da zavallı feleksiz de hemen o gün kazaya uğramış gibi, müthiş bir teessür Siranuş'u istilâ ediveriyor.

Yoksa Refet'in bulunmadığı akşamlarda, hele memuriyetine ait hususatta Siranuş'un şetâreti, Ağavni'nin sağlığında

da görülmeyen derecelere vardığı nevadirden değildi. Yaptığı işlerden maada, yapacağı işleri de bana sayıp dökerek, saatlerce müddet bülbül gibi diller dökerdi. Lâkin Refet'i gördü mü bu hâller büsbütün değişerek, kızcağız lâl kesiliyor. İçin için ahlarla göğüs geçirerek Ağavni'yi iki üç kelimede bir yâd ile musahebemizi de zehirliyor.

Bu akşam der-dest bulunan mühim işimizden dolayı Siranuş'un bu suretle tecdîd-i mâtem etmemesi ve daha doğrusu o matemzedelik hâlinde kalıp gitmemesi için olanca kudretimle şetâret-perdâzlığa başladım. Görüştüğü hanımlar nezdindeki makbuliyetinden ve her gün getirdiği hediyelerden filândan bahsederek:

- Bu hâlleri ne kadar kıskandığımı henüz göstermiyorum ama siz anlamalısınız. Galiba hanım efendiler cicilerle bicilerle kızımı kandırıp büsbütün elimden alacaklar. Ama yağma yok efendim, yağma yok.

Validelerine kadar sözü getirdim. Anlıyorsunuz ya? "Kızımı elimden alacaklar" sözü de asıl meseleye nakl-i kelâm edivermek için bir girizgâh.

Her zaman yemek vaktine kadar bir fasıl piyano çalmak âdetimizdiyse de Ağavni'nin vefatından beri bu misillü güzel âdetlerin hiçbirisi kalmamıştı. Refet'in bulunmadığı bazı akşamlar ben Siranuş'u cebren piyano başına oturtabiliyorsam da Refet bulundukça bu icbârı da edemiyordum.

Yemek vaktine kadar ve hatta taam müddetinde hep Siranuş'un hizmetine, muvaffakıyetine, mükâfatına filânına dair sözler edilerek badettaam kızın odasına ricat eyledik. Orada ciddiyet tavrını takınarak:

- Ey, kızım. Lâtifeler filanlar şu tarafa kalsınlar da, biraz da işimizin ciddi cihetlerini düşünelim. Bize bir elçi gelip ifâ-yı sefâret eyledi. Hatta o hizmeti bize de tahmilen, yani yine elçilikle buraya gönderdi. Elçiye zeval olmaz. Bu gibi şeylere darılmak lâzım gelmez. Hatta için için sevinmek lâzım gelir.

Yollu bir mukaddimeyle keyfiyeti anlattık. Acaba bu sırrı Refet'in yanında açtığımıza canı mı sıkılırdı? Neydi? Ben sözümün her cümlesini bitirdikçe Siranuş istib'âdkârâne bir tavırla gülümseyerek Refet'in yüzüne bakıyor ve hâl ve tavrıyla:

- Hele şunun söylediği şeylere bak? Böyle olmayacak şeyler için nefes tükettiğine şaşarsınız a.

Manasını işrâb edip duruyordu.

Vakıa ben sözümü bitirinceye kadar kızcağız söze hiçbir söz katmadı. Mütemadiyen ve müstemirren beni dinliyordu. Lâkin Refet'e gösterdiği o hâl ve tavır, bana çoktan anlatmağa başlamıştı ki Siranuş'tan bir cevâb-ı muvafakat alınamayacaktır.

Ben sözümü bitirdim. Siranuş sordu ki:

- Bu familyanın zengin olduğunu haber veriyorsunuz. Servetini ne kadar tahmin edersiniz?

Ben- Ne bileyim ben.

Siranuş- Hele hele. Tahminî olsun bir miktar söyleyiniz de tasarladığım cevabı ona göre vereyim.

Refet- Onları ben de tanırım. Üç dört bin kese akçelik bir familya olmalıdır.

Siranuş- Üç dört bin kese akçe denilen miktârı ben nazarımda tayin edemem ki.

Refet- On beş, yirmi bin lira kadar bir şey demek.

Siranuş- Huuu. Ne kadar çok para. Fakat bizim ona ihtiyacımız yok ki tama edebilelim. Yahut tabir-i diğerle ne kadar az para. Ona mukabil bizim feda edeceğimiz hürriyete, değeri yok ki aldanabilelim.

Ben hâlâ kızın meramını lâyıkıyla anlayamadığımdan, anlatsın diye yüzüne bakıp yatıyorum. Yalnız Siranuş'un değil:

- Sen ne dersin?

Hükm-i istizahkârânesiyle Refet'in de yüzüne bakıyorum. O da gâh bana, gâh Siranuş'a bakıyor. Hep biribirimize bakışıp kalıyoruz da hiçbirimiz, diğerimizin meramını anlayamıyoruz. Nihayet ben dedim ki:

- Kızım. Kızlar için âlem-i hayâta girilecek kapı izdivaç kapısıdır. O kapının üzerinde tiraz olarak bir istavroz mevzu olmakla, başka bir tıraz mevzu olmakta sence bir fark varsa...

Siranuş sözümü kesti. Dedi ki:

- Anlayamadınız peder. O kapının üzerindeki nakş-ı tırâz ne olursa olsun kapı hep o kapıdır. Fakat o kapıdan içeriye eli ayağı bağlı, boynu bukağılı, ihtiyarının haricinde, intizarına muhâlif olarak mutlaka girmek için, babalar kızlarını icbâra haklıysalar, beni bulduğunuz damadın on beş yirmi bin lirasıyla itmaa ne hacet? Hukûk-ı pederânenize istinaden emrederseniz, ben de girerim.

Ben- Yok. Bu hak hiçbir pedere verilmemiştir. Hakk-ı rıza kızlarındır. Pederse kendiliğince münasip gördüğü şeyi kızına da beğendirmek için ancak bir teşvikte bulunur. Nazlandıklarından....

Siranuş- Hayır efendim, hayır. Öyle naz denilen şeyler çocukluktan gelir. Ben çocuk muyum ya? Yaşım yirmiyi geçti. Benim için gösterdiğiniz hüsniniyete, gayret ve himmete teşekkürler ederim. Sizi bu teşebbüste görünce cidden ve hakikaten bir öz babaya nailiyet bahtiyarlığını da kendimde buluyorum. Fakat bu teklifi tebliğ eden zata benim tarafımdan münasip vechile bir cevap götürünüz.

Epeyce bir hayretle Refet'in yüzüne bakakaldım. Fakat delikanlıdan bir muâvenet göremedim. Yine Siranuş'a tevecc üh-i hitâb ile sordum ki:

- İyi ama cevâb-ı reddi ne gibi esbâb-ı mûcibe ile ta'lil edeyim?

Sualim pek safderunane mi oldu ne oldu, yalnız Siranuş değil, Refet'te bile bir dihk peyda oldu. Hatta cevabı Refet vererek dedi ki:

- Söyleyecek başka bir sebep bulamazsan, de ki fedâ-yı mezheb edemiyor vesselâm.

Bu cevabın Siranuş nezdinde de müstasveb olup olmadığını istifsar tavrıyla kızın yüzüne baktım. O da dedi ki:

- Sair türlü cevap vermek muğâyir-i nezâket görüleceğini zannederseniz bu cevabı veriniz. Bu da bizim için makbul görülecek özürlerden değil midir?

İşte netice Refet'in tahmini gibi çıktı. Zaten benim tahminim de bundan bâid değildi ya.

Hükmettim ki bu kız gerçekten bir muammadır. Bir kimsenin himayesinin bile kabul etmeği tenezzül sayar. Diğer cihetten âdeta hizmetkârlık demek olan şeye sevincinden çıldırır. Vakıa muhtâriyet ve istiklâl bunda olduğu için hakkı vardır. Ama izdivac denilen şey muhtâriyetlerin en mutlakıdır. Kendi yuvasının sahibi olacak. Kendi külünü eşeleyecek.

Kendi kendime dedim ki:

- Mutlaka taassubundan dolayı olmalıdır. Rahibeler mektebinde terbiye görmüş olan bir kızdan taassup da müsteb'id olamaz. Ya pek çok okuyup, Avrupa okumuşlarında görülen serbesti-i efkâr derecesine varmalıydı, yahut hiç okumayıp cahil kalmalıydı ki tebdîl-i mezheb ettirebilmek âsân olsun.

X

Siranuş'tan aldığımız cevâb-ı redd üzerine dereden tepeden biraz söz daha ettikten sonra, saat dördü geçmekteydi ki Vartov Dudu'nun hanesinden çıktık. Artık mevsim gereği gibi kışlamış, geceler uzamıştı. Hava dahi bozarak yağmur çiselemeğe başlamış olduğundan önümüze çıkıveren bir arabayı isticar eyledik. Bir de Refet:

- Bu gece Beyoğlu'luyum. Karşıya gitmeyeceğim.

Demesin mi? İstiğrap ettim. Refet'in Büyükada'dan ne vakit avdet eylediğini bilmiyorduysam da, evvelki kararı yine İstanbul'daki hanesini ihya etmekten ibaret olduğunu bildi-

ğim için bu istiğrapta bulundum. Sebeb-i istiğrâbımı da kendisine anlattım. Dedi ki:

- Ada'dan geleli bir haftayı geçiyor. Haberin yok mu? İstanbul'daki evi de yeniden tanzim ettim. Fakat bu akşam Konkurdiya tiyatrosunda Fransız opera-komik kumpanyası bir güzel oyun verecek. Def-i ekdâra medar olmak için oraya gideceğim.

- Ay oğul. Oyun bitmiştir bile.

- Hayır. Saat alafranga dokuz buçukta başlayacak. Bu günlerde vakt-i zuhr saat altı buçukta olduğundan alafranga dokuz buçuk, alaturka saat dördü buluyor. Oyun da nısf-ı leylden yarım, hatta bir saat sonra bitiyor.

- Yedi buçukta ha? İş güç sahibi adamlar için pek geç. Neyse mani olacak ben değilim a. Güzel eğlenmenizi temenniyle veda eylerim.

Bu suretle vedalaşarak, ben arabama bindim. Refet dahi doğru yola amûden vasıl olan sokakların birisinden yürümeğe başladı. Bizim araba altıncı dâire-i belediye önüne kadar geldi. Tamam Okçu Musa Caddesi'ne doğru inmeğe davrandıkta arabacıyı durdurdum.

Evet. Durdurdum. Gözüme aldığım hareket ihtimal ki karilerimin pek çokları nezdinde tahsin olunmayacaktır. İhtimal ki pek çokları beni tayib eyleyeceklerdir. Fakat ben, artık ne tahsine bakabilecek hâldeyim, ne tayibe.

Bir şüphedir kalbime girdi. Hem de pek büyük, pek müthiş bir şüphe.

Ya benim kahraman Refet'im haşarılığı tekrarladıysa? Def-i ekdâr edecekmiş. Bu lakırdı mühim lâkırdıdır. Def-i ekdâr.

Vakıa kendisi gezmiş tozmuş, görmüş geçirmiş, düşmüş kalkmışsa da, validesi ve onu müteâkiben Ağavni vefat ederek, Feride'nin de o hâle giriftâr olması üzerine Refet'in def-i

ekdâr etmesi demek, israf ve sefahata tekrar koyulması demek değil midir.

Şüphe yok efendim, şüphe yok. Refet yine selâmet yolundan çıktı. Yine tehlike yoluna girdi. Ben sevdiğim delikanlıyı bu ikinci tarîk-i delâlette istediği gibi pûyan olması için serbest bırakamam. Gider bulurum. Basarım, asarım. Keserim, biçerim. Söz dinlemeyerek, irşadıma ne kadar muhâlefette bulunsa kulak vermem. Zira mücerrebdir ki maîşet-i sefihâneden nadim ve tâib olanlar, o tövbe ve nedâmetten bir kere rücu edecek olurlarsa bir daha islâh-ı nefse muktedir olamazlar.

Hemen arabacıya:

- Dön. Konkurdiya'ya.

Dedim. Adamcağız gerisine geri döndü. Yine Tepe Bahçesi tarikiyle Hoca Polo Pasajının arka kapısına kadar gelerek arabadan indim. Derunumdan bir ses:

- Ayıp ediyorsun. Ayıp ediyorsun.

Diyor. Derunumdan o söze:

- Ayıp etmiyorum. Vazifemi ifa ediyorum.

Diyorum. Vakıa harekât ve sekenâtınca bana hesap vermeye mecbur olmayan bir adamı takip ve ahvalini tecessüs eyliyorsam da bunu kendime vazife ittihaz etmişim. Bırakmayacağım. Sevgili Refet'imi sefahat pençesine tekrar düşürmeyeceğim. Eğer bu bapta kayıtsız davranırsam asıl bunu ayıp saymalı.

Şayet Refet henüz tiyatroya girmemiştir, veyahut hiç de girmeyecektir mutâlaasıyla pasajın içinde bir aralık irkildim kaldım. Fakat aklımı çabuk başıma aldım. Kendi kendime:

- Eğer tiyatroya girmemişse bu aşıkâre yalanı beyhude söylemiş olmayacağından mutlaka Refet haşarılığa gitmiştir. Yok tiyatroya girmişise, nerede, kimlerin yanında oturup, ne yolda görüştüğünü tetkikle yine vâsıl-ı hakikat olurum. Binaenaleyh her hâlde tiyatroya girmeliyim.

Dedim ve kemâl-i cür'etle pasajın öteki kapısından çıkarak sağa bükülüp, tiyatroya vardım. Beş kuruşa yalnız bir antre alarak içeriye girdim.

Birinci perde bitmek üzereydi. Tiyatro hınca hınç dolu. Gözlüğümü takıp her tarafa göz gezdirdimse de, ne orta yerde ne de localarda Refet'e benzer kimseyi göremedim. "Paradi" denilen en üst kata çıkacak değil a.

Mahaza gözlükle bakan gözlerime itimat edemedim. Gardroba gidip on kuruş icarla bir dürbin aldım. Dürbinle dahi etrafı tarassuda başladım. Bir çehre kalmadı ki mirsâd-ı dikkatimden mestûr kalabilsin. Hiçbirisi de Refet'e benzemiyor.

Bir aralık Refet'in tiyatroya gelmemiş olduğunu hükümle kizbine kanâat etmek istedimse de, Refet ya kulisteyse? Ya fuayede ise?

Malûm a, tasmim eylediği haşarılığı tiyatroda edecek olanlar, ya kulislere baş vururlar, ya fuayyelere. Aradığım adamı oralarda bulmak için evvelâ fuayeye gidip zevât-ı mevcûdeyi gözden geçirdim.

Oyuncu kızlar büfeciyi memnun etmek için konyakların en pahâlısından, şanpanyaların en âlâsına kadar türlü içkilerle kendilerine ikram ettirdikleri avanak müşterilerin keselerini boşalttırıyorlar. Hele bir tarafta da kumar oynanıyor ki mâzallah. Bereket versin ki Refet'i burada bulamadım. Zira burası sefâhat âleminin en bataklık bir berzahıdır.

Bir de kulise baş vurmak istedim. Rejisör yamağı olduğunu sonradan öğrendiğim bir Fransız, bizi nâzikâne def için kim olduğumuzu sordu. Vizite kâğıdımızı çıkarıp göstererek, ağzımızla dahi matbuat erbabından bulunduğumuzu söyledik. Fransız efendi, gazetecilere mahsus bir loca bulunduğunu ihtar ettiyse de ben:

- Aradığım adam vardır.

Diye, yürüyüverince men'e muktedir olamadı.

Kulise de baş vurdum. Hatta orada birkaç aşinaya da rast geldim ki bazıları:

- O. Ne bahtiyarlık. Sizi yine içimizde görelim.

Diye, yarı müstehziyane, yarı ciddi bir mahzuziyet dahi gösterdiler. Ben mahzuziyetlerini bozmadım. Buraya bir arkadaşla geldiğim hâlde, onu kaybetmiş olduğumdan, kendisini aramakta bulunduğumu söyledim. Kaybettiğim arkadaşın kim olduğunu sorduklarında, Refet'in, ismini, şöhretini dermiyan ettim.

Bereket versin ki bu şahsı tanıyan bulunmadı. Bir hayli zamandan beri sefahat âleminden elini ayağını çekmiş olan Refet, bu âlemler ahalisinin âdeta yabancısı olmuş. İşin bu cihetine sevindim. Ama işte Refet'in bana yalan söylediği sabit odu. Tiyatroya gideceğini söylediği hâlde tiyatroda yok.

Bir adam zemîme-i kizbi neden irtikâb eder. Ondan daha mezmûm, daha ma'yûb olan harekâtını setr için. Öyle değil mi? İşte apaşikâre sabit oldu ki Refet'in benden gizlemeğe mecbur olduğu birtakım harekât-ı ma'yûbesi vardır. Tahkikatın daha ziyadesini lüzum yok. Artık gidelim de biraderin hanesinde biraz rahat etmeğe çalışalım.

XI

Konkurdiya'dan çıktım. Vartov Dudu'nun hanesinden çıktığım zaman İstanbul'a gitmek üzere bindiğim arabayı yine tiyatro kapısında buldum. Evvelki pazarlık üzerine yine binerek yola revan olduk.

Ama hiç beni sormayınız. Başım ateşler içinde yanıyor. Refet'in tekrar tahvîl-i meslek eylemiş bulunmasına o kadar kızıyorum, o kadar acıyorum ki tarif kabul etmez. Şimdi anladım ki Refet'in, artık Siranuş'un hanesine gitmek için gösterdiği nazın hikmeti neymiş. Herif artık öyle evvelki gibi edibane ve afifane eğlencelerden mütelezziz olmayacak ki. Siranuş onun ümitlerine, heveslerine muvafık düşmeyecek ki.

İnsan düşündükçe daha neler buluyor. İşte, bir zamandan beri Refet'in hüznü, kederi artmış gibi gösterdiği hâllerin de hikmeti anlaşıldı. Evet. Oğlancağız gerçekten meyus ve mükedder olmalıdır. Zira harabîden salâha avdet yüzünden hâsıl olan neşenin makesi bir küdûret dahi, salâhtan harabîye intikalde husule gelmek zaruridir. Tekrar sülûk ettiği yolun ne fena yol olduğunu düşünebilecek kadar zekâvet Refet'te yok mudur? Yeni esrarına vâkıf olduğumuz zaman gerek benden, gerek Siranuş'tan ne kadar utanacağını derpîş ediyor da onun için böyle meyus ve mahzun görünüyor.

Bu geceki gecem en fena gecelerdendi. Tab'ımdaki sıkleti, kasveti sormayınız. Bu hâlin bir vechi daha varmış. Meğer bu gece bîçare Feride dahi vâsıl-ı rahmet-i Rahman olmuş.

Bu haber-i musibet dahi bana ertesi gün vasıl oldu. Ye'sim, kederim mertebe-i gayeyi buldu.

Alelacele giyinip kuşanarak Seyyit Mehmet Numan'ın mağazasına vardım. Ama o gece uykuya geç varıldığından sabahleyin de hayli geç kalkılmış. Mağazada bir iki uşaktan başka kimseyi bulamadım. Refet'i sordum. Benden evvelce gelip haber-i musibeti alır almaz ağlayarak efendisinin hanesine koşmuş. Ben de yanıma haneyi bilen bir adam alıp doğruca oraya gittim.

Bu gün şu hanede icra olunan merasimi tavsile lüzum var mıdır? Ne soğuk şey, ne müellim hâl. Zaten hikâyemizin bir zamandan beri peyda eğlediği fecâi suretine bir kat daha kuvvet vermiş olmamak için bir tafsilâta girişmeyeceğim. Hele bîçare ihtiyarın hâlini tarife hiç yeltenemeyeceğim. Adamcağızın tarif-i ahvâli zaten hadd-i imkânın haricine çıkmış.

Cenaze civâr-ı Eyyûb-i Ensârî'ye defnolunacağından karadan Yemiş İskelesi'ne kadar gelinip, oradan kayıklarla gidildi. Ben tabiî Refet'in yanından ayrılmıyorum. Dün geceki ahvalden haberdar ve hiç olmazsa müştebih bulunduğumu da göstermiyorsam da, Refet mutlaka benim takibimden şüpheli olmalıdır ki âdeta benden muhteriz görünüyor.

Yoksa bana mı öyle geliyor? Vehim ve hayal ekseriya insana kendi zannını tecessüm ettirmek derecesinden ahvâl de gösterebilir.

Neme lâzım. Artık vehme, hayale de ihtiyacım kaldı mı? Refet'in mutlaka eski Refet olmadığı bence dün geceki kizbiyle sabittir. Refet eski Refet olmadıktan sonra, yine Refet'in nasıl olabileceğini araştırmağa, düşünmeğe de hacet yok. Elbette bir gün gelecek ki bu sır kendi kendisine meydana çıkacak.

Şu son sadme Seyyit Mehmet Numan nazarında cihanı zindan eyledi. Zaten o pürhikmet ihtiyarı tesliyet iktidarı kimde bulunabilir. Tesliyet yolunda söylediğimiz sözler adamcağızdaki ye'sin derece-i şiddetine nazaran çocuk oyuncağından ibaret kalıyor.

Adamcağız terk-i ticâretle Hicâz-ı mağfiret-tırâzda mücaveret arzusuna düştü. Bu Arzuyu kuvveden fiile çıkarmak için epeyce bir zaman daha çalışmağa muhtaçtı. Zira yakından uzaktan birçok yerlerle hesabı, alacağı vereceği olduğundan, vakıa muâmelât-ı ticâriyyeyi tatil ettiyse de, daha bir zaman için hizmetinde olan adamları çıkaramayarak, cümlesinin muavenetiyle kat'-ı muhâsebâta çalışmak lâzım geliyordu.

Seyyit Mehmet Numan'ın bu felâketi Siranuş'u da ziyadesiyle müteessir eyledi. Nasıl müteessir etmesin ki; adamcağızın bu kız hakkındaki himmeti gerçekten pederâne bir himmet olup, Ağavni felâketinden, yani iki buçuk üç aydan beri bir de Feride felâketi her şeyi iptâle kadar hüküm gösterecek ahvalden iken, yine Siranuş'u unutmayıp masarifini, muhasebâtının rü'yetini Refet'e havâle eyliyordu. Kızcağız bir hizmet-i muallime bulduktan Seyyit'in tahsisatına istiğnâ göstermiştiyse de bir münasip vakit bulunup da bu haber Seyyit'e isal olunamamıştı.

Şu muhasebe işleri meydana çıkması üzerine Siranuş'un bir aylık tesviye-i muhasebâtını Seyyit benden iltimas eylemişti. O zaman fırsatı ganimet sayarak kızın ahvalini muhterem ihtiyara anlattım. Hem de etrafıyla, ananesiyle hikâye

eyledim. Hikâyât-ı vâkıa pek ziyade mahzuziyetini mucip olmakta bulunduğundan bu hâlin verdiği cesaret üzerine Siranuş'un tezevvücü için gösterilen rağbeti de anlattım.

Hikâyenin bu cihetini pîr-i fâzıl daha ziyade sem-i dikkatle dinledi. Fakat işin neticelendirilmemiş olmasından dolayı müteessif kaldı.

Bu adama olan muhabbet ve hürmetimin derecesini anlatmağa medar olmak için kemâl-i iftihâri ile haber veririm ki mecbur olduğu şu tatil-i muâmele ve kat'-i hesab esnasında en mutemin müsteşâr-ı hâsı ben olmuştum. Bütün mektublarını da ben yazıyordum. Adamcağız, yazdığım mektupları okumaksızın imza eyliyordu.

Okumak zahmetini beyhude yere neden ihtiyar eylesin? Okuduğu şeyi anlamağa iktidarı mı kalmış? Yapılacak işler, edilecek tedbirler üzerine idare-i efkâr eyleyebilecek Seyyit Mehmet Numan'ı artık aramamalıdır. O Seyyit Mehmet Numan, bir zamanki Seyyit Mehmet Numan'mış. Şimdi karşınızda duran pîr-i pejmürde o zamanki Seyyit Mehmet'in hayali bile olamaz. Zavallı admacağız:

- Evladım. Ben artık mal menâl kaydında değilim. Borçlu çıkmayım, kimsenin bende hakkı kalmasın da, bir Köroğlu bir Ayvaz değil mi? Ben Medîne-i Münevverede tespih satsam yine bir lokma ekmeğimizi çıkarabilirim.

Diyor. Lâkin teessüf etmesin. Hesabât gösteriyor ki Seyyit Mehmet Numan hiç de züğürt adam değildir. Kâffe-yi düyûn tesviye olunduktan sonra on bin liradan ziyade nakt-i sâgi bile kalacak.

Mukaddemât-ı hesâbiyye bu neticeyi umdurduğu zaman zavallı ihtiyarın çehresinde birçok alâyim-i bahtiyarî nümayan olduysa da, artık o nimmürde ihtiyarcağızın çehresine bahtiyarlık alâyimi de yakışmamaktaydı.

İntihâ-yı kitâb-ı sâbi

Sekizinci Kitap

İNKİŞÂF-I ESRÂR

Seyyit Mehmet Numan'ın icra eylemekte bulunduğu likitasyon da müsteşâr-ı mütemin ben olduğumu, işlerin hemen kâffesi benim elimden geçtiğini haber vermiştim.

Bu hâlde adamcağızın kâffe-i evrâkı gözümden geçmiş olmak zaruri olup tatil-i muâmele ve kat'-ı hesâb işini gösterdiği lüzum üzerine en evvel, en yeni kâğıtlar görülerek, gittikçe eski evraka doğru müracaat olunmaktaydı.

Bir gün, evrakın içinde gayet kalın elek kâğıdından mamul bir zarf elime geçti ki üzerinde siyah mühür bal mumusuyla üç mühür memhurdu.

Mühürlerin ibâresi de "Ali Osman Topuz" idi. Bu zarfın üzerine âdi mektup zarfları gibi yazılmayıp, mustatil şeklinde olan zarfın veterine muhazi olarak " et-Temessükâtü'l-âide libintihi ve's-sâdire min daireti'l- Patrıkiyye el-Ermeniyye fi-İstanbul" (İstanbul Ermeni patriği dairesinden çıkan ve kızına ait vasiyetler) ibâre-i Arabiyyesi yazılıydı.

Henüz açılmamış bir zarf-ı memhûru bilâ-istizân açmak mülâhazama muvafık düşmedi. Zarfı Seyyit Mehmet Numan'a gösterdim. Okumak için eline aldıysa da anlamalı adamcağızın birkaç mah zarfında ihtiyarlandığını ki epeyce kalın yazıyla yazılmış bulunan bu ibâreyi okumaktan âciz kaldı. Ben okuyuverdim. Dedi ki:

- Topuz Bey'in vediası. Zannıma kalırsa bunun vâdesi gelmiştir de geçmiştir bile. Üstündeki tarihe bakınız.

Filvaki zarfın üzerinde bir değil birkaç tarih vardı. Birisi "tevellüdühâ fi...." diye yazılı olup, diğerlerini de okuduğum hâlde Seyyit Mehmet Numan asıl bu tarih üzerine bir hesap yürüterek:

- Evet, evet. Üç buçuk, dört ay kadar geçmiş bile. Dedikten sonra zarfı açmağı emretti. Mühürleri fekk edip, zarfı açtım. İçinden üç dört parça Ermenice kâğıtla, bir de Arapça kâğıt zuhur eyledi. Ermenice kâğıtların köşelerinde hemen okunmaktan muberra mağribî hattıyla birkaçar işaret dahi yazılmıştı. Seyyit Mehmet Numan mütezayit bir teessürle kâğıtları tekrar zarfa koyuverip bana dedi ki:

- Bunlar mahmiyeniz...mahmiyemiz olan Siranuş Hanım'a ait evrakdırlar. Bunlara mukabil Ermeni patrikhanesinde de bir memhur zarf vardır. Hatta kızcağızın parasını eshama bittebdil kendi eline teslim eylediğimiz zaman patrikhane bir temessük dahi bana temhir ettirmişti. O da patrikhanede mahfuzdur. Bu evrak oraya teslim olunacak ve oradaki zarf alınıp Siranuş'a verilecektir. Artık siz dururken bu hizmet-i mühimmeyi kime havale edebilirim.

Ben ihtiyarın bu lâkırdısını dinliyorum ama dinlediğim şey yalnız bunlardan mı ibaret? Birçok hatıralar ayak birliğiyle zihnime hücum etmişler. Daha neler dinliyorum, neler.

Ne acip inkişâf-ı esrâr. Seyyit Mehmet Numan'ın Siranuş hakkındaki himaye-i pederânesine defaâtla istiğrab eylemiştik. Meğer bunda şayân-ı istiğrâb hiçbir cihet yokmuş. Meğer kızcağız, pederi tarafından zaten Seyyit Mehmet Numan'a bir vediaymış.

Ali Osman Topuz. Anlaşıldı ki Siranuş'un babasının ismi budur. Fakat bu isim bir Arap ismi olduğunu nasıl hükmedebiliriz ki; orta yerde koskocaman bir Topuz var. Öyle değil mi?

Bu Topuz kelimesi şu ismin bir Arap ismi olmasına mani değildir. Tunus ve Cezayir taraflarında birtakım familyalar vardır ki ta Barbaros Hayreddin Paşa zamanında oraları istilâ eden Türk neslinden olup, o zaman ilk babaları ne lâkapla mülâkkap imişseler hâlâ dahi bu lâkapla telâkkup ederler.

Telemsen tarafından "Gurd" namında bir familya, Fransızlar'la Cezayirlilerin muharebâtı esnasında epeyce nam almış ve o zamanlar bu kelimenin aslı "Kurt" olduğu ve mezkûr

familyanın meşhur Kurdoğlu kaptana mensub bulunduğu söylenmişti.

Bu hâller hep benim hatırımdan geçiyorlar ama mürurları için şuraya yazdığım kadar zamana ihtiyaç mı görülür? Hayal ne kadar seridir. İşte bunlar dahi o sür'at-ı hayal ile zihnimden geçiyorlar. Yoksa hâlâ gözlerim pîr-i fâzıla müteveccih, hâlâ o söylüyor, ben dinliyorum.

Nihayet ihtiyar sözü bitirdikten sonra dedim ki:

- Peder. Münkeşif olan bu sır beni taaccüpte bıraktı. Demek oluyor ki mahmiyeniz büsbütün de yabancınız değilmiş.

Zavallı ihtiyar derundan, hem de pek derundan bir ah etti. Dedi ki:

- Oğlum, babası pek dostumdu. Binbaşı Topuz Bey. O zamanlar Tunus'tan buraya muntazaman posta eden vapurun kumandanı olup, memuriyetinin müsaadesi derecesinde ufak tefek bazı ticaretlerde de bulunur ve ticaretlerinde benim tavassutuma müracaat eylerdi. İnsân-ı kâmildi.

- O belli bir şey. Kızı da insân-ı kâmil çıkmış.

- Hakkınız var oğlum. Görmedim ama tahkikatım dahi bunu müeyyittir.

Alınız size bir ukte daha. Sordum ki:

- Bu kadar inâyetinize mazhar ettiğiniz mahmiyenizi görmemekteki hikmeti de anlayamamışımdır.

Cevaben dedi ki:

- O çapkın Karnik'le izdivacı takarrür edinceye kadar görmeğe lüzum dahi yoktu. Düğün için o nanköre beş yüz napolyon verişimin bir hikmeti de, aldığı kızın dahi yabancımız olmaması ve bir dostzade bulunması kaziyesiydi. Bu izdivaç vukua gelseydi bittabi kendisiyle görüşecektim. Hiç olmazsa pederinin şu (elimizdeki kâğıtları göstererek) vasiyetini icra için mutlaka görmeğe mecburdum. Fakat çapkının ettiği edepsizlik beni ziyade mahcup bıraktığından, kızcağızın bizim

yüzümüzden duçar edilmeksizin, ben, yüzünü görmeğe cür'et bulamadım.

- O tazmine mecburiyetiniz de yoktu.

- Bence mecburiyet vardı oğlum. Ben, şu yaşa kadar yaşadığım hâlde kafamın doğru gördüğü kavâitten başka hiçbir şeye ittiba etmedim. Pek çok şeyler oldu ki kavânin ve kavâid-i ma'rûfe onu tahsin edemediği hâlde ben tahsin ve kabul eyledim. Bilâkis pek çok şeyleri kavânin ve kavâid-i ma'rûfe tahsin ettiği hâlde ben beğenmedim. Benim ittibaya mecbur olduğum vicdan ve ulûvv-i cenâb kanunu muktezasınca kızcağızın ziyanını tazmin lüzumu inkar olunamaz.

Her hâline, her şanına şaşmakta bulunduğum fâzıl ihtiyarın bu hikmetine de şaştım. Ermeni patrikhanesince icrasını bana havâle eylediği işte dahi kusur etmeyeceğimi temin ederek, zikrolunan açık zarfı ceketimin koyun cebinde yerleştirdim.

Bu işe hitam verilmezden evvel ihtiyar şunu da tavsiye eyledi ki:

- Siranuş'a ait olan bu iş şimdiye kadar esrâr-ı mektûmeden addolunduğu gibi, bundan sonra da o mektûmiyyet devam edecektir.

- Emin olunuz efendim. Müsterih olunuz.

- Ama Refet Bey'e de bundan kat'a malûmat verilmeyecektir.

- Benim hiçbir haber vermeyeceğimden emin olunuz. Bu emrinizi Siranuş'a da tebliğ ederim. Ama onun tarafından gerek Refet'e ve gerek başka bir kimseye ifşâ-yı râz edilecek olursa, ondan dolayı bana bir gûne mesuliyet teveccüh edemez sanırım.

- Siz keyfiyyet-i mektûmiyyeti kendisine anlatınız da, iş doğrudan doğruya kendisine ait olduğundan sır sahibi ister ketm, ister ifşa eylesin. Bunun şan ve şeyni bize ait olamaz.

II

Bu günün ferdası vakt-i zuhre doğru Ermeni patrikhanesine müracaat eyledim. Patrik efendi ile zaten muarefemiz de olduğundan, vürudumu ihbâr eyledikleri zaman bir memnûniyyet-i mahsûsa ile beni huzuruna kabul eyledi.

Şimdiye kadar hiç ayak attığım görülmeyen bir dairede bugün ilk defa olarak bulunuşum patrik efendinin gereği gibi merakını tahrik eylediğimden hâl ve hatır sualini müteâkıp:

- Efendim. Ziyaretten maksat?

Diye, yüzüme baktı. İntizarını temdit etmek istemedim. Koynumdaki evrakı çıkarıp önüne koyarak:

- Şunlara bir atf-ı nazar buyurunuz da efendim, iktiza eden izahatı da itayı hazırım.

Dedim. Patrik efendi evrakı birer birer kâmilen okudu. İş her ne kadar selefleri zamanında vukua gelmişse de, evrak ve emanetlerin devr ve tesliminde bu işe vukuf peyda etmiş olduğunu anlattı. Patrikhanece icra olunacak bir muamele bulunup da Matmazel Siranuş'un dahi vücuduna ihtiyaç görülürse onu da ihzar edebileceğimi söylediğimde, patrik efendi:

- İşi en kısa bir yolda bitirmek için patrikhanenin Seyyit Mehmet Numan'da bulunan şu evrakı istirdat olunmağa mukabil Ali Osman Topuz Bey'in burada mahfuz bulunan evrâkı iade ediliverilir. Adeta bir deyn için verilen senedin istirdadıyla deynin tediye olunduğu gibi. Mahaza patrikhane sicilinde bir kayıt bulunmak için ya Seyyit Mehmet Numan ya zât-ı âliniz, yahut daha doğrusu Matmazel Siranuş patrikhaneye bir makbuz ita ediverirlerse de bu da bir muâmele-i zâide addolunmaz.

Dedi. Ben, üçümüz tarafından da mümzi bir makbuz getireceğimi vadeyledim. Patrik efendi işin bu derecesini lüzumundan bile fazla görerek, evrak müdürü olan bir zata emirle yarım saat zarfında mazrûf-ı mahfûzu getirdiler.

Bu zarfın üzerinde beş mühür memhurdu. Kimin tarafından gelip, ne zaman, kime teslim olunacağı da Türkçe ve

Arabça ve Ermenice olarak üzerine yazılmıştı. Bu mühürlerin fekki Siranuş'un kendisine ait bir salâhiyyet-i mahsûsa olduğundan zarfı açmak hatırımıza bile gelmedi. Hemen patrik efendinin muâmele-i nazikânesine bit-teşekkür kalktım. Zaten beni getirmiş olan araba beklemekte bulunduğu cihetle ta Beyoğlu'na kadar da onunla gittim. Bu gün Siranuş'un İstanbul'a gitmek gibi bir işi yoktu. Odasında oturup şakirtlerinin icra etmiş oldukları tercümeleri tashih ve kendilerine verilecek yeni dersleri istihzarla meşguldü. Yanına girdiğimde:

- Size âdeta âhiretten selâm getiriyorum dersem şaşar mısınız?

Dedim. Onun cevap vermesine hacet kalmaksızın gördüm ki kızcağız söylediğim sözün mezayasına varamayarak şaşırdı kaldı. Bunun üzerine kendisiyle birlikte kaleme almış olduğumuz sergüzeşti ihtar eyledim. Kendisi beş altı yaşında bir çocukken bir araba taciriyle beraber patrikhaneye kadar gittikleri günü hatırına getirdim. O günü tahatturda teehhür etmediği gibi, müteveffâ pederi tarafından patrikhaneye tevdi kılınmış olan zarf meselesini de derhatır etmekte gecikmedi. Bunun üzerine:

-İşte o zarf budur Matmazel.

Diye, beş mühürlü zarfı kızın önüne koyuverdim.

Güya zarf yırtılınca içinden babası çıkıvererekmiş gibi kızda şiddetli bir heyecan görüldü. Teskin ve teennisine medar olmak için sordum ki:

- Pederiniz olan Tunusluyu hiç teşhis edebilir misiniz Matmazel?

- Hayır. Hiç tahayyül edemiyorum.

- Ey. İsmini olsun biliyorsunuz ya?

- Hayır. Validem onu da söylemedi. Zaten pederimle olan münasebetini hiç kimseye hikâye etmezmiş.

- Öyleyse ben, pederinizi sizden çok tanıyorum. İsmi Ali Osman Topuz Bey'dir.

- A! O ne kadar tuhaf isim?

- İşte, zarfın üzerinde bulunan mühürlerde de bunlar yazılıdır. Pederinizin kendi mührü. Zarfı açarken bu mühürleri kırmamağa, bozmamağa gayret etmeli.

- Şöyle, makasla bir tarafından keseriz.

Zavallı Siranuş bir azm-i mahsûs ile yerinden kalkarak bir makas bulduysa da şiddet-i heyecânından eli titreyerek onu istimale muktedir olamadı. İtirâf-ı acz yollu bir tebessümle gülerek makası bana uzattı. Ben aldım, zarfı kestim.

İlk nazar-ı dikkatimi celb eden şey yağlı boya ile musavver olarak zuhur eden bir muşamma oldu. On iki santimetre kadar eni ve yirmi santimetre kadar boyu olan bir muşamma üzerinde setrisinin göğsü bükme harçlı, eğri kılıçlı, kılıç kayışının tokası çıpalı, iri fesli, pala bıyıklı, müşekkel insan gözlü bir zabit resm olunmuştu.

İkimize de bir alıklık geldi. Gâh biribirimize, gâh resme bakıyorduysak da sanki nutkumuz tutulmuş olduğundan ikimiz de harf-i vâhid söyleyemiyorduk.

Resim diz hizasına kadar yapılmış bir şey olup, pek mahir bir üstat fırçasından çıktığı da apaşikâr görülüp anlaşılmaktaydı. Bu hâlde kat'iyen emniyet lâzım gelir ki resim aslına da müşabihtir.

Neden sonra Siranuş dedi ki:

- Babam.

- Evet Matmazel. Babanız.

- Ne güzel adam.

- O pala bıyıkları traş edecek olsak ve çehresine biraz da nezaket versek tıpkı size benzeyecek.

- Ben de öyle diyecektim de, bir türlü cesaret edemedim.

- Hâlbuki inkâr etmek isteseniz yine muktedir olamazsınız.

Ben intizar ediyordum ki Siranuş, pederinin resmini görür görmez bir inhimâk-i mütehâlikâne ile resme sarılıp öpecek möpecek, ağlayacak mağlayacaktır. Bu intizarım bilkülliye boşa çıktı. Kızcağız alık alık resme bakıp, garip garip gülümsemekle kalmıştı.

Bu vak'adan yedi sekiz sene kadar sonra nazar-ı müşâhede ve taaccübüme bundan daha pek mühim bir hâl münceli oldu. Bize pek yakından taalluku bulunan bir kadın vardır. O kadın kendisinden maada dahi yedi sekiz çocuğu olan bir köylü kadından tevellüt etmiş. Üç dört yaşında iken bir şehirli kadın onu evladlığa kabul eylemiş. Analığını âdeta ana olmak üzere telâkki ederek, evlatlık vazifesinde zerre kadar kusur etmiyordu. Bir de Rumeli muhacereti hasebiyle kadının asıl validesi çıka gelmesin mi? İstikhar ve ihbarla kadıncağız bizi bulmuş. Fakat ne o kızını tanıyor, ne kızı onu. İkisinin birbirine bakışı âdeta yabancı bakışı. Vakıa riayette kusur edilmiyor ama, öyle kan çekmek, can çekmek nevinden bir telâkî-i müteâlikaâne yok.

Bu hâli müşahede eylediğim zaman Siranuş'un, pederinin resmini temaşası hatırıma geldi. O zaman kızın, resme karşı gösterdiği kayıtsızlıktan mütevellit istiğrabım ancak bu temaşa üzerine zail oldu.

Zarfın içinde bir de Arapça yazılmış kâğıt zuhur eyledi ki, onun altına mürekkep ile basılmış olan mühür dahi zarfın üzerinde memhur olan mühürün aynıydı. Lâkin bu yazı dahi mağribî hattıyla yazılmış olduğundan bizim için okunmaktan müberraydı.

Her hâlde okuyabilmek için pek dikkatli baktım, çalıştımsa da, bir şey söktüremedim. Bunu okuyacak adamı yine Seyyit Mehmet Numan vasıtasıyla bulabileceğimizi Siranuş'a anlatarak, resmi yine zarfın içine ve kâğıdı kendi cebime koydum.

III

Resmi ilk telâkîde me'mûlüm kadar mütehâlikâne bir suretteeser-i muhabbet gösterilmemiş olan Siranuş, gerek pederine ve gerek bu resme dair teâti eylediğimiz sözler üzerine gittikçe tezyid-i merak eyliyordu. Zarf derununa koyduğumuz resmi tekrar çıkartarak arîz ve amîk temaşa ve tetkikle buna şöyle güzel bir çerçeve yaptıracağımıza ve şöyle bir mevki-i ihtiramda bulunduracağımıza vesaireye dair tahayyülâta da giriştik.

Hele ben kıza yaranmak fikrine asla haml edilmemek şartıyla mücerret nasıl güzel, âli vakar ve bahusus binbaşı rutbesini haiz bir zatın kızı olduğunu biraz da istizâmât-ı zâide ile dermiyan ederek, şimdiye kadar kendisini dâr-ı dünyada tek ve tenha kıyas ederken böyle bir hasep ve nesep sahibi olmak gerçekten şâyân-ı iftihâr bir şey olduğunu anlatıyordum.

Bu yoldaki sözlerimin Siranuş üzerinde bir büyük hüsn-i te'sîrini de görüyordum. Zira kızcağız bu sözleri bir büyük beşâşet-i bahtiyârâne ile dinledikten maada:

Cenabıhakkın benim hakkımdaki inâyatını bilmeyerek, takdir etmeyerek, haşa sümme haşa mürüvvetsizliğine kaim olduğum dakikalar pek çok olmuştur. Meğer ne büyük hatâ-yı nankörânede bulunuyormuşum. Babası yanında olan kızlar bile baba mürüvvetine, baba inâyetine benim kadar mazhar değilmişler. Babam şu zarf içinde mazrufen rüşd-i nizâmîye vusulümü bekliyormuş. O zamana kadar da Seyyit Mehmet Numan gibi bir fâzılı Hak taâlâ bana peder vekili tayin etmiş. Nihayet sizi imdadıma yetiştirmiş ki himâye-i pederânenin bu kadar mükemmeli binde bir öksüze müyesser olamaz.

Diye şükr-güzârlıkta dahi bulunuyordu.

O gün şu mülâkatı daha ziyade uzatarak vakit kaybedilmesini ikimiz de arzu etmedik. Vakıa bu suretle tecelli eyleyen bahtiyarlıktan ikimiz de o kadar mahzuz olmuş ve oluyorduk ki şu tatlı hasbıhâller, lâtif hayallerle üç gün üç gece birlikte zaman geçirecek olsak, yine doyamayacaktık. Ancak Ali Osman Topuz Bey'in şu varakada kızına ne sözler söylemiş olduğunu bir ayak evvel anlamak ikimizin de kemâl-i isticâl ile merak eylediğimiz bir şey olduğundan, akşam yine avdet etmek vaadiyle Siranuş'a muvakkaten veda eyledim. Tamam oda kapısından çıkarken dedi ki:

- Babamın resmini burada bırakıp gidiyorsunuz. Patrikhanedeki zarfın içinden neler çıkmış olduğunu Seyyit'in kâmilen görmesi lâzım gelmez mi? Hele eski dostu olan Topuz Bey'i?

Siranuş'a hak verdim. Bunu ondan evvel ben düşünememiş olduğuma da şaştım. Koynumdaki kâğıdı da zarfın içine koyarak cümlesini mustashiben çıktım, İstanbul'a geldim.

İslâmın, izalesine memur olduğu bir dîn-i bâtılın her türlü eserini esasından kal' ve kam' eylemek hikmetinin müsellemiyeti ile beraber ressamlık sanatı ne güzel şeydir?

Sahâyif-i tevârihte şöhret almış zevatın vukûatını gördükçe büyüklüğün o mertebesine varmış olan adamlara kuvve-i hayâliyyemiz bir de şekil ve suret veriyor. Müzelerde bunların resimlerini gördükçe hayalimizin vücut verdiği şekil ve suretle bir de adamların asıl şekil ve suretleri arasındaki farkı tetebbu eyleyerek hayret-i takdîrkârânemizi ona göre tadil ve tashih eyliyoruz.

Tarih-ı Osmânîmiz sahayifinde iştihar eyleyen eâzım hakkında bunun mümkün olamaması merreten -ba'de -uhra teessüfümüzü mucip olmuş ahvaldendir.

Hele bugün Seyyit Mehmet Numan'ı görmeliydi. Patrikhaneden alınan zarfın derunundan şunlar çıktığı beyanıyla resmi ve varaka-i Arabiyyeyi önüne koyuverdiğim zaman Ali Osman Topuz Bey'in tasvirine pençe atarcasına saldırıp, zayıf gözlerinin kuvva-ı basarasına yardım için gözlerine pek ziyade yaklaştırarak baktı, baktı da o kurumuş gözlerinin neresinde biraz daha rütubet bulunabileceğine şaşılacak bir hâlle gözleri sulanarak ve tasviri bana doğru uzatarak dedi ki:

- Oğlum. Bu bir büyük adamdı. Vakıa buralarca binbaşılıktan ibaret bulunan bir rutbe büyük görülemezse de Tunus gibi bir yer için şu rütbe dahi büyüktür ya. Ama Koca Topuz'un asıl büyüklüğü kendi şahsında, kendi cenabındaydı. Sahavet, sadakat, safvet, sebat ve metanet gibi fazailin kâffesini cami olduktan fazla, bu faziletin mukabilinde maayipten de hemen hiçbir şey yoktu. Ya aklı. Ya sür'at-i intikali. Hele ilmi de herkese hatırını saydırtacak mertebedeydi. Yazık ki genç vefat etti. Yazık ki Tunus gibi bir yerde neşet eyledi. Burada, devlet kapısında yetişmiş olsaydı, kendisindeki mükemmeliyetle din ve devletine pek büyük hizmetlere

muvaffak olacağı gibi, din ve devlet sayesinde kendisi de pek büyük feyz ve ikbâl kazanırdı.

Fazıl ihtiyar pek doğru söylüyordu. Resimde görülen nasiya hakikaten bu kadar âlî olup, o çehrenin sahibi mecmû-ı kemâlât olacağını kıyâfet-i beşeriyye tetebbuunda bulunanların kâffesi itiraf ve teslim ederler.

Badehu Seyyit Mehmet Numan zarf içinden çıkan varaka-i Arabiyyeyi eline alarak evirdi çevirdi ve göz kapaklarına değdirircesine gözlerine yaklaştırdıysa da bir türlü görüp söktüremedi. Hizmetinde bulunan bir Arabı çağırıp, okuması için varakayı ona teslim eyledi. Bu efendi dahi varakayı yukarıdan aşağaya kadar süzdükten sonra okumağa başladı ki o cümlebicümle okudukça Seyyit Mehmet Numan dahi her cümleyi bana tercüme eyliyorduysa da cümleleri anlamakta ben de zahmet çekmediğimden bu tercümeleri lüzumsuz sayılabilirdi.

Varakanın ilk kıraatinde yalnız istimayla iktifa eyledik. Badehu tercümesini yazmak için ikinci bir kıraate daha ihtiyaç gördük. Bu defa elime bir kâğıt kalem alarak her cümlenin kıraati ve Seyyit Mehmet Numan tarafından tercümesi bittikçe, lâzım gelen tadilât ve tashihatı da ben yaparak, kâğıt üzerine yazıyordum.

Tercümeyi bitirdikten sonra aslıyla ve Ali Osman Topuz Bey'in tasviriyle zarf içine koyup ihtiyara:

- Bu gün için artık bendenizden başka bir hizmet istemezsiniz değil mi? Müsaade buyurursunuz ki hemen gidip babasının vesayasını kızına tebliğ edeyim.

Dedim. İhtiyar istediğim müsaadeye ezdil ü can ita ile beraber:

- Zaten işlerimiz bitmiş demektir. Sizi iki gün daha it'âb edemez.

Diye, şu likitasyon emrinde vuku bulan muâvenetlerimden dolayı teşekkürât-ı minnettaranesini tekrar eyledi.

İş görmek için değilse bile o günkü işleri anlamak için bir kere de matbaaya baş vurdum. Siranuş'un pederi resmini bazı arkadaşlara iraeden bir türlü kendimi men edemedim. Badehu tekrar Beyoğlu yolunu tutmak için Köprü'den geçtim.

Tünel mevkiinde Refet'e tesadüf etmeyeyim mi? Delikanlı bugün, eski beşaşetlerini andıracak bir tavr-ı dostâne ile müsta'celen yanıma sokulduysa da doğrusu ya kizb-i sarîhini tuttuğum dakikadan beri Refet hakkındaki eski nazarım değişmişti. Mamafih renk vermedim. Onun:

- Siranuş'un pederi tarafından Ermeni patrikhanesine vaz edilen vasiyetnameyi görüp anlamak merakına düştüm. Seni beklemek için doğruca Beyoğlu'na gidiyordum.

Sözlerini pek müteşevvikane bir tavırla söylemesine ben de bilmisil mukabele ederek:

- Yalnız vasiyetnameyi mi? Siranuş'un pederi Ali Osman Topuz Bey'in resmini de görmeği merak etmez misin?

Dedim. Şevki daha ziyade arttı. Dedi ki:

- Aman Allahı severseniz şöyle bir kenarcıkta...

- Yok. Burada olur işlerden değildir. Biraz sabret. Tünel'in üst başından bir arabaya bineriz. On dakikada..

- Araba içinde ziyaret mümkün olabilir ya?

- Bak ona diyeceğim yok.

Dediğimiz gibi, Tünel'in üst başında bir arabaya bindik. Resmi ve tercümeyi Refet'e gösterdim. İkisini de pek mütahalikâne bir tavırla tetkik ve mütalâa eyledi.

Delikanlının bu tavr-ı mütehâlikanesi hoşuma gitmeğe başladı. O tavırda âdeta eski Refet'i buluyordum. Hatta bir aralık kızbinin tahakkuku meselesi de hatırımdan çıkarak yüzüne baktıkça bakacağım gelen, sevdikçe sevdam artan kahraman çocuğu canıma sokacağım geliyordu. Sordum ki:

- Refet. Nasıl memul edersin? Babasının vesayasına Siranuş tarafından riâyet edilip edilmeyeceğini ne yolda kestirirsin?

Refet'te belli belirsiz bir tebessüm vaki oldu. Dedi ki:

- Herkesin kalbinde bir arslan yatar derler. Siranuş'un kalbindeki arslanın ne istidatta olduğunu benden ziyade sen bilmelisin.

- Benim pek ümidim yok.

- Öyleyse benim de yok.

- Çünkü kendisinde böyle bir istidat olsaydı...

Ben bu sözü arabacıyla hemen burun buruna gelmiş olduğumuz bir zamanda söylemeğe başlamıştım. Zira Refet daha son sözünü söylediği zaman Vartov Dudu'nun kapısı önünde araba durup, arabacı dahi kapıyı açmağa davranmıştı. Bu hâlde sözüm Refet'e hitap olmak suretinden çıkarak, arabacıya hitap suretini aldı. Adamcağız:

- Efendim?

Diye kendisine söylediğim şu sözleri anlamadığından, tekrarını talep eder bir tavırla yüzüme baktı. Artık:

- Hayır, sözüm sana değil.

Diye, sözü kısa keserek, Refet'le birlikte Vartov'un hanesine girdik.

IV

Akşam olmuş, mumlar yanmıştı. Refet'le Siranuş pek muhtasar surette selâmlaştıktan sonra Siranuş tarafından gösterilen istical üzerine varaka-i Arabiyyenin tercümesini hemen ber vech-i âti okumağa başladım:

"Vahid ve Samed olan vâlidiyet ve mevludiyetten münezzeh bulunup, hiçbir ahd kendisine küfüv olamayan Hakk sübhâne ve teâlâ hazretlerine hamd ü senadan ve dini dîn-i İbrâhim olarak müddeâsı Zebür ve Tevrat ve İncil'le musaddak bulunan hâtemünnebiyyîne salât ve selâmdan ve herhangisine iktida edilse mûcib-i ihtida elan âl ve ashâb-ı

kirâmına tarziye ve tehâyâdan sonra ben Ali bin Osman bin Topuz derim ki:

" Mahmiye-i Kostantiniyye'de, Beyoğlu'nda sâhibe-i dâr olmamak hasebiyle mahallesi gayr-i muayyen ve Ermeni tâifesinden Takuhi Benet Kazar nam nasraniyyenin tevlit ettiği ve merâsim-i kenîsâiyesini Siranuş namına icra ettirdiği kız benim sulb-i sahîh mevlûdumdur. Buna, benim tarafımdan muteber Seyyit Mehmet Numan bin Ali ile yine tacir-i muteber Abdülkadir İsmail bin Mehmet Hartumu şahit ikame edilmiştir ki, her ikisi mahmiye-i Kostantiniyye'de sakin ve ticaretle melufturlar. Takuhi Bint-i Kazar tarafından da bu keyfiyete Süryani milletinden kenîsa ferrâşı Artin veled-i Hacik ve Ermeni milleti papaslarından Boğus Veled-i Parnas şahit ikâme edilmişlerdir."

"Dünyada evlat ve âile ıtlâkına şayan kimsem olmadığından ve çocuğun selâmetini validesi nezdinde bulunarak, ona tâbi olmasında gördüğümden ol vechile büyümesine rızâ-yı pederânemi izhar eylemişimdir. Bu kızdan başka vârisim olmadığından hîn-i vefatımda metrukâtımın nukuda tahviliyle esmân-ı bâliğasının kendisine tahsisini dahi şahitlerime havâle etmişimdir ki, bunun için iktiza eyleyen evrak şer' ve kanun nehciyle başkaca tanzim olunmuştur."

"Bu vesaya kızım Siranuş'a tebliğ olunduğu zaman kendisi yirmi bir yaşını ikmal etmiş bir reşide-i kâmile bulunacaktır. Diğer vesayama itbâ kılınmışsa kızım zulmet-i cehl ile nûr-ı basarı münhasif bir nâdan olmayıp, dimağı ve kalbi nûri mârifetle münevver bir sâhib-i kemâl bulunacaktır. İmdi bu sulb-i sahîh kızıma badeselâm vettehiyye derim ki:

" Ey canpâre. Senin pederin bir dine tâbidir ki Cenâb-ı yesu' aleyhisselâmın Meryem-i azrâdan bilâpeder ve Ruhullah olarak tevellüt eylediğine o dîn-i mübîn hasebiyle mümindir. İhtilâfât-ı nasârâdan kat-ı nazar olunursa hakîkat-ı nasrâniyye dahi budur. Ama validen bir dine tabidir ki Hatemü'l-enbiya efendimiz hazretlerinin bisetleri o dince müsellem değildir. Ey mahsûl-i fuâdım. Eğer validen dininde kalırsan pederinden lil-ebed cüdalığa rıza göstermiş olacaksın.

Eğer din-i pederi kabul eylersen, validenin dinindeki hakîkat-i asliyye ve esasiyyeyi de hıfz eylemiş olacaksın. Bu hâlde validenle pederini süveydâ-yı kalbinde cem eyleyeceksin."

"Ulûm-ı nasrâniyye dairesinde perverişyâb olduğu için şu vesâyâ sana garip görünür. Bâdi-i emirde tab'ın bundan tevahhuş eder. Ama hâzım ve müteenni ol... Biraz da hakayık-ı İslâmiyye ile tevağğul et. O zaman anlarsın ki İslâmda ikrah ve icbâr yoktur. Benim sana bu vasiyetim de bir icbar değildir. Kemâl-i şevk ve garam seni kabul-i vesâyâya teşvik ve tahris edeceği zamana kadar teenni et. Eğer hidâyet-i rabbâniye imdada yetişirse işte, şu sen rüşd-i kâmile kadar seni unutmamış ve pederlik vazifesini ifada istitâatı kadar kusur etmemiş bulunan peder-i mühibbinin ruhunu şad etmiş olacaksın. Aksi hâlinde seni öksüz bırakmamağa alâ –kaderi'l istitâ'a çalışmış bulunan bir peder-i müşfiki senin öksüz bırakmış olacaksın. Zira bu âlemde benden mütevellit senden başka bir kimse yoktur ki yadım onun kalbinde yer tutsun. Yadgâhım yalnız senin kalbin olacaktır.

"Sen henüz nevzebân bir tıfl-ı mahbûb iken seni dizlerimin üstüne alıp severek, okşayarak, yüzüne de dikkat nazarımla bakardım. Bir an evvel seni büyümüş görmeğe acûl olduğundan hiç olmazsa hayalimle seni büyütürdüm. Eşkâl-i hâriciyyece kendime müşâbehet-i tammeni bil-müşâhede havâss-ı maneviyyece dahi bu müşabehetin vukuunu arzu eylerdim."

"Sûrî olan müşabehetimizi senin de mukayesene imkân hâsıl olsun diye en mahir bir ressama suretimi tasvir ve tersim ettirerek bu zarf derununa koydum. Eğer manevi olan müşabehetimiz dahi ümit eylediğim mertebe-i kemâlde ise sen bu satırları okurken suretini resimde gördüğün cisim ve cesedi artık hâk setr olmuş bulunacağı derkâr olan pederi yeniden ihya derecesinde bir vazife-i mevlûdiyyet ifa eylemiş olmak için vesâyamı kabul edersin.

"Etmediğin surette dahi sakın zannetme ki seni tîr-ı lâ'nete hedef ederek cezalandıracağım. Haşa. Ciğer paremi dinime dahil olmuş diye tasavvur ve tahayyülden memnu' ola-

caksam bari arada ve ihtiyarımla mel'ûn tasavvur etmemek bahtiyarlığı olsun bende kalmalıdır. Bahtıyarlığın bu derecesine de şiddet-i ihtiyâcım vardır. Her hâlde aziz ve berhudar ol nûr-ı aynım."

V

Pederinin vesâyâsını okuduğum müddet zarfında, Siranuş, pederinin tasvirini elinde tutarak, güya bu sözleri söyleyen o tasvir ve daha doğrusu sâhib-i tasvîr imiş gibi bir hâl-i itinâ ve ihtimam ile temaşa ve istima eyliyordu. Rengi gâh ağarıp, gâh kızarıyordu.

Tercümenin sonlarına doğru gelindikte kızın hâli daha ziyade başkalaştı. İri, gazanferâne gözlerinden siyah yaşlar tereşşuhuna başladı. Hele vasiyetin hatimesinde elindeki tasviri kemâl-i muhabbet-i duhterâne ile birkaç defa öperek kalbi üzerine bastırdı ki gerçekten putperest olanlarda bile şu müteabbidâne hâl tasavvura sığamaz.

Kız bu hâldeyken biz Refet'le birbirimize bakıştık. "Ne dersin? Ha?" manasını çehrelerimizle yekdiğerimize ifham eyliyorduk. Lâkin bu suallere ikimiz de cevap bulamayarak yine hâl ve şanımızla beyân-ı hayret ediyorduk.

Kızın bu hâlinde vesâyâ-yı pederi ne surette telâkki edeceği sorulabilir mi? Zaten kendisi bu bapta vereceği kararı vermiş olabilir mi ki onu bize de tebliğ edebilsin?

Ben bilâkis buna dair bir söz açılacaksa iftitâhını men etmeğe lüzum gördüm. Binaenaleyh sohpeti değiştirmek için dedim ki:

- Bu akşam nasıl vakit geçireceğimizi benden sorsaydılar. Konkurdiya tiyatrosuna gidelim derdim.

Siranuş uykudan uyanırcasına bir hâlle ve kemâl-i taaccüble yüzüme bakarak dedi ki:

- Tiyatroya mı? Şu anda tiyatro nereden hatırınıza geldi?

Ben- Böyle, insanı birtakım ihsas istilâ eylediği zaman nüzhet-i tab' husulü için hiç hatır ve hayale gelmedik eğlenceleri düşünmelidir. Mahaza tiyatroyu hatırıma getiren şey, yeni gelmiş olan Fransız opera-komik kumpanyasına Refet'in gösterdiği rağbettir.

Siranuş daha ziyade istiğrap tavrıyla Refet'in yüzüne baktı. Bu tiyatro sözü meydana çıkalıdan beri Refet'in de hâli mütegayyirdi.

Nasıl mütegayir olmasın? Vicdan sahibi çocuk. Bana söylediği yalan işte vicdanı üzerine hücum edip duruyor. Belaya bakınız ki oğlancağız bu yalancılıkta sebata da mecbur oluyor, diyor ki:

- Evet. Vakıa pek güzel bir kumpanyadır. Size de söylememiş miydim Matmazel? Hatırınızdan çıktı mı?

Siranuş- Ha. Evet. Söylemiştiniz. Hatırımdan çıkmış.

O ne? Demek oluyor ki Refet bu tiyatro yalanını Siranuş'a da yutturmuş. Besbelli bir akşam kendi âmâl-i sefihânesi için buradan erkence çıkmağa lüzum görmüştür de nereye gideceği Siranuş tarafından sorulduktan, ayıbını setr için tiyatroyu hatırına getirivermiştir. Eğer Refet'in her zaman tiyatroya gidişi benim takibimde gördüğüm gibiyse bu çocuğa gerçekten acımalıdır.

Tiyatro üzerine lâkırdı biraz daha uzadı. Uzadığı da isabet oldu. Zira musahabe o surette tahavvül eyledikten sonra ben bir aralık Ali Osman Topuz Bey'in resmini de, vasiyetnamesini de, tercümesini de toplayıp zarfa koyarak konsol üzerindeki aynanın arkasına gizleyivermiştim. Sohpetin buna ait olacak sureti de münkatı' oluvermişti.

Bu günkü işler için enine boyuna gezip tozduğum cihetle gerek vücudumu ve gerek zihnimi hayli yorgun bulduğumdan bu akşam saat üç sularında İstanbul'a çekilmek için Siranuş'tan ruhsat istedim. Siranuş Vartov Dudu'nun hanesine geleliden beri ben hiç onunla bir dam altında gece geçirmediğim gibi, Refet dahi geçirmeyip, hatta şu günlere gelinceye

kadar bensiz Siranuş'u görmeğe bile gelmiyordu. Ben ayağa kalkıp ruhsat istediğimde o dahi yerinden kalkarak:

- Efendinin bu ricasına ben de iştirak ediyorum.

Dedi. Vakıa Siranuş:

- Bunca teessüratımla beni yalnız bırakmak reva mıdır?

Diye, insafsızlığımızdan şikâyete başladıysa da Vartov Dudu'nun hepimizden âlâ refâkat eyleyebileceği anlaşılarak, istediğimiz ruhsatı dirîğ etmemek mecburiyetini teslim ettirdik.

Haneden dışarıya çıktığımızda Refet:

- Haydi, gerçek tiyatroya gidelim. Güzel eğleniriz.

Dedi. Hay zeki hay. Kabul etmeyeceğimi bildiği için bu teklifte bulunuyor. Ben kabul etmeyim de kendisi bu vesile ile yeni eğlencelerine gitsin diye böyle söylüyor. Bittabi kabul etmedim. O da filvaki dedi ki:

- Öyleyse bana izin ver. Ben gideceğim.

- Tiyatroya mı?

- Evet. Pek hoşuma gidiyor.

- Men etmem oğlum. Allah safâ-yı hâtır versin.

Bu duâ ile vedalaşarak Refet'ten ayrıldımsa da, ayaklarım ileriye doğru kat-ı mesâfe edebilirler mi ya? Hele gözlerim yolumun ilerisine hiç bakamıyorlar. Yüzüm geride.

Vakıa Refet mühtehası Konkurdiya'ya çıkabilecek bir yolu tutturdu ama eminim ki oraya gitmiyor. Tecrübe ettik, mücerrebi tekrar tecrübe kâr-ı âkıl mıdır?

Bir aralık kendi kendime:

- Adam. Senin nene lâzım. Genç adam. Daha sefahata doymamış. Varsın başını evvelkiden daha katı taşlara vuruncaya kadar sürünsün.

Dedimse de hamiyet kail olabilir mi ya? Efkârım derhal tahavvül eyledi. Hazır Refet benden pek de uzaklaşmamışken şunun adımlarını çiğneyerek bir daha takip edeyim dedim. Bu

niyeti derhal bir karar-ı kat'î suretine koydum. Haşarı çocuğu gözden kaybetmemek için var kuvveti bacağa vererek onun gittiği yola doğru yürüdüm.

Galatasarayı'na kadar Refet'e yetişemedim. Polis dairesinin önüne geldiğim zaman baktım ki Refet dahi İsponek bakkal dükkânını geçip, simitçi fırınının önünden Haco Polo çarşışısına doğru yürüyor.

Hah. Haşarıyı yakaladık.

Refet gitti, ben gittim. Filvaki Konkurdiya'ya kadar vardı. Hay külhani hay. Siranuş'un hanesinde geçen sözler üzerine kendisini takip edeceğime ihtimal vermiş olmalıdır da şüphelerimi izale için tiyatroya kadar gelmiş bulunmalıdır.

Vakit de daha erkence. Fakat Refet o incecik bahçe yolundan girip tiyatronun bilet satılan tarafına büküldü. Tekrar çıkmadı.

Ben, sokağın karşı tarafındaki Fransız tiyatrosu yanında mümkün mertebe kendimi gizleyerek muntazır ve mutarassıt bulunuyorum. Evet. Refet çıkmadı.

Kendi kendime dedim ki:

- Mutlaka yakasını bir Fransız aktrisinin pençesine duçar etmiş olmalıdır. Tiyatroya erkence gelmek buna delâlet eder. Oyuncular tebdil-i kıyafet ettikleri sırada birkaç lâkırdı teâti eylemek için.

Üçer beşer seyirciler tiyatroya girmeğe başladılar. Tiyatrodan çıkanlar pek nadir. Gözlük gözümde olduğu hâlde çıkanların hepsini tetkik eyliyorum. Hiçbirisi Refet değil.

Refet hâlâ tiyatronun içinde.

Acaba ben de girsem mi? Şimdi tiyatroya girersem afacanı elimle koymuş gibi oyuncular dairesinde bulacağım. Kim bilir beni görünce ne kadar bozulacak? Ne kadar mahçup olacak?

Tiyatroya girip gitmemek lüzumunu kat'iyen tayin eyleyinceye kadar hayli mücâdele-i nefsiyyede bulundum. Gâh girmeği muvafık buluyordum, gâh girmemeği. Zira tiyatroya

girmeyecek idiysem, Refet'i buraya kadar niçin takip ettiğimi düşünüyordum. Girecek olsam ve bahusus afacanın bir âşufteyle doğrudan doğruya münâsebet-i hususiyyesi olduğunu ispat eyleyecek hâllerini görmem, elbette kat'-i münâsebet derecesine varmağa kadar her şeyi göze aldıracağım. Çünkü sefahatin bu dereceye kadar teceddüt ve tekerrürünü mümkün değil tecviz edemeyeceğim.

Perdenin küşadından evvel çalınması mutat olan entredüksiyonu muzika çalmağa başladı. Ben de artık tiyatroya girmeğe karar verdim. Bir, iki, üç hatve attım, dördüncüsünde.

Dördüncüsünde sağdan geri. Güya korkacak bir şey görmüşüm de ondan kendimi korumak telâşına düşmüşüm gibi bir telâşla Fransız tiyatrosunun kapısından içeriye kendimi attım ve yine derhal geriye dönüp tarassuda başladım. Zira Refet tiyatrodan çıkıyordu.

VI

Artık anlaşılmadık bir şey kaldı mı? Refet tiyatroya gitmiyor vesselâm. Maksadı tiyatro olsa, tamam oyuna başlandığı zaman çıkar mı? Asıl maksadı tiyatrodaki bir kızdır. Gitti onu gördü. Söyleyeceğini söyledi. Vereceği kararı verdi.

Ya şimdi nereye gidiyor?

Ne safderunâne sual? Bu tiyatro kızlarıyla münâsebât-ı sefihânede bulunanların ahvali meçhul mudur? İş güç sahibi olan bir adam saat yedide, yedi buçukta oyun biterek tiyatrodan çıktıktan sonra metresiyle mebîtine gelerek birkaç saat daha vakit geçirirse sabahleyin ne zaman kalkabilir? İşine gücüne ne vakit gider?

Geceleri uyanık olarak sabah etmek tiyatrocuların sanatlarına mugayir değildir. Zira onlar gündüzleri de ikindilere kadar uyku uyurlar.

Bu hâlde tiyatro aktrisiyle münasebeti olanlar, şöyle saat üçte, üç buçukta, hatta bazıları daha erken, yani akşamdan

metreslerinin ikametgâhlarına giderek saat yedi buçuğa, sekize kadar bir âlâ uyku çekerler. Badehu intizar-kerdeleri olan dilfigâr tiyatrodan gelip supe ederek musahebâta da koyulurlar.

Ama bu âdet, şu yolun kendini bilen âkıl yolcularının âdetidir. Bizim Refet dahi elhak bu ukalâdandır.

Malûm a. Ben Fransız tiyatrosunun kapısı altında gizliyim. Refet Konkurdiya tiyatrosunun dar bahçe yolundan dış kapıya kadar geldikte kemal-i havf ve telâş ile etrafına bakınmağa başladı.

Hay köftehor hay. Hiç şüphe yok ki beni arıyor. Takib olunduğu hakkındaki şüphesi pek ziyadeymiş. Benden başka kimden ihtirazı olacak? İhtirazı olmasa neden etrafına bakınacak. Dosdoğru yolcağızına düzülüverir. Şu anda bir hatıra beni istilâ eyledi. Şüphe yok ki Refet metresinin ikametgâhına gidiyor. Takip etmeli. Bu ikametgâhın neresi olduğunu öğrenmeli. Güzelce bellemeli. Artık bu gece olamaz ama, yarın sabah erkenden oraya gidip Mösyö Refet'e bir vizite kâğıdı irsaliyle kabulümü rica etmeli.

Yapar mıyım? Yaparım.

Fakat yarın sabah oraya erkenden gitmek için bu gece İstanbul'a dönmek olmaz. Refet'in yeni dâr-ı safâsını öğrendikten sonra gider, bu geceyi de Vartov'un hanesinde geçiririm.

Ama misaferet-i fevkalâdeden Siranuş meraka düşecekmiş. Onun merakını pek kolay izale edebilirim. Refet'in yeni hâlini hikâye ederek, sevdiğimiz bu delikanlıyı bu hâlden men için onun da muâvenetini isterim.

Ben zihnimde bu kararı verdiğim zaman, Refet dahi, o zamanlar Bonmarşe mağazası olan mağaza önünden Galatasarayı'na doğru teveccüh etmişti. Artık daha ziyade vakit kaybetmeyerek hemen arkasına düştüm.

Tiyatro oyuncularının ağlebi Avusturya postahanesine inen mahut murdar sokaklardaki misafirhanelerde ve birazı da Santa Mariya kilisesi karşısındaki dar sokaklar derununda bulunan garni, yani mefruş hanelerde oturdukları malûmum

bulunduğundan, Refet'in Galatasarayı'na doğru değil, dört yol ağzına doğru sapması lâzım gelirdiyse de, aktrislerin muteberlerinden bazılarının Yeniçarşı caddesindeki misafirhanelerde de oturduklarını derhatır eyledim. O gayretle takipte devam ettim.

Fakat Refet, Galatasarayı meydanına gelir gelmez, tahminim vechile sağa sapıp Yeni Çarşıya inmedi. Hatta ileri doğru yürüdüğü hâlde, sola teveccühle İngiliz sarayına doğru da gitmedi. Doğrudan doğruya Taksim yolunu tuttu. İngiliz eczahanesine doğru ilerleyip gidiyor.

Acayip. Bu taraflarda aktrisler ikametgâhı olabilecek hangi hane var?

O gidiyor, ben gidiyorum. Tamam Mektep sokağına vardığımızda Refet sola bükülmesin mi?

Anladım artık, anlaşılmayacak hiçbir şey kalmadı. Bizim Mösyö Refet yine eski hanede oda tutmuş. İhtimal ki tamam Ağavni'nin sakin olduğu odayı tutarak, yeni metresini oraya oturtmuş. Zavallı Ağavni. Mahaza Refet için en muvafık tedbir de bu değil midir ya? Hazır uşağı muşağı alışkın olan bir hane. Bu hane benim de işime gelecek. Çünkü uşak meclûbumdur. Refet ve yeni metresi hakkında istediğim gibi malûmat alabileceğim. İstersem bu geceyi bile orada geçirmek mümkün. Siranuş'u, Vartov Dudu'yu beyhude niçin rahatsız edeyim.

İşte bu mütalâat zihinde olduğu hâlde Refet'i lâyenkati takip ediyorum. Hatta gittikçe kendisine yaklaşıyorum bile. O dereceye kadar ki Refet geriye dönüp bakacak olsa, beni görebilecek.

Haneye vusulü hâlinde dönüp gerisine bakmak Refet için tabiî bir hareket olacağından, tamam haneye takarrup eylediğimiz zaman ben bililtizam durup, Refet'in biraz daha tebaut etmesine meydan bıraktım.

İyi ama. Refet, bizim eski hanenin önünde durmadı. Yalnız başını kaldırıp, bizce en mühim mesâkinden olan bu haneyi haricen temaşa eyledikten sonra geçti gitti.

O... Pirelenmeğe başladım. Refet, bundan daha aşağı nereye gidiyor? Beyoğlu'nun bundan daha aşağısında öyle aktrisler maktrisler oturamazlar.

İştibâh ve merakın mukteziyât-ı tabiîyyesinden olmak üzere harâret-i garîziyyem artmış. Ateşler içindeyim. Kanımın cevelânına ârız olan sür'at hasebiyle intikalâtım dahi o kadar seri ki zihnim bir anda şarktan garba sıçrıyor. Şu anda bir intikal daha vaki oldu.

Malûmdur ki Refet'i ilk tiyatroda arayıp da bulamadığım zaman delikanlının hiç de tiyatro merakında olmadığını hükm eylemiştim. Tiyatro meselesi mahza benden setr-i esrâr için iltizam edilmiş bir kizb-i sârih idi. Asıl kanâatim Refet'in tiyatro âlemi haricinde eğlencelere koyulmuş olması cihetindeydi. Bir aktrise müptelâ olması tasavvuru hemen bu gece vaki olmuştu. Me'mûlümun hilâfı olarak tiyatroyu girdiğini gördükten sonra bu zann ve zehâb vukua gelmişti.

Şimdi bu zannın, bu zehabın yanlışlığı tahakkuka başladı. Demek oluyor ki Refet'in tiyatrocularla alışverişi yoktur. Zira o taraflarda, o makule kimseler asla sakin olmazlar. Artık hükm-i kat'î ile hükmeyliyorum ki Refet kendisine bir başka türlü eğlence, bir başka tarz sefahat peyda eylemiştir.

Hâlâ, Refet gidiyor, ben gidiyorum. Ama takipde devam edildikçe ne hâllere giriyorum, biliyor musunuz? Ah. Bu hâlleri bilemezsiniz. Tahmin edemezsiniz.

Takipte devam edildikçe şimdiye kadar vermiş olduğum hükümlerin kâffesi büsbütün yanlış olduğunu anlamağa başlıyorum. Durunuz bakalım. On beş, yirmi adım daha atarsak: "Hakâyık-ı ahvâl neredeymiş? Ben nerelerde geziyormuşum" diye itirâf-ı mağlûbiyyet edeceğim. Hem ne büyük mağlûbiyet.

Evet, evet. Bu mağlubiyeti itiraf ettim. Meğer hakâyık-ı ahvâl neredeymiş, ben neredeymişim? Bakınız, Refet'e bakınız. Gitti gitti de ta Vartov Dudu'nun kapısı önünde durdu. Aman ya Rab!. Elini tokmağa sürüp kapıyı çalmağa bile hacet kalmadı. Kapı kendi kendisine açıldı.

Meğer Refet'in avdetini bekliyorlarmış ha?

Refet kapıdan içeriye girip kapıyı kapadı. Üst katta, Siranuş'un odasında ışık vardı. Refet'in duhulü üzerine gördüm ki bu odanın storları üzerinde teressüm eden bir gölge kapı semtine doğru hareket ediyor. Hem de Siranuş'un gölgesi. Tanıdım. Zerre kadar şüphem yok ki Siranuş'un gölgesi. Refet'i istikbâle gidiyor...

VII

Tepeden tırnağa kadar buz gibi soğuk bir ter içinde kaldım. Beynim dönmeğe, gözlerim kararmağa başladı. Düşmemek için sendeleyerek Vartov'un hanesinin karşı sırasındaki evlerden birinin kapısına kadar vardım. Kapının önündeki taş merdivenin üstüne oturdum.

Dirseğimi dizimin üzerine, çenemi de dirseğimin üzerine dayatarak ve gözlerimi Vartov'un hanesine dikerek bakıyorum. Düşünüyorum.

Ama bakıyorum da ne görüyorum? Düşünüyorum da zihnimde neyi buluyorum?

Hiç. Bilkülliye hiç.

Bir aralık kendi varlığımı da unutmak derecesine geldim. Neredeyim, ne yapıyorum bilmiyorum.

Bilmem ki uyumuş muyum? Bilmem ki bayılmış mıyım? Ama kendimde olmadığım muhakkak.

Üşüyorum. Ellerim, ayaklarım buz kesilmiş. Âdeta dondurma tenekesinin içine girmişim gibi bir hâl. Dişlerim bile titriyor.

O aralık merdiveni üzerine oturduğum kapı açılmasın mı? İçeriden bir erkek sesi:

- Size ne oldu Mösyö?

Demesin mi? Aklımı başıma aldım. Bunun bir imdat olduğunu anladım. Sözü söyleyenin yüzüne baktığımda

Vartov'un komşusu olan bir Almanyalının uşağı olduğunu tanıdım. Efendisiyle de selâmlaşırız. Binaenaleyh ümidimi cür'etimi arttırarak:

- Aman bir kadeh konyak. Bir büyücek, bir kadeh konyak.

Dedim. Gayretli uşak ricamı tekrar ettirmedi. Bir dakika sonra yarıya kadar âlâ Fin şampanya konyak doldurmuş olduğu şarap kadehini elime tutuşturdu. Onu içtim. Müteâkıban midemde ateş peyda olmuş gibi bir şeyler hissettim. Bu hararet yavaş yavaş vücudumu istilâya başladı.

Üç parmağını yeleğimin cebine sokarak elime geçen bir altını çıkarıp uşağa sundum ve:

- Bir konyak daha.

Dedim. Uşak bu bahşişten istiğnâsını anlatacak birkaç söz söylemeğe davrandıysa da içerideki ışığın yardımıyla avucuna koyduğum şey çeyrek olmayıp, lira olduğuna vâkıf olunca ikinci konyağı yetiştirmekte bilâ-isticâl altın dahi avucunda kaldı.

Konyağın ikincisini de içtim. Vücudumun harareti arttıkça artıyordu. Bir de sigara yaktım. Kendime geldim. "Geldim" değil, geçtim bile. Mesâib-i vâkıa olanca dehşetiyle karşıma çıktı.

Eyvah. Hakayık-ı ahvâl neredeymiş, ben neredeymişim. İnsanoğlu mu? Halledilmez bir muammadır, muamma. Seni Siranuş seni. Seni Refet seni. Ben ikinizi de insaniyetin tabaka-i âliyesine varmış kahramanlardan addediyordum. Meğer siz... Meğer ikiniz de.

Hayır, hayır. Bu facıâ her tahammülün fevkindedir. Yapmağa çalıştığımız şeylerin tekemmülünden evvel paldır küldür inhidamını görmek tahammül-güdâz bir belâdır. Belâya belâyla mukabele etmeli. İktiza eylerse bu gece dünyayı yıkmalı.

Gazabım bir dereceyi bulmuş ki, hakikaten bu gece dağları devirmek, bence pamuk atmaktan eshel. Aralıkta bir Siranuş'un o feriştehâne çehresi hayalim önünde tecessüm e-

diyor. Hâlâ melekane ama, bu safvet, bu masumiyet hayalimde yer tutmuş olan eski çehre. Şimdi kendisini görecek olsam kim bilir ne kadar müstenfir göreceğim.

Refet de öyle. Hatta o daha beter. Ondan sıdkım daha evvel sıyrılmış. Çoktan istikraha başlamışım. Şu anda onun da hayali karşımda tecelli ederek, heyhat, pek de kahramanâne bir suret tasvir ediyor ama, tuh. Haydi, her yalancı kahraman. Haydi, hey düzenbaz herif. Kizb-i sarîhin bence mücerreb ve müsebbet olduğu hâlde kahramanlık senin nerene yakışacak?

Midedeki konyağın buharı asabı istilâ eyledikçe ihtisasatıma vüs'at geldi. Gazabım arttı diyemem fakat azmim, cezmim tekemmül eyledi. Yerimden kalktım. Uşak:

- Arkadaşınız önde, siz arkada geliyordunuz. Neden o sizi beklemeyerek kapıdan girdi? Ben çelebinin tiyatrodan avdetini bekliyordum.

Diye, hâlâ benden izahât ümidinde. Bense:

- Zararı yok, zararı yok. İşte, ben de gidiyorum. Rica ederim sen içeriye gir de kapıyı kapa.

Diye, uşağı iskât ederek doğruca Vartov'un kapısına vardım. Mütehevvirâne ve gazûbâhane olmasın havfıyla yavaşça kapıyı çaldım.

İçeride epeyce bir telâş peyda oldu. Öyle ya. Peyda olmayacak mıydı? Refet'ten sonra kimsenin geleceğine intizar olunmuyordu. Basıldılar.

Sizi gidi hainler. Korkunuz, titreyiniz. Hicabınızdan yerlerin dibine geçiniz. Fakat gerçekten yerin dibine geçecek olsanız, arkanızdan ayrılmayacağım. Oraya gelip, sizi orada da bularak yüzünüzü çeşmân-ı pür-hışmıma hedef ederek tükürreceğim. Yakanızı bu cezadan asla.

Derken kapı açıldı. Acayip. "Kimdir o?" sualine bile hâcet yok. Vay. Ben bu kadar mı gafilmişim. Bu kapı her çalana açılıverecek kapılardanmış da hâlâ anlayamamışım ha? Ne gaflet. Ne belâhet.

Kapıyı açan Vartov'du. İçeriye girer girmez ilk sualim:

- Sormadan, korkmadan kapıyı nasıl açıverdiniz?

Oldu. Kadıncağızda hiç fütur eseri yok. Bilâkis beni her gördükçe vechini tenvir eden beşaşetle:

- A. A beyim, şu küçük pencereden bakınca kapı önündeki adam görülmez mi?

Cevabını verince, kendimi toplamağa mecbur oldum. Düşündüm ki gündüzleri bile ben buraya geldikçe evvelâ Vartov Dudu şu pencerenin içerisinden görünür de kapı sonra açılır.

Asıl gaflete şimdi duçar olmakta bulunduğumu anladım. Hele kadının fütursuzluğu beni büsbütün uyandırdı. Son dereceye kadar hızımı teenniyi vacip gördüm. Derken yukarıdan bir ses:

- Kimdir Dudu?

Diye sordu. Siranuş'un sesi. Hîn-i tegannîde canlara tesir eden o lâtif sada.

Vartov:

- Efendidir.

Demesiyle Siranuş:

- Ben size demedim mi? Benim kalbime doğan şey mutlaka vaki olur demedim mi?

Diye istikbâlime koştu.

Acayip. Bunda da fütur yok be. Merdivenden inerken hâl ve şanını tetkik eyliyorum. Evvelki hâlinden, şanından fazla bir şey görülmekteyse, o da şu nâ-be-hengâm olan vürûdumdan mütehassıl bir şevk, bir şetaretten ibaret.

Daha söz sırası bana gelmeksizin Siranuş:

- Vallah kalbime doğmuştu. Âdeta vürudunuza kalbim muntazırdı. Ne isabet oldu. Hak taâlâ hazretleri işimizi yalnız teshil etmiyor. Tesrie de inayet buyuruyor.

Diyor ki, beni hayretten hayrete duçar eyliyor.

Acaba dram zannettiğimiz şey komedya mı çıkacak?

Ben hâlâ söze başlamadım. Siranuş yüzüme bakarak:

- Acayip. Hâlinizi mütegayir görüyorum. Size ne oldu?

Diyor. Vartov Dudu dahi:

- Ben de dikkat ettim ama sesimi çıkaramadım.

Diye Siranuş'a muavenette bulunuyor. Hele Siranuş:

- A. Nefesiniz içki kokuyor. Demek oluyor ki çakır keyifsiniz. Tagayyürünüz de bundan ibarettir değil mi?

Deyince bana bir de mahcûbiyyet-i mağlûbâne ârız oldu. Mutlaka o hâlde pek gülünç bir tavır peyda etmişimdir. Söze nereden başlayacağımı bilemeyerek, bir başlangıç olsun da nasıl olursa olsun diye:

- Refet burada mı?

Dedim. Fakat ikisinin de verdikleri tasdike iltifat eseri göstermeyen bir tavırla merdivenden yukarıya çıktım.

Yalnız Refet değil, Vartov Dudu'nun kocası Boğus Ağa dahi oradaymış. İkisi beraber beni karşıladılar. Yalnız Refet'in tavrında cüz'ice mahcubiyet alâyimi nümayandı.

VIII

Aman ya Rab!. Ben, burasını ne hâlde bulacağımı tahmin ederken, tahminime ne derecelerde mugayir bir hâlde buldum.

Benim tahminime göre meydanda ne Vartov Dudu bulunacaktı, ne kocası. Hane halkı uykuda bulunacaklardı. Yalnız Siranuş uyanık olacaktı. Ama o da gecelik dekolte gömleğini lâbis olduğu hâlde, perişan saçlarıyla âşıkını istikbâl eyliyecekti. İhtimal ki benim karşı taraftaki hanenin kapısı önünde geçirdiğim zaman zarfında Refet dahi soyunmuş, dökülmüş bulunacaktı.

Ne hayâl-i baîd. Hane halkının kâffesi gündüzlük rubalarını lâbis oldukları hâlde bir arada bulunuyorlar.

Ben artık içimden geçen şeyleri men'e de lüzum görmüyorum. Çünkü beş on dakika evvel beni helâk hâline yaklaştır-

mış olan teessür keenlemyekün hükmünü almış, içtiğim iki büyük kadeh konyak ilâç için değil, keyif için içilmiş ama beni neş'e-mend eden şey, yalnız bu iki kadeh konyaktan ibaret değildir. Beni korkutan ahvâl-i nevl-nâkin bir rüyadan, bir kâbustan ibaret olması bende bir mutmainâne neşe peyda eylemişti.

"Ne gördün? Ne anladın ki o kadar kuvvetli ve esaslı olan şüphelerin bertaraf oldu?" mu dediniz?

Benim gördüğüm bana kâfiydi. Ettiğim şüpheler mazallah doğru çıkacak olsalardı hanenin içini böyle mi görecektim? Siranuş bir tarafa düşüp bayılmış, Refet kendisini pencereden aşağı atmaya davranmış görülmeyecek miydi? Bu kulûb-ı sâfiyye ashabındaki fütursuzluktan, itminandan, neşeden büyük ne bürhan ararsınız ki zunûn ve şübehâtıma karşı irad eyleyebilesiniz.

Yukarıya çıkıp, bir dakika evvel müteşekkil bulunan meclis-i müzâkereye ben de munzamm oldum. O zamana kadar cereyan eyleyen müzakerenin hulâsasını bana da bildirdiler.

Ama benden evvel karilerime şu izahâtı vermeliyim ki meğer bir zamandan beri Refet'in Siranuş'la telâkiden ihtiraz etmesi delikanlının gönlünde zaten mevcutken bir aralık daha ziyade inbisata gelen bir şiddetli sevdanın men'ine cebr-i nefs içinmiş. Meğer bu ihtiraza Siranuş dahi müşterekmiş.

Dahasını mı istiyorsunuz? Meğer bundan evvel Refet'in koyuverdiği tiyatro yalanı da Siranuş'un verdiği talimat ve emir üzerine vuku bulmuş. Yani o gece benden ayrıldıktan sonra, Refet başka bir yere gitmeyip, bu gece olduğu gibi, yine doğruca buraya gelerek Vartov Dudu ve Boğus Ağa dahi müzakeratta bulunmuşlar. Alınız size yeni bir roman daha.

Siranuş tarafından serd edilen hulâsa-i müzâkere bana ispat eyledi ki bu meselede ne kendisi için şâyân-ı tevbih bir kabahat mutasavverdir, ne Refet için. Şu dört kişi kararlaştırdıkları neticeyi bana arz ederek reyimi, rızamı istihsal etmedikçe hiçbir gûne icraatta bulunmuyacaklarmış.

Vuku bulan bir sualime cevaben Siranuş dedi ki:

- Peder. İşte bâis-i hilkatim olan asıl öz babamın tasviri huzurunda yeminle sizi temin ederim ki ta İstanbul'lu hanımefendi beni oğluna almak hevesini ortaya çıkarıncaya kadar ne benim tarafımdan Refet'e ve ne de Refet tarafından bana ilân-ı aşk ve izhâr-ı heves yollu kelime-i vâhide söylenmemiştir. Fakat ikimizde de bu sevda kadimdir.

Kızın şu lâkırdısı ve bahusus sevdanın kıdeminden bahs etmesi nazar-ı hayretime çarptı. Güya ona inanmıyormuşum da doğrusunu Refet'ten soruyormuş gibi delikanlının yüzüne baktığımda, vakıa hicabından mosmor kesildiyse de, bir baş işaretiyle o da Siranuş'u tasdikten geri durmadı.

Söylediği söze pek de itimadım olmadığını gören Siranuş meseleyi tavzih ederek dedi ki:

- Bir kadın kendisine meyyal ve heveskâr olan ve bahusus kendi hakkında ciddi ve pâk bir sevda peyda eyleyen adamın hâlini yalnız bir bakışından anlar. Bunu anlamayana kadın demektense odun demelidir. Refet Bey'le bir iki mülâkatı müteâkıb hakkımdaki hissiyatı neden ibaret bulunduğunu anlamıştım. Kendi derûnumdakileri ona anlatmamak için gönlüme karşı olanca kudretimle mücâhedeye girişmiştim. Bilâhere kendisi itiraf eyledi ki hâlimi anlatmamağa muvaffak da olabilmişim.

Refet'te tastik tavrı.

Ben hâlâ müteaccibâne bir hâlle:

- Ya Ağavni?

Dediğimde, Siranuş dedi ki:

- Evet. Ağavni. İşte beni gönlümle uğraşmağa mecbur eden şey o Ağavni'nin hatırına, hakka riâyet kaziyesi değil miydi? Belki de şimdiye kadar adalet satırıyla kellesi uçurulmuş olan o nankörü Ağavni'den kıskanıyor görünüşüm dahi zavallı Ağavni'yi asıl Refet yüzünden kıskandırmamak için bir tedbirimdi. Şu dakikaya kadar bu tedbir bence sırr-ı a'zam idi.

Her şeyi Refet'e itiraf etmiş olduğum hâlde henüz bunu haber vermemiştim. Hatta hatırınıza getiriyor musunuz o geceyi ki Seyyit Mehmet Numan'ın himayesini kabule mecbur olduğum zaman Refet "öyleyse kardeş olduk" diye bana elini uzatmıştı?

Bu söz üzerine Refet'in çehresinde parıltı gibi bir şey peyda oldu. Bu gece âdeta ilk defa olmak üzere söze başlayarak dedi ki:

- Evet. Evet. Pek âlâ hatırımda. Siz, elimi Seyyit Mehmet Numan'ın pederâne dest-i kerem-peyvestine vekil olarak kabulde tereddüt etmediniz de doğrudan doğruya benim dest-i biraderânem olmak üzere kabul etmek istemediniz.

Siranuş- Biraz noksanınız var. Gayr-ı münkasım bir an için bende bir tereddüt hâsıl olmuştu. Fakat o anı müteâkıben zavallı Ağavni'yi asıl bu câli kardeşlikle temin etmiş olmak için Refet'in yed-i uhuvvetini de kabule şitab eyledim.

Arttıkça artan hayretim bana şöyle bir sual iradına cesaret verdi. Dedim ki:

- Öyleyse Refet'in Ağavni'ye gösterdiği ihtisas câli bir şey miydi?

Refet- Asla. Sana bunu bid-defaât anlattım. Ağavni hakkındaki ilk hevesim yalnız çocukça, mirasyedice bir hevesti. Muahharen Ağavni'yle birleşmeğe rıza gösterişim onun arzu ettiği halâsa benim refakâtimle nail olabileceğini iddia eylemesinden nâşıydi. Sonra, zaman geçtikçe kızcağızın islâh-ı nefs hususundaki ciddiyet ve sebâtı, bende kendisi için bir hürmet-i azîme peyda eyledi. Kalbimin en derin bir köşesinde bir Siranuş'un mahfuz olması bu hürmet-i azîmeye bir muhabbetin inzimamını menedemedi. Çünkü gönlümle Siranuş'un yekdiğerine nispeti bir sanemhaneyle bir sanem arasındaki nispetin aynıydı.

Delikanlının bu sözü hakikat mahza olduğuna nasıl şüphe edilebilir ki; bütün hâl ve şanı, cism ve canı bu müddeânın sıdkına şahadet eyliyorlar. Refet sözünde devam eyledi. Dedi ki:

- Evet. Siranuş hakkında benim için zerre kadar ümit olamaması o büthâne-i dil-derûnunda bir zulmet-i lâtife hükmünü aldığından bence a'yâd-ı Siranuş-perestî hükmünde bulunan bazı anlarda o ibâdethanenin tecelliyyât-ı lâtîfesiyle mütekeyyif olabiliyordu. Yoksa bilhassa son eyyamında Ağavni'nin muhabbeti bütün cismaniyetimi istilâ eylemişti.

Refet sözünü bitirdikte Siranuş başladı. Dedi ki:

- Refet'e kendi tarafımdan hiçbir şemme-i ümîd ismâm etmemek emrindeki mecburiyetim işte Karnik'le izdivaca rıza gösterişimin en büyük, en hafi sebebidir. Yoksa bir zaman olup da Refet'e meylimi kemâl-i iftihârla ortaya koyabilmek imkânını bir an hatırıma getirmiş olsaydım, o imkân zamanını ömrümün âhirine kadar bekler de ne Karnik'in, ne kimsenin teklif-i izdivâcına "evet" cevabını vermezdim. Dağ gibi bir Ağavni'nin bir ecel-i kaza ile tekerlenip gidivereceğine kim ihtimal verir? Farz-ı baîd ile farz olunsun ki bu ihtimali verebilecek adam da vardır. Fakat bakalım ben, kendi hevesinin hususunu bir dostunun helâki yüzünden beklemek menzile-i denâetinde kendimi görebilecek miyim? Kendi helâkimi buna bin kat tercih ederim.

Arada teati olunan ufak tefek sözlerden anlaşıldı ki Siranuş'un bu esrâr-ı kalbiyyesine en büyük mahrem-i esrârı olan Vartov Dudu dahi vâkıf değilmiş. Yine söz sırası Siranuş'a geldi. Dedi ki:

- Bir yandan Karnik denâeti, diğer taraftan Ağavni ve hele her taraftan Refet iptilâları benim için hep birer musibet, hep birer müşkülât hükmünde bulunup, bunların sûret-i muğlâkalarıyla zaten perişân-ı hâtır iken, ortaya bir de Feride'yle Refet'in izdivacı meselesi çıkıverince müşkülât-ı muğlâka bir kat daha ığlâk edilmiş oldu. Ah, bu musibetin böyle, iki başlı fâcia teşkil edeceğini kestirebilmiş olsaydım, olanca kuvvetimi, nufuzumu sarf ederek, hiç olmazsa iki fâciadan birini vukûundan men'e çalışırdım. Ya Refet'in Feride'yle izdivacına muvaffak olarak Ağavni'yi feda ederdim, ya Refet'i Ağavni'yle tezvic ederek Feride'yi kurban ederdim. Fakat insan evladının

tedbirinden, kudretinden ne olur? Hele benim gibi bir âcizin. Bir perişanın.

Bizim güzel esmer bir feylesof gibi söz söylüyor. Mütalâât-ı mesûdesindeki isabeti takdir için vukuât-ı sâbıkayı nazar-ı muhâkemede icmâl etmeli. Onun gördüğü suretten daha doğrusu bulunabilir mi? Ben hiçbir mülâhaza beyan etmiyordum. Kemâl-i ehemmiyetle netâyic-i esrârın bu inkişafını tetkik eyliyordum. Siranuş dahi sözünü kesmeyerek diyordu ki:

- Bir de iş gele gele İstanbul'dan bize bir kısmet açılması derecesine geldi. Delâletiniz semeresiyle o muteber familyalar nezdinde peyda eylemiş olduğum makbuliyet bence zaten cihan değer bir nimetken, o makbuliyetin vech-i aliyyülâlâsı olmak üzere teklif olunan izdivaç reddolunabilir mi? Bunun için olsa olsa yalnız bir sebeb-i mümânaat olabilir ki o da Refet'in gönülde cây-gîr olan sevdasıdır.

Siranuş bu sözü söylerken Refet'in yüzüne baktı. Zavallı Refet ne kadar minnettarâne bir nazarla arz-ı şükrân eyledi.

Siranuş yine ifadesinde müdavemet gösterdi. Dedi ki:

- Bu izdivaç teklifine karşı size verdiğim cevâb-ı reddi hâlâ Refet'le yüz yüze bir kelime teati etmeksizin verdim. Müteâkıben gönlümü Refet'e açtım. Bu teklif teceddüt edecek veyahut başka bir talip çıkacak olursa ne yolda davranacağını sordum. O da ağlayarak beni de ağlatarak bütün esrarımızı meydana koyduk.

IX

Bir elimle Siranuş'un, diğer elimle Refet'in arkalarına vurarak:

- Demek oluyor ki tiyatroya gitmek yalanlarıyla beni savdıktan sonra burada toplanılarak şu iş müzakere olunuyordu. Öyle mi, hilebâzlar.

Dedim. İkisi de beni kucaklayarak özürler dilemeğe başladılar. Vartov Dudu ve Boğus Ağa'nın da şahadetleriyle i-

nandırdılar, temin ettiler ki müzakerede bence her ihtimalin haricinde görülecek olan bu sırrı bana ne yolda açabilecekleri müzakeresinden başka hiçbir hâl ve harekette bulunmamışlar. Hatta o müzakereye de bir netice verememişler.

Bu kadar merdane, saburane, mücahidane olan bir meselede kendilerine muavenet ve müzaherat bence bir vazife-i übüvvet olacağını teminle beraber, bu işte Siranuş'a bazı hususât-ı mahremâne sormak için şu odada bir çeyrek, yarım saat kadar yalnız bırakılmamızı rica eyledim. Refet ve Boğus Ağa ve Vartov Dudu ricamı maal-istisvâb kabul ederek odadan çıktılar.

O zaman Siranuş'a sordum ki:

- Pederinizin vasiyetnamesinden hane sahiplerine malûmat verdiniz mi?

- Bir derece kadar.

- Hangi dereceye kadar?

- İhtida için ettiği tekliften madasını.

- Aferin kızım. İyi ihtiyat etmişsiniz. Ben de böyle olmasını arzu eyliyordum. Ey! Pederinizin vasiyetini kabul etmek niyetinde misiniz?

- Tamamıyle kabul etmek için evvel be evvel hakayık-ı İslâmiyyeyi öğrenmek lâzım gelecek. Pederim vasiyetnamesinde böyle yazıyor. Değil mi?

- Evet. Şu kadar ki Refet'le izdivacınız için ihtidadan başka yol olmadığını zanneder de ihtidayı mücerret bu zandan dolayı ihtiyar eylerseniz, yine tamamiyle makbule geçmez. Biliyor musunuz ki ehl-i kitâbdan bir kadınla bizim izdivacımız caizdir.

- Biliyorum efendim. Bu lâkırdı sizinle de, Refet'le de defaâtle edilmiştir.

-Ama ihtimal ki o lâkırdıları yalnız bir musâhebe-i hakîmâneden ibaret zannedersiniz.

- Hayır, hayır. Öyle zannetmem. Ciddiyyet-i kat'iyyesine kaniim.

- İslâmiyetin nasraniyet ile olan farkına ve iki dinin nerelerde birleşip, nerelerde ayrıldığına dair bazı asar okumuş musunuz?

- Pek az. İşte onun için diyorum ki her gün emsalini gazetelerde gördüğümüz vechile "filânca ihtida etmiş, adı şöyle tesmiye olunmuş" suretiyle yalnız lâfzen ihtida edivermeği münasip bulmuyorum. Olursa yoluyla, erkânıyla, sûret-i sahîha ve kat'iyyesiyle olsun diyorum.

- Bu meselede pederinizin muhabbeti, hatırı, vasiyeti sizi ne dereceye kadar mecbur ediyor? Yani anlamak istiyorum ki ihtida hususunda pederinizin ve vasiyetnamesi size vasıl oluncaya kadar, sizde bir hatıra var mıydı, yok muydu?

- İstanbul'daki hanımefendinin beni oğluna tezviç edeceği haberinin sizin tarafınızdan tebliği dakikasına kadar hiç bende böyle bir hatıra yoktu. Yalnız şu küçük yaşımda en büyük ihtilâtım Müslümanlarla olarak en müstahsen gördüğüm büyüklükleri de onlarda bulduğum için gönlümde büyük bir meyil peyda olmuştu.

- Neye? Müslümanlığa mı? Yoksa Müslümanlara mı?

- En doğrusu Müslümanlara.

- Ey. O izdivaç haberi geldiği dakikada?

- O zaman der-hâtır eyledim ki bil-farz böyle bir şey olacak olsa ihtida lâzım gelecek.

- O lüzuma itbâ için kalbinizde bir de tasvip ve meyil hâsıl oldu muydu?

- Zevcim Refet olabilmesi ihtimaline göre evet.

- Refet'in hatırı için edilecek ihtida bence samîmiyyet-i tâmmeyi haiz olamaz.

- Ama o yalnız o zamana mahsus olan fikrimdi. Şimdi babamın vasiyetnamesi de meydana çıktı.

- Varsın çıksın. Sebep denilen şey benim arzu eylediğim kadar makul ve makbul olmadıktan sonra sebeplerin taaddüt ve tekessüründen ne çıkar? Demek oluyor ki pederiniz vasiyetnamesi meydana çıkmamış olsa, bir de zevciniz Refet olmasa, sizce ihtida arzu olunmayacak?

Zeki kız meseleyi bu kadar ince eleyip sık dokuduğumun sebebini, hikmetini anladı. Zaten buna dair aramızda filvaki birtakım musahabeler sebk etmişti ki mahza li-mer-zati'llâhi teâlâ itmi'nân-ı tâm ile iman ne demek olduğu hakkındaki efkârımı da biliyordu. Binaenaleyh son sualim üzerine mühim ve manidar bir tebessümle gülümseyerek dedi ki:

- Bu bapta sizi temin için sizce kabulü zaruri bürhan iradından aczim yoktur. Dinleyiniz efendim. İhtidama sebep pederimin vasiyetnamesi olamaz. Zira ne kadar kâmil bir adam olduğu işte sözlerinden anlaşılıp duran pederim, ihtidayı bana bir mecbûriyyet-i kat'iyye olmak üzere tarh etmiyor. Validemin mezhebinde kaldığım hâlde de izzetime dua ederek beni takdis eyliyor. Refet'le izdivacım dahi ihtidaya sebep tutulamaz. Çünkü Refet'in beni şu hâl-i nasraniyyetim ile tezevvücüne cevaz vardır. Bu hâlde ben ihtida eyliyorsam mahza şevk-i mahsûsamla ihtida eyliyorum. Hem siz bu meseleye dair bana söylediğiniz sözleri unuttunuz mu? İhtida bir başkası tarafından bende ika edilecek bir hâl değildir. İhtida doğrudan doğruya bende vuku bulacak olan ve hatta işte vukua da gelmiş olan bir hâldir. Sizler yalnız bu hâle şahadet edeceksiniz ve bana usul ve erkânı talimde bulunacaksınız. Pederimin vasiyetnamesinden bu hükmü de ifaya gördüğüm bu ihtiyaç kendimi levâzım-ı dîniyyece cehâletten kurtarmış olmak içindir. Yoksa insan Müslüman edilmez, Müslüman olur.

Eh, artık kanâat-i kâmile geldi. Mazhar olduğu ihtidayı tebrik eyledim. Arzu eylediği malûmatı bizzat kendisine talim ve tedris eyleyeceğimi vadettim. Mahaza o malûmatı ne zaman olsa iktisap edebileceğini anlatarak Refet'le izdivacında isticali olup olmadığını sordum. Dedi ki:

- Bu bapta benim hiçbir reyim yoktur. Her rey, her emir sizindir. Bence matlup olan şey hâlimi size arz ve beyanla bu

hâlden dolayı tayin ve tevbihinize duçar olmamağı teminden ibaretti. O matlup hâsıl oldu. Bâkisi sizin bileceğiniz şeydir.

- Öyleyse bu netayiçten kimseye renk vermeyiniz. Ben Refet'le bilmüzakere icraata ne yoldan başlayacağını size haber veririm.

X

Siranuş'la sözü bu noktada kararlaştırdıktan sonra diğer arkadaşlarla tekrar birleştik. Cihanda devasız hiçbir dert olamayacağından ve âkılâne hareket edildikten sonra her müşküle çare bulunabileceğinden bahisle Boğus Ağa ve Vartov Dudu'yu temin ve müsterih eyledik ki bu zavallılar Refet'le Siranuş arasında münkeşif olan esrardan ziyadesiyle ürkerek muhtac-i tesliyyet bir hâldeydiler.

Ondan sonra Refet'e dedim ki:

- Bu gece de tiyatroya mı gideceksin? Yoksa beraberce İstanbul'a gidelim mi?

Herkes gülümsemeğe başladı. Refet dedi ki:

- Hayır. Artık tiyatrodan hevesim kalktı. Birlikte İstanbul'a gidelim.

Hane halkıyla vedalaşarak yola çıktık.

Hava soğukça ama ne açık, ne güzel. Gökte bir bulut yok. Bir güzel mehtap sokakları rûz-ı rûşene çevirmiş.

Ikı arkadaş kolkola verip yürümeğe başladık. Demincek, yekdiğerimizi takip ederken şâyân-ı dikkat olan hâlimize nispetle, şimdiki bu hâlimize ikimiz dahi şaşıyorduk.

Siranuş'la mahremane söyleştiğimiz şeyleri yolda kâmilen Refet'e anlattım. Harf be harf tasdikten başka ne yapacak? Şâyân-ı i'tirâz hangi noktası var ki itiraz edebilecek.

İzdivacın ne zaman vukuu kendisince arzu olunduğunu sorduğumda:

-Ben de Siranuş'un dediğini tekrar ederim. Bu iş katiyyen sana bırakılmıştır. Tarafımızdan reyine harf be harf itaattan başka hiçbir hareket bekleme.

Diye Refet dahi rey ve tedbiri bize bıraktı.

Bir aralık bu babda Seyyid Mehmed Numan'ın mütalaâ ve ruhsatına müracaat edilip edilmeyeceği kaziyyesi de dermiyan olundu. Gâh müracaatın lüzumuna gâh adem-i lüzumuna zahip olduk. Bu iki nokta üzerinde iki arkadaş bir hayli tereddüt ettikten sonra nihayet karar-ı katimiz adem-i lüzum noktası üzerinde vaki oldu. Zira biçâre ihtiyar artık şu dünya gailesinden el yıkanmıştı. Doğrudan doğruya kendisine taalluku umurda bile aczi bedidarken zeydin Hindin izdivacları hakkında ne mütalaası olabilecek.

Bahusus ki ticarethane tâtil-i muâmele etmiş. Adamcağız kat'-ı muhâsebe eylemiş. Şu anda Refet kendisinin hizmetinde bulunuyor diye addolunamaz. Karîben fazıl ihtiyar cümlemize vedâ-ı ebedî çekerek mücâvereten semt-i Hicaz'a gidecek. Ahir günleri demek olan bugünlerde şu meseleyle adamcağızı neden yoralım?

Yalnız yormak yine neyse ne. Bîçare kızcağızı Feride'yle Refet arasında bir de netîce-pezîr olamamış bir izdivaç meselesi var. Şimdi Refet'in izdivacından bahsedilecek olsa "işte kızınız aradan çıktı ya. O mani kalmadı. Bu iş de böyle olsun" diye, küstahane bir hareket edilmiş sayılmayacak mı?

Hâsılı işi hangi cihetinden telâkki eyledikse hep Seyyit Mehmet Numan'a bir şey açılmaması lüzumunu gâlip bulduk. Düğününde Seyyit'in İstanbul'dan mübâ'adetinden sonra icrasını münasip gördük.

Bu sözlerle İstanbul'a kadar geldik ki şu lâtif gecede Köprü üstünden geçmek en büyük safâlardandı. Köprü başından bermutat kâğıt fenerlerimizi alarak iki arkadaş vedalaştık. Refet kendi hanesine gitti, ben biradere.

Oraya vardığımda biraderi henüz uyumamış buldum. Gazetenin işleri biraz geçikmiş olduğundan daha matbaadan ye-

ni gelmiş, kahve içiyordu. Sabredemedim. Yedi, sekiz aydan beri içinde yuvarlandığımız romanın ne surette neticelenmekte olduğunu anlattım.

O da Refet'e pek muhip olduğundan ve Siranuş'u dahi ziyadesiyle şâyân-ı takdîr bulduğundan mukarrerât-ı vâkıamızın kâffesini istisvap ve istihsan eyleyerek, tebrik ve tehniyyette kusur etmedi. Hatta:

- Romanınızın şu denoumentı (netice-i kararı) birkaç ay evvel vukua gelseydi daha ziyade memnun olurdum. Zira bir seneya karîb zaman oluyor ki sizdeki çalışkanlık yüzde yirmi beş, otuz nispetinde tenâkus etti. Bu roman sizi ziyadece yordu.

Diye aralık aralık dermiyanından hâli kalmamakta bulunduğu itirazı son defa olmak üzere bir daha tekrar eyledi. Dedim ki:

- Merak etme birader. Romanı kaleme aldığımız zaman bu yüzde yirmi beş, otuz ziyanı da çıkartırız. Zaten yazı yazmak için görmek ve duymak lâzımdır. Müşahede ve ihtisas olmazsa insan neyi yazacak? Meğer ki başkalarının yazdıklarına tercüman olabilsin.

XI

Seyyit Mehmet Numan'la dünkü mülâkatımızda likidyasyon işinin bizi ancak iki gün daha işgal edebileceği söylenmişti. Ama dün akşamki vukuat beni o kadar yormuştu ki ertesi sabah uykudan uyandığım zaman zihnimi de, vucüdumu da hâla ziyadesiyle yorgun bulmuştum.

Bu yoldaki yorgunluklarımı çıkarmak için Beykoz'a kapağı atmak lâzım gelirse de bir yandan Seyyit Mehmet Numan ve diğer taraftar Refet ve Siranuş işleri müsaade veriyor mu ki İstanbul'dan gaybubet edebileyim? Bizim akıl kâhyası Cevdet varsın istediği kadar itiraz eylesin. Yüzdük yüzdük kuyruğuna geldik. Hizmette biraz daha devamdan üşenip kuyruğu kesivererek işi küs küdük bırakmak olamaz ya?

Bununla beraber o gün vücut ve zihin dinlendirmek için öğleye kadar kapıdan dışarıya çıkmadım. Öğleden sonra da Sirkeci'den şimendifere bindiğim gibi Ayastefanos'a kadar bir azimet ve avdet cevelânı yaptım.

Matbaaya geldiğimde akşam saat on buçuğu geçmişti. Dahiliye ve hariciye havadisi telgrafları filânı gözden geçirerek bazı müstaid-i ıslâh olanlarını yeniden kaleme almak ve gazeteye bir de icmâl yazmak suretiyle güya vazife-i yevmiyyeyi ifa etmiş olduk.

Saat on ikiye doğru Refet geldi. O gün Seyyit Mehmet Numan'ın beni sorduğunu ve kendisi matbaaya kadar gelip kahveciden gezmeğe gittiğimi haber aldığını ve haberi ihtiyara tebliğ eylediğini filanı anlattıktan sonra Beyoğlu için bir diyeceğim olup olmadığını sordu. Dedim ki:

- Dün gece senden ayrıldığım zaman işi ne merkezde bıraktıksa hâlâ o merkezdedir. Öyle değil mi? Çünkü bugün hiç çalışmadık.

- Evet. Dünkü yorgunluğun ziyadeliğinden dolayı.

- İşte, Matmazele bunu anlatırsınız. Cemiyeti Seyyit Mehmet azimetinden sonra icra etmek hakkındaki kararı da tebliğ eylersiniz.

Refet dahi gittikten sonra Cevdet'le birlikte dâr-ı istirâhata çekildik. Bizim Cevdet birçok mehasin ve meziyyatına zamâmeten bir de âlâ musahhiptir. Neşesi olduğu zaman musahebesine doyulmaz. O kadar komik kesilir ki ahbap ve ashabını gülmekten kırar.

Zihni ciddiyyatla uzun uzadıya iştigal eylediği zaman hâsıl olan taabı izale için meşgûliyyet-i vâkıayı tebdil etmelidir. Bu hususta lâtif bir arkadaşın sohbeti ve o sohbetin neşesi, kahkahaları kadar yorgunluğu izale ve insanın tezvic edecek hiçbir ilâç tasavvur olunamaz.

Mevsim artık geceleri bozacılar nağâmatıyla sokakların neşesi artan mevsimi olmasıyla Cevdet bize bu akşam bir boza ikramında bile bulundu. Cevdet ki boza düşmanıdır. Binae-

naleyh bu ikram Cevdet'in en fevkalâde ikramlarından addolunmalıdır.

Bu geceyi de ferdaya isal eyledikten sonra kendimi tamamıyla dinlenmiş buldum. Cevdet'in bu iki üç gündür toplamış olduğu hâtırlardan birkaç bend-i mahsûs ve fıkra-ı mahsûsa çıkabileceği cihetle, ben söyleyip ona yazdırarak sabahleyin bir hayli iş gördük. Artık Seyyit Mehmet Numan'ın mağazasına gidecek saat hulul eylediğinden kalktık, oraya gittik. Bu gün dahi akşama kadar likidasyon muamelâtıyla bilâ-iştigal, akşam üzeri işin arkasını aldık. Zavallı ihtiyar önümüzdeki hafta yola çıkmak tedarikindeydi. Hatta ertesi gün Lloid kunpanyasına adam gönderilerek Bahr-ı Ahmer hattına ne zaman doğrudan doğruya vapur olduğunu da sordurduk. Doğru vapurlar hac mevsiminin takarrübüne mahsus olduğundan Seyyit'in İskenderiye'ye kadar Lloid vapuruyla giderek badehu Bahr-ı Ahmer için istediği kunpanyayı intihap etmesi lâzım geleceğine karar verildi. Adamcağız:

- Deseniz a her kararın fevkinde olarak bir de sıla-ı rahim mukaddermiş.

Diye, güldü.

Bundan sonra görülecek işlerimizin Seyyit'in nukûd-ı mevcûdesini bank-ı Osmanîye yatırmaktan ve vâridatını acentalar vâsıtasıyla Cidde'den alması esbabını teminden ibaret kaldı. Mecmu nukudu on bir bin yedi yüz bu kadar liraya vardığı hâlde bankaya yatırdığı paranın yalnız dokuz bin liradan ibaret olduğuna vakıf olduğundan iki üç bin liralık nakdi yanında bulundurması lüzumuna bir mana verememiştim.

Meğer koca herif bu lüzumu, bizim tecrübesi nâkıs aklımızın pek de eremeyeceği bir sûret-i âlicenâbânede tayin etmiş. Vapura bineceği günün sabahı beni ve Refet'i ve mahut ihtiyar Petro Polo'yu yanına çağırdı. İki anahtarlı kasanın bir anahtarını bana ve diğerini Refet'e vererek Petro Polo'ya da mazruf ve memhur bir defter teslim etti. Dedi ki:

- Ben vapura bindikten ve vapur hareket eyledikten sonra üçünüz gelip bu kasayı açacaksınız. Derununda bulacağınız

çıkınların üzerleri her kime yazılmışsa ashabına tevzi eyleyeceksiniz. Zaten Petro Polo'daki defterde esami ve makadir yazılıdır. Cümlenize ebediyen veda ederek istihlâl eylediğim şu günkü günde bu atiyeleri adamlarım kabul buyurmalıdırlar.

Ben kasadaki paranın elbette iki bin liradan mütecaviz olduğunu düşünerek koca ihtiyarın son semahatini de tahsine, âferine şayan buldum. Ama kendisine hiçbir şey söylemedim.

İskenderiye'ye gidecek olan Lloid vapuru bugün saat onda hareket edeceğinden cümlemiz sandallara binerek pir-i fâzılı ve haremini vapura kadar teşyi eyledik. Bir de Siranuş'u, Vartov'u bulmayalım mı?

Bir tavr-ı istiğrâb ile Refet'in yüzüne baktım. Sûret-i mahcûbânede gözlerini indirerek dedi ki:

- Bir türlü men edemedim. Size sormaksızın harekette bulunmamak lüzumunu anlatmağa çok çalıştımsa da, size sorarsak şayet bazı mülâhazatı mebni münasip bulmazsınız da men edersiniz diye bilâ-istîzân bu işi yaptık.

Filvaki bana sorulsaydı müsaade vermezdim. Zira Seyyit Mehmet Numan Siranuş'la görüşmeğe lüzum görseydi o mülâkatı emredebilirdi.

Maa-haza mürüvvetli ihtiyar kızcağızı gayet pederane bir surette kabul ederek, gözleri yaşla dolu olduğu hâlde birçok nasihatlerden sonra iki titrek elleriyle başını tutup kulağına da bir şeyler söyledi. Bu mahremâne sözler üzerine Siranuş mosmor kesilip iki eliyle ihtiyarın sağ elini yakaladı. Kemâl-i tahahikle biddefaat öptü. Siranuş elini öperken ihtiyar dahi arkasını sığayarak eğilip hep kulağına bir şeyler söylüyordu.

İlk düdük çalındı. İkincisi de çalındı. Üçüncüde yolcu olmayanların çekilmeleri lâzım geldi.

En evvel ben başlayarak cümlemiz pîr-i münîrin ellerini öperek râsime-i vedâi kemâl-i ta'zîm ile ifâ eyledik. Ayrı ayrı cümlemizden helâllik dileyerek, her birimize de hayır duâlar eyliyordu. Kendi gözleri yaşlı olduğu gibi, herkesin gözlerinden de yaş akıyordu.

Biz sandallarımıza binerek vapurdan ayrıldığımız sırada vapur dahi âheste revişle hareket eyledi. Sarayburnu'nu dönünceye kadar vapurun arkasından bakakaldık ki Seyyit Mehmet Numan tamam kıçta, bandıra gönderinin yanında bulunarak, aralıkta bir eliyle dahi bize veda işaretleri veriyordu.

Vapur Sarayburnu'nu döndükten sonra dumanından başka bir şeyi görülmez oldu. Biz de kalktık melul ve mahzun bir hâlle idarehaneye geldik.

XII

Bizdeki sabırsızlığı izaha hacet yoktur a. Petro Polo'daki defteri daha hîn-i avdette, sandal derunundayken açmıştık. Esaminin birincisini "Matmazel Siranuş" diye okuduk ki yanıbaşında kurşun kalem ile "i'fâ-yı deyn için" işareti de vardı. "Adet-i lira" sernamesinin altına da 1200 rakamı murakkamdı.

Refet'le birbirimize bakarak şaştık. Siranuş'tan maada âtâyânın en büyükleri üçer yüz liraydılar ki onlar dahi Refet'le Patro Polo'nun isimleri hizasına tersim olunmuşlardı. Badehu sandıkların ismine iki yüz ve kâtip ve hademe sınıfından olanların ikisine yüz ellişer, üçüne yüzer ve dört kişiye dahi ellişer lira yazılmıştı.

Bir ihtiyar tacir için büyük efendilik değil mi?

Emri mucibince kasayı açıp herkesin atiyesini ellerine verdik. "Helâl olsun. Helâl olsun" sözleri cümlenin ağzında tekerrür eyliyorduk. Yalnız Siranuş doğruca Beyoğlu'na gitmiş bulunduğu için onun en ağır olan torbasını da Refet'e yüklettik.

Saat on ikiye yaklaşmıştı. Refet'le beraber bir arabaya binip Siranuş'a gittik. İlk sualimizin ne olacağını biz söylemeksizin karilerimiz anlayamazlar mı? Pek âlâ anlarlar ki ihtiyarın, kendi kulağına söylediği sözleri sormuştuk. Siranuş gözleri yaşararak dedi ki:

- Hakikat. Ne büyük adammış. Suretine bakan kendini bir meyyit zanneder. Fakat siretindeki ulviyyete hayran olmamak kabil değildir. Karnik'in bana ettirdiği ziyanı tazmin eylediğini haber verdikten sonra "Fî-mâ-ba'd böyle bir ziyana uğramamak isterseniz Karnik'in yerine Refet'i koymalısınız" dedi. Badehu pederimin vasiyetnamesini ihtar ederek "Damarlarınızdaki kan Ali Osman Topuz Bey'in kanıdır. Sizin gibi bir kız için peder vasiyeti ne demek olduğu, ne kadar mukaddes bulunduğu tarif ve tavsil ihtiyacından vârestedir" dedi.

Ben- Siz ne cevap verdiniz?

Siranuş- Cevaben kendisine teminât vermeğe çalıştımsa da nutkum tutuldu. Ellerini öpmekten başka bir şeye muktedir olamadım. O zaman dahi eğilip eğilip, kulağıma ağzını yaklaştırarak birçok duâlar etti. Bir baba öz kızına dahi ancak bu kadar duâ edebilir...

Bundan sonra Siranuş'un İstanbul'da Refet'in hanesine nakli, ihtidası, tezvici tafsilâtına ihtiyacımız var mıdır?

İşin yalnız şu ciheti şâyeste-i izâhdır ki muallimelik hizmetiyle dairelerini intisap etmiş olduğu hanım Siranuş'a analık vazifesini deruhde eylemişti.

Vakıa Seyyit Mehmet Numan'ın sâye-i semâhât ve sahavetinde kızın nakden hiçbir kimsenin muâvenetine ihtiyacı yoksa da, bir kızı techiz için görülecek çarşı işlerinde ve hane tertibâtında delâlet-i mâderâneye olan ihtiyaç kabil-i inkâr mıdır?

Bununla beraber yalnız bu familya değil, Siranuş'la muarefe peyda eyleyen sair hanımlar dahi hedâyâ-yı girân-bahâ ile muhtediye gelini izâzda zerre kadar kusur etmemişlerdir. Hanenin küçüklüğü ile beraber öyle kibarâne bir düğün yapılmıştır ki işitenlerin parmakları ağızlarında kalmıştır.

.....

Şu düğünün üzerinden bir buçuk sene daha geçti. Ticaret işi kesb ve kâr hevesi bizim koca Ref'et'i Mısır tarafına celb eyledi. Mısır'dan bize yazdığı mektupta haber vermiştir ki:

"Hicâz-ı mağfiret-tırâzda pirimiz Seyyit Mehmet Numan'ın garîk-ı lücce-i gufrân olduğunu o taraflardaki dostlarımızdan aldığımız mektuplarda maatteessüf okuduk. Hükûmet-i şer'iyye vasıtasıyla sülûs-ı malını fukara-yı Medîne'ye vasiyet etmiş. Zevcesine de hîn-i vefâtında böyle bir vasiyetle ibkâ-yı nâm etmesini emr ve tavsiye ederek ahsen vechile son nefesini teneffüs eylemiş. Dünyada bu adam kadar âkilâne çalışkan, mesut, müreffeh yaşamış hiçbir kimse daha bulamıyorum. Ahiretinin de dünyası gibi mamur olması duasındayım. Sen de bu duaya amin diyenlerdensin. Değil mi kardeşim?"

Şüphe yok. Amin. Hem de sad hezaran âmin.....

İntihâ-yı kitâbü's-sâmin ve temme'l-hikâye

GÖZKAN
MATBAACILIK
229 59 72 - 229 59 74

Muşahedat

